

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کتاب معلم

(راهنمای تدریس)

فارسی

سال اوّل

دوره‌ی راهنمایی تحصیلی

محتوای این کتاب تا پایان سال تحصیلی ۹۱-۱۳۹۰ تغییر نخواهد کرد.

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

نام کتاب : کتاب معلم فارسی اَوّل راهنمایی - ۷۵

شورای برنامه‌ریزی : مینو آیت‌اللهی ، زیبا اشراقی ، فریدون اکبری نیلدره‌ای ، دکتر محمدرضا ترکی ، فاطمه حیدر نیاز ، جعفر خرازی ،

دکتر سپیده خلیلی ، دکتر حسن ذوالفقاری ، جعفر ربانی ، مینو رحیمی ، دکتر محمدرضا سنگری ، علی اصغر سیدآبادی ،

دکتر مریم سیف‌نراقی ، نادره شاه‌آبادی ، اسداله شعبانی ، حجة الاسلام علیرضا صادقی‌میاب ، منصور صفایی ،

دکتر سیدبهنام علوی‌مقدم ، غلامرضا عمرانی ، دکتر حسین قاسم‌پورمقدم ، جواد محقق ، هوشنگ مرادی کرمانی ،

عسگر ملکی بیرجندی ، عبدالله نصیری و دکتر شهین نعمت‌زاده

مؤلفان : فریدون اکبری نیلدره‌ای ، دکتر محمدرضا سنگری ، نادره شاه‌آبادی ، دکتر سیدبهنام علوی‌مقدم و دکتر حسین قاسم‌پورمقدم

با همکاری و مشارکت گروه‌های آموزشی زبان و ادبیات فارسی دوره‌ی راهنمایی سراسر کشور

ویراستار : سیداکبر میرجعفری

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره‌ی کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

صفحه‌آرا : خدیجه محمدی

ناشر : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران : تهران - کیلومتر ۱۷ جاده‌ی مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن : ۵-۴۴۹۸۵۱۶۱ ، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰ ، صندوق پستی : ۱۳۴۴۵/۶۸۴

چاپخانه :

سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ دوم ۱۳۸۸

حق چاپ محفوظ است .

شابک ۷-۱۵۸۱-۵-۹۶۴ ISBN 964-05-1581-7

معلمان محترم و صاحب نظران گرامی می‌توانند نظر اصلاحی خود را درباره‌ی مطالب این کتاب از طریق نامه به نشانی تهران - صندوق پستی ۱۵۸۵۵/۳۶۳ - گروه درسی مربوط و یا پیام‌نگار (Email) talif@talif.sch.ir ارسال نمایند.

دفتر نامه‌ریزی و تألیف کتاب های درسی

فهرست مطالب

اهداف مشترک برنامه‌ی درسی فارسی با دیگر برنامه‌های درسی دوره‌ی راهنمایی ۱۷	سخنی با دبیران
اهداف برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی در پایه‌ی اول ۲۰	بخش اول: کلیات
ساختار کتاب‌های فارسی دوره‌ی راهنمایی ۲۲	مقدمه ۲
جدول دو بعدی اهداف – محتوا ۲۴	فلسفه‌ی وجودی، ماهیت و ساختار ماده‌ی درسی ۳
مفاهیم و موضوعات زبانی و ادبی ۲۶	نیازها و ضرورت‌های طراحی برنامه رویکردهای حاکم بر برنامه‌ی درسی فارسی راهنمایی ۵
فهرست فعالیت‌ها و تمرین‌های پیشنهادی برای برنامه‌ی فارسی راهنمایی ۲۷	اصول حاکم بر برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی دوره‌ی راهنمایی ۸
روش‌های تدریس و اصول یاددهی – یادگیری در برنامه‌ی درسی فارسی ۲۹	ارتباط برنامه با اهداف شورای عالی آموزش و پرورش ۱۵
روش‌های خواندن ۳۳	ارتباط برنامه با برنامه‌ی درسی فارسی ابتدایی و متوسطه ۱۶
ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی ۳۵	
توصیه‌های اجرایی ۳۸	
ساختار و محتوا ۴۱	

۱۲۲	روان خوانی
۱۲۴	فصل پنجم : اخلاق و زندگی
۱۲۵	درس ۱۱
۱۳۵	درس ۱۲
۱۴۰	درس ۱۳
۱۴۳	شعر خوانی
۱۴۶	حکایت
۱۴۷	فصل ششم : نام‌ها و یادها
۱۴۸	درس ۱۴
۱۵۳	درس ۱۵
۱۵۹	درس ۱۶
۱۶۶	روان خوانی
۱۶۹	فصل هفتم : سرزمین من
۱۷۰	درس ۱۷
۱۷۳	درس ۱۸
۱۷۸	درس ۱۹
۱۷۹	شعر خوانی
۱۷۹	حکایت
۱۸۰	فصل هشتم : ادبیات جهان
۱۸۱	درس ۲۰
۱۸۷	درس ۲۱
۱۸۹	روان خوانی
۱۹۰	نمونه‌ی پرسش‌های املا، نگارش و انشا
۱۹۳	فهرست کتاب‌های مناسب
۱۹۴	فهرست منابع

۴۸	کلیاتی مربوط به روان خوانی
۵۱	کلیاتی درباره‌ی دانش‌های زبانی و ادبی
۵۶	عوامل مورد توجه در یادگیری
۵۷	الگوی تدریس چیست؟
۵۸	الگوی پیش‌سازمان‌دهنده
۶۰	الگوی حل مسئله
۶۱	مهارت ارزش‌یابی

بخش دوم : بررسی درس‌ها

۶۷	فصل اول : اسلام و انقلاب اسلامی
۶۸	ستایش
۷۱	درس ۱
۷۶	درس ۲
۸۲	درس ۳
۸۶	فصل دوم : علم و فرهنگ
۸۷	درس ۴
۹۱	درس ۵
۹۴	درس ۶
۱۰۰	روان خوانی
۱۰۴	فصل سوم : زیبایی آفرینش
۱۰۵	درس ۷
۱۱۰	درس ۸
۱۱۲	فصل چهارم : شکفتن
۱۱۳	درس ۹
۱۲۱	درس ۱۰

به نام پروردگار مهربان

سخنی با دبیران

والا نگشت هیچ کس و عالم نادیده مر معلّم والا را

«ناصر خسرو»

سپاس و ستایش خداوند پاک و مهربان را که به ما زمان و امان داد تا بتوانیم در پرتو انوار رحمانی، این کار را در جهت اهداف فرهنگی- تربیتی نظام آموزش و پرورش و با تأکید بر نقش تربیتی و هدایتی معلّم و ارتقای خودباوری به پیش ببریم.

با عنایت به اصول حاکم بر جهت گیری‌ها و خط‌مشی‌های دفتر و تأکید بر برون سپاری تألیف و توجّه به هویت اسلامی- ایرانی و یادگیری پایدار و بهره‌گیری از همکاری و مشارکت اشخاص و مراکز ذی‌صلاح، همراهی و همپایی معلّمان ارجمند دوره‌ی راهنمایی استان‌ها پشتوانه‌ای بود تا این کار نوآیین با پیکره‌ای تازه و ساختاری سخته و سنجیده به سامان برسد. برای اولین بار گروه زبان و ادب فارسی، تألیف کتاب فارسی دوره‌ی راهنمایی را بدین سان در گستره‌ای به بهنای ایران اسلامی عزیز آغاز نمود.

فارسی اوّل راهنمایی با ساختار جدید (که شامل مهارت‌های خواندن و مهارت‌های نوشتن است)، از دید بیوستاری و برنامه‌ریزی تألیف کتاب‌های فارسی، دنباله‌ی همان زنجیره‌ای است که از پایه‌ی اوّل ابتدایی با نام «بخوانیم» و «بنویسیم» پدیدار گشت و پس از بيمودن فراز و فرودها و کسب تجربه‌ها، اکنون این چنین، رخ نمایان کرده است.

بنیاد علمی و نظری مهارت‌های «خواندن» و «نوشتن» بر پایه‌ی مطالعات و پژوهش‌های زبان‌شناسی و هنجارهای زبان‌آموزی روشمند، استوار است. دیگر این که با استقلال یافتن «مهارت‌های نوشتن» مجال رویش دوباره‌ی درس انشا فراهم می‌شود و در پی آن فضای آفرینش و خلاقیت نیز در پهنه‌ی آموزش‌های مدرسی ما درخشان‌تر می‌گردد و به پرورش ذوق و بالندگی استعدادها و تقویت تخیل می‌انجامد. افزون بر این آموزش املا و انشا نیز به شیوه‌های علمی و جهت یافته صورت می‌گیرد.

کتاب راهنمای معلّم، برای جهت دادن و همسو کردن ذهنیت دبیران ارجمند این درس با رویکردها و اهداف آموزشی- تربیتی، سامان یافته است. قصد ما در این کتاب فراهم کردن گنجینه‌ای از دانش نبوده است؛ بلکه خواسته‌ایم برای هر موضوع، دریچه‌ای به روی ذهن‌ها بگشاییم و تلنگری در روش‌ها ایجاد کنیم و باقی را به همت بلند شما همکاران عزیز بسپاریم. به همین روی، برخی درس‌ها

را فراخ‌تر و برخی دیگر را به اشارت، مورد چند و چون قرار داده‌ایم؛ پس کتاب راهنمای معلم، آغاز راهی است که بویه‌ها و باریک‌اندیشی‌ها و تلاش‌های بی‌گیر آموزشی شما آن را به فرجام درست و هنجارمند می‌رساند.

با این همه، درنگ در زمینه‌های زیر ضروری است:

۱- همه‌ی عناصر محتوایی کتاب، بر پایه‌ی اصول علم برنامه‌ریزی، به صورت یک پارچه و درهم‌تنیده سازماندهی شده است. از این رو، آموزش این کتاب باید تنها به یک دبیر و اگذار شود و برنامه‌ریزان محترم آموزشی مدارس نیز در اجرا می‌بایست به این اصل پای بند باشند و از تفکیک ساعات و مواد درسی (فارسی، املا و انشا) و تقسیم آن میان چند دبیر، به ویژه دبیران غیرمتخصص جداً خودداری کنند.

۲- پیوستگی «مهارت خواندن و نوشتن» با کتاب‌های «بخوانیم و بنویسیم» دوره‌ی ابتدایی ایجاد می‌کند که معلمان گرامی از موضوع‌ها و مباحث مطرح شده در دوره‌ی پیشین کاملاً آگاه باشند.

۳- با توجه به این که رویکرد آموزشی کتاب، فعالیت محور و مشارکتی است، توصیه می‌شود همکاران محترم با به‌کارگیری روش‌های پویا و جدید آموزشی مانند بحث گروهی، همیاری و قضاوت عملکرد و با ورود فعالانه‌ی دانش‌آموزان در فرایند یاددهی - یادگیری، کلاس را سرزنده و با طراوت نگه دارند تا آموزش و یادگیری، پویا، پایا، مانا و ژرف‌تر صورت گیرد.

۴- در تألیف کتاب به ویژه در بخش دانش‌های زبانی و ادبی، اصل را بر «تدریج» و سیر تکوینی مرحله‌ای نهاده‌ایم. بنابراین از گسترش مباحث و شرح غیرضروری که به انباشت دانش و خستگی و فرسایش ذهنی دانش‌آموزان می‌انجامد، باید پرهیز کرد؛ زیرا مباحث نگارشی، دستوری و ادبی در سال‌های بعد، فربه‌تر و کامل‌تر بیان خواهد شد. بنابراین در آموزش باید اندازه نگاه داشت و به ساختار کتاب پای بند بود که «این به ظاهر نقص، تدریج‌آوری است.»

۵- بنیاد علمی و نظری کتاب فارسی «مهارت‌های خواندن و نوشتن» بر «راهنمای برنامه‌ی مصوّب و مدوّن استوار است. مطالعه‌ی «راهنمای برنامه‌ی درسی فارسی دوره‌ی راهنمایی» به شما دبیران عزیز، در شناخت علمی‌تر و روشمند و عمیق‌تر ساختار و محتوای کتاب و اهداف آموزشی آن یاری خواهد رساند.

۶- در گزینش و ارسال متون برای سازماندهی و تألیف کتاب فارسی «مهارت‌های خواندن»، سرگروه‌های فارسی راهنمایی گروه‌های آموزشی استان‌ها حضوری فعال داشته‌اند، در این جا بایسته است از این عزیزان و همه‌ی دبیران بزرگوار کشور که با قدم و قلم خویش، ما را یاری کرده‌اند، سپاس‌گزاری و قدردانی شود.

در طول برنامه‌ریزی و برگزاری همایش‌های کشوری و فرایند تألیف کتاب، به سبب تغییر سرگروه‌های آموزشی از سوی سازمان‌های محترم آموزش و پرورش در برخی از استان‌ها نمایندگان

مختلفی با ما همکاری کرده‌اند که اسامی همه این عزیزان، در پی می‌آید :

جعفر خرازی و فاطمه حیدرنیاز (دفتر آموزش راهنمایی)، اسماعیل رحیم‌زاده آوانسر (آذربایجان غربی)، جعفر بورا رشدی و محمد حنیفه‌نژاد (آذربایجان شرقی)، حمید یوسفیان و هادی طرلانی (اردبیل)، محمد حسن بهروزیان و اکرم امینی (اصفهان)، محمود باقلانی (ایلام)، علی روزبه (بوشهر)، هما باقری آزاد و علیرضا چنگیزی (تهران)، علی رضایی (شهرستان‌های تهران)، قدرت‌الله شاهرخی (چهارمحال و بختیاری)، ابراهیم یوسفی (خراسان جنوبی)، ناصر احمدی و محمد ابراهیم آفرنده (خراسان رضوی)، محمد عابدی (خراسان شمالی)، اسحق بهداروند (خوزستان)، حمیدرضا نوری و علی محمدی (زنجان)، نادر افشار (سمنان)، علی اکبر شیخی و صابره کردزعفرانلو (سیستان و بلوچستان)، فرامرز رضایی (فارس)، طیب ملکی‌پور (قزوین)، حسین گلبار (قم)، کمال حسینی (کردستان)، محمود حسینعلی‌زاده (کرمان)، ارسلان زبینه (کرمانشاه)، سید مرتضی مرتضوی و عزت‌الله بال‌افکن (کهگیلویه و بویراحمد)، جعفر نوراللهی (گلستان)، دکتر آسیه فقیه پرشکوهی (گیلان)، علی فرج‌اللهی و مهتاب سالاری (لرستان)، اسماعیل آزادمنش و ناصر گلی (مازندران)، علی کریمی و عزت‌الله سلیمی (مرکزی)، حمید پویافر (هرمزگان)، خلیل‌الله شیرزادی و رضا یاور (همدان) و حسین معلّم (یزد).

نظرات سازنده و ارزنده‌ی صاحبان فکر و فرهنگ و دبیران دلسوز و فرهیخته، راهگشا، راهنما و کمال‌بخش برنامه‌ی درسی و کتاب فارسی خواهد بود.

سخن آخر را به بیتی از مثنوی مولانا جلال‌الدین (ره) وامی‌گذاریم :

این همه گفتیم لیک اندر بسیج بی‌عنایات خدا هیچیم هیچ

گروه زبان و ادبیات فارسی

دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

بخش اول

کلیات

برنامه‌ی درسی فارسی دوره‌ی راهنمایی یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین برنامه‌های درسی است که از یک سو با دوره‌ی ابتدایی و متوسطه و از سوی دیگر با سایر برنامه‌های درسی این دوره ارتباط معناداری دارد؛ به گونه‌ای که ذهن و زبان دانش‌آموز را نسبت به دنیای یاددهی، یادگیری علوم پویاتر و گویاتر می‌کند. برنامه‌ی درسی فارسی راهنمایی در سال ۱۳۷۲ با شکل و ساختاری کاملاً اجرایی آزمایشی، وارد چرخه‌ی آموزشی کشور شد. کتاب‌های فارسی موجود که بر مبنای «طرح تفصیلی فارسی دوره‌ی راهنمایی» تهیه و سازمان‌دهی شده بود، به نوبه‌ی خود تحول عظیمی را در حوزه‌ی آموزش زبان و ادبیات فارسی ایجاد کرد و با رویکردی کاملاً نوین در اختیار معلمان و دانش‌آموزان قرار گرفت. با توجه به این که به نسبت تحولات علمی، فرهنگی و اجتماعی، برنامه‌های درسی نیز جهت هماهنگی و هم‌پوشی با آن‌ها دستخوش تغییرند، ضرورت داشت برنامه‌ی درسی فارسی پس از طی یک دهه تدریس کتاب‌های فارسی در مدارس، تجدیدنظر و بازنگری شوند.

زبان و ادبیات فارسی، آینه‌ی اندیشه‌ها، باورها، هنرمندی‌ها و عظمت ملت ایران است و به عنوان میراث ارزشمند فرهنگی نسل به نسل از گذشته به امروز انتقال یافته است. برگ برگ فرهنگ و ادب فارسی را آثار منثور و منظومی تشکیل داده که بیانگر غنای اندیشه و بینش ایرانیان است. توجه به این موضوع حیاتی به عنوان وظیفه‌ی حساس و خطیر برنامه‌ریزان درسی به ویژه در قلمرو تعلیم و تربیت به شمار می‌رود تا از طریق ایجاد فضاهای مناسب برای دانش‌آموزان امکان آشنایی آنان را با زبان و ادب فارسی فراهم آورند تا بتوانند از آن در زندگی خود استفاده کنند. از نگاهی دیگر زبان و ادب فارسی به دلیل رابطه‌ی نزدیک و ناگسستنی با اندیشه و تفکر انسان، می‌تواند نقشی مهم در تقویت خلاقیت و کاربرد درست مهارت‌های زبانی و ادبی داشته باشد. بنابراین با طراحی و تدوین برنامه‌ی درسی مناسب، می‌توان دانش‌آموزان را با این حوزه آشنا کرد و آنان را نسبت به پاسداری از این میراث فرهنگی ترغیب نمود

و در به کارگیری آموخته‌ها در زندگی توانمند ساخت.

در بی تدوین راهنمای برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی دوره‌ی ابتدایی که از سال ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۸ به طول انجامید و پس از تألیف مجموعه کتاب‌های فارسی بخوانیم و بنویسیم اول تا پنجم (۱۳۸۲-۱۳۷۸) و اجرای آزمایشی و سراسری این کتاب‌ها، تدوین راهنمای برنامه‌ی فارسی دوره‌ی راهنمایی و در بی آن تألیف کتاب‌های فارسی راهنمایی ضروری و اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد.

فلسفه‌ی وجودی، ماهیت و ساختار ماده‌ی درسی

زبان فارسی نماد و نماینده‌ی هویت ملی و فرهنگی ماست و ادبیات فارسی آینه‌ی فرهنگ و اندیشه‌ی ایران اسلامی از گذشته تاکنون است؛ در نتیجه آموزش ادبیات و زبان فارسی پُل پیوند با هویت و فرهنگ اسلامی-ایرانی است. جز این، همه‌ی دروس نیازمند زبان و ادبیات فارسی هستند و آموزش، بدون آن امکان‌پذیر نیست. محتوای ادبیات فارسی نیز به تربیت معنوی، تلطیف روح و احساسات و انتقال فضایل الهی و انسانی کمک می‌کند.

در ساختار این ماده‌ی درسی دو قلمرو زبان و ادبیات در عین پیوستگی جدا و مجزا از هم مطرح

شده‌اند.

کارکرد زبان، ایجاد پیوند و رساندن پیام است؛ در نتیجه قبل از هر چیز یک پدیده‌ی اجتماعی است که در هیئت‌ی سامان‌مند، پویا و زنده رسالت انتقال مفاهیم را به عهده دارد. به دیگر زبان می‌توان گفت زبان هر قوم روح آنان و روح آنان زبانشان است. ادبیات نیز نوعی زبان است اما زبان برتر که به انتقال هنرمندانه‌ی اندیشه و فرهنگ می‌پردازد. در تحلیلی کوتاه می‌توان گفت: «رسالت زبان چه گفتن و ادبیات چگونه گفتن است.» در زبان اصل بر پیام‌رسانی است؛ پس تلاش بر سادگی، رسایی و کوتاهی واژگان است اما در ادبیات، بیان احساس و عاطفه، خیال و موسیقی و در یک کلام زیبا گفتن هدف است.

همین است که زبان و ادبیات پیوندی ناگسستنی دارند. زبان، ابزاری است در خدمت ادبیات و ادبیات، جریانی است در خدمت زبان و بارورکننده‌ی آن. پویایی زبان، زایش واژگان و ترکیب‌های نو، ره‌آورد ذهن خلاق و خیال‌پرداز ادیبان است. با این توضیحات دو مقوله‌ی زبان و ادبیات از نظرگاه منطق آموزشی یکسان نیستند. زبان را با نگرشی منطقی، علمی و خردباورانه باید بررسی و تدریس کرد و ادبیات را با نگرشی هنری و ذوقی. در درس زبان تعلیم صورت می‌گیرد ولی ادبیات بر انگیزش و تلطیف عواطف و پالایش درون استوار است.

در ساختار دروس کتاب درسی، ادبیات در هیئت متن‌های درسی زیبا و رسا، اشعار، حکایات و داستان‌هایی از متون کلاسیک و نو- ایران و جهان- سامان پذیرفته است. مقوله‌های زبانی نیز در قالب آموزه‌های دستوری، نگارشی و املا، تدوین یافته‌اند.

نیازها و ضرورت‌های طراحی برنامه

۱- تغییر رویکردهای آموزشی زبان فارسی در ابتدایی و لزوم تداوم آن‌ها در راهنمایی: در برنامه‌ی جدید آموزش زبان فارسی، محتوای دروس، فعالیت‌ها و تمرین‌ها، حتی نحوه‌ی مدیریت کلاس و درس مبتنی بر همیاری، مشارکت و فعال بودن دانش‌آموزان است. در تمرین‌هایی چون «به دوستان بگو»، «با هم بخوانیم» و ... کارهای گروهی در کلاس‌ها صورت می‌گیرد. حتی چینش کلاس‌ها متناسب با این رویکرد است. به‌طور طبیعی انتظار می‌رود در امتداد و استمرار برنامه‌ی آموزش زبان فارسی دوره‌ی ابتدایی، این مهم در دوره‌ی راهنمایی نیز تحقق یابد.

با توجه به این‌که در گذشته تکیه‌ی اصلی آموزش زبان فارسی در دوره‌ی ابتدایی، بر مهارت‌های خوانداری و نوشتاری بوده و دو مهارت شنیداری و گفتاری به فراموشی سپرده شده بود، سعی خواهد شد این دو مهارت مهم که لازمه‌ی تقویت مهارت خوانداری و نوشتاری‌اند، در برنامه‌ی جدید، جایگاهی ویژه و روشن داشته باشند. در کتاب‌های فارسی موجود جایگاه مهارت‌آموزی در همین دو بعد (گوش دادن و سخن گفتن) روشن نیست. لذا لازم است در امتداد و استمرار دوره‌ی ابتدایی، در دوره‌ی راهنمایی نیز به این مهارت پرداخته شود. تقویت دو مهارت اساسی تفکر و نقد نیز جزء برنامه‌ی فارسی راهنمایی است.

۲- تغییر و تحوّل در خط‌مشی‌ها و سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های کلی دفتر برنامه‌ریزی: لزوم پای‌بندی و عمل به رویکرد فرهنگی، تربیتی در قلمرو برنامه‌ریزی و هم‌چنین ضرورت توجه و کاربست سیاست‌ها و خط‌مشی‌های جدید دفتر سبب شده است تحولات و تغییرات بنیادینی در حوزه‌ی نگرش‌ها و روش‌های حاکم بر برنامه‌ی درسی پدید آید و حاصل آن به شکل طرحی نو با رویکردی متفاوت و برآمده از جهت‌گیری‌های مصوّب دفتر برنامه‌ریزی و همسو با اهداف شورای آموزش و پرورش تدوین گردد.

۳- تغییر در سیاست‌ها و نگرش‌های آموزشی و برنامه‌ریزی: نظام آموزشی باید دانش‌آموزان را به خودباوری و خودشکوفایی برساند. باید دانش‌آموز توانمندی‌های خود را کشف و استخراج کند تا در آینده بتواند با مشکلات مقابله کند. از این گذشته، ظرفیت‌های علمی و توانایی‌های منطقه‌ای معمولاً

در نظام آموزشی ما فرصت، جایگاه و امکان بروز نمی‌یابند. معرفی زبان، فرهنگ و ادبیات مناطق به‌طور دقیق و سنجیده، به دلیل ظرفیت اندک کتاب درسی تاکنون مجال طرح نیافته است. در کتاب‌های فارسی دوره‌ی ابتدایی به این موضوع به خوبی توجه شده است و درس‌های آزاد، مجال و فرصتی ساخته‌اند تا دانش‌آموزان بتوانند ناگفته‌های کتاب درسی را که دوست داشتند، در کتاب درسی بیابند، خود تهیه و تولید کنند (با هدایت معلم).

این دیدگاه آموزشی باید در کتاب‌های فارسی راهنمایی استمرار یابد و کتاب‌ها آینه‌ای باشند که دانش‌آموزان خود را در آن بیابند. توجه به فرهنگ بومی و قومی ایران و تأمل و درنگ دانش‌آموزان در زبان و ادبیات منطقه‌ی خود از دستاوردهای این دیدگاه نوین خواهد بود.

۴- ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی: در برنامه‌ی جدید زبان‌آموزی ابتدایی به کتاب‌خوانی توجه ویژه شده است و یک ساعت از برنامه‌ی هفتگی آموزش فارسی به کتاب‌خوانی اختصاص یافته است. در پایان هر کتاب ۵۲ جلد کتاب معرفی شده است که معلم متناسب با ۲۲ درس، ۲۲ جلد از آن‌ها را در کلاس می‌خواند و بقیه در فرصت‌های دیگر توسط دانش‌آموز خوانده می‌شوند. این نیاز باید در کتاب‌های فارسی دوره‌ی راهنمایی نیز برآورده شود و فرهنگ مطالعه، کتاب‌خوانی و پژوهش در متن برنامه دیده شود.

۵- ادامه‌ی منطقی ساختار و محتوای کتاب‌های فارسی ابتدایی در دوره‌ی راهنمایی: هر چند محتوا و ساختار کتاب‌های فارسی راهنمایی می‌تواند متفاوت با دوره‌ی ابتدایی باشد اما لازم است ادامه‌ی طبیعی دوره‌ی ابتدایی باشد تا از این طریق امکان تسلسل و جامعیت طرح مباحث و مفاهیم آموزش زبان و ادبیات فارسی برای برنامه‌ریزان درسی و معلمان فراهم شود و دانش‌آموزان بتوانند بدون سر‌درگمی و تکرار بیهوده به‌طور منطقی مطالب را دریافت کنند.

* * *

مجموعه‌ی این دلایل و تفاوت ساختار و محتوای کتاب‌های فارسی بخوانیم و بنویسیم با کتاب‌های موجود فارسی راهنمایی و لزوم تداوم و استمرار برنامه‌ی آموزش فارسی ابتدایی در دوره‌های راهنمایی ایجاب می‌کند که برنامه‌ی جدید فارسی راهنمایی طراحی و تدوین شود.

رویکردهای حاکم بر برنامه‌ی درسی فارسی راهنمایی

رویکرد عبارت است از جهت‌گیری اساسی نسبت به یاددهی و یادگیری و ابعاد گوناگون آن در حوزه‌ی برنامه‌ریزی درسی. بر این اساس با در نظر گرفتن رویکرد عام حاکم بر برنامه‌های درسی

ایران؛ یعنی رویکرد فرهنگی – تربیتی و رویکرد خاص حاکم بر آموزش زبان فارسی؛ یعنی رویکرد ترکیبی، در آموزش زبان فارسی رویکردهای متنوع و گوناگونی از قبیل رویکرد کلی، رویکرد تحلیلی، رویکرد تلفیقی، رویکرد تجربه‌ی زبانی، رویکرد زبان‌شناختی و... وجود دارد. در این برنامه، شورای برنامه‌ریزی پس از بحث و گفت‌وگوهای فراوان و مشاوره با متخصصان روان‌شناسی زبان، زبان‌شناسی، روان‌شناسی یادگیری و برنامه‌ریزی درسی، رویکردهای دیگری را نیز برای هر کدام از بخش‌های برنامه آموزش زبان فارسی انتخاب کرده است.

در برنامه‌ی درسی فارسی راهنمایی رویکردها به دو دسته تقسیم می‌شوند:

۱- رویکردهای عام

۲- رویکردهای ویژه

۱- رویکردهای عام: رویکردهای عام، به رویکردهایی اطلاق می‌شود که دایره‌ی شمول آن‌ها

به دیگر دروس نیز می‌رسد. در برنامه‌ی درسی فارسی راهنمایی این رویکردها عبارت‌اند از:

رویکرد کلی: بر اساس بنیاد روان‌شناختی این رویکرد (روان‌شناسی گشتالت)، انسان هنگام برخورد با امور و پدیده‌ها ابتدا به کل آن‌ها توجه می‌کند و پس از آن به اجزای سازنده‌ی کل می‌پردازد. به همین جهت در برنامه‌های درسی و مراحل یاددهی – یادگیری نیز باید نخست اشکال و صورت‌های کل را به دانش‌آموزان یاد بدهیم، سپس با استفاده از شیوه‌ی تجزیه‌ی کل به عناصر سازنده، اجزای آن را معرفی کنیم؛ مثلاً به جای آن که دانش‌آموز شعری را بیت بیت حفظ کند، باید کل شعر را چند بار بخواند و پس از دریافت مفهوم و پیام کلی آن، نسبت به حفظ شعر اقدام نماید و آن را از منظرهای مختلف دستوری، آرایه‌ای، نگارشی، املائی و معنایی بررسی و تحلیل کند.

رویکرد فعالیت محوری: در این رویکرد به طبیعت فرد و نیازها و خواسته‌های او تأکید

می‌شود. دانش‌آموز زیربنای فرایند آموزش است و در تمامی فعالیت‌های یاددهی و یادگیری شرکت می‌کند. با توجه به این که بخش قابل توجهی از ماهیت زبان و ادبیات فارسی، مهارتی است و از طریق این مهارت‌ها به جنبه‌های درونی و برونی فرد پرداخته می‌شود، سعی می‌شود به‌طور متعادل در طراحی برنامه‌ی درسی فارسی راهنمایی به جنبه‌های مختلف دانش‌آموز دوره‌ی راهنمایی توجه کافی شود و متناسب با آن عناصر محتوا و فعالیت‌های یادگیری سازماندهی گردد.

رویکرد تلفیقی: امروزه اکثر برنامه‌های درسی به نحوی طراحی و اجرا می‌شوند که در روح

آن‌ها تلفیقی از رویکردها انعکاس یافته است. از آن‌جا که درس زبان و ادبیات فارسی ماهیتاً تلفیقی و درهم تنیده است، سعی شده است برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی به نحوی تلفیق و ارائه شود که

در نهایت توانایی‌های ذهنی، درک و فهم، تجزیه و تحلیل، ترکیب و بازسازی، نقد و داوری، برقراری ارتباط با دیگران، ابراز وجود و بیان احساسات، افزایش قدرت خلاقیت و ... تقویت شود. یکی از آثار با ارزش رویکرد تلفیقی تأکید بر آموزش مداوم است که این موضوع از طریق گسترش فرهنگ کتاب و کتاب‌خوانی در این برنامه قابل تحقق خواهد بود. این رویکرد در حوزه‌های زیر انعکاس خواهد داشت:

۱- تلفیق مهارت‌های زبانی

۲- تلفیق مهارت‌های ادبیات فارسی

۳- تلفیق اطلاعات و دانش‌های زبانی و ادبی

۴- تلفیق نظام زبانی (آوا، معنا، دستور زبان)

۵- تلفیق ارزش‌های اخلاقی

۶- تلفیق زبان و ادبیات فارسی با سایر دروس

۲- **رویکردهای خاص (ویژه):** رویکردهای ویژه به رویکردهایی گفته می‌شود که فقط در حوزه‌ی ماده‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی مطرح است و دایره‌ی شمول آن محدود به این برنامه می‌باشد. براساس رویکردهای ویژه به موضوعات درسی مانند موضوع زبان و ادبیات فارسی و ساختار این رشته اهمیت داده می‌شود. مهارت‌های زبانی، فرآیند تفکر، خلاقیت زبانی، متون ادبی، آرایه‌های ادبی، قالب‌های شعری، تاریخ ادبیات و نقد ادبی ساختار رشته‌ی درسی زبان و ادبیات را تشکیل می‌دهند. برنامه‌ی درسی با جهت‌گیری خاص نسبت به این ساختار تلاش می‌کند، فرایند یاددهی و یادگیری را به دانش‌آموزان انتقال دهد. در برنامه‌ی درسی فارسی راهنمایی این رویکردها عبارت‌اند از:

رویکرد ساختاری: در این رویکرد، زبان و ادبیات، نظامی از عناصر و مؤلفه‌های مرتبط به

هم است که برای رمزگردانی معانی به کار می‌رود. هدف از یاددهی و یادگیری، تسلط پیدا کردن بر عناصر این نظام است که معمولاً در حوزه‌های آواشناسی، واحدهای دستوری و واژگانی قرار می‌گیرد. براساس این دیدگاه و رویکرد برنامه‌ی زبان و ادبیات باید به گونه‌ای باشد که در نهایت دانش‌آموز به بررسی ساختارهای تشکیل‌دهنده‌ی زبانی و ادبی آگاهی پیدا کند و از طریق مهارت در معرفت به آن‌ها، به معانی موجود در زبان و ادبیات پی ببرد.

رویکرد کاربردی/گشتاری: در این رویکرد، زبان و ادبیات وسیله و ابزاری برای بیان معانی

است. به جای توجه ویژه به عناصر زبانی، به بعد کاربردی و تولیدی زبان و ادبیات تأکید می‌شود و از عناصر زبان و ادبیات فقط در حدی سود جسته می‌شود که معنا و کاربرد زبان تسهیل یابد و محتوای

برنامه براساس معنا و گشتار سازماندهی گردد.

رویکرد ارتباطی: در این رویکرد، زبان و ادبیات وسیله‌ای برای فهم و روابط متقابل افراد و برقراری روابط اجتماعی بین افراد تلقی می‌شود. به‌جای توانش زبانی و ادبی به‌توانش ارتباطی اهمیت داده می‌شود. به‌درک مطلب بیش‌تر از تولید زبان و ادبیات تأکید می‌شود و در نتیجه امکان تماس دانش‌آموز با زبان و ادبیات واقعی بیش‌تر شده و امکان تعامل بین افراد و گروه‌ها افزایش می‌یابد. مهم‌ترین نکته در این دیدگاه و رویکرد این است که آموزه‌ها و رهیافت‌های این رویکرد به‌گونه‌ای است که هم رویکرد ساختاری را دربر می‌گیرد و هم رویکرد کاربردی/گشتاری را. شاید بتوان رویکرد ارتباطی را به‌عنوان یک رویکرد کاملاً تلفیقی در حوزه‌ی زبان و ادبیات تلقی کرد که در این صورت از این طریق می‌توان بسیاری از نیازهای موضوع درسی، دانش‌آموز و جامعه را تحت پوشش قرار داد.

اصول ۱ حاکم بر برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی دوره‌ی راهنمایی
اصل ۱- در کلیه‌ی عناصر و مؤلفه‌های برنامه‌ی درسی آموزش زبان فارسی، باید مبانی فرهنگی و تربیتی دین اسلام حاکم باشد.
راه‌کارها:

- تدوین و سازماندهی برنامه‌ی درسی براساس رویکرد فرهنگی- تربیتی
- پیش‌بینی و انتخاب مفاهیم مرتب با اصل فرهنگی- تربیتی
- در نظر گرفتن فصل‌هایی مناسب برای تحقق رویکرد فرهنگی- تربیتی در محتوا
- طراحی فعالیت‌های مناسب برای تحقق این اصل در محتوا

اصل ۲- در برنامه‌ی فارسی دوره‌ی راهنمایی اصل بر جنبه‌های عملی زبانی و ادبی باشد.
راه‌کارها:

- تدوین کتاب براساس روش فعالیت محوری
- تولید دو کتاب فارسی مهارت‌های شفاهی و کتبی زبان و ادبیات فارسی
- در نظر گرفتن تمرین‌ها و فعالیت‌های مشابه عملی و کاربردی در کتاب راهنمای معلم
- در نظر گرفتن فعالیت‌های اضافی در کتاب روش تدریس

۱- اصل: مجموعه‌ی ابیدها و نیابدهایی که لازم است در کلیه‌ی مراحل طراحی، اجرا و ارزش‌یابی برنامه‌ی درسی مدنظر باشد.

- آموزش مهارت‌های زبانی و مهارت‌های تفکر و نقد به صورت موازی و مساوی
- ارزش‌یابی از پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان براساس چهار مهارت زبانی و دو مهارت تفکر

و نقد

اصل ۳- برنامه باید بتواند سرمشق عملی تقویت اندیشیدن و چگونه اندیشیدن در نوجوان باشد.

راه‌کارها:

- پیش‌بینی و سازمان‌دهی داستان‌های دارای پیام‌های غیرمستقیم
- پیش‌بینی فعالیت‌ها و تمرین‌های آشناسازی دانش‌آموزان با مراحل منطقی تفکر از قبیل دسته‌بندی، مرتب کردن و ...

- در نظر گرفتن تمرین‌هایی جهت افزایش درک ارتباط عناصر و مفاهیم ذهنی به سمت نظم منطقی
- آموزش غیرمستقیم توانایی‌های ذهنی مثل مقایسه و تحلیل و ترکیب از طریق فعالیت‌ها
- پیش‌بینی تمرین‌هایی به منظور توانایی اظهار نظر، پیشنهاد و ارائه‌ی راه‌حل به نوجوان
- در نظر گرفتن فعالیت‌هایی برای تقویت درک سمعی و توانایی برداشت مناسب از مفاهیم
- پیش‌بینی تمرین‌ها و آزمون‌های خلاق و فعال در ارزش‌یابی

اصل ۴- از جدیدترین دستاوردها و پژوهش‌های حوزه‌ی زبان و ادبیات نوجوان در تدوین برنامه استفاده شود:

راه‌کارها:

- بهره‌گیری از پژوهش‌های مؤسسات و نهادهای داخلی و خارجی در حوزه‌ی زبان و ادبیات نوجوان

- کاربست یافته‌های پژوهشی در حوزه‌ی زبان و ادبیات نوجوان
- پیش‌بینی ساختار و محتوا کتاب براساس یافته‌های پژوهشی زبان و ادبیات نوجوان

اصل ۵- سیر آموزش زبان و ادبیات فارسی از ساده به تکامل یافته، باشد.

راه‌کارها:

- تسلسل منطقی و تداوم محتوا به تناسب پایه‌ها از زبان به ادبیات
- حرکت از زبان امروزی و طبیعی به زبان تاریخی و کهن
- ادامه‌ی منطقی مباحث زبانی، ادبی، نگارشی و املائی دوره‌ی ابتدایی
- آموزش نکته‌های زبانی، دستوری، املائی، نگارشی و ادبی براساس بسامد، تکرار و ضرورت

اصل ۶- سیر آموزش از زبان طبیعی به زبان معیار باشد.
راه کارها :

- ارائه تمرین ها و فعالیت های تبدیل زبان گفتار به زبان نوشتار
- طراحی و تدوین تمرین ها و فعالیت های یادگیری از مهارت های شفاهی به مهارت های کتبی
- بهره گیری از ویژگی های زبان و فرهنگ مردم برای ساده نویسی
- طرح متون مناسب برای تحقق این اصل

اصل ۷- به تمامی گونه های زبان فارسی توجه مناسب و متناسب شود.
راه کارها :

- بهره گیری از گونه های متنوع زبانی
 - بهره گیری از گونه های ادبی در برخی از درس ها
 - بهره گیری از گونه های علمی و خبری در تمرین ها
 - آموزش مطالب صحیح زبان گفتاری و نوشتاری
 - تشویق و آموزش نوجوان برای استفاده از زبان فارسی معیار گفتاری و نوشتاری
 - پیش بینی تمرین ها و درس هایی در قالب بیان اندیشه، گفت و گو و ...
- اصل ۸- زبان و بیان کتاب های فارسی و مواد کمک آموزشی آن ساده و صمیمی و متناسب با ذهن و زبان دانش آموزان باشد.

راه کارها :

- بهره گیری از زبان مناسب نوجوان در نوشتن متن ها
 - استفاده از اصول و مبانی ساده نویسی در نوشتن متن ها
 - تهیه متن های ساده ادبی از گذشته و امروز
- اصل ۹- به گسترش حوزه های زبان فارسی (آواشناسی، معناشناسی و دستور) توجه

کافی شود.

راه کارها :

- پیش بینی تمرین هایی در زمینه آواشناسی (آواشناسی مقدماتی)
- پیش بینی تمرین هایی در زمینه معناشناسی
- پیش بینی تمرین هایی در زمینه دستور

اصل ۱۰- برنامه براساس آخرین یافته‌ها و نظریه‌های حوزه‌ی زبان‌شناسی و ادبیات

باشد.

راه‌کارها:

- توجه به تمامی مهارت‌های زبانی در کتاب
 - رعایت رویکردهای نوین در تمامی مراحل انتخاب و سازماندهی محتوا
 - بهره‌گیری از اصول یادگیری نظریه‌های شناختی و فراشناختی
 - ترجیح بعد توصیفی دستور زبان بر بعد تجویزی آن
 - مطالعات راهبردی و تطبیقی در جهت یافتن مناسب‌ترین نظریات در حوزه‌ی زبان و ادبیات
- اصل ۱۱- به انواع خط‌های خوانداری و نوشتاری توجه کافی شود.

راه‌کارها:

- استفاده از انواع خطوط رایج، هنری (سنتی و جدید)
 - ادامه‌ی روند بهینه‌سازی و خوانانویسی
 - ایجاد زمینه‌های عملی و لازم جهت زیباسازی خط
- اصل ۱۲- رسم الخط براساس آخرین مصوبات شیوه‌نامه‌ی سازمان پژوهش و

برنامه‌ریزی آموزشی باشد.

راه‌کارها:

- نظارت گروه ویرایش بر رسم الخط
- هماهنگ شدن رسم الخط کتاب‌های فارسی
- هماهنگ شدن سایر کتاب‌های درسی، مجلات رشد و کتاب‌های کمک آموزشی با شیوه‌نامه‌ی

مصوب سازمان

اصل ۱۳- برنامه باید زمینه‌ساز تقویت مهارت‌های زندگی در نوجوانان باشد.

راه‌کارها:

- آشنا کردن دانش‌آموز با مسئولیت‌های فردی و اجتماعی در سطح ملی و جهانی
- گسترش و پراکندگی نمونه‌های اساسی مهارت‌های زندگی در سراسر کتاب
- بهره‌گیری از متون زبانی و ادبی در جهت پرورش و تقویت مهارت‌های زندگی
- بهره‌گیری از ادبیات کهن برای بهتر زیستن در امروز و آینده

اصل ۱۴— برنامه باید زمینه‌ساز تقویت روحیه‌ی مطالعه و کتاب‌خوانی باشد.
راه‌کارها:

- پیش‌بینی بخش کتاب‌خوانی
 - طرح مباحث شیوه‌های مطالعه‌ی مطلوب
 - پیش‌بینی ساعت مطالعه و کتاب‌خوانی
 - تجهیز کتابخانه‌ی مدارس متناسب با اهداف برنامه
 - جذب و جلب مشارکت نهادهای فرهنگی برای تحقق اهداف مطالعه و کتاب‌خوانی
- اصل ۱۵— آموزش نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی به شکل غیرمستقیم

باشد.

راه‌کارها:

- آموزش مفاهیم و نکات از طریق روش‌های فعال
- انتخاب قالب قصه و افسانه و داستان و شعر برای آموزش
- بهره‌گیری از فیلم، نوار صوتی، CD و سایر فناوری‌های آموزشی
- استفاده از ابزار کمک آموزشی مثل مجله، روزنامه، کتاب کمک درسی و ...
- بهره‌گیری از بازدیدهای علمی و تفریحی

اصل ۱۶— برنامه باید زمینه‌ساز تقویت و پرورش خلاقیت و ذوق هنری و ادبی نوجوان

باشد.

راه‌کارها:

- پیش‌بینی محتوا براساس الگوهای خلاق و فعال
- پیش‌بینی تمرین‌هایی در کتاب به منظور تقویت قوه‌ی خلاقیت و ذوق هنری
- طراحی تمرین‌هایی برای تقویت روح جست‌وجوگری و کشف و حل مسئله
- پیش‌بینی و طراحی مواد آموزشی، کمک آموزشی و فناوری آموزشی با جهت‌گیری اصل

یاد شده

- بهره‌گیری از گونه‌های متنوع هنری و ادبی با تأکید بر جنبه‌های زیباشناسی و حسی
- استفاده از شعرخوانی، قصه‌خوانی، قصه‌گویی، نقالی، قصه‌سازی، نمایش خلاق
- بهره‌گیری از شیوه‌های خلاق نوشتن و سرودن

اصل ۱۷- برنامه باید زمینه‌ساز رفتارهای اخلاقی، اجتماعی و تربیتی مناسب در نوجوانان باشد.

راه‌کارها:

- طرح الگوهای متعالی دینی، ملی و جهانی
- مقاومت‌سازی نوجوانان در برابر آسیب‌های اجتماعی از طریق پیش‌بینی متون و فعالیت‌های مناسب

● بهره‌گیری از امکانات تصویری که گویای اهداف تعیین شده باشد.

● توزیع مفاهیمی چون مشارکت و همیاری، آینده‌نگری، خودشکوفایی، انتقادپذیری، دوست‌یابی، همدردی با دیگران، کمک به هم‌نوع، اعتماد به نفس، گذشت و فداکاری، خودباوری، مسئولیت‌پذیری و واقع‌بینی در محتوای برنامه

اصل ۱۸- به نقش‌سازنده‌ی زن و مرد به‌طور مناسب و متناسب در برنامه توجه شود.

راه‌کارها:

- معرفی چهره‌های بزرگ زن و مرد در محتوای برنامه
 - بهره‌گیری از آثار چهره‌های بزرگ زن و مرد
 - توزیع متناسب تصاویر زن و مرد و دختر و پسر در تمام کتاب
 - بهره‌گیری از نویسندگان، شاعران و معلمان زن و مرد در تهیه‌ی برنامه
- اصل ۱۹- موضوعات و مطالب به یک محدوده‌ی جغرافیایی مشخص نگردد.

راه‌کارها:

- استفاده از زبان فارسی معیار
 - معرفی فرهنگ‌های بومی و منطقه‌ای با تکیه بر فرهنگ ملی
 - ارائه‌ی تمرین‌هایی برای آشناسازی دانش‌آموزان با زبان و ادبیات و فرهنگ منطقه‌ای و محلی
 - توجه به فرهنگ عمومی و ملی در کنار فرهنگ منطقه‌ای و بومی
- اصل ۲۰- در برنامه به دانش‌های بشری در تعامل با زبان و ادبیات، توجه کافی شود.

راه‌کارها:

- در نظر گرفتن مباحثی پیرامون دانش‌های بشری و دانشمندان مرتبط با دانش ادبی
- ارائه‌ی تمرین‌ها و فعالیت‌هایی در این زمینه
- بهره‌گیری از فناوری آموزشی در جهت تقویت و تعمیق مفاهیم این اصل

- بهره‌گیری از نمونه‌هایی که نشان‌دهنده‌ی تعامل دانش و ادبیات باشد.
 - اصل ۲۱- به تقویت و تعمیق حافظه‌ی سمعی و بصری توجه کافی شود.
- راه‌کارها :

- بهره‌گیری از تمرین‌های مناسب مانند مقایسه، خاطره‌گویی، شعرخوانی و حفظ شعر مورد علاقه
- تولید مواد کمک آموزشی مناسب

- اصل ۲۲- برنامه باید زمینه‌ساز ابزار وجود و بیان احساس دانش‌آموزان باشد.
- راه‌کارها :

- پیش‌بینی درس‌هایی از زبان دانش‌آموز، برای طرح دیدگاه‌ها، عقاید و احساسات
- پیش‌بینی فرصت‌هایی در کلاس و کتاب و راهنمای معلم
- پیش‌بینی فعالیت‌هایی مانند بازی، نمایش، کارگروهی، روزنامه دیواری برای تحقق این هدف
- پیش‌بینی تمرین‌هایی برای نقد و اظهارنظر درباره‌ی فیلم و ...
- اصل ۲۳- مواد برنامه باید با علایق، سلیقه‌ها و نیازهای دانش‌آموز هم‌سوئی داشته باشد.

راه‌کارها :

- انتخاب متون و داستان‌های جذاب و پرکشش
- توجه کافی و لازم به دنیای نوجوان در کتاب درسی و مواد کمک آموزشی
- توجه به هماهنگی تصاویر با دنیای ذهنی نوجوان
- بهره‌گیری از الگوها، قهرمانان، اسطوره‌ها و شخصیت‌های محبوب نوجوان
- توجه به اصول روان‌شناسی نوجوان در تنظیم و سازماندهی محتوا
- اصل ۲۴- مواد برنامه متنوع باشد.

راه‌کارها :

- بهره‌گیری از تمرین‌های تنوع‌زبانی، نگارشی، املائی و ...
- گنجاندن بخش‌های کوتاه و متنوع در دروس
- فصل‌بندی کتاب برای تنوع بخشی به کتاب
- استفاده از تمامی امکانات فنی و هنری، فناوری آموزشی و کمک آموزشی
- ارائه‌ی فعالیت‌های گوناگون برای استفاده در کلاس از طریق راهنمای معلم، کتاب‌های روش

تدریس و ...

اصل ۲۵- ارزش‌یابی از محتوا باید منطبق با مصوبات و آخرین یافته‌های حوزه‌ی سنجش و اندازه‌گیری باشد.
راه‌کارها:

● اعتبار بخشی راهنمای برنامه‌ی درسی، کتاب درسی، راهنمای معلم، مواد آموزشی و فناوری آموزشی

● پیش‌بینی برگه‌های سیاهه‌ی رفتار دانش‌آموز و معلم در مهارت‌های زبانی و ادبی
● ارزش‌یابی از تمام عناصر برنامه‌ی درسی
اصل ۲۶- از امکانات تصویری، گرافیکی، فنی و ... برای تعمیق و تثبیت و گسترش مفاهیم استفاده شود.
راه‌کارها:

● بهره‌گیری از همکاران هنرمند صاحب سبک
● امتزاج، هم‌خوانی و نقش تکمیلی تصاویر نسبت به متن
اصل ۲۷- از ادبیات دیگر ملل در کنار ادبیات فارسی استفاده شود.
راه‌کارها:

● بهره‌گیری از نمونه‌های برجسته‌ی ادبیات جهان
● بهره‌گیری از ترجمه‌های موفق و مترجمان معتبر
● بهره‌گیری متعادل از ادبیات کشورهای گوناگون (آسیا، افریقا، آمریکای لاتین و ...)

ارتباط برنامه با اهداف شورای عالی آموزش و پرورش

برنامه‌ی درسی فارسی دوره‌ی راهنمایی، همسو با اهداف کلی آموزش و پرورش، کمال انسان و رشد و پرورش فطرت خداجوی را در نظام تعلیم و تربیت که همان تقرب به درگاه الهی است، برای جهت بخشی به رشد همه‌جانبه‌ی دانش‌آموزان بر بنیاد تعالیم آسمانی و آموزه‌های انسان‌پرور دین مبین اسلام در نظر دارد.

بنابراین در ساماندهی مبانی، اصول، اهداف و محتوای این برنامه، تلاش شده است تا زمینه‌های پرورش و ارتقای اهداف اعتقادی، اخلاقی، علمی- آموزشی، فرهنگی- هنری، اجتماعی، زیستی، سیاسی، اقتصادی کاملاً مورد توجه قرار گیرد. هم‌چنین برنامه‌ی موجود با اصول فلسفه‌ی آموزش و پرورش نیز هم‌خوانی دارد و در عین حال با برنامه‌ی درسی ملی و سند ملی هماهنگی‌های لازم را داراست.

ارتباط برنامه با برنامه‌ی درسی فارسی ابتدایی و متوسطه

همان‌طور که در مقدمه گفته شد، این برنامه در تکمیل سیر منطقی طراحی و تولید برنامه‌ی درسی فارسی ابتدایی، پیش‌بینی و برنامه‌ریزی شده است. از این‌رو، در بسیاری از مؤلفه‌های برنامه‌ی درسی از قبیل اصول، رویکردها، اهداف و روش‌ها، این برنامه ادامه‌ی دوره‌ی ابتدایی است و سعی شده است از دید درجه‌بندی سطوح یادگیری، تعمیق و تثبیت پیش‌تری پیدا کند.

ساختار فصل‌بندی محتوا و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری کتاب درسی نیز در ادامه‌ی منطقی دوره‌ی ابتدایی طراحی خواهد بود. از آن‌جا که در دوره‌ی راهنمایی سهم ادبیات به نسبت زبان، بیش‌تر از دوره‌ی ابتدایی است، در مفاهیم و موضوعات محتوا ضمن حفظ آموزه‌های دوره‌ی ابتدایی، باید مطالب تازه‌تری به فراخور نیازها و علایق و شرایط سنی دانش‌آموزان این دوره مبتنی بر آموزه‌های متعالی و معنوی فرهنگی تربیتی، ارائه گردد.

از سوی دیگر، برنامه‌ی درسی فارسی راهنمایی در مؤلفه‌های اصول، اهداف و شیوه‌های تدریس با برنامه‌ی درسی فارسی دوره‌ی متوسطه نیز هماهنگی و هم‌خوانی دارد؛ مثلاً در مفاهیم و موضوع‌های مربوط به دانش‌های زبانی و ادبی تا جایی که گنجایی و ظرفیت برنامه اجازه می‌دهد، باید تلاش شود ضمن توجه به مطالب دوره‌ی ابتدایی، به مباحث و سرفصل‌های دوره‌ی متوسطه هم توجه شود تا دانش‌آموز پیش‌نیاز مطالب دوره‌ی دبیرستان را در دوره‌ی راهنمایی فرا بگیرد.

در بخش رویکردهای ویژه، «رویکرد ساختاری» در آموزش دستور زبان فارسی نیز کوشش شده است، برنامه‌ی دوره‌ی راهنمایی با دوره‌ی متوسطه هم‌سویی بیش‌تری داشته باشد. بنابراین انتظار می‌رود در سازماندهی و تألیف محتوای کتاب درسی به این تناسب، انسجام حلقه‌های ارتباطی و ساختار پیوستاری مبانی آموزشی، توجه ویژه صورت گیرد.

اهداف مشترک برنامه‌ی درسی فارسی با دیگر برنامه‌های درسی دوره‌ی راهنمایی

تربیت بدنی	حرفه و فن	علوم	ریاضی	عربی	دینی	جغرافی	اجتماعی	تاریخ	هنر	
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	* تقویت اصول و مبانی فرهنگی و تربیتی اسلامی
+		+	+	+	+	+	+	+	+	* ارزش‌های اخلاقی مبتنی بر اندیشه‌ی اسلامی
+	+	+		+	+	+	+	+	+	* تقویت مهارت‌های زندگی در فرآیند آموزش زبان فارسی
+	+	+		+	+	+	+	+	+	* تقویت اخلاق فردی و اجتماعی به منظور تربیت شهروند مطلوب
+				+	+		+	+	+	* آشنایی با نهادهای اجتماعی و سازمان‌های موجود در ایران
+	+	+			+				+	* آشنایی با مفاهیم و موضوعات بهداشت فردی و اجتماعی مرتبط با برنامه‌ی درسی زبان فارسی
		+	+	+	+	+		+	+	* آشنایی با چهره‌های فرهنگی - تربیتی، علمی، سیاسی و ...
+		+	+	+	+	+	+	+	+	* تقویت روحیه‌ی دینداری، غیرت ملی و وفاداری به نظام اسلامی
	+	+	+	+	+	+	+		+	* تقویت روحیه‌ی زیبایی و تفکر در آیات و نعمات الهی

اهداف برنامه‌ی درسی

حیطه‌ی شناختی

الف - تقویت شناخت زبان فارسی

- ۱- آشنایی بیش‌تر با زبان معیار فارسی
- ۲- آشنایی با اصول و مبانی فرهنگی - تربیتی اسلام و ایران
- ۳- آشنایی بیش‌تر با دانش‌های زبانی
- ۴- آشنایی با کارکردهای نقش‌های زبان
- ۵- آشنایی با روش‌های تحقیق، پژوهش و مطالعه در حوزه‌ی زبان و ادبیات

ب - شناخت ادبیات فارسی

- ۱- آشنایی با نمونه‌های عالی نظم و نثر فارسی
- ۲- آشنایی با جلوه‌های زیبایی شناختی در ادبیات (نظم و نثر)
- ۳- آشنایی بیش‌تر و گسترده‌تر با چهره‌های بزرگ ادبی و فرهنگی (ایران و جهان)

حیطه‌ی عاطفی

- ۱- تقویت علاقه و نگرش نسبت به کاربرد مهارت‌های زبانی
- ۲- تقویت علاقه و نگرش نسبت به زبان و ادبیات ایران و جهان
- ۳- تقویت علاقه و نگرش نسبت به بیان احساسات و عواطف در قالب گفته‌ها، نوشته‌ها و سروده‌ها
- ۴- تقویت علاقه و نگرش نسبت به مطالعه‌ی نوشته‌های مناسب
- ۵- تقویت روحیه‌ی زیباشناختی و تلطیف عواطف و احساسات
- ۶- پرورش علاقه و توجه نسبت به موضوعات و مفاهیم ملی، تربیتی و فرهنگی

حیطه‌ی مهارتی

الف - پرورش مهارت گوش‌دادن

- ۱- دقت و تمرکز در سخن‌گوینده
- ۲- درک گفته‌های دیگران و تقویت مهارت‌های خوب شنیدن
- ۳- توسعه و تعمیق زبان فارسی معیار (در سه حوزه‌ی واژگان، دستور و معنا)
- ۴- دریافت پیام در گونه‌های مختلف زبانی
- ۵- دقت در لحن و تکیه‌های سخن‌دیگران
- ۶- تقویت توانایی تحمل سخن‌دیگران

۷- پردازش و نقد شنیده‌ها

ب- پرورش مهارت سخن گفتن

- ۱- سخن گفتن مؤثر، مناسب، روان در برابر جمع
- ۲- تقویت توانایی‌های گفتاری برای غلبه بر کم‌رویی و کسب موفقیت‌های اجتماعی
- ۳- اصلاح گفتار با توجه به کاربرد زبان فارسی معیار (به‌ویژه در مناطق دو زبانه)
- ۴- تقویت توانایی بیان صحیح احساسات، آرزوها، اندیشه‌ها، مشاهدات، شنیده‌ها و خوانده‌ها
- ۵- شرکت فعال در بحث‌ها و گفت‌وگوها
- ۶- تقویت روحیه‌ی پرسشگری و پاسخ‌گویی خلاق به پرسش‌ها
- ۷- به کارگیری مناسب گونه‌های زبان

پ- پرورش مهارت خواندن

- ۱- توانایی خواندن نثر و شعر با لحن و آهنگ مناسب
- ۲- تقویت مهارت در درست خوانی و روان خوانی گونه‌های مختلف متون زبانی و ادبی
- ۳- بهره‌گیری از رویکرد کلی‌نگر در خواندن
- ۴- توانایی به کارگیری کارافزارهای مناسب در خواندن
- ۵- توانایی دریافت پیام محوری متن
- ۶- توسعه‌ی توانایی در سرعت بخشی هنگام خواندن
- ۷- تقویت توانایی خواندن نقاد و مطالعه

ت- پرورش مهارت نوشتن

- ۱- تقویت توانایی درست، خوانا و زیبانویسی
- ۲- کسب مهارت نوشتن خلاق
- ۳- توانایی بیان باورها، احساسات و خواسته‌ها در قالب نوشته‌های گوناگون (نامه، گزارش و ...)
- ۴- توانایی نوشتن به گونه‌های زبان معیار
- ۵- توانایی نوشتن انواع نوشته‌ها
- ۶- بهره‌گیری از امکانات زبانی و ادبی برای تأثیرگذاری بیش‌تر (مثل شعر)

ث- پرورش مهارت‌های تحلیل و تفکر

- ۱- توانایی اظهارنظر درباره‌ی عناصر تشکیل دهنده‌ی متن
- ۲- توانایی اظهارنظر درباره‌ی کاربرد واژگان یک نوشته

- ۳- اظهار نظر درباره‌ی زیبایی‌های سخن، نثر و شعر
- ۴- اظهار نظر درباره‌ی پیام‌های یک متن
- ۵- توانایی استفاده‌ی مناسب از قوای تخیل در به‌کارگیری مهارت‌های زبانی
- ۶- توانایی خلاقیت و داشتن روحیه‌ی کاوش و جست‌وجوگری
- ۷- توانایی فرضیه‌سازی، استدلال و نتیجه‌گیری موضوعات و سرفصل‌های فارسی دوره‌ی

راهنمایی

اهداف برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی در پایه‌ی اول

* حیطه‌ی شناختی

- ۱- شناخت نمونه‌هایی از شعر معاصر ایران و جهان
- ۲- شناخت برخی جلوه‌های خدمات متقابل اسلام و ایران
- ۳- شناخت نمونه‌هایی از نثر معاصر ایران و جهان
- ۴- تقویت شناخت ابعاد زیبایی‌شناسانه؛ مانند: قافیه، بیت، مصراع، ردیف، تشخیص، تضاد،

و تشبیه

- ۵- آشنایی بیش‌تر و گسترده‌تر با چهره‌های بزرگ ادبی و فرهنگی معاصر ایران و جهان
- ۶- آشنایی با واژگان متون زبانی و ادبی دوره‌ی معاصر
- ۷- آشنایی با درست‌نویسی متن و بند
- ۸- آشنایی با ساختارهای نحوی زبان فارسی معیار
- ۹- آشنایی با سطوح پیشرفته‌ی نوشتن مهارت‌های نوشتاری دوره‌ی دبستان
- ۱۰- آشنایی با ماهیت و نحوه‌ی پژوهش و مطالعه

* حیطه‌ی عاطفی

- ۱- تقویت علاقه و نگرش مثبت به مطالعه‌ی آثار نظم و نثر دوره‌ی معاصر ایران و جهان
- ۲- تقویت علاقه و نگرش مثبت به کاربرد مهارت‌های پیشرفته‌ی نوشتاری دوره‌ی دبستان
- ۳- تقویت علاقه و نگرش مثبت به استفاده از تحقیق و پژوهش و مطالعه
- ۴- تقویت علاقه و نگرش مثبت به درک ابعاد زیبایی‌شناختی متون کتاب فارسی سال اول راهنمایی
- ۵- تقویت علاقه و نگرش مثبت به مفاهیم و ارزش‌های فرهنگی، تربیتی، اخلاقی و دینی
- ۶- تقویت علاقه و نگرش مثبت به مفاهیم و ارزش‌های اسلام و انقلاب اسلامی

* حیطة‌ی مهارتی

الف - پرورش گوش‌دادن

- ۱- دقت و تمرکز در سخن‌گوینده
- ۲- ایجاد عادت به درست گوش دادن
- ۳- دریافت و توسعه‌ی شنیداری میان بخش‌های یک پیام
- ۴- دقت در آهنگ و تکیه کلام دیگران
- ۵- تقویت توانایی تحمل سخن دیگران
- ۶- درک پیام و توانایی بررسی شنیده‌ها

ب - پرورش سخن‌گفتن

- ۱- توانایی سخن‌گفتن مؤثر، مناسب و روان در برابر جمع
- ۲- تقویت توانایی گفتاری به منظور غلبه بر کم‌رویی و کسب اعتماد به نفس
- ۳- توانایی کاربرد زبان فارسی معیار در گفتار
- ۴- توانایی طرح افکار و اندیشه‌های خود در قالب گفتار

پ - پرورش خواندن

- ۱- توانایی خواندن متون نثر و شعر توأم با درک و فهم معنا
- ۲- روان‌خوانی گونه‌های مختلف متون زبانی و ادبی
- ۳- پرورش رفتارهای مطلوب و مناسب در خواندن
- ۴- توانایی سرعت بخشی به خواندن در مطالعه‌ی متون درسی و غیردرسی

ت - پرورش نوشتن

- ۱- تقویت توانایی تبدیل نمادهای صوتی به نوشتاری (املا)
- ۲- تقویت توانایی درست، خوانا و زیبانویسی
- ۳- مهارت نشانه‌گذاری متن
- ۴- تقویت و تثبیت رفتارهای مناسب، هنگام نوشتن
- ۵- توانایی نوشتن متن‌های ساده
- ۶- استفاده از آرایه‌های ادبی در نوشته‌های خود

ث - پرورش مهارت‌های تحلیل و تفکر

- ۱- توانایی اظهار نظر درباره‌ی شخصیت‌های یک داستان

- ۲- توانایی ارائه‌ی گزارش شفاهی و کتبی در کلاس
- ۳- توانایی تفکر و اندیشه درباره‌ی شنیده‌ها و خوانده‌ها
- ۴- توانایی مقایسه‌ی دو نوشته (وجوه مشترک و وجوه تفاوت)
- ۵- استخراج پیام‌ها و نکته‌های کلیدی متن

ساختار کتاب‌های فارسی دوره‌ی راهنمایی

در دوره‌ی راهنمایی کتاب فارسی با توجه به ساختار رشته و ماده‌ی درسی و براساس ادامه‌ی منطقی برنامه‌ی درسی دوره‌ی ابتدایی بدین‌سان سازماندهی و تدوین شده است.

* ستایش فصل اول : اسلام و انقلاب اسلامی فصل دوم : علم و فرهنگ فصل سوم : زیبایی آفرینش فصل چهارم : شکفتن فصل پنجم : اخلاق و زندگی فصل ششم : نام‌ها و یادها فصل هفتم : سرزمین من فصل هشتم : ادبیات جهان نیایش	۱- ساختار فصول	ساختار کتاب فارسی
۱- متن درس ۲- تصویر ۳- فعالیت‌های شفاهی – خودارزیابی – دانش‌های زبانی و ادبی – کار گروهی ۴- فعالیت‌های نوشتاری	۲- ساختار درس	

این کتاب علاوه بر مهارت‌های زبانی (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن) به مهارت‌های فرازبانی (تفکر و نقد و تحلیل) نیز توجه دارد.

کتاب فارسی شامل ۸ فصل به شرح زیر خواهد بود :

- ۱- اسلام و انقلاب اسلامی ۲- علم و فرهنگ ۳- زیبایی آفرینش ۴- شکفتن
- ۵- اخلاق و زندگی ۶- نام‌ها و یادها ۷- سرزمین من ۸- ادبیات جهان

توضیح :

- الف - کتاب با ستایش آغاز و به نیایش ختم می‌شود.
 - ب - پس از هر درس، یک حکایت مناسب آورده می‌شود.
 - پ - هر فصل شامل ۲ یا ۳ درس است. توزیع مطالب براساس اهمیت فصل هاست.
 - ت - تعداد درس‌های کتاب ۲۱ درس است.
 - ث - متون نظم و نثر به‌طور متعادل و مناسب توزیع شده است.
 - ج - در پیشانی هر فصل، جمله‌ای زیبا که بیانگر محتوای فصل باشد، آمده است.
 - چ - به منظور کاهش حجم، روان‌خوانی‌ها پس از هر دو فصل آمده است.
 - ح - در بخش خواندن ۱ درس آزاد و تعدادی تمرین تکمیل‌کردنی پیش‌بینی شده است.
- هر درس شامل موارد زیر خواهد بود :

- متن درس

- تصاویر

- فعالیت : خودارزیابی، دانش‌های زبانی و ادبی، کار گروهی

توضیح

۱- «متن درس»

- هر درس از ۵ صفحه بیش‌تر نخواهد بود (بین ۶-۲).
 - درس‌ها به دو روش مستقیم و غیرمستقیم ارائه خواهد شد.
- الف - مستقیم : ارائه‌ی اطلاعات از سوی دانای کل
- ب - غیرمستقیم : به کمک قالب‌هایی چون : داستان، خاطره، حسب حال و ...
- ۲- تصاویر : از تصاویر زیبا، جذاب، پرکشش با رنگ‌آمیزی زنده - هم‌خوان با درون‌مایه‌ی درس - در جهت تقویت فهم و درک محتوا استفاده خواهد شد.
- ۳- فعالیت ۱ (خودارزیابی) : پرسش‌هایی از متن درس در سه سطح «همگرا و واگرا و بینابین» طرح خواهد شد.
- ۴- فعالیت ۲ (دانش زبانی و ادبی) : از طریق آموزش و ندها و نقش آن‌ها در واژه‌سازی و

نکات املائی، دستوری، نگارشی و ادبی واژگان خوانداری افزایش داده می‌شود.

نکته‌ی اول: دانش زبانی و دستوری است.

نکته‌ی دوم: آرایه‌ها و اصطلاحات ادبی به کار رفته در درس را آموزش می‌دهد.

۵- فعالیت ۳ (کار گروهی)

الف) مهارت‌های شفاهی: مهارت‌های زبانی مبتنی بر دانش‌های زبانی و ادبی (فعالیت ۲)
ب) نقد و تحلیل: توانایی اظهار نظر درباره‌ی شخصیت‌های یک داستان، کاربرد واژگان یک

نوشته، زیبایی‌های یک سخن، پیام‌های یک متن

پ) فعالیت ویژه: قصه‌گویی، کتاب‌خوانی، شعرخوانی، نمایش، نقالی، قصه‌سازی

بخش نوشتن کتاب فارسی: در این بخش مهارت‌های نوشتاری تمرین و تقویت می‌شود. در هر

درس مجموعه‌ای از فعالیت‌های نوشتاری، مبتنی بر آموزش‌های درس، در نظر گرفته خواهد شد.

تدریس و تمرین هر دو بخش هم‌زمان خواهد بود.

جدول دوبعدی اهداف - محتوا

اهداف	سرفصل‌های تفصیلی
شناخت نظم و آشنایی با نمونه‌های عالی آن در ادبیات ایران و جهان	انواع شعر: قصیده، مثنوی، غزل، دوبیتی، رباعی، چهارپاره، شعر نو شعر در دوره‌های زمانی مختلف: دوره‌ی خراسانی، دوره‌ی عراقی، دوره‌ی هندی، دوره‌ی بازگشت، دوره‌ی معاصر و ایران و جهان و ...
شناخت نثر و آشنایی با نمونه‌های عالی آن در ادبیات ایران و جهان	انواع نثر: نثر ساده، نثر مسجع، نثر فنی، نثر روزنامه‌ای، نثر روایی، نثر رسمی و ... نثر فارسی در دوره‌های مختلف از گذشته تا امروز و آثار جهانی
آشنایی بیشتر و گسترده‌تر با چهره‌های بزرگ ادبی، فرهنگی، علمی، انقلابی و دینی ایران و جهان	شاعران: فردوسی، سعدی، مولانا، حافظ، عطار، نیما، شهریار، پروین، سهراب، بهار، پروین دولت‌آبادی و چهره‌های جهانی و ... نویسندگان: ناصر خسرو، بیهقی، نصرالله منشی، عنصرالمعالی، حمدالله مستوفی، دهخدا، جلال‌آل احمد، مهدی آذرزیدی و ... شخصیت‌های علمی و فرهنگی: ابن‌سینا، رازی، حسابی، کاظمی آشتیانی، خواجه‌نصیر، مدرس، مطهری، رجایی، امام‌خمینی، باهنر، ستارخان و باقرخان و چهره‌های جهانی و ...
شناخت ابعاد زیبا شناسانه‌ی ادبیات	قافیه، ردیف، بیت، مصراع، تشخیص، تضاد، واج‌آرایی، تلمیح، ضرب‌المثل، مبالغه، نماد، تشبیه، کنایه، استعاره، مراعات نظیر، ایهام و ...

طراحی الگوها، تمرین‌ها و فعالیت‌های متنوع و گوناگون از قبیل درک و دریافت، درک مطلب، گفت و گو، نگارش، انشای خلاق، دقت در نظرات و ...	تقویت مهارت‌های زبانی و ادبی (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن، نوشتن، مطالعه، نقد و تحلیل، تفکر و خلاقیت و ...)
ارائه‌ی نمونه‌هایی از آثار منظوم و منثور، جلوه‌هایی از ابعاد هنری و زیبا شناسانه‌ی ادبیات، زندگی بزرگان علمی و ادبی، توجه به دنیای نوجوان، مصداق‌هایی از اخلاق و تربیت، میراث فرهنگی ارائه‌ی تصاویر و فعالیت‌های کلاسی و خارج از کلاس، ارائه‌ی توصیه‌ها و رهنمودهای لازم به معلم، رابطه‌ی زبان و فرهنگ، داستان و رمان	تقویت علاقه به زبان و ادبیات فارسی و میراث گرانبار فرهنگ تمدن ایران اسلامی
شیوه‌های واژه‌سازی در زبان فارسی، تحلیل متون از طریق تبیین حوزه‌های معنایی و واژگانی، نکته‌های زبانی و واژه‌آموزی	آشنایی با واژگان زبان و ادب فارسی
ارائه‌ی مجموعه واژگان مناسب از طریق متون ارائه‌ی جملات مناسب از طریق متون ارائه‌ی متون مناسب از طریق فصول و ساختار محتوا	آشنایی با درست‌نویسی
ارائه‌ی نمونه‌های مختلف از زبان فارسی معیار تبیین تفاوت‌های زبان نوشتار با زبان گفتار ارائه‌ی نمونه درس‌هایی در بخش نگارش و دستور تمرین و فعالیت در بازشناسی و تشخیص و کاربرد درست زبان معیار	آشنایی با زبان معیار و زبان گفتار
تأکید بر به کارگیری نقش ارتباطی زبان در تدریس ارائه‌ی تمرین‌هایی با تأکید بر تفکر و حل مسئله، ارائه‌ی نمونه‌هایی از داستان‌ها و نوشته‌های مبتنی بر حدیث نفس، حرکت سیال ذهن، تأکید بر خلاقیت و آفرینش زبانی و ادبی	آشنایی با کارکردهای زبان
تفاوت زبان نوشتار و گفتار، نوشتن بند، توصیف صمیمیت در نوشته، یادداشت روزانه، زندگی‌نامه، بازسازی صحنه، انتخاب واژه، بهترین واژه، زیبانویسی، گزارش نویسی، خلاصه‌نویسی، روزنامه دیواری، نوشتن آزاد، تک‌نگاری، نامه‌ی سرگشاده و داستان‌نویسی	آشنایی با مهارت‌های نگارشی
ارائه‌ی فعالیت‌های پژوهش مدار در محتوا و تمرین‌های کتاب فارسی ارائه‌ی نمونه متن‌های زبانی و ادبی متناسب با اصول و معیارهای پژوهش علمی و ادبی	آشنایی مقدماتی با تحقیق و پژوهش

مفاهیم و موضوعات زبانی و ادبی

۱- دستور

- جمله و ساخت آن
- گروه اسمی
- اجزای جمله ۲
- گروه قیدی
- انواع جمله
- دستور تاریخی
- گروه فعلی

۲- نکات نگارشی

- یادداشت روزانه
- زندگی نامه
- خاطره نویسی
- گزارش نویسی
- گفتار و نوشتار
- نمایش نامه
- فیلم نامه
- داستان نویسی
- بازگردانی شعر به نثر
- آشنایی با گونه های نثر
- ساختار مقاله و مقاله نویسی
- توصیف
- نامه نگاری
- طنز
- بهره گیری از عنصر جان بخشی در نوشته
- شرح حال نویسی
- معرفی زادگاه و اماکن (تک نگاری)
- بازسازی رویدادها
- گزینش بهترین واژه ها و به کارگیری در نوشته
- گامی فراتر از ساده نویسی
- روزنامه دیواری
- خلاصه نویسی
- صمیمیت در نوشته
- فضا سازی
- باز نویسی
- بازآفرینی
- بهره گیری از عنصر تخیل (نوشته ی خلاق)

۳- نکات املائی

۴- مهارت‌های مطالعه و کتاب‌خوانی

۵- مفاهیم ادبی شامل

- ۱- قالب‌های شعری مانند: قصیده، مثنوی، قطعه، شعر نیمایی
- ۲- زیبایی‌های ادبی (نثر و شعر) مانند تشخیص، تشبیه، سجع، مبالغه و ...

۶- مفاهیم ارزشی

- ۱- طرح ارزش‌های فرهنگ و تمدن ایران و اسلام
- ۲- طرح ارزش‌های ملی و انقلابی
- ۳- طرح ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی
- ۴- طرح ارزش‌های بومی و منطقه‌ای

فهرست فعالیت‌ها و تمرین‌های پیشنهادی برای برنامه‌ی فارسی راهنمایی

مهارت‌های گفتن

- ۱- داستان‌گویی
- ۲- سرودخوانی
- ۳- گفت‌وگو در کلاس
- ۴- گسترش واژگان
- ۵- چیستان‌گویی
- ۶- مصاحبه
- ۷- دکلمه
- ۸- توصیف شفاهی تصاویر
- ۹- خاطره‌گویی
- ۱۰- نقل و قول مستقیم
- ۱۱- نقل و قول غیرمستقیم
- ۱۲- تعریف کردن داستان

مهارت‌های نوشتن

- ۱- عبارت‌های تکمیل‌کردنی
- ۲- گسترده‌نویسی
- ۳- جدول‌کلمات
- ۴- واژه‌سازی با پیشوندها
- ۵- واژه‌سازی با پسوندها
- ۶- واژه‌سازی با مشتق‌های فعلی
- ۷- واژه‌سازی با اسم‌ها و صفات
- ۸- کاربرد نکات املائی
- ۹- کاربرد نکات نگارشی
- ۱۰- کاربرد نکات زبانی
- ۱۱- آموزش خط تحریری
- ۱۲- نگارش مشاهدات و محسوسات در طبیعت

- ۱۳- نوشتن خلاق
- ۱۴- مطابقت فعل و نهاد
- ۱۵- مطابقت فعل و شناسه
- ۱۶- مطابقت اجزای جمله
- ۱۷- جمله‌سازی
- ۱۸- نوشتن عبارت و بند
- ۱۹- نوشتن در قالب‌های مختلف زبانی و ادبی
- مهارت‌های خواندن**
- ۱- کتاب‌خوانی
- ۲- صامت‌خوانی
- ۳- خواندن ترکیب‌های وصفی و اضافی
- مهارت گوش دادن**
- ۱- گوش دادن به نوار صوتی
- ۲- گوش دادن انتقادی
- ۳- مهارت توجه به کانون سخن
- مهارت‌های تفکر**
- ۱- ساخت جمله‌های فی‌البداهه
- ۲- حدس زدن پایان داستان
- ۳- مرتب کردن مفاهیم ذهنی و عینی
- ۴- طبقه‌بندی مفاهیم ذهنی و عینی
- ۵- بیان احساسات و عقاید در کلاس
- ۶- پیدا کردن راه حل مناسب
- ۷- یافتن فکر مرکزی
- ۸- مرتب کردن داستان به هم ریخته
- ۹- تمرین‌های جان‌نشین‌سازی
- ۱۰- تمرین‌های هم‌نشینی‌سازی
- ۱۱- پرسش‌های درک مطلب
- ۱۲- درک یافتن مترادف‌ها
- ۱۳- یافتن متضادها
- ۱۴- یافتن متشابه‌ها
- ۱۵- یافتن هم‌نویسه‌ها
- ۱۶- یافتن کلمات معنی‌دار
- ۱۷- تقویت تخیل
- مهارت‌های عملی**
- ۱- ایفای نقش
- ۲- اجرای دستورالعمل از طریق نوشته
- ۳- نمایش فیلم
- ۴- نمایش خلاق
- ۵- نمایش درس
- ۶- نمایش عروسکی
- ۷- نمایش رادیویی
- ۸- نمایش بی‌کلام (پانتومیم)

- ۹- نقاشی خلاق
 ۱۰- استفاده از فرهنگ لغات
 ۱۱- خود جایگزینی در داستان
 ۱۲- واژه‌یابی خوشه‌ای
 ۱۳- بازی واژگانی
 ۱۴- استفاده از لغت‌نامه در کلاس
 ۱۵- کتاب‌سازی
 ۱۶- طراحی جدول کلمات
 مهارت نقد

- ۱- ارزش‌یابی واژگانی زبان
 ۲- گوش دادن انتقادی
 ۳- نقد و تحلیل شنیده‌ها و خوانده‌ها

روش‌های تدریس و اصول یاددهی - یادگیری در برنامه‌ی درسی فارسی

با توجه به رویکردهای برنامه، در انتخاب روش‌ها و شیوه‌های یاددهی - یادگیری زبان فارسی باید به اصول زیر توجه کرد:

- تأکید بر فعالیت دانش‌آموزان و محول کردن مسئولیت یادگیری به آنان
- کاهش نقش آموزگار و افزایش نقش مدیریت و رهبری وی
- تأکید و توجه به پرورش روحیه‌ی نقادی فراگیران
- توجه به کار گروهی دانش‌آموزان
- توجه به تفاوت‌های فردی یادگیری در دانش‌آموزان
- تلفیق آموزش و ارزش‌یابی
- استفاده‌ی بهینه از شرایط در جهت آموزش زبان
- ایجاد فضای نشاط‌آور در کلاس و مدرسه
- تأکید به تسلط فراگیران در فرآیند یادگیری و یاددهی

روش‌های یاددهی - یادگیری در برنامه‌ی درسی فارسی

این برنامه برای آموزش و تقویت مهارت‌های زبانی و ادبی، تفکر، گسترش گنجینه‌ی لغات، شناخت بهتر اطراف و ایجاد ذوق ادبی در دانش‌آموزان روش‌های زیر را مؤثر می‌داند. لازم به توضیح است که روش‌های زیر جنبه‌ی توصیه‌ای و پیشنهادی دارد و مدارس و معلمان و دست‌اندرکاران آموزشی می‌توانند از دیگر روش‌ها و فعالیت‌های مناسب با برنامه نیز استفاده کنند:

۱- روش پرسش و پاسخ: همان‌طور که از نام این روش برمی‌آید، در این روش معلم پرسش‌های مناسبی را تهیه و آماده می‌کند و آن‌ها را به‌گونه‌ای در کلاس به کار می‌گیرد که دانش‌آموزان به سمت اهداف برنامه و درس هدایت شوند. در این روش معلم می‌تواند پرسش‌هایی فی‌البداهه نیز جهت تکمیل یادگیری طرح کند. نکته‌ی مهم این است که مدیریت و هدایت دانش‌آموزان و تنظیم زمان برای پاسخ به پرسش باید مورد توجه باشد.

این روش مهارت‌های گوش دادن، گفتن، نقد و تحلیل و حافظه‌ی شنیداری و قدرت بیان را تقویت می‌کند و اگر از نتایج بحث‌ها هم گزارشی تهیه شود، به تقویت چهار مهارت زبانی خواهد انجامید.

۲- روش بحث گروهی: در صورتی که پرسش و پاسخ از حالت دو طرفه بین معلم و دانش‌آموز یا دانش‌آموز و دانش‌آموز درآید و معلم موضوع مشخصی را در کلاس طرح کند تا دانش‌آموزان درباره‌ی آن باهم مشورت و اندیشه کنند، روش بحث گروهی به کار گرفته خواهد شد. این روش از جمله روش‌های فعال و مشارکتی در امر آموزش به شمار می‌رود. بنابراین دانش‌آموزان در گروه‌های مختلف طبقه‌بندی می‌شوند و با هدایت معلم به بحث و گفت‌وگو می‌پردازند. اهمیت این روش با توجه به ماهیت زبان و ادبیات فارسی زمانی روشن می‌شود که نمایندگان هر گروه نظر خود را بیان می‌کنند و ضمن گوش دادن به اظهارات دیگر گروه‌ها، به نقد و تحلیل نیز تسلط می‌یابند. گروه‌بندی مناسب، کنترل زمان، هدایت و رهبری گروه‌ها، طرح موضوعات مناسب و... از جمله شرایط اساسی برای به‌کارگیری این روش است.

۳- ایفای نقش، قصه‌گویی و نمایش خلاق: در دوره‌ی راهنمایی به ویژه در کتاب فارسی به خوبی می‌توان از نمایش و قصه‌گویی مناسب با سن نوجوانی استفاده کرد. برخی از دروس به‌گونه‌ای سازماندهی شده‌اند که با هدایت معلم می‌توان مفاهیم موردنظر را به صورت عینی و محسوس به نمایش گذاشت.

این روش‌ها چنان چه با بحث و تبادل نظر و ارزش‌یابی در کلاس توأم شود، می‌تواند عالی‌ترین اهداف آموزش زبان و ادب فارسی را محقق کند. بخشی از این اهداف عبارت‌اند از: ایجاد برقراری ارتباط انسانی و عاطفی، نظم‌بخشی به افکار و گفتار، پرورش قوه‌ی تفکر، استنتاج، رشد و شکوفایی خلاقیت و استعداد‌های زبانی و ادبی.

۴- روش گردش علمی: در این روش معلم برای آشنایی بیش‌تر دانش‌آموزان با آثار تاریخی و ادبی و زبانی آن‌ها را به بیرون از کلاس می‌برد تا از نزدیک به مشاهده بپردازند. دانش‌آموزان با توضیح و توصیف دیده‌ها و شنیده‌های خود به صورت گفتاری و نوشتاری به

پرورش و تقویت مهارت‌های زبانی و ادبی خود دست می‌یابند. می‌توان از آن‌ها خواست تا گزارش تهیه کنند. یادداشت برداری کنند، اطلاعات حاصله را طبقه‌بندی کنند و زیبایی‌های مشاهده شده را وصف کنند و یا آن‌ها را به تصویر بکشند تا بدین ترتیب به پاره‌ای از مهارت‌های نگارشی تسلط پیدا کنند.

۵- روش تفکر استقرایی: از آن‌جا که تفکر پیوندی ناگسستنی با هر کدام از مهارت‌های

زبانی و ادبی دارد و در روش استقرایی هم تفکر در یک روند متوالی، از آسان به پیچیده سازماندهی می‌شود، استفاده از این روش می‌تواند یک فرایند یادگیری مؤثری را تا حصول نتیجه در دانش‌آموز ایجاد کند. در جریان تفکر، دانش‌آموزان اطلاعاتی جمع‌آوری می‌کنند و آن‌ها را طبقه‌بندی می‌کنند و به تفسیر و کشف ارتباط بین یافته‌های خود می‌پردازند. از این روش می‌توان در آموزش نکات املایی، انشایی و در دستور زبان استفاده کرد.

۶- روش بدیعه‌پردازی: با توجه به این که زبان و ادبیات فارسی ماهیتاً با خلق و آفرینش

و تولید اندیشه‌های بدیع ارتباطی نزدیک و تنگاتنگ دارد، از این روش می‌توان برای آموزش انشا و نگارش خلاق استفاده کرد. براساس این روش دانش‌آموزان با بحث کردن درباره‌ی موضوع انشا، قیاس کردن، بیان احساسات خود و ... به تفکر خلاق و پرورش عواطف دست می‌یابند.

۷- روش حل مسئله: در این روش مسئله‌ای مطرح می‌شود که می‌تواند از گرفتاری قهرمان

قصه شروع شود. دانش‌آموزان به توصیف و تبیین مسئله می‌پردازند، راه حل یا راه‌هایی برای آن پیدا می‌کنند. پس از بحث و گفت‌وگو، معلم نظرات خود را درباره‌ی حل مشکل قهرمان داستان ارائه می‌دهد. دانش‌آموزان به بررسی علت وقوع حوادث در قصه‌ها می‌پردازند و ارتباط علت و معلولی وقایع را کشف می‌کنند؛ ایده‌ها و نظرات مختلف را به یک‌دیگر مربوط و مقایسه می‌کنند و یا نتایج داستان‌ها را پیش‌گویی می‌کنند. مطالب ذکر شده می‌تواند در دو گونه‌ی بیانی یعنی گفتاری و نوشتاری مطرح شود. در دوره‌ی راهنمایی می‌توان از دانش‌آموزان خواست تا درباره‌ی شنیده‌ها و یا خواننده‌های خود به قضاوت و داوری بپردازند.

۸- روش واحد کار: از این روش می‌توان برای آموزش انشا و فعالیت‌های خارج از کلاس

استفاده کرد. بدین ترتیب که شاگردان براساس موضوعات تعیین شده به صورت گروهی یا فردی به دنبال جمع‌آوری اطلاعات در خارج از کلاس می‌روند و گزارشی تهیه می‌کنند، سپس این گزارش را در کلاس عرضه می‌کنند. موضوعاتی از قبیل سرگذشت شاعران، نویسندگان، شخصیت‌های علمی، اجتماعی و مذهبی، می‌تواند برای استفاده از این روش موردنظر باشد. این روش می‌تواند برای تقویت حس پژوهش و تقویت مهارت‌های جست‌وجوگری مؤثر باشد.

۹- روش کار آبی تیم: دانش‌آموزان را به گروه‌هایی تقسیم می‌کنند و هر یک از اعضای گروه تکلیف مشخص شده را به‌طور انفرادی می‌خواند، بعد به سؤال‌های آزمون که در اختیار او قرار می‌دهند، پاسخ می‌دهد؛ سپس در گروه نیز درباره‌ی پاسخ‌های خود گفت‌وگو می‌کنند و دلایل انتخاب یا رد آن را ارزیابی می‌کنند. در مرحله‌ی بعد، کلید سؤال‌ها در اختیار دانش‌آموز قرار می‌گیرد و اعضای گروه درک عمیقی از بهترین پاسخ به دست می‌آورند. بعد از آن اعضای گروه پاسخ‌های فردی و گروهی را نمره‌گذاری و نمره‌ی مؤثر بودن یادگیری را محاسبه می‌کنند. از این روش در کلاس‌های فارسی و در تدریس حوزه‌های مختلف از قبیل متن درس‌ها، انجام تمرین‌ها، املا و انشا، دستور و آرایه‌ها می‌توان بهره گرفت.

۱۰- روش تدریس اعضای تیم: این طرح، این امکان را می‌دهد که مقدار زیادی از موضوع درسی طی یک دوره‌ی زمانی کوتاه با مطالعه‌ی گروه، تحت پوشش قرار گیرد. در انتخاب متن مورد تدریس باید در نظر داشت که متن به بخش‌های مستقل از یکدیگر قابل تقسیم باشد. بخش‌ها نیز از نظر طول و دشواری تقریباً برابر باشند. دانش‌آموز یک بخش از موضوع تعیین شده را مطالعه می‌کند، سپس با هم‌تاهای خود که مسئول بخش مشترکی هستند، دور هم جمع می‌شوند و برای رفع اشکال‌های خود تبادل نظر می‌کنند. سپس به گروه خود برمی‌گردند و به ترتیب از اول بخش تا آخر بخش را به نوبت تدریس می‌کنند.

۱۱- روش قضاوت عملکرد: در این طرح کسب درک روشنی از معیارها، آنان را قادر می‌سازد تا درباره‌ی کیفیت کار خویش قضاوت کنند. در این صورت می‌توانند تا حدودی از ارزیابی کارشان توسط دیگران بی‌نیاز شوند. سپس هر شخص کار خویش را ارائه می‌دهد. اعضای گروه، کار هر فرد را با دیگری و با معیارهایی که فراگرفته‌اند، مقایسه می‌کنند. هر فرد، انتقادهایی را که به کارش شده است، دریافت می‌کند؛ مثلاً معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد تا ویژگی‌های یک شعر خوب را بیان و جمع‌بندی کنند. پس از بیان نظرات مختلف توسط گروه‌ها، معلم معیارهای علمی را ارائه می‌دهد و بدین ترتیب آن‌ها عملکرد خود را مورد تجدیدنظر و ارزیابی قرار می‌دهند.

۱۲- روش روشن‌سازی طرز تلقی: اولین مرحله در روشن‌سازی طرز تلقی، به فراگیران کمک می‌کند تا آنان با پاسخ دادن به یک سؤال و یا تکمیل یک جمله، طرز تلقی خود را ارزیابی کنند، سپس فراگیران دور هم جمع می‌شوند تا این طرز تلقی را بررسی کنند و به کمک شرایط شناخته شده و اطلاعاتی که در اختیار دارند، روی بهترین طرز تلقی به توافق برسند، سپس هر فرد پاسخ خود را ارائه می‌دهد تا ارزیابی شود. طرز تلقی افراد پس از بحث نیز ارزیابی می‌شود تا مشخص شود که آیا تغییری

رخ داده است یا خیر. بنابراین، این روش فراگیران را قادر می‌سازد که کشف کنند: «آیا طرز تلقی‌شان بر یک پایه‌ی محکم از حقایق، اطلاعات و منطق استوار است؟»

روش‌های خواندن

الف — روش بلندخوانی: بلندخوانی در شروع خواندن روشی مؤثر است؛ زیرا در آن از دو فرایند ادراکی یعنی تمیز شنیداری و تمیز بصری استفاده می‌شود اما در دوره‌ی راهنمایی با توجه به آموزش‌های دوره‌ی ابتدایی و ویژگی‌های شناختی دانش‌آموزان بهتر است از شیوه‌های مختلف صامت‌خوانی استفاده شود. این روش برای تندخوانی و مطالعه‌ی صحیح مفید است.

ب — روش صامت‌خوانی: روش‌هایی که در زیر می‌آید بیش‌تر مبتنی بر صامت‌خوانی‌اند:

۱ — دقیق‌خوانی: در این نوع خواندن دانش‌آموز به درک کامل متن خواندنی و نگهداری آن به‌طور منظم در حافظه می‌رسد. او به افکار اصلی نویسنده پی می‌برد؛ به ارتباط بین مطالب می‌پردازد؛ خلاصه‌ی متن را بیان می‌کند و از آن نتیجه‌گیری می‌کند. معلم برای سنجش این نوع خواندن صامت می‌تواند سؤالاتی از متن بپرسد که مفاهیم متن را مورد سنجش قرار دهد.

۲ — خواندن تجسمی: هدف این نوع خواندن درک عمیق‌تر، تحریک حس کنجکاوی و مشارکت فعالانه در مطالعه است. برای رسیدن به اهداف مذکور لازم است قبل از مطالعه سؤالاتی از متن انتخاب شود تا از این طریق ذهن دانش‌آموز هنگام مطالعه به سمت یافتن پاسخ‌ها هدایت شود.

۳ — خواندن/انتقادی: در این روش دانش‌آموزان متن درس را مطالعه می‌کنند، سپس درباره‌ی ویژگی‌های متن و نوع نوشته و سبک نویسنده یا شاعر و قالب درس بحث و گفت‌وگو می‌کنند و در پایان نظر نهایی خود را نسبت به متن خوانده شده ارائه می‌دهند.

در این روش، دانش‌آموز به تجزیه و تحلیل مطالب، ارزش‌گذاری و قضاوت مطالب و برقراری ارتباط بین جوانب مختلف مطالب می‌پردازد.

۴ — خواندن/تندخوانی: خواندن برای درک زیبایی‌ها، روش مؤثری برای پرورش حس زیبایی‌شناسی و تقویت ذوق ادبی است. بهتر است دانش‌آموز بیش‌تر به دنبال یافتن زیبایی‌های موجود در نثر و شعر باشد؛ مانند یافتن تشبیهات، ضرب‌المثل‌ها، وزن و قافیه، موسیقی موجود در شعر و ... با توجه به این که یکی از اهداف آموزش زبان و ادبیات فارسی تلطیف عواطف و التذاذ ادبی است، در متون هنری و ادبی مانند اشعار برتر و متن‌های تأثیرگذار داستانی و ادبی به این نوع خواندن تأکید می‌شود. معلم می‌تواند به تناسب سرفصل‌ها و عناوین دروس قطعات زیبایی از نظم و نثر را انتخاب

و در کلاس بالحن و آهنگی مناسب قرائت کند. در این نوع خواندن درک مطلب هدف نیست؛ بلکه باید متونی ارائه شود که با آن التذاذ و پرورش ذوق ادبی عملی شود.

۵- خواندن مروری (کُل خوانی): در این شیوه، خواننده با اندکی توّرّق برای به دست آوردن اطلاعات مهم و مرور سریع نوشته‌ها در کم‌ترین زمان، عناوین اصلی و واژگان کلیدی را از نظر می‌گذراند تا با ساختار کلی اثر آشنا شود.

ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی

ارزش‌یابی یکی از عناصر بسیار مهم برنامه‌ی درسی است که تنها به پرسش‌های کلاسی یا آزمون‌های پایانی محدود نمی‌شود. وقتی که محصول برنامه‌ی درسی به شکل بسته‌ی آموزشی در اختیار مخاطبان و مجریان قرار گرفت، انتظار می‌رود معلمان به منظور اطمینان از میزان تحقق اهداف برنامه، از آزمون‌ها و شیوه‌های توصیه‌شده برای ارزش‌یابی استفاده کنند. پیشنهاد می‌شود در انتخاب شیوه‌های ارزش‌یابی اصول زیر رعایت شود:

۱- شیوه‌ی ارزش‌یابی با اهداف آموزشی و سایر عناصر برنامه متناسب باشد و نشان دهد که هر کدام از شیوه‌ها و مهارت‌ها چه دانش، مهارت و نگرشی را اندازه می‌گیرد.

۲- شیوه‌ی ارزش‌یابی باید با رویکرد برنامه تناسب داشته باشد؛ مثلاً در برنامه‌ای که فعالیت محور است، شیوه‌های ارزش‌یابی در عین توجه به فرایند آموزش، نتیجه و محصول آموزشی را نیز مورد توجه و سنجش قرار می‌دهد.

۳- شیوه‌ی انتخاب شده نسبت به سایر شیوه‌ها، کارایی بیش‌تری داشته باشد.

۴- به تناسب ماهیت اهداف و سایر عناصر برنامه از شیوه‌های متعدد استفاده شود.

برای ارزش‌یابی از میزان تحقق اهداف برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی دوره‌ی راهنمایی، جهت‌گیری‌ها و رویکردهایی قابل طرح است. در این برنامه با توجه به اصول و مبانی آموزش زبان و ادبیات فارسی و نیز اهمیت برخی روش‌های ارزش‌یابی در این درس به اصول زیر تکیه و تأکید می‌شود:

۱- اصل ارزش‌یابی از مهارت‌های شفاهی زبان

۲- اصل ارزش‌یابی تلفیقی از مهارت‌های کتبی زبان

۳- اصل ارزش‌یابی از فرایند آموزش و فعالیت‌های دانش‌آموزان

۴- اصل ارزش‌یابی مستمر (تکوینی) و توصیفی در کنار ارزش‌یابی پایانی

با توجه به ماهیت برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی و نیز نوع ارزش‌یابی حاکم بر آموزش، برای ارزش‌یابی این درس روش‌های زیر پیشنهاد می‌شود:

۱- روش کتبی

۲- روش شفاهی

۳- روش مشاهده‌ی رفتار

برای استفاده‌ی درست از روش‌های فوق و رعایت رویکردهای ارزش‌یابی در این برنامه، از

ابزارهای زیر می‌توان بهره گرفت :

- ۱- آزمون کتبی شامل سؤالات تکمیل کردنی، کوتاه پاسخ، انشایی و ... از ریز مهارت‌های نوشتاری.
- ۲- آزمون شفاهی شامل پرسش‌های شفاهی از مهارت‌های گوش‌دادن، گفتن و خواندن و ریزمهارت‌های خوانداری.
- ۳- چک لیست، ابزار اندازه‌گیری عملکرد دانش‌آموز در مهارت‌های ارتباطی، توانایی‌های ذهنی، شرکت در فعالیت‌های گروهی و مهارت‌های شفاهی زبان.

شیوه‌نامه‌ی ارزش‌یابی فارسی دوره‌ی راهنمایی

ارزش‌یابی آزمون‌های مستمر و پایانی درس‌های فارسی (مهارت خواندن و کاربست ریزمهارت‌های خوانداری)، انشا (مهارت نگارش و خلاقیت‌های نوشتاری) و املا (مهارت درست‌نویسی و توانایی تشخیص شکل‌های نوشتاری)، منطبق با مصوبه‌ی شورای عالی آموزش و پرورش و آیین‌نامه‌ی ارزشیابی دوره‌ی راهنمایی به شرح زیر است :

۱- خواندن فارسی : شفاهی - عملی (۲۰ نمره)

ارزش‌یابی تکوینی: ۲۰ نمره: آزمون تکوینی (مستمر) می‌تواند شامل موارد زیر باشد :
روخوانی متن با رعایت آهنگ و لحن مناسب آن، درک مطلب، خودارزیابی، دانش‌های زبانی و ادبی، کار گروهی، حفظ شعر، مطالعه و کتاب‌خوانی و پژوهش، توانایی در سخنوری و فن بیان، پاسخ به فعالیت‌ها و تمرین‌ها، شعرخوانی و روان‌خوانی.
یادآوری : نمره‌ی هر یک از ریزمواد بالا به تشخیص معلم و متناسب با شرایط کلاس و درس تعیین می‌شود.

ارزش‌یابی پایانی: ۲۰ نمره

- خواندن : ۱۰ نمره (روخوانی ۵ + درک مطلب ۵)
- شناخت و اثرگان در جمله : ۳ نمره (مترادف، مخالف) شبکه‌ی معنایی (شامل مراعات نظیر و ارتباط معنایی زنجیره‌ی واژگان)
- دانش‌های زبانی و ادبی : ۵ نمره (دانش زبانی ۲ نمره + دانش ادبی ۲ نمره + تاریخ ادبیات ۱ نمره)

- حفظ شعر : ۲ نمره

نمره‌ی نهایی: میانگین ارزش‌یابی تکوینی و پایانی ($2=20$: $40=20+20$)
یادآوری: در هر نوبت به دلخواه دانش‌آموز، فقط یک شعر حفظی خواسته شود.

۲- املای فارسی: کتبی (۲۰ نمره)

- ارزش‌یابی تکوینی، ۲۰ نمره: ۲۰ نمره املای تقریری تقسیم بر دو + ۱۰ نمره فعالیت‌های

املایی (بخش نوشتن)

- ارزش‌یابی پایانی، ۲۰ نمره: ۲۰ نمره املای تقریری تقسیم بر دو + ۱۰ نمره فعالیت‌های

املایی (بخش نوشتن)

*نمره‌ی نهایی:

میانگین ارزش‌یابی تکوینی و پایانی ($2=20$: $40=20+20$)

یادآوری: املای تکوینی (مستمر) همیشه از درس خوانده‌شده، نیست، می‌توان از درس‌های

پیشین و حتی دیگر کتاب‌های درسی همان پایه نیز املا گفت.

۳- انشای فارسی (۲۰ نمره)

- ارزش‌یابی تکوینی: ۲۰ نمره

۱۰ نمره انشا + ۱۰ نمره فعالیت‌های نگارشی بخش نوشتن

- ارزش‌یابی پایانی: ۲۰ نمره

۱۰ نمره انشا + ۱۰ نمره فعالیت‌های نگارشی بخش نوشتن

*نمره نهایی:

میانگین ارزش‌یابی تکوینی و پایانی ($2=20$: $40=20+20$)

لازم است در ارزش‌یابی انشا به موارد زیر توجه شود:

(۱) رعایت نظم منطقی و پرورش موضوع.

(۲) به‌کارگیری درست نکته‌های نگارشی، دستوری و املایی.

(۳) تأکید و توجه به استفاده از جمله‌های نو و خلاقانه در انشا.

(۴) بهره‌گیری از تخیل

(۵) توانایی بهره‌گیری از عنصر توصیف

(۶) به‌کارگیری واژگان مناسب و تعبیرها و ترکیب‌های خوش‌ساخت

(۷) استفاده از آیات و روایات متناسب با موضوع

(۸) به‌کارگیری امثال و حکم و اشعار مناسب

۹) بهره‌گیری از آرایه‌ها و عناصر زیبایی سخن

۱۰) پیراسته، ویراسته و پاکیزه‌نویسی و ...

در صورت برخورداری نوشته از فضای خلاقانه و نگاه نو، می‌توان از برخی کاستی‌های ظاهری و کم‌اهمیت مانند نشانه‌گذاری‌ها و خط‌خوردگی‌ها چشم‌پوشی کرد.

جدول ساعات و مواد درسی زبان و ادبیات فارسی دوره‌ی راهنمایی

ساعات	مواد درسی	نوع آزمون و ارزش‌یابی
۵	فارسی (مطالعه و کتاب‌خوانی)	شفاهی - عملی
	املا	کتبی
	انشا	کتبی

توصیه‌های اجرایی

روش‌های اشاعه و تثبیت برنامه

هر ماده‌ی آموزشی حتی اگر به بهترین شکل ممکن طراحی، سازماندهی و تولید شود، چنانچه مجریان آن از کم و کیف اجرای آن مطلع نباشند، قادر به اجرای مطلوب نخواهند بود. در نتیجه برنامه‌ریزی درسی و مؤلف از باز خورد واقعی آن آگاه نمی‌شوند. به همین سبب، لازم است برنامه‌ی درسی برای دست‌یابی به نتایج مطلوب، در میان دست‌اندرکاران و مجریان اشاعه گردد. برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی از دو طریق رسمی و غیررسمی اشاعه و ترویج داده خواهد شد.

الف - آموزش رسمی

از آن‌جا که معلمان، مجریان واقعی برنامه‌ی درسی‌اند، جهت آگاهی و تسلط آن‌ها اجرای دوره‌های آموزشی ضمن خدمت ضروری است. از سوی دیگر برای جلوگیری از اتلاف نیروی انسانی و مالی، لازم است قبل از اجرای همگانی، کتاب‌های فارسی در گروهی نمونه از دانش‌آموزان به طور آزمایشی اجرا شود.

اهداف آموزش معلمان

- ۱- آشنایی با مؤلفه‌های برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی
 - ۲- کسب اطلاعات پایه در زمینه‌ی مهارت‌های زبانی و ادبی
 - ۳- آشنایی با روش‌های متناسب تدریس در آموزش زبان و ادبیات فارسی
 - ۴- توانایی به کارگیری روش‌های تدریس متنوع و فعال
 - ۵- آگاهی از نحوه‌ی پرورش تفکر خلاق در درس زبان و ادبیات فارسی
 - ۶- آشنایی با نحوه‌ی تهیه‌ی فعالیت‌های تکمیلی با توجه به شرایط آموزشی، فرهنگی و منطقه‌ای
 - ۷- افزایش کارآیی و اثربخشی فعالیت‌ها و عملکرد معلمان زبان و ادبیات فارسی
 - ۸- روزآمد کردن دانش‌ها و مهارت‌ها و نگرش‌های معلمان، متناسب با نیازهای برنامه‌ی جدید
 - ۹- ایجاد توانایی و بیش‌تر جهت تدریس زبان و ادبیات فارسی در مناطق دو زبانه
- صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان زبان و ادبیات فارسی : انتظارات برنامه‌ی درسی از معلمان موارد زیر است :

- ۱- دبیران متخصص زبان و ادبیات فارسی کتاب را تدریس کنند.
- ۲- کلیه‌ی دروس مربوط به زبان و ادبیات فارسی را یک معلم تدریس کند.
- ۳- معلم با روش‌های نوین تدریس آشنایی داشته باشد.
- ۴- دوره‌های آموزش ضمن خدمت را بگذرانند.
- ۵- برای تدریس از دانش و مهارت معلمی برخوردار باشد.
- ۶- با برنامه‌ی جدید زبان‌آموزی فارسی ابتدایی آشنایی داشته باشد.
- ۷- ابعاد برنامه‌ی جدید فارسی راهنمایی را به خوبی بشناسد.

شیوه‌های اجرا

- ۱- با توجه به تعداد زیاد فراگیران، آموزش معلمان به شیوه‌ی خوشه‌ای اجرا می‌شود (کشوری، استانی، منطقه‌ای).

مرحله‌ی یکم : تأمین مدرس برای اجرای دوره‌های آموزشی استان‌ها و مناطق

مرحله‌ی دوم : تربیت معلمان زبان و ادبیات فارسی در مناطق و شهرستان‌ها

- ۲- فیلم‌ها و نوارهای آموزشی و کمک آموزشی برای خانواده‌ها، معلمان و دانش‌آموزان

ب - آموزش غیر رسمی

- ۱- اطلاع‌رسانی از طریق صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران
- ۲- تبیین برنامه‌ی درسی با نوشتن مقالاتی در مجله‌ی رشد آموزش راهنمایی
- ۳- تبیین برنامه‌ی درسی از طریق نوشتن مقالاتی در روزنامه‌های کثیرالانتشار
- ۴- تهیه و تدوین فعالیت‌های تکمیلی برای دانش‌آموزان در مجله‌ی رشد نوجوان
- ۵- تهیه‌ی ویژه‌نامه‌های آموزشی زبان و ادبیات فارسی
- ۶- برقراری ارتباط با مدرسان و معلمان زبان و ادبیات فارسی دوره‌ی راهنمایی از طریق تماس تلفنی، بخش‌نامه‌های آموزشی و پست الکترونیکی

پ - مواد و امکانات آموزشی

- ۱- کتاب راهنمای معلم : این کتاب از سه بخش اساسی زیر تشکیل می‌شود :
- کلیات شامل اهمیت آموزش زبان و ادبیات، عناصر راهنمای برنامه، شیوه‌های آموزش، اهداف و سرفصل‌ها، ارزش‌یابی و ...
- بررسی دروس شامل توضیح اجمالی نکات مهم درس و ارائه‌ی راه کارهای عملی جهت اجرای بهتر مهارت‌ها در کلاس
- پیوست‌ها شامل معرفی کامل منابع، مأخذ، اعلام، نمونه‌های کمکی و مشابه
- ۲- کتاب روش تدریس زبان و ادبیات فارسی : این کتاب شامل الگوهای تدریس، زبان‌آموزی، ادب‌آموزی، زبان‌شناسی، مبانی ادبیات فارسی، رویکردها و ... برای سه پایه خواهد بود.
- ۳- مجله : شامل مجله‌های رشد آموزش راهنمایی و رشد آموزش زبان و ادب فارسی و دیگر مجلاتی که بتواند مستقیم و غیرمستقیم در تأمین اهداف آموزش زبان و ادبیات فارسی مؤثر باشد.
- ۴- فناوری آموزشی :
فیلم : فیلم داستانی جهت دانش‌آموز و فیلم‌های آموزشی برای معلم
نوار صوتی : نوارهای داستان، اشعار، سرود و ... که براساس محتوای کتاب‌ها تهیه و در اختیار عموم قرار می‌گیرد.
لوح فشرده : استفاده از این وسیله‌ی آموزشی برای آموزش زبان فارسی در منزل و مدارس مجهز به رایانه میسر است.

ساختار و محتوا

بررسی ساختار کلی کتاب فارسی اول راهنمایی

بر اساس برنامه‌ی مدوّن، دو بخش برای آموزش فارسی در دوره‌ی راهنمایی در نظر گرفته شده

است :

الف- مهارت‌های شفاهی زبان

ب- مهارت‌های کتبی زبان

هر دو بخش ارزش آموزشی یک‌سان دارد. مهارت‌های زبانی و ادبی را به طور موازی و مساوی و با آهنگی مناسب و متناسب پیش می‌برند. گره خوردگی و پیوند مطالب به گونه‌ای است که تدریس یک بخش کتاب نه ممکن است و نه علمی و عملی و منطقی.

این دو بخش در امتداد و استمرار کتاب‌های فارسی بخوانیم و بنویسیم ابتدایی مهارت‌های شفاهی زبان (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن) و مهارت‌های کتبی زبان (املا، انشا و نگارش) و مهارت‌های فرازبانی (تفکر و نقد) را پرورش می‌دهند.

در این کتاب، آموزش مهارت‌های خواندن، مقدم بر نوشتن است.

اکنون به تبیین جداگانه‌ی هر یک از این دو مهارت می‌پردازیم :

الف- مهارت‌های خواندن

اهداف اساسی این بخش را در نکات زیر باید جست‌وجو کرد :

- ۱- درک متن‌ها و دریافت پیام اصلی آن‌ها
- ۲- توانایی بلندخوانی، صامت‌خوانی و خواندن با لحن و آهنگ مناسب
- ۳- گسترش دایره‌ی دید در خواندن
- ۴- توانایی بحث و بررسی و نقد موضوعات مطرح شده در متن دروس
- ۵- توانایی شناخت و به کارگیری مهارت‌های زبانی
- ۶- به کارگیری کار افزارهای مناسب خواندن
- ۷- تقویت و تلطیف ذوق ادبی

بخش «خواندن» از هشت فصل و موضوع کلی و اساسی تشکیل شده است.

هر فصل شامل دو یا سه درس است که تعداد درس‌ها به اهمیت فصل و نیازهای دانش‌آموز

بستگی دارد. تعداد دروس کتاب ۲۱ درس است.

درس نوزدهم کتاب، درس آزاد (نوشته) است که این درس را دانش‌آموزان با مشارکت و همکاری یکدیگر و با نظارت و هدایت دبیر، تهیه خواهند کرد.

در پایان هر فصل شعر خوانی، حکایت یا روان‌خوانی آمده است که این شعرها و روان‌خوانی‌ها (روان‌خوانی‌ها داستان هستند) برای تقویت مهارت خواندن و به عنوان مکمل محتوا و مفاهیم فصل آمده‌اند. شعر و نثر (روان‌خوانی) یک در میان در پایان فصول قرار گرفته‌اند.

پس از شعرخوانی، حکایتی زیبا پایان‌بخش و حُسن ختام فصل است. این حکایات از متون کهن برگزیده شده‌اند تا به تعادل و توازن کتاب کمک کنند.

توضیح آن که متن‌های کتاب فارسی اول، از معاصران است و این حکایات علاوه بر تقویت مهارت خواندن که هدف اصلی آن است، نوعی موازنه در متون نو و کهن در کتاب پدید می‌آورد.

در مجموع چهار شعرخوانی، چهار حکایت و چهار روان‌خوانی در کتاب آمده است.

کتاب با ستایش (دو نمونه شعر و نثر) آغاز و با نیایش پایان می‌یابد که ستایش و نیایش جزء درس و فصل‌ها قرار نگرفته‌اند. این شیوه از سنت‌های ادبی ماست و در کتب گذشته نیز شروع با تحمیدیه (ستایش) و پایان با مناجات (نیایش) مرسوم بوده است. کتاب با واژه‌نامه، اعلام (اشخاص)، آثار و مکان‌ها، فهرست کتاب‌های مناسب با برنامه‌ی درسی و فهرست منابع و مأخذ پایان می‌یابد.

واژه‌نامه براساس نظام الفبای فارسی، واژه‌های دشوار دروس را معنی کرده است. دانش‌آموزان در صورت برخورد با واژه‌ای که معنای آن روشن نیست، به این بخش مراجعه خواهند کرد. اعلام (نام‌های خاص و برجسته)، بخش دیگری از کتاب است که به تفکیک نام‌های انسانی، آثار (کتب معتبر مطرح شده در متن کتاب) و مکان‌ها (نام‌های جغرافیایی در متن کتاب) را توضیح داده است. تفکیک این بخش‌ها برای سهولت مراجعه و دست‌یابی دانش‌آموز به آن‌هاست. بسیاری از این نام‌ها به صورت تفصیلی و گسترده‌تر در کتاب راهنمای معلم ذکر شده‌اند.

اعلام نیز مبتنی بر نظام الفبای فارسی سامان یافته‌اند.

فهرست منابع و مأخذ، بخشی از منابعی هستند که در تألیف مستقیماً از آن‌ها استفاده شده است. بخشی از متون که دستاورد تلاش و همت همکارانمان در استان‌ها و جست‌وجوی آنان در منابع است، گاه در منابع ذکر شده است.

این فهرست نیز به شیوه‌ی متداول ذکر منابع و مأخذ براساس نظام الفبایی تدوین و تنظیم شده است. هم‌چنین فهرست کتاب‌های مناسب با برنامه‌ی درسی فارسی پایه‌ی اول راهنمایی جهت افزایش

اطلاعات آورده شده است.

فعالیت های هر درس : در پایان هر درس سه دسته فعالیت با عنوان های خودارزیابی، دانش های زبانی و ادبی و کار گروهی دیده می شود.

۱- خودارزیابی

این فعالیت، کلاس را با تعامل میان معلم و دانش آموز، و دانش آموز با دانش آموز مواجه می سازد. اهداف این فعالیت عبارت اند از :

- ارزش یابی میزان درک دانش آموز از مطالب و متن درس
- خود ارزش یابی دانش آموزان؛ دانش آموز درمی یابد چه مفاهیمی را دریافت نکرده است و خلأ اطلاعاتی خود را با هم کلاسی هایش جبران می کند.
- تقویت توجه، دقت و تمرکز حواس
- ارتقای درک شنوایی و مهارت در گفت و گو
- گسترش حوزه ی اطلاعات متن به اطلاعات دانش آموزان
- ایجاد فضای تعامل، نقد، هم فکری و هم یاری علمی

در بخش خودارزیابی معمولاً سه تا چهار پرسش مطرح می شود که نخستین پرسش همگراست (پاسخ ها تقریباً یکسان و مربوط به متن درس است و دانش آموزان با مراجعه به متن پاسخ آن را خواهند داد). این پرسش میزان توجه و دریافت دانش آموزان را نسبت به متن درس ارزش یابی خواهد کرد. معمولاً پرسش دوم تلفیقی است از همگرا و واگرا (به زبان دیگر هم بخشی از پاسخ را در متن درس می توان یافت و هم پاسخ مستلزم اطلاعات بیرونی و گسترده تر از متن است). پاسخ به این سؤال صبر و حوصله و زمان بیش تر می طلبد.

سؤال سوم عمدتاً واگراست (فرا تر از متن و برای گسترش و ژرفا بخشیدن به درس است) و طبیعی است نباید انتظار پاسخ های یکسان داشته باشیم.

در خودارزیابی همیشه یکی از سؤال ها به صورت نقطه چین مطرح شده است. این سؤال فرض است تا دانش آموزان و معلم به طرح سؤال احتمالی دیگر بپردازند. وجود این سؤال به معنی آن است که می توان چند سؤال دیگر مطرح کرد و در صورتی که ضرورت نباشد، حتی از طرح این سؤال نیز صرف نظر کرد.

نکته ی بسیار مهم : این سؤال گفتنی و شفاهی است نه نوشتنی؛ بنابراین نیازی به نوشتن پاسخ آن در کتاب نیست.

نکته‌ی مهم دیگر آن که بخش خودارزیابی کاملاً شفاهی است و نیازی نیست دانش‌آموزان جواب‌ها را در کتاب بنویسند. فعالیت‌های نوشتاری مناسب در کتاب «نوشتن» به اندازه‌ی کافی در نظر گرفته شده است.

توصیه‌های لازم

۱- هنگام پرسش، فرصت اندیشیدن، مشورت کردن و گفت‌وگوی دانش‌آموزان فراهم شود.
۲- دانش‌آموزان را تشویق کنید، پاسخ‌های خود را شرح دهند و از پاسخ‌های کوتاه و گفتن بله و خیر پرهیز کنند.

۳- دانش‌آموزان را تمرین دهید تا پاسخ خود را زمانی بدهند که پرسش کامل خوانده شده باشد.

۴- دانش‌آموزان را تمرین دهید، پیش از پاسخ دادن، خوب فکر کنند تا پاسخ دقیق و منسجم بدهند.

۵- از دانش‌آموزان بخواهید علاوه بر پاسخ نظر خود را درباره‌ی سؤال طرح کنند.
۶- به دانش‌آموزان فرصت دهید که پاسخ خود را در مراجعه به متن بیابند این کار باعث مرور متن می‌شود و جز درک معنا، در املا و یافتن شکل درست واژگان مؤثر است.

۷- دانش‌آموزان را تمرین دهید تا در وقت پاسخ‌گویی دیگران سکوت کنند و گوش دهند و احترام پاسخ‌گوینده را حفظ کنند.

۸- تشویق پس از دریافت پاسخ و ایجاد انگیزه برای مشارکت در پاسخ‌گویی بسیار مهم است.

۲- دانش‌های زبانی و ادبی

دانش‌های زبانی و ادبی، مجال و فرصتی برای طرح مباحث دستوری، نگارشی، ادبی و زبانی و گسترش و ژرفابخشی به دانش‌هایی هستند که دانش‌آموزان در کتاب‌های «بخوانیم» و «بنویسیم» ابتدایی کسب کرده‌اند.

در طرح این نکته‌ها، تلاش بر آن است تا دانش‌آموز علاوه بر تلاش برای رشد و تقویت مهارت‌های زبانی، نقش فرازبانی زبان را دریابد؛ واژه‌ها را درست تعبیر و تفسیر کند؛ به تشریح و تبیین عناصر زبانی بپردازد؛ سازمان درونی کلمه‌ها و جمله‌ها را بشناسد و بتواند جمله‌های صحیح دستوری را در گفته‌ها و نوشته‌های خود به کار گیرد.

شناخت ساختمان نحوی زبان فارسی، روابط هم‌نشینی زبان در زبان فارسی معیار از دیگر اهداف دانش‌های زبانی است.

در بخش دانش‌های زبانی، آشنایی با مسائل شعر و نثر، قالب‌های شعری، زیبایی‌های ادبی و آموزه‌های نگارشی برای نوشتن خلاق و آمادگی برای نویسندگی و مهارت‌های آفرینش متن زیبا صورت می‌گیرد.

یکی از نکات بدیع و تازه‌ای که در این کتاب مطرح شده و در آینده استمرار می‌یابد، طرح مباحث مربوط به «مطالعه» است. دانش‌آموزان باید با مطالعه، روش‌های درست مطالعه و حرکت از مطالعه به سمت پژوهش و تحقیق آشنا شوند.

توصیه‌های مهم

۱- این بخش‌ها باید با درنگ، دقت، طرح مثال‌هایی بیش‌تر و با بهره‌گیری از همیاری و مشارکت دانش‌آموزان تدریس شود.

۲- دبیران گرامی باید با پیش‌زمینه‌ها و پیش‌خواننده‌های دانش‌آموزان در سال‌های گذشته آشنا باشند.

۳- تدریس باید زنده، شاداب، لذت‌بخش و به اندازه باشد. منظور از به اندازه، پرهیز از دادن اطلاعات اضافی و انباشتن ذهن و خسته کردن دانش‌آموز است.

۴- تدریس این بخش باید با کتاب نوشتن هماهنگ و همراه باشد. آنچه را دانش‌آموز در این بخش به صورت شفاهی می‌آموزد، در کتاب «نوشتن» به صورت کتبی و نوشتاری تمرین خواهد کرد.

۳- کار گروهی

دانش‌آموزان از هم می‌آموزند، به هم می‌آموزانند و به دلیل داشتن زبان مشترک و احساسات نزدیک به هم، بهتر می‌توانند مفاهیم را به هم تفهیم و منتقل سازند.

کار گروهی، امتداد و استمرار «فعالیت‌های ویژه» در سال‌های چهارم و پنجم ابتدایی است. در کار گروهی، دانش‌آموزان در گروه‌های خود به پاسخ مشترک و مناسب می‌رسند و در کلاس مطرح می‌کنند.

با اندکی دقت در این فعالیت، در می‌یابیم که هدف، تقویت، تعمیق، گسترش و گاه تجسم بخشیدن به آموزه‌های درس است. برای اجرای بهتر این بخش پیشنهاد می‌شود:

۱- دانش‌آموزان در گروه به بحث درباره‌ی پرسش پردازند. درباره‌ی دیدگاه‌های یک‌دیگر گفت‌وگو کنند و پس از اتمام بحث - در صورت داشتن فرصت - با گروه مجاور گفت‌وگو کنند.

۲- مجالی برای نمایش‌های کار گروهی فراهم شود. نمایش در ایجاد نشاط، شادابی و انتقال بهتر و پایاتر مفاهیم مؤثر است. دقت شود از همه‌ی دانش‌آموزان بهره‌گرفته شود و نمایش طولانی

نشود.

نمایش فرصت ابراز وجود و توانایی‌ها و خلاقیت‌هاست. هدایت، سعه‌ی صدر و تمرین لازمه‌ی موفقیت در این قسمت است.

شعرخوانی: در فارسی اول تا پنجم ابتدایی شعرها به عنوان متن درس به کار گرفته شده بودند. شعرها با عنوان «با هم بخوانیم»، مکمل مفاهیم درس یا گسترش‌دهنده‌ی مفاهیم فصل محسوب می‌شدند.

عنوان «شعرخوانی»، جایگزین عنوان با «هم بخوانیم»، در دوره‌ی ابتدایی است. این سروده‌ها گذشته از ایجاد نشاط و شکفتگی روح، زمینه‌ای مناسب برای زبان‌آموزی، شناخت واژگان، آشنایی با ادبیات و فرهنگ، تقویت ذوق و تکیه‌گاه انتقال و طرح مفاهیم، ارزش‌ها و بایسته‌های اجتماعی، اخلاقی، دینی و فرهنگی است.

همه‌ی اشعار از شاعران معاصر کشور انتخاب شده‌اند (رویکرد تدوین و تألیف فارسی اول راهنمایی تکیه بر ادبیات امروز ایران است). جز این ویژگی، ویژگی‌های دیگر این سروده‌ها عبارت است از:

- ۱- سروده‌ها با موضوع فصل پیوند دارند.
- ۲- از نظرگاه موسیقی شعری و درون مایه هم‌خوان با متن و ذوق مخاطب هستند.
- ۳- نمونه شعرها کوتاه انتخاب شده‌اند تا اجرا در کلاس امکان‌پذیر باشد. بنابراین گاه ابیاتی از اصل شعر حذف شده است.
- ۴- کوشش بر آن بوده است که سروده‌ها تنوع وزن و مضمون داشته باشند.
- ۵- به تنوع شاعر نیز توجه شده است. معیار انتخاب روایی، زیبایی‌گرایی و هم‌خوانی شعر با موضوع و مخاطب بوده است.

توصیه‌ها و پیشنهادها

- ۱- سروده‌ها را می‌توان به صورت گروهی در کلاس اجرا کرد. می‌توان هر شعر را به یک گروه اختصاص داد تا هم حفظ کند و هم در کلاس اجرا کند.
- ۲- اجرای گروهی شعر خود نوعی آموزش همیاری و همکاری و انجام کار به صورت جمعی است.

۳- می‌توان از نوار موسیقی مناسب یا وسایل مناسب موسیقی استفاده کرد تا شعر تأثیرگذارتر شود.

۴- از توضیح بیت به بیت شعر پرهیز شود. بهتر است مفهوم و مضمون محوری شعر با

گفت‌وگویی دانش‌آموزان روشن شود.

۵- از شعرخوانی، املا و مشق گفته نمی‌شود.

۶- بحث در باب نوع شعر، قالب و ... لازم نیست.

۷- برای درست‌خوانی شعر می‌توان از نوار یا خوانش دقیق معلم بهره گرفت تا دانش‌آموزان آهنگ، درنگ، تکیه و تلفظ درست واژه‌ها را دریابند.

۸- از سروده‌ها در مناسبت‌ها می‌توان استفاده کرد (با هماهنگی مدیر و مربی مدرسه).

ب- مهارت‌های نوشتن

نوشتن برای تقویت مهارت‌های املائی، انشایی و نگارشی و دستوری و بلاغی است. این بخش جزء جدایی‌ناپذیر مهارت‌های خواندن است و باید پایه‌پای آن پیش برود. بنابراین تفکیک تدریس آن یا در نظر گرفتن دبیر جداگانه برای آن هرگز پذیرفته نیست. در این بخش به اقتضای هر درس، شش یا هفت تمرین در نظر گرفته شده است. تمرین‌های نوشتن در مسیری منطقی و منطبق بر آموزش‌های مهارت «خواندن» تدوین و تنظیم شده‌اند. حدود ۱۳۰ تمرین در این کتاب وجود دارد که برای تحقق مهارت‌های زیر (گاه نیز چند مهارت تلفیقی) در نظر گرفته شده‌اند:

۱- مهارت‌های متنوع املائی

۲- مهارت زبانی و دستوری

۳- مهارت‌های نگارش و انشا

معمولاً نخستین تمرین ارزش املائی دارد و دانش‌آموزان با مراجعه به متن درس به آن پاسخ می‌دهند.

تمرین‌های دوم و سوم (گاه سوم و چهارم) برای تقویت مهارت‌هایی هستند که در دانش‌های زبانی و ادبی مطرح شده‌اند.

در نتیجه به طور نسبی حدود ۴۰ انشا در طول سال در کلاس برگزار خواهد شد که نشان‌دهنده اهمیت این موضوع در برنامه‌ی جدید فارسی راهنمایی است.

در فعالیت‌های «نوشتن» از ظرفیت‌ها و امکانات گوناگون مانند جدول و تصویر بهره گرفته شده است. باید مجالی ایجاد کرد تا دانش‌آموزان آزادانه و با اندیشیدن و مشورت کردن در فضایی پر از نشاط و آرامش به نوشتن بپردازند.

توصیه‌ها و پیشنهادها

۱- به دلیل پیوستگی و ارتباط تنگاتنگ در کتاب، همزمانی انجام فعالیت‌ها توصیه می‌شود اما

نکته‌ی مهم آن است که تمرین‌های مربوط به دانش‌های زبانی و ادبی باید پس از تدریس این نکات در کلاس انجام شود.

۲- موضوعات انشا کاملاً با فصل و محتوای دروس پیوند دارند؛ در نتیجه دانش‌آموزان با ذهنی نسبتاً آماده به سراغ انشا خواهند رفت.

۳- توضیحات دبیر و مشورت در گروه پیش از نوشتن انشا به تقویت ذهن برای نوشتن کمک می‌کند.

۴- می‌توان فضایی برای مطالعه یا مشاهده قبل از نوشتن انشا فراهم کرد تا نوشتن با پشتوانه‌ای از اطلاعات صورت گیرد. استفاده از کتاب‌خانه توصیه می‌شود.

۵- فرصتی برای خواندن انشای دانش‌آموزان در کلاس فراهم شود.

۶- بهترین انشاها را می‌توان در کلاس نصب کرد. خواندن با هماهنگی مدیر و مربی در جمع دانش‌آموزان (در مراسم صبحگاهی و آغازین) توصیه می‌شود.

۷- می‌توان مجموعه‌ای از بهترین نوشته‌ها را جمع‌آوری و چاپ کرد. ارسال برای مجلات رشد پشتوانه و تشویق مناسبی برای تداوم نوشتن است.

۸- در نوشتن جداولی که مربوط به مباحث دستوری است، نظارت و هدایت دبیر لازم است.

۹- ارزش‌یابی در پایان هر درس، موقعیتی را برای ارزش‌یابی مستمر فراهم می‌سازد.

کلیاتی مربوط به روان‌خوانی

روان‌خوانی‌ها ساختاری داستانی دارند و برای رشد، گسترش و تقویت مهارت‌های خواندن در پایان فصل‌ها قرار گرفته‌اند، در مجموع چهار روان‌خوانی (فصل‌های ۲، ۴، ۶ و ۸) در کتاب فارسی سال اول آمده است.

اهداف

۱- رشد و گسترش توانایی خواندن نمادهای نوشتاری و تصویری زبان فارسی

۲- توانایی دریافت ارتباط معنایی بخش‌های مختلف یک متن

۳- توانایی درک پیام متن

۴- توانایی صامت‌خوانی و بلندخوانی و تندخوانی

۵- توانایی بررسی محتوای یک متن

۶- توانایی به کارگیری شیوه‌های مناسب خواندن

۷- توسعه و تقویت آداب و عادات پسندیده در خواندن

۸- گسترش وسعت دید در خواندن

۹- آشنایی با نمونه‌های خوب نثر و نویسندگان ادبیات داستانی

۱۰- تعمیق بخشیدن محتوای محوری فصل به کمک قصه و داستان در ذهن فراگیران

زبان و نیز ادبیات، بر پیوندی دو سویه استوار است. یک سوی آن گوینده (شاعر یا نویسنده) است و سوی دیگر آن شنونده یا خواننده که گیرنده پیام است. در قلمرو ادبیات این پیوند از شاعر یا نویسنده آغاز می‌شود و برای تکمیل آن به خواننده‌ای معناآفرین و تصویرساز نیاز است تا با نیروی درک و تخیل و آفرینش ذهن خود، خلق هنری را به پایان برساند. به همین روی ارج و شأن «خواندن» در خلق آفرینش ادبی آن چنان برجسته است که فرایند خواندن را یکی از کارکردهای مهم و اثرگذار کنش‌های زبانی در فربه‌سازی اندیشه و رشد و پرورش شخصیت فکری به شمار می‌آورند؛ زیرا، «خواندن»، یک اثر مکتوب و متن نوشتار را به گفتاری پویا و زنده تبدیل می‌کند که در جریان شکل‌گیری آن عوامل دیگری نظیر فضای فکری و جهان‌نگری خواننده و زمینه و موقعیت و لحن کلام و ... سبب می‌شوند تا معانی و برداشت‌های تازه‌ای از اثر پدیدار شود.

بنابراین خواندن یک اثر، پیوندی است میان متن و خواننده. به بیان دیگر، خواندن یک عمل تعاملی است که بین عناصر متن و خلاقیت‌های ذهنی خواننده ایجاد می‌شود؛ به همین سبب، برخی به دو گونه «خواندن» اشاره می‌کنند. الف: خواندن پذیرا ب: خواندن سازنده

در جریان خواندن پذیرا، خواننده خود را تنها به درک و دریافت جمله به جمله‌ی متن محدود و مقید می‌کند. در این شیوه چون خواننده پیکره‌ی کلی متن را نمی‌بیند و به اجزا و پاره‌های نوشته توجه می‌کند، تصویر و ادراک درستی از کلیت اثر نمی‌تواند به دست آورد.

در خواندن سازنده، خواننده بر پایه‌ی جریان فعال ذهنی خود و دریافت معنا و تصاویر و تخیل حاکم بر فضای کلی اثر، فرایند خواندن را پیش می‌برد و ارتباط ویژه‌ای با متن برقرار می‌سازد. در این شیوه، کنش خواندن یک فعالیت پویا و اثرگذار است.

لحن و شیوه‌ی خواندن، مهم‌ترین فرایند هستی‌بخش هر اثر ادبی - هنری است. وقتی خواننده هنگام عمل خواندن، خود را در فضای حسی - عاطفی اثر می‌یابد، در واقع با آن همراه و هم‌حس می‌شود. این ایجاد هم‌سوئی و هم‌حسی با متن سبب می‌شود که خواننده هستی خود را با خلق و خوی و منش قهرمان اثر همراه و یک‌سان ببیند و در خود دگرگونی و تحوّل احساس کند. تبدیل به دیگری شدن در جریان خوانش یک اثر چنان شناخت حقیقت و هویت خویشتن با ارزش است. البته ناگفته

نماند که کنش خواندن افزون بر کارکرد تعالی‌بخشی و دگرگون‌کننده، ممکن است به سبب آگاهی‌های نادرست و نارسای خوانندگان نه تنها قابلیت‌های زبانی، تصویری و شنیداری متن را آشکار نسازد، بلکه با خوانش سطحی و ناقص، ویژگی‌های اثرگذار نوشته را بی‌اثر گرداند.

هویت خواننده هم موضوعی است که باید بدان توجه کرد. هر فرد دارای ویژگی‌هایی است و در هر لحظه به فراخور زمان و مکان و فضایی که در آن قرار می‌گیرد، پاره‌ای از آن ویژگی‌ها را به نمایش می‌گذارد. خواندن یک متن هم به عنوان موقعیتی اثرگذار، بخشی از هویت فرد را آشکار می‌سازد.

روان خوانی: بهره‌گیری از قصه و داستان و حکایت آموزنده و سازنده، بهترین وسیله برای غنی‌سازی هدفمند اوقات فراغت و ابزار بسیار مناسبی برای پرورش مهارت‌های زبانی دانش‌آموزان است.

خواندن قصه و داستان، عادت به مطالعه و خوگیری با آن را در فراگیران پرورده می‌سازد و باعث رشد کلامی، پویایی ذهن و خلاقیت بیش‌تر فکر و اندیشه می‌شود و گنجینه‌ی واژگانی و افق دریافت مفاهیم را در دانش‌آموزان گسترش می‌دهد.

خواندن به گونه‌ای آموزش املا نیز هست؛ زیرا دانش‌آموزان در کتاب شکل درست کلمات را می‌بینند، تصویر آن در ذهنشان جای‌گیر می‌شود و هنگام نوشتن در منظر دیدگان آن‌ها پدیدار می‌گردد.

از طریق خواندن نمونه‌های خوب روان‌خوانی، فراگیران با ساختار دستوری صحیح جمله‌ها و ترکیب‌های رایج زبان نوشتاری معیار نیز آشنا می‌شوند و در نتیجه به بسیاری از مهارت‌های مندرج در برنامه‌ی آموزش زبان دست می‌یابند.

خواندن کتاب‌های داستانی، ابزار مناسبی برای پرورش استعداد، تخیل و رشد و ساماندهی شخصیت نوجوانان و جوانان است. قصه‌خوانی مجالی فراهم می‌کند تا بسیاری از ارزش‌های اخلاقی و خوی و منش پسندیده در دانش‌آموزان درونی و نهادینه شود. آنان با الگوپذیری از قهرمانان و شخصیت‌های داستانی به اصلاح و بازسازی رفتارهای خود می‌پردازند. این الگوپذیری باعث می‌شود رنج‌های روحی و فشارهای روانی ویژه‌ی دوره‌ی نوجوانی و بلوغ در آنان کم‌رنگ شود. به همین سبب است که معمولاً نوجوانان آثار داستانی – ادبی را پناهگاه روحی خود می‌بینند و مشکلات رفتاری زندگی و ناکامی‌های اجتماعی خویش را از طریق خواندن این آثار بی‌اثر می‌کنند.

بر همین بنیاد باید افزود که رشد و پرورش همه‌ی جنبه‌های شخصیتی نوجوانان و جوانان را می‌توان در استمرار خواندن کتاب‌های داستانی یافت.

هم چنین زیبایی‌های حسی - عاطفی موجود در کتاب‌ها و نمونه‌های داستانی، حس عاطفی و زیباشناسانه‌ی نوجوان را برمی‌انگیزد و سبب رشد و پرورش جنبه‌های عاطفی و نگرش آنان می‌شود. با خواندن داستان‌های حکمت‌آمیز، بسیاری از رفتارهای اجتماعی و راه برقراری ارتباط مؤثر را می‌آموزند و به شناخت و کسب تجربه‌های ارجمندی نسبت به جامعه‌ی پیرامون و جهان امروز دست می‌یابند و مطالب فراوانی درباره‌ی دانش‌های دیگر مانند تاریخ، علوم تجربی، جغرافیا و ریاضیات فرامی‌گیرند.

بر پایه‌ی آنچه گفتیم، برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی تأکید بسیاری بر فعالیت کتاب‌خوانی دانش‌آموزان دارد و توصیه می‌کند که در هر هفته دانش‌آموزان حداقل یک کتاب را بخوانند و در کلاس در مورد عناصر داستان (شخصیت‌ها، زاویه‌ی دید، درون‌مایه، لحن و ...) گفت‌وگو کنند؛ چکیده‌ای از داستان را بازگو نمایند و درباره‌ی علت و چگونگی رویدادها، اظهار نظر و احساسات خود را بیان کنند. هم چنین بایسته است دانش‌آموزان به اطلاعات کتاب‌شناسی، نظیر: نام نویسنده، مترجم، ناشر، سال و مکان نشر هر اثر توجه کنند.

شایسته است فضایی در کلاس فراهم شود تا دانش‌آموزان در گروه‌های ۴ یا ۵ نفره کتاب را برای یک‌دیگر بخوانند و دیگران پس از گوش‌دادن، درباره‌ی آن با یک‌دیگر گفت‌وگو کنند.

کلیاتی درباره‌ی دانش‌های زبانی و ادبی

درباره‌ی دستور تعاریف و تعابیر مختلفی به کار می‌برند اما به طور کلی برای دستور، این تعریف مناسب به نظر می‌رسد: «بررسی ساختمان و نحوه‌ی کاربرد یک زبان و دستور خود مشکل از دو بخش مجزا یعنی «صرف» و «نحو» است.» (باقری، ۱۳۷۴، ص ۲۳۵).

موضوعات مربوط به تکواژها و راه‌های ترکیب آن‌ها و هم چنین واژه‌ها و انواع آن در بخش «صرف» مطرح می‌شود و موضوعات مرتبط با گروه و جمله و اجزا و انواع آن در بخش «نحو» مطالعه می‌شود.

امروزه، دستور سنتی تقریباً کنار گذاشته شده و دستور زبان‌هایی مطرح است که براساس یک نظریه‌ی واحد زبان‌شناختی باشد؛ مانند دستور مبتنی بر نظریه‌ی ساخت‌گرایی، دستور مبتنی بر نظریه گشتاری، دستور نقش‌گرا و ...

در دستور سنتی معیابی وجود داشت که برخی از آن‌ها به شرح زیر است:

۱- تجویزی بودن: یعنی نویسندگان به جای این که کوشش نمایند زبان را همچون دستگاہی

نظام یافته نگاه کنند و قواعد حاکم بر آن را کشف و توصیف نمایند، بنای کار خود را بر امر و نهی بنیاد نهاده و کاربرد صحیح قواعد زبان را متذکر شوند. به همین دلیل دستور زبان در دستور سنتی به این صورت تعریف می‌شود: «دستور زبان قواعدی است که برای درست گفتن و درست نوشتن» (دستور پنج استاد ...). انتخاب واژه‌ی «دستور» در زبان فارسی برای این شاخه از مطالعه‌ی زبان خود گویای جنبه‌ی فرمایشی آن است. در صورتی که دستور زبان مجموعه قواعدی محدود است که اهل زبان آن را به طور ناخودآگاه فرا می‌گیرند و در ذهن خود نگهداری می‌کنند و کار دست‌نویس و زبان‌شناس باید توصیف این دانش ناخودآگاه باشد.

۲- **انعطاف‌ناپذیری:** دست‌نویسان سنتی گمان می‌کنند در هر مورد فقط یک صورت «درست» وجود دارد و هرچه جز آن باشد، «غلط» است در صورتی که تمایز درست و غلط مشخص و مطلق نیست. در بسیاری از موارد دو یا چند صورت زبانی می‌توانند درست باشند و به کار روند. تنها ملاک برای تمایز بین درست و غلط، نحوه‌ی کاربرد یا استعمال اهل زبان است.

۳- **ابدیت دستور:** یکی دیگر از فرض‌های غلط که اساس کار دست‌نویسان سنتی قرار گرفته، این است که زبان تغییر نمی‌کند یا نباید تغییر کند و اگر دستور زبان جامعی برای یک زبان نوشته شود، می‌تواند برای همیشه معتبر و مستند باشد.

مسلم است که چنین فرضی خلاف ماهیت و کار زبان است؛ چرا که زبان همواره در حال تغییر است و صورت‌های تحول یافته، غلط محسوب نمی‌شوند و اگر تغییرات تازه در دستور زبانی که نوشته شده، منعکس نگردد، ناچار کهنه می‌شود و رفته رفته ارزش خود را از دست می‌دهد.

۴- **تحمیل تحولات خارجی به زبان:** دستورهای سنتی فارسی زیر نفوذ دستور زبان‌های دیگر قرار گرفته‌اند و از این رو تحولات آن‌ها را به خود پذیرفته‌اند؛ مثلاً به قیاس از زبان عربی، اسم به جامد و مشتق تقسیم‌بندی می‌شود و اسم‌های مشتق را چنین می‌شمرند: اسم فاعل، اسم مفعول و ... در صورتی که اشتقاق کلمات در فارسی از راه افزودن پیشوند و پسوند است، نه داشتن ریشه‌ی عربی.

۵- **درهم آمیختن دستور تاریخی (در زبانی) و دستور معاصر (هم‌زمانی):** آن‌چه درباره‌ی گذشته‌ی یک زبان صادق بوده، الزاماً درباره‌ی وضع امروز آن درست نیست. برای نوشتن دستور زبان معاصر، هر زبانی باید فارغ از علل و سوابق تاریخی مطالعه شود.

برای مثال در فارسی معاصر جزء «همی» برای ماضی استمراری کاربرد ندارد؛ بنابراین در دستور زبان معاصر نباید از آن نامی به میان آورد.

دستور زبان‌های سنتی، نه توصیف کاملی از گذشته‌ی زبان به دست می‌دهند و نه وضع حال آن را به خوبی مشخص می‌کنند.

۶- نداشتن نظریه‌ی زبانی: همان‌طور که در ابتدای بحث اشاره کرده‌ایم، دستورهای سنتی بر بنیاد چنین نظریه‌ی عمومی قرار نگرفته‌اند. از آن‌جایی که این دستورها بر مبنای نظریه‌ی روشن و صریحی درباره‌ی زبان قرار ندارند، ناچار توصیف آن‌ها از ساختمان دستور زبان، آشفته، نامنظم، بریده‌بریده و در بسیاری موارد نادرست و گمراه‌کننده است.

۷- درهم آمیختن زبان و ادبیات: زبان و ادبیات هر یک دستوری مختص به خود دارند و در آمیختن آن‌ها با همدیگر و نیز تدریس دستور زبان به وسیله‌ی ادبیات کاری ناشایست و نابه‌جاست. در دستورهای سنتی آموزشی دستور زبان گاهی از طریق شعر صورت می‌گرفت.

در بالا به برخی از معایب دستورهای سنتی اشاره کردیم. حال می‌خواهیم بینیم وضعیت دستور در کتاب‌های جدیدالتألیف مقطع راهنمایی چگونه و بر چه اساسی است؟ در کتاب‌های حاضر، بخش مجزایی به نام دستور وجود ندارد؛ بلکه نکات دستوری در بخشی به نام «نکته‌های زبانی و ادبی» گنجانده شده است؛ بنابراین همه‌ی کتاب باید به وسیله‌ی یک دبیر تدریس شود تا پیوستگی مطالب دچار اختلال نگردد.

لازم به ذکر است که علاوه بر وجود نظم و سیر خاصی در بیان مطالب دستوری، مثال‌های نکات مورد نظر از بطن همان درس که حاوی نکته‌های زبانی و ادبی است، استخراج شده و براساس آن‌ها و از طریق استقرا دانش‌آموزان را متوجه ساخت زبانی مورد نظر خواهد نمود و تلاش برای این است که در این روند آموزشی، دانش‌آموزان از طریق ارائه‌ی مثال‌ها، مصداق‌ها و شواهد به کشف قاعده نایل آیند. هم‌چنین در همان قسمت‌های «نکته‌های زبانی و ادبی» و نیز تمرین‌های کتاب‌های خواندن و نوشتن از دانش‌آموزان خواسته می‌شود با توجه به قاعده‌ی کشف شده، به تولید مصداق و شواهد و مثال‌های جدید پردازند.

در این مجموعه از کتاب‌ها یک دوره دستور در حد دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی تدریس می‌شود و سعی بر آن است که آمادگی لازم در آن‌ها، جهت ارتباط با کتاب‌های ادبیات و زبان فارسی مقطع بالاتر، به وجود آید.

توضیح این نکته ضروری است که اساس کار بر این است که در هر سال جهت تکمیل مباحث سال‌های پیشین، مطالبی افزوده گردد. بنابراین ذکر مباحث دستوری دارای سلسله‌مراتبی خاص است و نکات موجود، مکمل همدیگرند. هم‌چنین موارد ناگفته فراوان است. این روش آگاهانه است و در

این خط سیر، توانایی دانش‌آموز، مدّ نظر قرار گرفته است. بنابراین از همکاران محترم تقاضا می‌شود از تدریس مطالب خارج از کتاب – هر چند سودمند – خودداری کنند. کوشش شده است که قواعد دستوری ساده و صریح نوشته شود و از طریق مثال‌ها و جداول، مفاهیم مورد نظر نهادینه گردد. هم‌چنین نگارش مطالب از ساده به پیشرفته صورت گرفته و غالب بخش‌ها به منزله‌ی پیش‌نیازی برای بخش‌های پسین است؛ بنابراین اگر در یادگیری بخش‌های نخست کتاب توجه کافی مبذول گردد، نتیجه در پایان کار مطلوب خواهد بود.

موضوعی که باید بدان توجه داشت، این است که در این دستور، بیش‌تر جنبه‌های نظریه‌ی ساخت‌گرایی مدّ نظر قرار گرفته است اما چون کتاب جنبه‌ی آموزشی دارد، گاهی برای تدریس بهتر، می‌توان از دیگر نظریه‌های زبان‌شناختی نیز استفاده کرد.

در این کتاب سعی بر این بوده است که اشتباهات دستور سنتی همچون تجویزی بودن، انعطاف‌ناپذیری، ابدیت دستور، تحمیل تحولات خارجی به زبان و ... تکرار نشود. برای مثال در این کتاب مثال‌های دستوری از اشعار و متن‌های ادبی انتخاب نشده‌اند؛ چرا که در دستور نوین و علمی از تدریس دستور زبان به وسیله‌ی ادبیات باید خودداری کرد؛ زیرا ادبیات و زبان هر یک دستوری جداگانه دارند. علاوه بر آن تلاش بر این بوده است که دستوری تدوین گردد که مورد توافق دستورزبان و زبان‌شناسان از هر نحله و مکتبی باشد و از موارد اختلاف برانگیز در مباحث دستوری و زبان‌شناختی پرهیز شده است. تکرار این نکته اجتناب‌ناپذیر است و آن تدریس تمامی موارد موجود در کتاب از جمله دستور به وسیله‌ی یک دبیر است. از برنامه‌ریزان آموزشی، درخواست می‌شود، ساعت‌های تدریس دبیران محترم را طوری تنظیم کنند که تمامی ساعت‌های مربوط به درس زبان و ادبیات فارسی، تنها به یک دبیر اختصاص یابد. موارد و مباحث زبانی موجود در کتاب فارسی اول راهنمایی بدین قرار است:

«نکته‌های زبانی»

۱- زمان فعل	۲- مترادف
۳- انواع جمله	۴- واژه‌های ساده و غیر ساده
۵- بدل	۶- بن فعل
۷- واژه‌های هم‌آوا	۸- واژه‌های دو تلفظی
۹- شناسه ماضی	۱۰- شناسه مضارع
۱۱- تکرار	۱۲- پسوند ک

۱۳- فعل امر و نهی

۱۴- نشانه‌های اختصاری

۱۵- زمان آینده

۱۶- مسند

۱۷- ضمیر جدا و پیوسته

۱۸- واژه‌های مرکب

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، حدود ۱۵ بخش از ظرفیت ۴۰ گانه‌ی بخش «نکته‌های زبانی و ادبی» به مباحث دستوری (نحوی و صرفی) پرداخته است.

همکاران محترم می‌توانند در بخش نکته‌های «زبانی و ادبی» درس نوزدهم (درس آزاد) نیز به مباحث دستوری بپردازند. ان‌شاءالله در پایه‌های دوم و سوم مباحث دستوری کامل‌تر و عمیق‌تر و وسیع‌تر طرح خواهد شد.

مباحث دیگر موجود در نکته‌های زبانی و ادبی مربوط به مسائل ادبی است.

این نکات عبارت‌اند از:

«نکته‌ی ادبی»

۱- زبان و خط

۲- زبان و ادبیات

۳- تر ساده

۴- سجع

۵- واژگان هماهنگ

۶- فرهنگستان

۷- تشخیص

۸- تشبیه

۹- نشانه‌های نگارشی

۱۰- مراعات نظیر

۱۱- زاویه‌ی دید

۱۲- بازگردانی

۱۳- رباعی

۱۴- نامه‌نویسی

۱۵- قالب قطعه

۱۶- خاطره‌نویسی

۱۷- توصیف

۱۸- تخیل

۱۹- داستان نمادین

۲۰- ترجمه

در صورت نیاز به طرح نکته‌ای زبانی، ادبی، نگارشی و ... می‌توان آن را در قسمت دانش‌های زبانی و ادبی درس آزاد (درس ۱۹) ذکر کرد.

علاوه بر آن، دو بخش از کتاب به بحث مطالعه و کتاب‌خوانی اختصاص یافته است. با توجه به مشکلات موجود در بحث خواندن و درک مطلب، لازم به نظر می‌رسد نکاتی در باب خواندن و مطالعه در کتاب‌های درسی موجود باشد.

* عوامل مورد توجه در یادگیری

یادگیری تغییرات نسبتاً ثابت و پایداری در رفتار بالقوه‌ی فرد در اثر تجربه است.

عواملی که باید در یادگیری بدان توجه کرد :

- ۱- آمادگی از نظر جسمی، عاطفی و عقلی
- ۲- انگیزه و هدف : انگیزه از لحاظ تأثیرش همیشه به هدفی متوجه است. نیمی از وظایف معلم ایجاد رغبت در دانش‌آموزان است و هدف به فعالیت انسان جهت و نیرو می‌دهد.
- ۳- تجارب گذشته : یک فرد زمانی می‌تواند مفاهیم و مسائل جدید را درک کند که مفهوم و مسئله‌ی جدید با ساخت شناختی او مرتبط باشد.
- ۴- موقعیت و محیط یادگیری : امکانات محیط آموزشی، اعم از نیروی انسانی و تجهیزات، وضع اجتماعی و اقتصادی خانواده، نگرش والدین و مریمان نسبت به تحصیل و آموزشگاه و عوامل محیطی دیگر بر کیفیت و کمیت یادگیری دانش‌آموزان مؤثر است.
- ۵- روش تدریس معلم : روش تدریس معلم و نگرش او می‌تواند در فرایند فعالیت‌های آموزش و در نهایت بر روند یادگیری تأثیر گذارد.
- اگر معلم به نظریه‌ها و اصول یادگیری آشنا نباشد و تدریس را فقط انتقال واقعیت‌های علمی بداند و تجارب یادگیری را منحصر به حفظ کردن مطالب نوشته در کتاب تصور کند، مسلم است در تقویت کنجکاوی و پرورش استعداد و تفکر علمی شاگردان چندان موفقیتی به دست نمی‌آورد.
- ۶- رابط کل و جزء : مطالعه‌ی جزئیات بدون در نظر گرفتن رابطه‌ی آن‌ها با هم و هم‌چنین رابطه‌ی آن‌ها با کل موجب پربشانی فکر می‌شود.
- ۷- تمرین و تکرار : تأثیر تمرین و تکرار در کل فرایند یادگیری و حیطه‌های مختلف آن به‌ویژه در حیطه‌ی روانی حرکتی انکارناپذیر است اما باید شرایط و ویژگی خاصی داشته باشد؛ از جمله باید منظم و مرتب و در شرایط طبیعی واقعی انجام پذیرد.
- ۸- احساس نیاز : دانش‌آموز باید از ناکافی بودن دانش و مهارت‌های فعلی خویش آگاه شود تا با انگیزه و رغبت بیش‌تر به تحصیل بپردازد.
- ۹- دانستن تصوّر روشن از دانش و مهارت‌هایی که باید کسب شود.
- اگر دانش‌آموز بداند که یادگیری جدید او به چه دانش و مهارتی منتهی می‌شود، یادگیری برای او هدف‌دارتر می‌شود. در این جاست که نقش هدف‌های رفتاری ظاهر می‌گردد. در این باره معلم باید هدف‌های رفتاری هر درس را با دقت بیان کند و دانش‌آموزان را از تغییراتی که در اثر آموختن در

دانش و مهارت آنان حاصل می‌شود، آگاه گرداند.

۱۰- آگاهی از پیشرفت.

معلم باید دائماً دانش‌آموز را از میزان پیشرفت او در درس مطلع گرداند؛ زیرا دانش‌آموز هنگامی که احساس کند در حال پیشرفت است، برای ادامه‌ی یادگیری شوق و انگیزه‌ی بیشتری می‌یابد.

۱۱- توجه و دقت: توجه، مقدمه‌ی ادراک، یادگیری و تفکر است.

تدریس یک فعالیت است؛ فعالیت آگاهانه که براساس هدفی خاص و بر پایه‌ی وضع شناختی فراگیران انجام می‌گیرد. در هر صورت اگر یادگیری را «تغییر در رفتار فراگیر در اثر تجربه» بدانیم، بدون شک فعالیتی که موقعیت را برای کسب تجربه آسان نماید و تغییر لازم را سبب شود، تدریس نام دارد و در نتیجه عمل تدریس یک سلسله فعالیت‌های مرتب، منظم، هدف‌دار و از پیش طراحی شده است.

عوامل مؤثر در تدریس: تدریس یک فرایند است و عوامل بی‌شماری در آن نقش دارند که همه‌ی آن‌ها قابل مطالعه و کنترل نیستند.

عواملی هم چون شخصیت معلم، زمینه‌های علمی و تجربی او در روابط اجتماعی و خانوادگی دانش‌آموزان، زمینه‌های علمی و ویژگی‌های فردی دانش‌آموزان، اهمیت موضوع درس، قوانین و مقررات نظام آموزش و به طور کلی جامعه‌ای که معلم و دانش‌آموز در آن زندگی می‌کنند، در کیفیت تدریس معلم تأثیر می‌گذارد.

باید در نظر داشت معلم در ایجاد موقعیت مناسب یادگیری، قادر به تغییر و کنترل بسیاری از عوامل نیست اما تا حدی می‌تواند با تعیین هدف‌های صریح اجرایی و اتخاذ الگو و روش‌های مناسب تدریس و تهیه و به کارگیری تجهیزات لازم و ایجاد نوعی ارتباط سالم با دانش‌آموزانش، کیفیت تدریس خود را متحول کند.

الگوی تدریس چیست؟

الگوی تدریس، چارچوب ویژه‌ای است که عناصر مهم تدریس در آن قابل مطالعه است و شناخت و آگاهی از عناصر و عوامل مذکور می‌تواند معلم را در اتخاذ روش‌های مناسب تدریس کمک کند. تدریس یک فرایند است و چنان که گفته شد، عوامل بی‌شماری در آن نقش دارند که همه‌ی آن‌ها قابل مطالعه و کنترل نیستند، پس معلم باید چارچوب کوچکی از فرایند تدریس را به عنوان الگو انتخاب

کند. دو نمونه از الگوهای تدریس عبارت‌اند از :

۱- الگوی پیش‌سازمان‌دهنده

۲- الگوی حل مسئله

الگوی عمومی تدریس

این الگو نخستین بار توسط رابرت گلنر در سال ۱۹۶۱ مطرح شد و بعدها راجر رابینسون در سال ۱۹۷۱ تغییراتی در آن به‌وجود آورد. این الگو در عین سادگی فرایند تدریس را به خوبی توصیف می‌کند و به معلم در سازمان دادن فرایند تدریس کمک می‌کند.

در الگوی عمومی تدریس فرایند تدریس را می‌توان به پنج مرحله تقسیم کرد :

مرحله‌ی اول : تعیین هدف‌های تدریس و هدف‌های رفتاری.

معلم قبل از تدریس اطلاعات، مفاهیم، اصول و سایر مطالب و محتوای درس را به صورت هدف‌های کاملاً صریح و روشن مشخص می‌کند.

مرحله‌ی دوم : تعیین رفتار ورودی (آموخته‌های گذشته و ...) و ارزش‌یابی تشخیص (تعیین توانایی‌های فراگیران) که همان تشخیص میزان آمادگی فراگیران است.

مرحله‌ی سوم : تعیین شیوه‌ها و وسایل تدریس.

در این مرحله معلم باید شیوه‌ها و وسایل تدریس خود را با توجه به مفاهیم درس، شرایط و امکانات و ویژگی‌های فراگیران انتخاب کند.

مرحله‌ی چهارم : سازماندهی شرایط و موقعیت آموزشی.

معلم باید قادر باشد که با ابتکار و خلاقیت، حداکثر استفاده را از امکانات موجود، در تدریس و تحقق هدف‌های آموزشی به کار ببرد.

مرحله‌ی پنجم : ارزش‌یابی و سنجش عملکرد.

مرحله‌ی نهایی این الگو به ارزش‌یابی میزان یادگیری دانش‌آموزان پس از پایان تدریس اختصاص دارد.

الگوی پیش‌سازمان‌دهنده

پیش‌سازمان‌دهنده، یک مطلب یا مفهوم کلی است که در مقدمه‌ی تدریس می‌آید تا مبحثی را که به شاگردان ارائه می‌شود، با مباحث پیشین همان درس مربوط سازد و در عین حال پایه‌ای برای ارتباط

مفاهیم بعدی با مفاهیم پیشین شود و دانش آموز بتواند تمام مباحث درس را به صورت یک ساخت منظم و سازمان یافته در ذهن خود جای دهد.

ویژگی های الگوی پیش سازمان دهنده

۱- مراحل اجرای الگوی پیش سازمان دهنده: گام اول در این الگو مطالب پیش سازمان دهنده است که کلی است. گام دوم، ارائه ی مطالب و مفاهیم درس جدید است. در گام سوم، باید مثال ها و نمونه هایی برای تفهیم بیش تر مطالب جدید آورده شود و سرانجام مثال ها باید به گونه ای ارائه شود که با مفهوم پیش سازمان دهنده مرتبط شوند؛ مثلاً معلّمی که می خواهد اندام های تولیدمثل گیاه را درس بدهد، او درس را مستقیماً از خود موضوع شروع نمی کند؛ بلکه درس را با این مفهوم که «تمام جانداران پریاخته برای بقای نسل تولیدمثل می کنند»، آغاز می کند. پس از یادآوری و تشریح چگونگی تولیدمثل در جانداران، موضوع درس جدید، یعنی پرچم و مادگی را - که از اندام های تولیدمثل گیاهان هستند - تشریح می کند و پس از تشریح درس جدید، پرچم و مادگی چند گل معروف و آشنا را مستقیماً یا به وسیله ی اسلاید نشان می دهد.

معلّم در بیان تولیدمثل جانداران، سعی می کند با استفاده از اطلاعات و آگاهی های دانش آموزان فهم مطالب جدید را آسان سازد؛ زیرا دانش آموزان در جلسات گذشته با مفاهیم تولیدمثل جانداران آشنا شده اند. در واقع او با بیان تولیدمثل جانداران، پایگاهی ذهنی برای فهم درس جدید در ساخت شناختن شاگرد ایجاد می کند. این پایگاه، نقش پیش سازمان دهنده را به عهده دارد.

۲- چگونگی کنش و واکنش معلّم نسبت به شاگردان در الگوی پیش سازمان دهنده: معلّم نقش ارائه کننده ی مفاهیم پیش سازمان دهنده و مطالب درسی را دارد و شاگردان، دریافت کننده و پذیرنده ی مطالب درسی اند. معلّم باید برای ارائه ی مطالب درسی مناسب ترین پیش سازمان دهنده را انتخاب کند و مطمئن شود که دانش آموزان آن پیش سازمان دهنده را درک کرده اند و می توانند آن را با مطالبی که بعداً عرضه می شود، ربط دهند.

معلّم می تواند برای فعال تر کردن شاگردان از وسایل مختلف آموزشی کمک بگیرند و باعث برانگیختن ذهن و توجه آنان شود. هم چنین با مطرح ساختن پرسش هایی، شاگردان را به اندیشیدن درباره ی مطالب درس تشویق کند. جهت ارتباط از طرف معلّم به سوی دانش آموز با دانش آموزان است.

۳- روابط میان گروهی در الگوی پیش سازمان دهنده: در این الگو، به دلیل یک سویه بودن جهت انتقال، اطلاعات از معلّم به دانش آموزان منتقل می شود و در نتیجه، امکان کشف و جست و جوی مفاهیم برای دانش آموزان محدود می شود.

در این الگو، معلّم با فرد فرد فراگیران ارتباط پیدا می‌کند ولی این ارتباط یک طرفه است؛ یعنی شاگردان معمولاً با او و با یکدیگر ارتباط ندارند. در واقع معلّم بر کلاسی مسلّط است. برای افزایش روابط میان گروهی، معلّم می‌تواند با طرح پرسش‌هایی راهنمایی کننده، فراگیران را به شرکت در بحث‌های کلاس علاقه‌مند کند و از این راه، امکان ارتباط بیش‌تر آنان را با یکدیگر فراهم سازد.

۴- شرایط و منابع لازم در الگوی پیش‌سازمان‌دهنده: در این الگو، معلّم و کتاب و کلاس درس فقط منابع و شرایط آموزشی هستند. شرط اصلی به کاربردن این الگو، وجود معلّمی است که از روش‌ها و شگردهای مناسب برای تدریس، طبق الگوی پیش‌سازمان‌دهنده آگاهی داشته باشد.

محاسن و محدودیت‌های این الگو: الگوی پیش‌سازمان‌دهنده در نظام‌های آموزشی فقیر که معلّمانی باتجربه ولی امکانات آموزشی محدود دارند، الگوی مناسبی است. در این الگو از یک زمان آموزش محدود می‌توان استفاده کرد و گروه کثیری از دانش‌آموزان با کم‌ترین امکانات آموزشی درس را یاد می‌گیرند. این الگو برای دروس نظری مناسب است.

در این الگو چون معلّم تصمیم‌گیرنده‌ی فعالیت آموزشی است، دانش‌آموزان در فعالیت آموزشی نقشی ندارند.

در چنین الگویی، محتوا با زندگی واقعی دانش‌آموزان چندان ارتباطی ندارد؛ به همین دلیل اگر آنان مواد مورد نظر را آموختند و امتحان دادند، هدف آموزشی تأمین شده است. هم‌چنین در این الگو به مسائل روانی، عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان کم‌تر توجه می‌شود و رضایت خاطر آنان چندان مورد توجه نیست.

فراورده‌های چنین نظامی، قادر نیستند آموخته‌هایشان را در زندگی واقعی به کار گیرند. دانش‌آموزان در یادگیری از طریق حل مسئله با بهره‌گیری از تجارب و دانسته‌های پیشین خود، درباره‌ی رویدادهای محیط خود می‌اندیشند تا مشکلی را که با آن مواجه شده‌اند، به نحو قابل قبولی حل کنند.

الگوی حل مسئله

مدرسه مطابق الگوی حل مسئله، دانش‌آموزان را در وضعی قرار می‌دهد که او فرضیه‌های خود را از راه پژوهش و کاوش و به مدد شواهد موجود یا گردآوری شده، می‌آزماید و شخصاً از آن‌ها نتیجه‌گیری می‌کند و ضمن رسیدن به هدف مورد نظر، از روش‌های دانش‌اندوزی و جمع‌آوری

اطلاعات نیز آگاه می‌شود. در الگوی حل مسئله دانش‌آموز محور فعالیت است و اطلاعات علمی مستقیماً به او انتقال داده نمی‌شود. معلم با طرح مسئله، دانش‌آموز را به فعالیت وادار می‌کند و در جهت حل آن او را راهنمایی می‌کند. روابط میان گروهی بین شاگردان وجود دارد و انتقال دوسویه (بین معلم و دانش‌آموز) است و شرایط و منابع آموزشی منحصر به کلاس و کتاب درسی نیست. الگوی حل مسئله به زمان، مکان، امکانات و معلمان با تجربه، بسیار نیازمند است.

مراحل اجرا در الگوی حل مسئله: کلاس به گروه‌های ۵ یا ۶ نفره تقسیم می‌شود:

۱- یک مسئله طرح می‌شود (مسئله باید پاسخ‌پذیر و حل آن برای دانش‌آموزان امکان‌پذیر باشد).

۲- دانش‌آموز با کمک و هدایت معلم اطلاعات مورد نیاز را از طریق مطالعه و مشاهده گردآوری می‌کند.

۳- دانش‌آموز راه‌حل‌های احتمالی را حدس می‌زند و فرضیه‌سازی می‌کند. در این مرحله دانش‌آموز ناگزیر است به تفکر بپردازد.

۴- آزمایش فرضیه صورت می‌گیرد. برای آزمایش فرضیه شاگرد باید اطلاعات و شواهد موجود را تحلیل کند و عواملی که به پذیرش یا رد فرضیه منجر می‌شوند، مشخص کند (در صورت نیاز معلم اطلاعات زمینه‌ای در اختیار شاگرد قرار می‌دهد).

۵- نتیجه‌گیری، اساس این الگوست و شاگرد باید پیش‌بینی کند که نتایج به دست آمده چه قدر و تا چه اندازه به موارد جدید قابل تعمیم است و این که او دانش به دست آمده را در حل مسائل به کار گیرد.

در این الگو همه‌ی دانش‌آموزان با هم دیگر و نیز با معلم در ارتباط‌اند و نقش معلم، نقش مشاور و راهنماست.

مهارت ارزش‌یابی

اگر یادگیری را تغییر در رفتار دانش‌آموز در اثر تجربه‌های آموزشی بدانیم، ارزش‌یابی عبارت است از اندازه‌گیری میزان تغییرات ایجاد شده بر اساس هدف‌های تعیین شده در فعالیت‌های آموزشی و تجزیه و تحلیل و تفسیر نتایج آن. ارزش‌یابی همواره در جهت پیشرفت تحصیلی و ناظر بر هدف‌های آموزش است و در واقع بدون توجه به هدف‌های آموزشی از پیش تعیین شده ارزش‌یابی تحصیلی معنا نخواهد داشت. در همین جهت ترس و اضطراب از ارزش‌یابی نزد دانش‌آموزان بیش‌تر ناشی از

عملکرد نادرست معلمان و روش‌های نادرست ارزش‌یابی است. هدف‌های ارزش‌یابی را می‌توان در مقوله‌های زیر به طور کلی بررسی کرد:

- ۱- ارزش‌یابی به عنوان وسیله‌ای برای شناخت توانایی و زمینه‌های علمی دانش‌آموزان و تصمیم‌گیری برای انجام دادن فعالیت‌های آموزشی است.
- ۲- برای شناساندن هدف‌های آموزشی در فرایند تدریس است.
- ۳- برای بهبود و اصلاح فعالیت‌های آموزشی است.
- ۴- برای شناخت نارسایی‌های آموزشی دانش‌آموزان و تلاش برای ترمیم و بهبود آن‌هاست.
- ۵- برای ایجاد رغبت و کسب عادات صحیح آموزش در دانش‌آموزان است، نه صرفاً برای تهدید و تعیین افراد قوی و ضعیف.

ارزش‌یابی اگر به نحو مطلوب انجام گیرد، مستقیماً در بهبود چگونگی یادگیری دانش‌آموزان تأثیر خواهد گذاشت؛ زیرا به آن‌ها از میزان تلاش برای یادگیری و پیشرفت تحصیلی و ایجاد انگیزه خبر خواهد داد. هم‌چنین ارزش‌یابی تدریجی و دائمی باعث مرور مطالب از قبل یاد گرفته شده می‌گردد.

انواع ارزش‌یابی

- ۱- ارزش‌یابی تشخیصی که به منظور تعیین معلومات و رفتار ورودی، کشف دلایل اصلی مشکلات در یادگیری است.
- ۲- ارزش‌یابی تکوینی که به منظور اندازه‌گیری پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در مراحل مختلف تدریس که دو مقوله‌ی گام به گام پیش رفتن در یادگیری و اصلاح روش تدریس را دربر می‌گیرد.
- ۳- ارزش‌یابی پایانی (ارزش‌یابی تراکمی) که به منظور تعیین مقدار آموخته‌های شاگردان در طول یک دوره آموزشی و قضاوت درباره‌ی اثربخشی کار معلم و برنامه‌ی درسی انجام می‌گیرد.

انواع ارزش‌یابی برحسب نحوه‌ی اجرا

- ۱- ارزش‌یابی انفرادی که شامل ارزش‌یابی شفاهی و یا عملی است.
- ۲- ارزش‌یابی گروهی که شرایط یکسانی را برای همه‌ی دانش‌آموزان فراهم می‌آورد و معمولاً به صورت امتحان کتبی است.

انواع ارزش‌یابی برحسب تفسیر نتایج

- ۱- ارزش‌یابی معیاری که براساس معیار و ملاک مطلق از قبل تعیین شده تهیه می‌شود.

۲- ارزش‌یابی هنجاری که بر مبنای معیار و ملاک نسبی فراهم می‌گردد و در آن دانش‌آموزان از نمره‌ی زیاد به کم ردیف می‌شوند.

روش‌های مختلف ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی

در فرایند ارزش‌یابی معلّم نباید از به کارگیری تنها یک روش خاص استفاده کند؛ زیرا بسیاری از جنبه‌های رفتاری مختلف دانش‌آموزان را نمی‌توان به مرحله‌ی آزمون‌های ساده تنزل داد و باید آن‌ها را در موقعیت واقعی سنجید. با توجه به تغییراتی که در حیطه‌ی مختلف یادگیری به وجود می‌آید، حداقل چهار روش ارزش‌یابی به شرح زیر وجود دارد.

۱- ارزش‌یابی از طریق مشاهده : هنگامی که از طریق مداخله‌ی حواس به خصوص دیدن درباره‌ی رفتار و یا عمل معینی از فرد داوری می‌کنیم، از روش مشاهده استفاده کرده‌ایم. این شیوه از جنبه‌های مختلف بررسی شده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از :

- مشاهده از لحاظ تعمق و دقت.

- مشاهده از لحاظ خارجی یا داخلی بودن.

- خارجی : مشاهده‌ی رفتار فرد در حین انجام عمل و ثبت خصایص وی.

- داخلی : بیان خصوصیات رفتاری توسط خود فرد.

- مشاهده از لحاظ موقعیت

- طبیعی : بدون آگاهی، رفتار و کار دانش‌آموز را زیر نظر بگیریم.

- مصنوعی : پس از فراهم کردن شرایطی خاص، رفتار دانش‌آموز را بررسی کنیم.

- مشاهده‌ی مستقیم یا غیرمستقیم

- در مشاهده‌ی مستقیم امکان بروز رفتار تصنعی در دانش‌آموز زیاد است ولی در مشاهده‌ی

- غیرمستقیم، مشاهده‌کننده پنهان است و رفتار طبیعی‌تری مورد بررسی قرار می‌گیرد.

مزایا و محدودیت‌های روش مشاهده

الف - مزایا :

- تفاوت‌های فردی در زمان غیر محدود بررسی می‌شود که می‌تواند نشان‌دهنده‌ی فعالیت‌های

- طبیعی دانش‌آموزان باشد.

- برای همه‌ی گروه‌های آموزشی (سنین و مراحل مختلف تحصیل) قابل اجرا است.

ب - محدودیت‌ها

- انجام این روش مستلزم دقت، هوشیاری و صرف وقت زیاد است.
- امکان ایجاد موقعیت مناسب برای همه‌ی دانش‌آموزان فراهم نیست تفاوت تفسیر رفتار در همگان وجود دارد.

۲- ارزش‌یابی از طریق انجام کار: اگر تغییرات ایجاد شده در دانش‌آموز در حیطه‌ی روانی - حرکتی باشد، لزوماً باید از این شیوه استفاده شود و تفاوت آن با شیوه‌ی مشاهده در این است که دانش‌آموز می‌داند که مورد آزمایش است و شرایط برای همه یکسان است. امتحان آزمایشگاه، کارگاه و ورزش از این طریق انجام می‌گیرد.

ارزش‌یابی از طریق آزمون شفاهی شیوه‌ی مناسبی برای سنجش معلومات، قدرت بیان، نظم فکری، استدلال، تمرکز افکار و شناخت حالات درونی مانند ترس و اضطراب است.

مزایا و محدودیت‌های این شیوه:

الف - مزایا

- این‌گونه ارزش‌یابی می‌تواند بازخوردی فوری داشته و مهارت‌های دانش‌آموزان را در رویارویی با واقعیت‌ها به دقت بسنجد.

- این‌گونه ارزش‌یابی قدرت بیان و استدلال دانش‌آموزان و اظهارنظر آن‌ها را در حضور جمع تقویت می‌کند.

- این ارزش‌یابی برای دانش‌آموزان دوران آمادگی و کلاس اول که قدرت نوشتاری کمی دارند، مناسب است.

ب - محدودیت‌ها

- این شیوه مستلزم صرف وقت زیاد و در نتیجه خسته کننده است و به تدریج از دقت آزمایش‌کننده کاسته می‌شود.

- دانش‌آموزان ممکن است به دلیل نقص بیان از گفتن پاسخ خودداری کنند.

- عوامل محیطی بر دانش‌آموز تأثیر فراوانی می‌گذارد؛ به نحوی که ممکن است وی به جای پاسخ صحیح، کلمات مبهمی به کار ببرد.

- عینیت و اعتبار ارزش‌یابی شفاهی نسبت به آزمون کتبی کم‌تر است.

۳- ارزش‌یابی از طریق آزمون کتبی: این آزمون‌ها بر دو نوع است:

الف - آزمون‌های استاندارد شده

ب- آزمون‌هایی که معلّم طرح کرده است.

آزمون‌های استاندارد شده توسط مؤسسات آزمون‌سازی به منظور ارزش‌یابی دوره‌های تحصیلی گروه‌های بزرگ دانش‌آموزان طرّاحی می‌شود که همراه با راهنمای دقیق در اختیار معلّم قرار می‌گیرد و دارای پایایی و اعتبار است.

آزمون‌هایی که معلّم طرح می‌کند، غالباً برای تعیین میزان موفّقیت دانش‌آموزان در رسیدن به هدف‌های آموزشی طرح‌ریزی می‌شود.

تفاوت بین آزمون‌های استاندارد شده و آزمون‌های معلّم

۱- آزمون‌های استاندارد در مقایسه با آزمون‌های معلّم به زمان و تخصص بیش‌تری نیاز دارد.

۲- نتایج آزمون‌های استاندارد مشخص، قطعی و قابل بررسی است.

۳- آزمون‌های استاندارد برای استفاده در مناطق مختلف و مقایسه‌ی دانش‌آموزان مدارس

مناطق مختلف با یکدیگر تهیه می‌شود.

انواع آزمون‌های معلّم : معمولاً به دو صورت عینی و انشایی است.

آزمون‌های عینی جواب‌های معین و از پیش تعیین شده دارند که انواع آن عبارت‌اند از :

۱- پرسش‌های چندگزینه‌ای

۲- پرسش‌های صحیح و غلط

۳- پرسش‌های جورکردنی

۴- پرسش‌های کامل‌کردنی

۵- پرسش‌های کوتاه پاسخ

آزمون تشریحی که بیش‌تر معلّمان به علّت سهولت تهیه از آن‌ها استفاده می‌کنند، جهت

ارزش‌یابی سطوح بالای شناختی از جمله تجزیه و تحلیل، ترکیب و قضاوت بسیار اهمّیت دارد ولی

محدودیت‌هایی نیز از قبیل دخالت‌نظر تصحیح‌کننده، وقت‌گیر بودن تصحیح و عدم امکان سنجش

سرعت انتقال و آمادگی ذهنی دانش‌آموزان دارد.

بخش دوم

بررسی درس ها

فصل اول

اسلام و انقلاب اسلامی

درس ۱ ، درس ۲ ، درس ۳

شعرخوانی ، حکایت

ستایش

عنوان تحمیدیه : جلوه‌ی روی خدا

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی بیش‌تر با تحمیدیه (ستایش)
- ۲- توانایی ارتباط صمیمانه با پروردگار
- ۳- تقویت علاقه و باور نسبت به حمد و ستایش الهی

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

این درس را به روش کارایی تیم می‌توان تدریس کرد. مراحل کار مبتنی بر این روش عبارت‌اند از:

- ۱- گروه‌بندی کلاس (هر سه یا چهار نفر در یک گروه)
- ۲- از اعضای هر گروه می‌خواهیم که درس را در زمان تعیین شده به صورت فردی صامت خوانی کنند.
- ۳- با طرح پرسش‌هایی دانش‌آموزان را به بررسی دقیق‌تر درس دعوت می‌کنیم. هر دانش‌آموز به صورت انفرادی پاسخ خود را به کلاس عرضه می‌کند.
- ۴- پرسش‌ها مجدداً مطرح می‌شود و دانش‌آموزان در گروه درباره‌ی آن‌ها بحث، بررسی و مشورت می‌کنند.
- ۵- پس از خواندن دقیق معلم با استفاده از نوار کاست (ضبط شعر همراه با موسیقی) چند نفر از دانش‌آموزان شعر را می‌خوانند.
- ۶- جمع‌بندی درس با بهره‌گیری از نظرگاه‌های دانش‌آموزان و معلم.

نکات مهم درس

۱- در سنت ادبی و فرهنگی ما معمولاً هر کتابی با تحمیدیّه و ستایش پروردگار آغاز می‌شود. این گونه ستایش‌ها با طرح صفات الهی، عجز انسانی و نیاز انسان به پروردگار همراه است. در این سروده‌ی زیبا، شاعر همه‌ی پدیده‌های هستی را در حال نیایش و ستایش پروردگار می‌بیند که مبتنی بر این آموزه‌ی قرآنی است: «بُسِّحْ لِّلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَ مَا فِی الْاَرْضِ» (سوره‌ی جمعه، آیه ۱) در این شعر به این نکته اشاره دارد که با نگاه عمیق و جست‌وجوگرانه به پدیده‌های گوناگون آفرینش، می‌توان به شناخت خداوند دست یافت.

شعر جلوه‌ی روی خدا، شعری در قالب نیمایی است که در ضمن آن، شاعر بیت:
برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقش دفتری است معرفت کردگار
از سعدی را نیز تضمین کرده است.

۲- شرح حال مختصری از «محمود کیانوش»:

محمود کیانوش: بنیان‌گذار شعر کودک در ایران، در سال ۱۳۱۳ ش در شهر مشهد مقدس به دنیا آمد. پدر و مادرش سواد نداشتند ولی هر دو به ویژه پدرش با فرهنگ و پرهیزگار بودند. او در مشهد به مدرسه رفت ولی در سن نوجوانی با خانواده به تهران مهاجرت کرد و در این شهر به تحصیل ادامه داد. پس از طی دوره‌ی اول دبیرستان (سال نهم) به دانشسرای مقدماتی رفت و معلم شد. او چند سال در روستای مرادآباد در اطراف تهران به آموزگاری پرداخت؛ سپس وارد دانشگاه تهران شد و تحصیل خود را در رشته‌ی زبان و ادبیات انگلیسی ادامه داد. کیانوش از همان سال‌های نوجوانی داستان می‌نوشت و شعر می‌گفت و مطالبی را از زبان‌های عربی و انگلیسی ترجمه می‌کرد اما از زمانی که او را برای همکاری در انتشار مجلات پیک دعوت کردند، به فعالیت خود در زمینه‌ی داستان، ترجمه، مقاله و شعر افزود و به سرودن شعر برای کودکان و نوجوانان توجه ویژه‌ای کرد. شعرهای او را در این دوره، نخستین و مهم‌ترین شعرها می‌دانند که برای کودکان و نوجوانان سروده است. محمود کیانوش بیش از ۷۰ جلد کتاب برای کودکان و نوجوانان در بزرگسالان در موضوعات مختلف نوشته است.

برخی از این کتاب‌ها به سنین کودکان و نوجوانان اختصاص دارد. که عبارت‌اند از:
زبان‌چیزها، طوطی سبز هندی، نوک طلایی، نقره‌بال، باغ ستاره‌ها، بچه‌های خیال، طاق هفت‌رنگ، آفتاب‌خانه‌ی ما، شعر به شعر، کتاب شعر به شعر. ترجمه‌ی شعرهای انگلیسی به نثر فارسی است.

۳- متن «خدایا» از سید مهدی شجاعی، تصویری از نیاز و عجز انسان را نشان می‌دهد. این

نثر روان و زیبا و ساده است. «خدایا» سرشار از مضامین ادعیه‌ی اسلامی است.
۴- سید مهدی شجاعی، نویسنده آشنای انقلاب اسلامی، در سال ۱۳۳۹ در تهران متولد شد. نوشته‌های شجاعی، عاطفی، تصویری و روان و عمدتاً در زمینه‌ی عاشورا و ارزش‌ها و شخصیت‌های دینی است. از آثار وی «کشتی پهلوی گرفته»، «از دیار حبیب»، «دو کبوتر، دو پنجره، یک پرواز»، «پدر، عشق و پسر» و «آفتاب در حجاب» را می‌توان نام برد. این متن از کتاب مناجات وی گزیده و تلخیص شده است.

برای تدریس این درس از نوار کاست، و رایانه کتاب‌های این دو شاعر و نویسنده می‌توان استفاده کرد.

ارزش‌یابی از درس بهتر است به شیوه‌ی شفاهی باشد.

۵- منابع اطلاعاتی دیگر درباره‌ی این درس

- ۱- تحمیدیه در ادب فارسی؛ دکتر منوچهر ستوده، محمد باقر نجف‌زاده بارفروش
- ۲- چهره‌های ادبیات کودکان و نوجوانان؛ سید علی کاشفی خوانساری، (درباره‌ی سید مهدی شجاعی)، نشر روز

درس اوّل

خدمات متقابل اسلام و ایران

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با نقش ایرانیان در باروری فرهنگ و تمدن اسلام
- ۲- آشنایی با اهمیت تعلیم اسلامی در رشد و پیشرفت فرهنگ و ادب فارسی
- ۳- ایجاد انگیزه نسبت به مطالعه آثار گران بها و شاهکارهای فرهنگ و ادب اسلامی
- ۴- آشنایی با چهره‌های بزرگ و عالمان فرهنگ و علوم اسلامی
- ۵- پرورش و تقویت صمیمیت و اخلاص و ذوق نسبت به آثار تمدن اسلام و ایران
- ۶- آشنایی با موضوع‌های زبانی (نهاد، گزاره، فعل و زمان‌ها) و ادبی (گفتار و نوشتار)

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

- ۱- کارآبی تیم
- ۲- سخنرانی
- ۳- بحث گروهی
- ۴- واحد کار (پروژه)
- ۵- روشن‌سازی طرز تلقی

اجرای عملی تدریس

■ در روش ۴ شاگردان به صورت گروهی یا فردی به جمع‌آوری اطلاعات راجع به خدمات متقابل اسلام و ایران از کتابی به همین نام از استاد مطهری می‌پردازند.

روش کارآبی تیم :

۱- سپس گزارشی تهیه و در کلاس عرضه می‌کنند.

روش کارآبی تیم

۲- دانش‌آموزان را به گروه‌های ۳ نفری تقسیم کرده، هر یک از اعضای گروه متن درس را به صورت انفرادی می‌خواند؛ سپس به سؤال‌های آزمون (تهیه شده توسط معلم) که در اختیار او قرار می‌گیرد، پاسخ می‌دهد، سپس در گروه نیز درباره‌ی پاسخ‌های خود گفت‌وگو می‌کنند و دلایل انتخاب یا رد آن را ارزیابی می‌کنند. در مرحله‌ی بعد پاسخ سؤال‌ها در اختیار دانش‌آموز قرار می‌گیرد. بعد از اعضای گروه پاسخ‌های فردی و گروهی را نمره‌گذاری و نمره‌ی مؤثر بودن یادگیری را محاسبه می‌کنند.

نکات مهم درس

در این درس، استاد شهید مرتضی مطهری، به نقش برجسته‌ی خدمات دانشمندان و حکیمان و استعداد‌های درخشان ایران در رشد و شکوفایی و بالندگی تمدن اسلام پرداخته است و از سویی دیگر به ظهور اسلام و شکل‌گیری حکومت اسلامی و آثار سازنده‌ی آن بر افکار و اندیشه‌های صاحبان قلم، اشارتی نموده است. تأکید استاد شهید مطهری بر این است که از یکسویه‌نگری و تعصب و خام‌اندیشی باید پرهیز کرد. آنچه در قلمرو فکر و فرهنگ و تمدن، ارجمند و مهم است، داد و ستد سالم و سازنده و تعامل میان ملت‌ها و آیین‌ها و فرهنگ‌هاست.

اطلاعات کمکی

استاد شهید مطهری: استاد شهید مرتضی مطهری در قریه‌ی فریمان - ده فرسنگی مشهد مقدس - در یک خانواده اصیل روحانی متولد شد. دوران تحصیل خود را ابتدا در شهر مشهد و حوزه‌ی قدیمی و پرمایه‌ی آن گذراند؛ سپس به قم آمد و از محضر درسی علمایی بزرگ چون امام خمینی (ره)، آیت‌الله العظمی بروجردی و علامه سید محمدحسین طباطبایی بهره‌های فراوان برد و مدتی در همین حوزه مشغول تدریس شد. وی پس از کودتای ۲۸ مرداد به تهران آمد و در دانشگاه به تدریس پرداخت.

استاد مطهری با وسعت اندیشه، احاطه و تسلط علمی، آشنایی با علوم مختلف دینی و ادبی و بیان رسا و قلم توانا، ده‌ها کتاب و مقاله‌ی علمی و نظریه‌ی تحقیقی درباره‌ی موضوعات اسلامی و فلسفی ارائه داد که جامع‌نگری، هماهنگی با نیازهای فرهنگی و اجتماعی، اسلوب مناسب و ابتکار در طرح مسائل از ویژگی‌های بارز آن‌هاست.

استاد مطهری را به سبب نوشتن «داستان راستان» باید از پیشگامان ادبیات مذهبی برای کودکان

و نوجوانان دانست. از دیگر آثار استاد می‌توان به «مقدمه و حواشی بر چهار جلد کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم، عدل الهی، خدمات متقابل اسلام و ایران، نظام حقوق زن در اسلام، سیری در نهج‌البلاغه» مقدمه‌ای بر جهان‌بینی اسلامی، علوم اسلامی و مسئله‌ی حجاب اشاره کرد. استاد در دوازدهم اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۸ به شهادت رسید.

آشنایی بیش‌تر با کتاب «خدمات متقابل اسلام و ایران»

این کتاب درباره‌ی موضوع‌های مشترک میان اسلام و ایران است. شهید مطهری در مقدمه‌ی این اثر می‌نویسد:

«ما مسلمانان ایرانی به اسلام به حکم این که مذهب ماست، ایمان و اعتقاد داریم و به ایران به حکم این که میهن ماست، مهر می‌ورزیم. از این رو سخت علاقه‌مندیم که مسائلی را که از یک طرف با آن چه به آن ایمان و اعتقاد داریم و از طرف دیگر با آن چه به آن مهر می‌ورزیم، پیوند دارد، روشن درک کنیم و تکلیف خود را در آن مسائل بدانیم، عمده‌ی این مسائل در سه پرسش ذیل خلاصه می‌شود:

۱- ما هم احساسات مذهبی - اسلامی داریم و هم احساسات میهنی - ایرانی، آیا دارای دو نوع احساس متضاد می‌باشیم، یا هیچ‌گونه تضاد و تناقضی میان احساسات مذهبی ما و احساسات ملی ما وجود ندارد؟

۲- دین ما اسلام آن‌گاه که در چهارده قرن پیش به میهن ما ایران وارد شد، چه تحولات و دگرگونی‌ها در میهن ما به وجود آورد؟ آن دگرگونی‌ها در چه جهت بود؟ از ایران چه گرفت و به ایران چه داد؟ آیا ورود اسلام به ایران برای ایران موهبت بود یا فاجعه؟!

۳- ملل بسیاری به اسلام گرویدند و در خدمت به این دین درآمدند و در راه نشر و بسط تعالیم آن کوشیدند و با تشریک مساعی با یکدیگر تمدنی عظیم و باشکوه به نام تمدن اسلامی به وجود آوردند. سهم ما ایرانیان در این خدمات چه بوده است؟ ایران چه مقامی از این جهت دارد؟ آیا مقام اول را به دست آورده است یا خیر؟ به علاوه انگیزه‌ی ایرانی در این خدمات چه بوده است؟

از نظر ما سه پرسش بالا عمده‌ترین پرسش‌ها در باب مسائل مشترک اسلام و ایران است».

(مقدمه ص ۱۲)

نکته‌ی اوّل

با توجه به محتوای نکته‌ی اول، می‌توان با روش‌های مختلفی دانش‌آموزان را با این مطالب آشنا کرد. از جمله می‌توان از کارت‌هایی که بر روی آن‌ها جمله‌های متعدد با زمان‌های متفاوت نوشته شده، استفاده کرد.

نکته‌ی دوم : گفتار، نوشتار و اشاره

□ زبان و گفتار

زبان یکی از توانایی‌های ذهن انسان است و گفتار نمود آوایی این توانایی است. حتی هنگامی که در حال فکر کردن هستیم، بی‌گمان از زبان بهره می‌گیریم. کسانی که به‌طور مادرزاد یا به سبب تصادف از قدرت گفتار بی‌بهره‌اند، به هیچ‌وجه از نعمت زبان محروم نیستند؛ مثلاً کرو لال‌ها از توانایی ذهنی زبان به اندازه‌ی افراد دیگر برخوردارند. فقط به هنگام استفاده از آن به جای نمود آوایی یا گفتار از نمود حرکتی (حرکت دست‌ها و لب‌ها) کمک می‌گیرند.

□ خط و نوشتار

ما زبان و گفتار را در خانه و خط و نوشتار را در مدرسه می‌آموزیم. زبان و گفتار ریشه در ذات و طبیعت انسان دارد؛ درحالی که خط و نوشتار ذاتی انسان نیست و ریشه در اجتماع و فرهنگ او دارد. انسان همواره از نعمت زبان و گفتار برخوردار بوده است. سابقه‌ی زبان و گفتار به میلیون‌ها سال پیش باز می‌گردد ولی سابقه‌ی خط و نوشتار به حدود ده هزار سال پیش می‌رسد.

خط و نوشتار خاستگاه اجتماعی و فرهنگی دارد و ساخته‌ی خود انسان است. ما هنگام یادگیری زبان، این استعداد خدادادی را در قالب زبان مشخص می‌ریزیم؛ یعنی آن را بسته به جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنیم، به شکل زبان فارسی یا عربی یا انگلیسی و ... درمی‌آوریم. خط و نوشتار را انسان بنا به ضرورت‌های اجتماعی و فرهنگی اختراع کرده و برای تثبیت زبان و گفتار به کار گرفته است.

خط و نوشتار به‌طور غیرمستقیم و به واسطه‌ی گفتار با زبان پیوند می‌خورد. به این معنا که نخست زبان را به صورت گفتار درمی‌آوریم، آن‌گاه گفتار را به کمک خط به شکل نوشتار می‌نویسیم.

نوشتن

یادآوری : در این بخش، هدف مؤلفان پاسخگویی مستقیم به پرسش‌های بخش نوشتن نیست بلکه

نگارندگان کتاب بر آنند که به اهداف آموزشی هریک از تمرین‌هایی که نیاز به توضیح دارند، بپردازند. زیرا تبیین اهداف آموزش، جهت آموزش و ارزش‌یابی را نیز سامان می‌دهد. بنابراین هر تمرین، ممکن است چندین هدف آموزشی به‌طور همزمان دنبال کند.

۱- این تمرین، اهداف زیر را در بر دارد :

الف : تقویت و پرورش روان‌نویسی (درست‌نویسی) املائی واژه‌ها

ب : پرورش قوه‌ی تشخیص کلمات مهم املائی

پ : تقویت گنجینه‌ی واژگانی

ت : تقویت مهارت خواندن و درک و دریافت متن

و ...

۲- در این تمرین می‌توان به جهت نوشتن خط این زبان‌ها، تعداد حروف، شکل حروف، پیوستگی و جدایی و حرف‌های هر زبان، نقطه‌دار بودن، اعراب، حروف و صدا‌های مشترک و علائم خاص و ... هر زبان اشاره کرد.

اهداف آموزش

- توانایی تطبیق همزمان خط‌های سه زبان

- حفظ ارتباط میان درس‌های پایه‌ی اول راهنمایی

- توانایی نگارش موضوع خاص در یک بند (پاراگراف)

- تقویت توانایی مقایسه‌ی پدیده‌ها و بیان تفاوت‌ها و شباهت‌ها.

درس دوم

محمد (ص) خاتم پیامبران

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با شخصیت والای پیامبر (ص)
- ۲- آشنایی با نثر ساده به زبان معاصر
- ۳- تقویت توانایی دریافت و درک مفاهیم درس
- ۴- روش انجام فعالیت‌های لازم برای درک مفاهیم درس را بدانند.
- ۵- آشنایی با موضوع زبانی مترادف و بحث زبان و ادبیات و ارتباط آن‌ها
- ۶- آشنایی با تفاوت زبان و ادبیات

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

- ۱- تدریس اعضای گروه
- ۲- تحقیق و مطالعه‌ی کتاب‌خانه‌ای
- ۳- سخنرانی
- ۴- کارآیی تیم آن‌ها

نکات مهم درس

۱- اصل رهبری و اعتقاد به آن، انسان‌ها را به سوی رستگاری سوق می‌دهد و سیرت و اخلاق پیامبر، روش‌نگر راه زندگی انسان‌هاست. لطف خداوند برای تأمین سعادت انسان‌ها باعث می‌شود که خدا پیامبرانی برگزیند و مسئولیت هدایت خلق را به آن‌ها واگذارد. حضرت محمد (ص) خاتم این برگزیدگان است که با اخلاق نیک خود در تاریک‌ترین دوره‌ی عرب جاهلی به ارشاد، مأمور می‌شود.

در فرهنگ اسلامی، ذکر اخلاق و سلوک فردی و اجتماعی پیامبر به «سیره» موسوم شده و نمونه‌ی عملی رفتارهای اسلامی را مشخص می‌کند.

۲- درباره‌ی متن اصلی درس ۲ می‌توان به آیات و احادیثی اشاره کرد، مانند نمونه‌های زیر: سوره‌ی آل عمران آیه‌ی ۱۵۹: «فِيهَا رَحْمَةٌ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا لَّانْقَضُوا مِنْ حَوْلِكَ. رَحْمَتُ خُدا تورا با مردم، مهربان و خوش‌خوی گردانید و اگر تندخو و سخت‌دل بودی، مردم از پیرامون تو متفرق می‌شدند». هم‌چنین است حدیث «النِّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ»

۳- سروده‌ای که در ادامه‌ی درس آمده از بخش مواضع غزلیات سعدی است که در آن به ستایش مقام و منزلت حضرت پیامبر اکرم (ص) پرداخته است و می‌گوید:

ماه با همه‌ی زیبایی خود در برابر جمال و شکوه حضرت محمد (ص) درمانده و متحیر می‌شود و درخت سرو با تمام استواری و راست قامتی خود هرگز به تناسب اندام و زیبایی قامت پیامبر نمی‌رسد. همه‌ی انبیای الهی زیر سایه‌ی جلال و عظمت حضرت محمد قرار دارند و مقام او برتر از همه است. بهشت این همه خود را به زر و زیور آراسته تا شاید غلام پیامبر (ص) (بلال) بدان توجه نماید. آسمان آرزو می‌کند کاش مانند زمین، زیر پای حضرت قرار می‌گرفت تا بوسه‌ای بر کفش پای مبارک ایشان بزند.

اگر در برابر زیبایی و جمال حضرت محمد (ص)، خورشید و ماه درخشش و زیبایی خود را از دست بدهند، شایسته و حق همین است.

ای سعدی، اگر می‌خواهی عشق‌ورزی و محبت و نشاط جوانی پیشه کنی، فقط عشق و محبت نسبت به حضرت محمد (ص) و خاندان پاکش برای تو کافی است.

دانش‌های زبانی و ادبی

نکته‌ی اول در این درس، بحث ترادف و کلمات مترادف است. دو کلمه در صورتی هم‌معنی یا مترادف‌اند که اگر یکی را به جای دیگری در جمله‌ای قرار دهیم، معنای جمله تغییر محسوسی نکند. مثال: من سعی می‌کنم ← من تلاش می‌کنم ← سعی = تلاش نکته‌ای که در این جا قابل ذکر است، این است که هیچ دو واژه‌ای به‌صورت مطلق با یک‌دیگر مترادف نیستند، بلکه ترادف، موضوعی نسبی است. هم‌چنین برای فرض دو واژه به‌عنوان مترادف، حضور در جمله، یک اصل بسیار مهم است. این بدان معنا است که آنچه تعیین‌کننده‌ی ترادف است، جمله و بافت کلی متن است. به‌عنوان مثال اگر دو واژه‌ی «غلط» و «اشتباه» را خارج از بافت و جمله فرض کنیم، به عقیده بسیاری، این دو

با هم مترادف‌اند. در صورتی که حضور هر یک به جای دیگری در جمله، باعث تغییر معنا و بار معنایی جمله خواهد شد. این موضوع را در بحث ارزش‌یابی نیز باید در نظر داشت و از پرسیدن لغات مترادف از دانش‌آموزان؛ خارج از متن و جمله باید خودداری کرد.

نکته‌ی دوم این درس، تفاوت زبان و ادبیات است، زبان وسیله‌ی تفهیم و تفاهم است. این پدیده، وسیله‌ای است تا مردم با یک‌دیگر ارتباط برقرار کنند و نیازهای یک‌دیگر را رفع نمایند. زبان نقش‌های فرعی دیگری نیز دارد که از آن‌ها می‌توان به حدیث نفس و تفکر اشاره کرد. ادبیات شالوده‌ای زبانی دارد و به مثابه‌ی ساختمانی است که بنیان آن، زبان است. در عین حال ادبیات راز و رمز ماندگاری زبان است. اگر ادبیات یک زبان از بین برود، زبان نیز رو به زوال می‌نهد. اهل فن تفاوت‌های زیادی بین زبان و ادبیات قائل شده‌اند. هرچند مرز تازه‌ای نیز نمی‌توان بر روی این دو متصور شد. برای مطالعه‌ی بیشتر می‌توان به کتاب «زبان و ادب فارسی در گذرگاه سنت و مدرنیته» تألیف دکتر علی محمد حق‌شناس مراجعه کرد.

همان‌طور که نخستین کار در بررسی و مطالعه‌ی هر علمی، طبقه‌بندی آن است، در آموزش و تدریس که امروزه خود دانش ویژه به‌شمار می‌آید، بازشناسی درست پهنه‌های دانش مورد آموزش، امری سنجیده و درخورد توجه است. به همین روی، گام نخست در آموزش ادبیات و زبان فارسی، شناخت به‌هنجار این دو پهنه و ایجاد ذهنیت درست نسبت به آن دو است.

به‌کار بستن ابزارهای بایسته‌ی هر قلمرو به فراخور آن و بهره‌گیری از برنامه‌ها و روش‌های شایسته برای رسیدن به هدف‌هایی که در گستره‌ی زبان و پهن دشت ادب در پیش‌رو است، از گام‌هایی است که هر آموزنده باید در تدریس از سر‌درنگ و اندیشه‌بدان بنگرد.

به‌دیگر سخن، شناسایی و ارزیابی هر پدیده‌ای در حقیقت چونان خشت نخستینی است که اگر به‌هنجار نهاده شود تا پایان نظم و آرایش خواهد داشت و اگر جز این باشد، بر بنیادی لرزان، دیواری ناستوار سر بر خواهد آورد.

بازشناسی دو پدیده از یک دیگر: از آن‌جا که هر وادی برای خود ابزار، روش و هدف ویژه‌ای دارد، برای آن که در کار آموزش دچار درآمیختگی این روش‌ها و اهداف نشویم، باید به جدایی و شناخت دقیق زمینه‌های مورد نظر پردازیم. به همین سبب اکنون می‌کوشیم به شرح و باز نمود دو قلمرو ادبیات و زبان پرداخته، چگونگی جدایی و پیوند آن دو را فرا پیش نهیم.

زبان یک پدیده‌ی زنده و پویا و سامان‌مند اجتماعی است که انسان برای ایجاد پیوند و رساندن پیام خود در جامعه‌ی بشری از آن بهره می‌گیرد. بنابراین باید به کارکرد جامعه‌شناسی زبان توجه کنیم.

زبان قبل از هر چیز یک پدیده‌ی اجتماعی است.

این که گفته شد، زبان پویا و زنده است، به آن معناست که چونان هر موجود دیگر از بافت‌ها و اندام‌واره‌ای بهره‌مند است و در پویه‌ی خود هر بخش آن پیدایی و زایایی و بالندگی و سرانجام فرسایش و نابودی را در پی دارد. به بیانی دیگر، پیکره‌ی زبان و تک واژه‌های آن مانند هر پدیده‌ی طبیعی دیگر زندگی و مرگی دارند. این زندگی و فرسودگی هر زبان، به مرده ریگ فرهنگی و روح جمعی و تبار قومی گویش‌وران و جامعه‌ی زبانی آن وابسته است؛ زیرا «زبان هر قوم روح آنان و روح آنان زبانشان است».

هم چنین گفتیم که زبان پدیده‌ای سامان‌مند است، این نظم و سامان را می‌توان در تمام بافت‌های زبان اندام‌وارگی آن نشان داد. به همین دلیل زبان‌پژوهان همواره از زبان به‌عنوان دستگاه و نظام یاد کرده‌اند و بر این باورند که در هر سه بافت اصلی زبان (آوایی، نحوی، معنایی) نظمی وجود دارد که به یاری آن می‌توانیم به سادگی به توصیف آن پردازیم.

از ویژگی‌های دیگر زبان، «اجتماعی» بودن آن است، یعنی «نقش عمده‌ی زبان، ایجاد ارتباط و مرادده‌ی اجتماعی است؛ بنابراین زبان به‌عنوان یک پدیده‌ی کاملاً اجتماعی کارکردی جامعه‌شناختی دارد و از این دیدگاه شناخت ذهن و فکر یک جامعه‌ی زبانی از راه زبان بسیار درخور ارزش است و حتی با بررسی زبان از طریق دو نمودگار اصلی آن (گفتار و نوشتار) می‌توان به کارکرد فرهنگی و تأثیر آن در حفظ هنجارهای ارزشی و اجتماعی و روحیه جمعی یک قوم، پی برد. ادبیات و زبان دو دنیای ویژه‌اند و بررسی و ارزیابی آن‌ها نیز مستقل از یک‌دیگر است. هرچند ادبیات بدون زبان نمی‌تواند پدیدار شود، آن‌گاه که پدید آمد، چیزی فرازبان است و دست زبان به دامن آن نمی‌رسد.

هدف ادبیات و زبان: زبان ابزاری است برای انسان تا به کمک آن پیوندی با هم نوع خود برقرار نماید و خواست خود را بازگو کند و به مقصود خویش برسد. پس هدف از به‌کار بستن زبان، برقراری پیوند اجتماعی و پیام‌رسانی است. از این روی، در قلمرو زبان تأکید بر سر این است که: «چه بگوییم».

ناگفته پیداست در پهنه‌ای که اصل بر «پیام‌رسانی» است، اهل زبان تلاش می‌کند تا به سادگی و با کوتاه‌ترین واژگان (توجه به اصل اقتصاد زبانی) و به دور از هر زیور و پیرایه‌ای سخن خود را بر زبان آورد اما در پهنه‌ی ادبیات، سخنور در پی آن است که زیباروی سخن خود را به آرایه‌ها و زیورها بیاراید و به فریایی و زیبایی بیش‌تر سخن بگوید. به همین سبب در ادبیات عناصری همچون «احساس»، «عاطفه»، «خیال» و «موسیقی» کارآیی ویژه دارند؛ زیرا در قلمرو ادب، هدف آفرینش زیبایی و هنر است.

به سخنی دیگر، آن‌چه برای سخنور ادب‌دان و آشناروی با این قلمرو، با ارزش است، نیکوتر

آراستن سخن است و تمام تلاش و پافشاری بر این است که «چگونه بگوید» و این «چگونه گفتن» را به روشنی در شعرهای دلفریب و خردآشوب ادب دیرپای فارسی می توان باز نمود بدین سان درمی یابیم که ادبیات و زبان از یک دیگر متفاوت اند؛ چرا که ابزار و روش و هدف های هر یک فرق می کند. برای روشن شدن تفاوت و پیوند زبان و ادبیات می توان گفت: زبان همچون راه رفتن است. حرکتی به هنجار و سامان مند است که بر خاک می خزد و بر سطح و افقی روان است ولی ادبیات چونان پایکوبی و رقص است. خیزشی فراهنجار و هنجارگیز است. پدیده ای است جوشیده از شور و تپش و پیران.

زبان تنها ابزار است در خدمت انسان، مانند رنگ برای نگارگر، سنگ برای پیکر تراش و بت گر و نت و آهنگ برای نوازنده و موسیقی اما ادبیات هنری است که پیامش در سرشت آن نهان است. ناگفته پیداست که نقش زبان در حفظ و پاسداشت مرده ریگ فرهنگی نباید کوچک شمرده شود. «تدریس زبان به خودی خود هدف نیست؛ بلکه این آموزش باید قاعداً دری را بر روی دنیای دین و فرهنگ – که زبان تکیه گاه برگزیده اما نه منحصر به فرد آن است – بگشاید. در حقیقت زبان دو نقش دارد: از طرفی ابزاری برای ایجاد ارتباط بین افراد یک جامعه ی زبانی است و از طرفی دیگر تکیه گاه فرهنگ و دین به معنی وسیع آن است که بین عناصر دیگر، ادبیات را در بر می گیرد. ادبیات یکی از قلمروهای بسیار مهم گنجینه ی فرهنگی هر جامعه ی زبانی است. ادبیات همه ی فرهنگ نیست بلکه یکی از عناصر مهم آن است. زبان و فرهنگ یک دیگر را نفی نمی کند.

پیوند زبان با ادبیات: زبان برای ادبیات ابزار است؛ یعنی ماده ی اولیه ی ادبیات زبان است اما تفاوت در این است که آن چه رنگ و نام ادبیات یافت، دیگر زبان نیست. ادبیات یک حوزه ی مستقل از حوزه ی زبان است؛ یعنی همان چیزی که «دکتر شفیعی کدکنی» می گوید: «حادثه ای که در زبان روی می دهد». این حادثه گرچه در زبان روی می دهد، ولی زبان نیست یعنی زبان از این حادثه به بعد به چیز دیگری تبدیل می شود که به حوزه ی هنرها متعلق است. زبان شناسان تعریف زبان را به این صورت می دهند که نظامی است ساخته شده از نشانه های آوایی دل بخواهی برای انتقال پیامی که در آن خبری هست». حال می شود گفت ادبیات به عنوان یک نظام مستقل، نظامی است جدا از زبان که خود از نشانه های معنایی (و نه آوایی) و انگیخته (و نه دل بخواهی) ساخته شده است (و نه برای ارتباط و نه انتقال بلکه) برای خلق زمینه ها و فضاهایی که خواننده چون در آن فضاها قرار بگیرد، خود به آفرینش پیامی در مابیه ی پیام شاعر یا نویسنده می پردازد.

آموزش ادبیات و زبان فارسی: اکنون سخن بر سر این است که آیا با جدایی دو قلمرو زبان و ادبیات از یک دیگر، راه کارهای تدریس و سنجه های ارزیابی این دو درس یکسان اند؟

هر درس و پهنه‌ای ابزار بایسته و روش درخور خود را می‌خواهد و اگر جز این باشد، تلاشی بیهوده است که به گمراهی ره خواهد یافت؛ چرا که درس و بحث زبان را با نگرش منطقی علمی و خردباورانه باید بررسی کرد و آموزش داد اما در درس ادبیات نگرش هنری و ذوقی است که بر احساس و عاطفه استوار است. در درس زبان تعلیم صورت می‌گیرد ولی در ادبیات انگیزش عواطف و پالایش درون منظور نظر است. در درس زبان فارسی مهارت‌ها آموزش داده می‌شود اما در ادبیات تنها با هنرهای زبانی آشنا می‌شویم.

مطالعه و ارزیابی زبان محتاج روش‌ها، شیوه‌ها و نتیجه‌گیری‌هایی است که با آن‌چه در ارزیابی ادبیات به‌عنوان یک هنر به کار می‌رود، تفاوت دارد. واضح است داشتن یا نداشتن خط در ارزش زبان به‌عنوان یک زبان تأثیری ندارد. همان‌طور که داشتن یا نداشتن ادبیات در ارزش یک زبان به‌عنوان یک زبان تأثیری ندارد، وقتی که ما درباره‌ی ارزش‌های ادبی یا فرهنگی یک زبان سخن می‌گوییم، در واقع اصلاً درباره‌ی خود زبان سخن نمی‌گوییم بلکه درباره‌ی مقام اجتماعی یا اعتبار چیزهای غیرزبانی مانند فرهنگ و ادبیات گفت‌وگو می‌کنیم.

بنابراین از ادبیات نباید انتظار داشت که به ما کاربردهای علمی زبان را بیاموزد. ادبیات جنبه‌ی تزئینی زبان است. ادبیات مخلوق ذوق و عواطف است و با کاربردهای عملی زبان تفاوت بسیار آشکاری دارد. کوشش برای آموختن زبان از طریق ادبیات به شکستی دو جانبه خواهد انجامید؛ نه زبان آموخته می‌شود و نه ارزش هنری آثار ادبی و آموزه‌های اخلاقی – تربیتی آن به نحو شایسته دریافت می‌شود. آموزش کاربردهای عملی زبان برای پرورش مهارت‌های زندگی در یک جامعه‌ی پرتکاپو بسیار ضروری است.

درس سوم

امام خمینی (ره)

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با شخصیت والای حضرت امام خمینی (ره)
- ۲- آشنایی با ویژگی‌های اخلاقی امام خمینی (ره)
- ۳- ایجاد شوق و رغبت نسبت به شخصیت امام خمینی (ره)
- ۴- ایجاد نگرش مثبت نسبت به امام خمینی به عنوان یک الگوی انقلابی و رهبری در جهان معاصر
- ۵- ایجاد علاقه نسبت به مطالعه‌ی تاریخ انقلاب اسلامی و ابعاد آن
- ۶- آشنایی با اثر ساده و زندگی نامه‌ای
- ۷- آشنایی با انواع جمله‌ی خبری، پرسشی، امری و عاطفی
- ۸- تقویت و پرورش روحیه‌ی مسئولیت‌پذیری و حس همدلی
- ۹- تقویت وحدت ملی و مذهبی در دست‌یابی به اهداف متعالی

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

- ۱- کارآبی تیم
- ۲- ایفای نقش
- ۳- سخنرانی

□ از متن درس به مفاهیم ارزشمندی دست می‌یابیم که در قسمت اهداف آموزشی آورده شده است.
این درس به نثر ساده و داستانی نوشته شده است و می‌تواند سرمشق مناسبی برای دانش‌آموزان باشد.

دانش‌های زبانی و ادبی

در این درس به انواع جمله از دید نوع خبر پرداخته شده است. جمله‌ها از این دیدگاه به چهار دسته‌ی زیر تقسیم می‌شوند:

۱- خبری ۲- امری ۳- پرسشی ۴- عاطفی

از میان این گونه‌ها به توضیح جمله‌های امری و عاطفی می‌پردازیم:

جمله‌ی امری، جمله‌ای است که به انجام کاری فرمان می‌دهد و یا خواهشی را مطرح می‌سازد فقط در مورد دوم شخص مفرد و دوم شخص جمع می‌توان این گونه جملات را ساخت.

مثال: برو / بروید بخور / بخورید

جمله‌ی عاطفی که برای بیان عاطفه، احساس، تعجب، شگفتی و ... به کار می‌رود، جمله‌ی تعجبی نیز نامیده شده است.

مثال: چه هوای خوبی! عجب منظره‌ای!

نوشتن:

۱- برای این تمرین و تمرین‌های مشابه در کتاب‌های فارسی این مقطع، اهداف زیر مورد نظر مؤلفان بوده است:

- تقویت املا (روانویسی) کلمه‌ها و عبارات

- تقویت مهارت نوشتن (نگارش)

- تقویت مهارت به کارگیری آموخته‌های دستوری و ادبی

- پرورش خلاقیت در نگارش

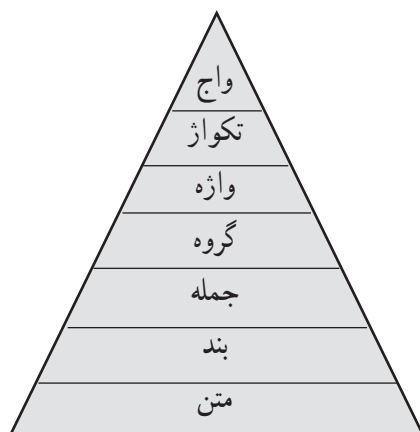
- توجه به معنای واژه‌ها در جمله‌ها و متن

و

۲- در دوره‌ی ابتدایی و راهنمایی، از «بند» بسیار سخن گفته شده است، بند یا پاراگراف (Paragraph)، مجموعه‌ای از جملاتی است که درباره‌ی یک موضوع خاص نوشته می‌شود.

بند معمولاً از آغاز سطر، به نگارش درمی‌آید. مجموع بندها یک متن را تشکیل می‌دهد.

ترکیب اجزای زبان به این صورت است :

شعر خوانی «ولای علی» و حکایت

یکی از اصلی ترین اهداف شعرخوانی ها، ایجاد فرصتی برای زیباتر کردن فضای آموزشی کلاس و بهره گیری از لذت ادبی و خلاقیت های آفرینش ذهن در آثار ادبی است.

- این شعر مکمل مفاهیم فصل است.
- باعث ایجاد نشاط و تقویت ذوق مخاطب می شود.
- زمینه ای مناسب برای زبان آموزی و شناخت واژگان است.
- تکیه گاهی مناسب برای طرح مفاهیم بلند انسانی است.
- با درست خواندن شعر، دانش آموزان آهنگ، درنگ، تکیه و تلفظ درست واژه ها را می آموزند.

توصیه های پیش نهادی برای تدریس

- ۱- می توان هنگام خواندن شعر از نوار موسیقی یا وسایل مناسب موسیقی بهره گرفت تا بر تاثیر شعر افزود.
- ۲- دانش آموزان می توانند به صورت گروهی شعر را بخوانند.
- ۳- پس از خواندن شعر (به صورت گروهی یا فردی توسط معلم) با طرح پرسشی از طرف معلم به مفهوم و مضمون محوری شعر و به تلمیحات ابیات ۴، ۵ و ۶ اشاره شود.
- ۴- هنگام خواندن شعر به یکی از اهداف آموزش زبان و ادبیات فارسی که تلطیف عواطف و التذاذ ادبی است، توجه شود.

۵- حکایتی زیبا از سعدی پایان بخش فصل اول است. بهتر است معلم با پرسشی از دانش‌آموزان به مفهوم ارزشمند هنر اشاره کند.

شعر ولای علی از سروده‌های سید محمدحسین بهجت تبریزی (۱۳۶۷-۱۲۸۵ ه.ش) است. شهریار، شاعری است که در موضوعات اجتماعی، ملی، تاریخی و ... آثاری دارد. او امروزه بیش‌تر به دلیل سروده‌های مذهبی چون: «علی ای همای رحمت» شب و علی، مناجات، درس محبت و ... در میان مردم شهرت و محبوبیت یافته است.

حکایت

سعدی در این حکایت به ارزش والای فضیلت و کسب فضایل ارجمند انسانی می‌پردازد و می‌گوید آنچه به ارج و ورج یک ملت و سرزمین می‌افزاید، هنرآموزی و معرفت‌اندوزی است. توجه به این نکته ضروری است که واژه‌ی «هنر» در این حکایت و عموماً در متون کهن به معنای فضایل معنوی و اخلاقی است که با معنای امروزی این کلمه متفاوت است.

فصل دوم

علم و فرهنگ

درس ۴ ، درس ۵ ، درس ۶

روان خوانی (سفرنامه‌ی اصفهان)

درس چهارم

دانش

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با جلوه‌ها و فضیلت دانش و دانش‌اندوزی
- ۲- توانایی به کارگیری درست و سازنده‌ی دانش در زندگی
- ۳- علاقه‌مندی و ایجاد نگرش مثبت نسبت به علم و دانش و تکریم معلمان
- ۴- آشنایی با نهج‌البلاغه‌ی حضرت علی (ع)
- ۵- آشنایی بیش‌تر با انواع جملات (خبری، پرسشی، عاطفی، امری)، مسجع و روش‌های مطالعه

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

- این درس را می‌توان به روش اعضای تیم تدریس کرد.
- ۱- دانش‌آموزان را به گروه‌های سه‌نفری تقسیم می‌کنیم و به هر عضو یک شماره از ۱ تا ۳ داده می‌شود.
 - ۲- درس را به سه قسمت تقسیم می‌کنیم و هر قسمت را به یکی از شماره‌ها اختصاص می‌دهیم.
 - ۳- هر عضو، قسمت مربوط به خود را مطالعه می‌کند (در مدت تعیین شده).
 - ۴- اعضای هم‌شماره‌ی کلاس، گروه مستقلی را تشکیل می‌دهند و درباره‌ی قسمت مربوط به خود بحث و گفت‌وگو می‌کند.
 - ۵- هر عضو هم‌شماره به گروه قبلی خود باز می‌گردد و به ترتیب شماره‌ی اعضای گروه، قسمت مربوط به خود را برای دیگر اعضای گروه تدریس می‌کند.

۶- دبیر به ارزشیابی می‌پردازد و از هر قسمت سؤالاتی را مطرح می‌کند تا از نحوه‌ی تدریس و یادگیری درست دانش‌آموزان اطمینان حاصل کند. آن‌گاه نقاط قوت و ضعف تدریس دانش‌آموزان را بررسی می‌کند.

در پایان، درس یک بار دیگر خوانده می‌شود و مسائل کلیدی درس را معلم یا دانش‌آموزان توضیح می‌دهند.

شعر را به شیوه‌ی مستقل‌خوانی در گروه‌ها می‌خوانیم و تمرین می‌کنیم و نتیجه را به کلاس عرضه می‌نماییم.

فعالیت‌های درس نیز به شیوه‌های قبلی اجرا می‌شود.

نکات مهم درس

دانش‌اندوزی و ارج نهادن به دانش و دانشمندان از آموزه‌های مهم دین است که در کلام پیامبر (ص) و امامان (ع) و به‌طور روشن و بارز در قرآن مجید بارها مطرح شده است.

طلب علم، فریضه و جست‌وجوی علم، هرچند در دورترین نقاط باشد، واجب است. علم را حتی اگر در ژرفای اقیانوس‌ها یا اوج آسمان‌ها باشد، باید یافت؛ هرچند با رنج، درد و دشواری باشد. مرکب قلم دانشمندان از خون شهیدان برتر و قدم‌زدن در راه علم و نگاه به سیمای دانشمندان عبادت است.

کمیل یکی از یاران نزدیک و صمیمی امیرالمؤمنین علی (ع) است. کمیل بن زیاد نخعی، فردی دانش‌طلب، عابد و فداکار بود و در راه دفاع از باورهای دینی به شهادت رسید. مزار او در کوفه است و دعای مشهور کمیل را امیرالمؤمنین علی (ع) به وی آموزش داد.

جابر بن عبدالله انصاری یکی از صحابه‌ی بزرگوار پیامبر و یار و یاور امیرالمؤمنین و امام حسن (ع) و امام حسین (ع) بوده است. او عمری طولانی داشت و امام محمد باقر (ع) را نیز درک کرد. آمدن وی و زیارت کربلا در روز اربعین مشهور است.

متن درس از آموزه‌های علی (ع) به کمیل است که تنها بخشی از آن، گزیده و در درس آمده است. این دل‌ها همچون ظرف هاست و ... : این نکته اشاره به حفظ و به‌خاطر سپردن علم دارد. دلی ارجمند و ستودنی است که دانش را به‌خوبی نگاه دارد و به کار بندد.

دانش فرمان‌گذار است و ...، یعنی دانش حاکم است و هدایت می‌کند اما مال محکوم و فرمان‌بر و مطیع است «والعلم حاکم والمال محکوم علیه».

ای کمیل، گنج‌وران مال، مرده‌اند (وَر پسونند دارندگی است): آنان که تنها نگاهبان و

اندوخته‌ی مال و ثروت هستند، در حقیقت، مُرده‌ی متحرک اند.
سخن علی (ع) به کمیل بخشی از حکمت ۱۴۷ نهج البلاغه، (ص ۳۸۷) ترجمه‌ی دکتر شهیدی است.
قسمت پایانی خطاب به جابر بن عبدالله انصاری برگرفته از حکمت ۳۷۲، (ص ۴۲۷) ترجمه‌ی بالاست.

دانش‌های زبانی و ادبی

نکته‌ی اول

در این قسمت برای واژه‌ی غیر ساده‌ی مشتق و مرکب مثال‌هایی آورده شده است و هدف آموزشی آن تشخیص واژه‌ی ساده از غیر ساده است.

در تدریس این نکته می‌توان از واژه‌های ساده و غیر ساده متن درس استفاده کرد.

بعضی از واژه‌های ساده‌ی درس عبارت‌اند از:

علی، کمیل، ظرف، دست، دل

بعضی از واژه‌های غیر ساده‌ی درس: پاسبان، نشانه، پروردگار، آموختن، بخشنده، نادان،

توانگر، بخشش

نکته‌ی دوم

انواع سجع: سجع سه نوع است: سجع متوازن، سجع متوازی و سجع مطرف. اگر اشتراک در وزن باشد، سجع متوازن است و اگر اشتراک در واج‌های پایانی و اشتراک در وزن باشد، سجع متوازی است و اگر اشتراک در واج‌های پایانی باشد، سجع مطرف است، (برای مطالعه‌ی دقیق‌تر به کتاب آرایه‌های ادبی، ص ۱۱۸ مراجعه شود).

مطالعه

این بخش که در کتاب‌های فارسی مقطع راهنمایی به صورت بارز در کتاب‌های سه پایه، نمایان است. براساس اصل ۱۴ از اصول برنامه‌ی درسی دوره‌ی راهنمایی، برای تقویت و پرورش مهارت خواندن و ترویج فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی تدوین شده است. این قسمت در سال اول بانام «مطالعه»، در سال دوم با عنوان «آداب مطالعه» و در سال سوم تحت عنوان «مطالعه و پژوهش» به نگارش درآمده است. انتظار می‌رود دبیران محترم در آموزش این بخش به اهداف و موارد زیر توجه کنند:

— آشناساختن دانش‌آموزان با مواردی که برای مطالعه و کتاب‌خوانی لازم است.

– کاربردی کردن آموزه‌های موجود در بخش‌های مطالعه

اندکی درباره‌ی دکتر سید جعفر شهیدی (۱۳۸۶–۱۲۹۶ ه. ش)

دکتر سید جعفر شهیدی (متولد ۱۲۹۶ در بروجرد)، دارای درجه‌ی اجتهاد و دکترای زبان و ادبیات فارسی است. جز مسئولیت اداره‌ی سازمان لغت‌نامه دهخدا، آثار ارزنده‌ای در تاریخ اسلام و ادبیات از وی به یادگار مانده است.

یکی از کارهای بدیع این استاد بزرگ، ترجمه‌ی مسجع نهج البلاغه است که متن درس از این ترجمه اخذ شده است.

نهج البلاغه مجموعه‌ی سخنان علی بن ابی طالب (ع) در سه حوزه‌ی نامه‌ها، سخنرانی‌ها (خطبه‌ها) و کلمات حکمت‌آمیز است که نخستین بار سیدرضی در قرن چهارم آن‌ها را جمع‌آوری کرد. این کتاب که آن را «اخ القرآن» (برادر قرآن) نامیده‌اند، سرشار درس‌ها، پیام‌ها و آموزه‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اخلاقی و تربیتی است.

نهج البلاغه بارها به فارسی و دیگر زبان‌ها ترجمه شده است که ترجمه‌ی دکتر سید جعفر شهیدی نخستین ترجمه‌ی مسجع نهج البلاغه به فارسی محسوب می‌شود.

برای استفاده از منابع بیش‌تر می‌توان به منابع زیر مراجعه کرد:

۱- «جاذبه و دافعه‌ی علی (ع)» و سیری در نهج البلاغه‌ی استاد شهید مرتضی مطهری

۲- www.Balaghat.net

۳- www.Avinyn.com/ahj

۴- ترجمه و تفسیر نهج البلاغه (۲۷ جلد)، دفتر نشر فرهنگ اسلام، ۱۳۵۸

۵- گامی به سوی مطالعه، حسین سلیمی باهر، توسعه انتشاراتی یاس نبی، ۱۳۸۰

نوشتن:

۱- یکی از موارد روابط واژگانی، رابطه‌ی تضاد است.

واژه‌های متضاد یا مخالف، کلماتی هستند که از نظر معنایی با هم ناسازی دارند. این رابطه‌ی واژگانی، به علت تفاوت معنایی واژگان بیش‌تر با توجه به موقعیت و حضورشان در جمله‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد. بنابراین یک واژه، بسته به موقعیت و بافت زبانی ممکن است دارای کلمات متضاد، متفاوت و متنوعی باشد. به برخی از تضادهای معروف در زیر اشاره می‌شود:

شب † روز کوتاه † بلند دانا † نادان و ...

درس پنجم

سرزمین علم و فرهنگ

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با گوشه‌هایی از موقعیت علمی ایران در سده‌های گذشته
- ۲- آشنایی با نمونه‌هایی از نظم و اثر متناسب با موضوع فصل
- ۳- تقویت توانایی انجام فعالیت‌های یادگیری درس
- ۴- آشنایی با یکی از نقش‌های تبعی «بدل»
- ۵- افزایش گنجینه‌ی واژگان دانش‌آموزان «واژه‌های هم‌معنا و هم‌آهنگ»

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

- ۱- کارآیی گروه
- ۲- پرسش و پاسخ
- ۳- توضیحی

نکات مهم درس

۱- یکی از افتخارات اسلام، وجود مدرسه‌های پر رونق در شهرها و سرزمین‌های اسلامی است. ایران از قدیم مرکز فعالیت‌های گسترده‌ی علمی بوده است. معرفی مراکز علمی مثل مدرسه و حوزه، دانش‌آموزان را با یکی از عناصر فرهنگی سرزمین ایران آشنا می‌کند. از آن‌جا که دانش‌آموزان این دوره، در سنتی هستند که به همانندسازی می‌پردازند، هدف از این فصل سخن گفتن از علم و دانش

در ایران نیست؛ بلکه تکرار از طریق معرفی چهره‌های علمی ایران، زمینه را برای رسیدن به اهداف بالا آماده می‌کنیم، تا هم نیاز نوجوان را پاسخ گفته باشیم و هم او را متوجه اهمیت این بُعد از فرهنگ اسلامی ایران کرده باشیم.

۲- به زبان خود نوشتن یعنی موضوع مورد نظر را با زبانی ساده و روان به زبان رسمی کشور نوشتن. از سوی دیگر انسان در هر مقام علمی نیاز به نوشتن و نگارش درست دارد، پس اهمیت درس فارسی را در زندگی روشن می‌کند و در نهایت این که آنان را با چهره‌های علمی بهتر آشنا می‌کند.

۳- در این فصل می‌توان از منابع مختلف متن‌های ساده‌ای را انتخاب کرد و در کلاس ارائه نمود. متونی که در آن یک چهره‌ی علمی یا ادبی به زبان خود، به معرفی خویش می‌پردازد.

دانش‌های زبانی و ادبی

نکته‌ی اوّل: دانش‌های زبانی و ادبی این درس، «بدل» است.

بدل: یکی از نقش‌های تبعی «بدل» است: مراد از نقش تبعی آن است که تابع گروه اسمی قبل از خود باشد:

نقش‌های تبعی بر سه نوع است:

۱- معطوف: معطوف به هر گروه اسمی در حکم در همان گروه است.

مثال: احمد آمد. احمد و رضا آمدند.

معطوف به نهاد

احمد در نقش نهاد است و «رضا» چون معطوف به احمد است، در نقش نهاد است.

یا: احمد و رضا را دیدیم؛ رضا معطوف به احمد و در نقش مفعول است.

۲- بدل: اسمی است که گروه اسمی قبل از خود را توضیح می‌دهد.

مثال: احمد آمد ← احمد، «برادر علی» آمد.

بدل

نکته: همیشه «بدل» بعد از گروه اسمی می‌آید.

۳- تکرار: آن است که یک نقش دو بار در جمله تکرار شود.

مثال: احمد آمد. احمد آمد احمد.

تکرار

* در تدریس این نکته (بدل) می‌توان از مثال‌های متفاوت استفاده کرد.

نکته‌ی دوم : گاهی نویسندگان و سخنوران صاحب سبک، برای افزودن بر گیرایی و اثربخشی کلام یا نوشته‌ی خود، از هم‌آوایی و تناسب آهنگ واژگان استفاده می‌کنند و کلمه‌هایی خوش‌آهنگ و نزدیک به هم را به صورت دو به دو در نوشته یا سخن خویش می‌آورند. این عامل، سبب زیبایی متن می‌شود. البته این بحث به گونه‌ای با مقوله‌ی جناس و سجع، پیوند می‌یابد مانند :

– برای شناخت دنیای نوجوانان، باید نخست علایق و سلاقی و ناز و نیازهای آنان را شناخت.
– برای گذر از جان پر رنگ و نیرنگ امروز، توکل به پروردگار، راهگشاست.

نوشتن :

تمرین ۱– این سؤال، اهداف آموزشی زیر را دنبال می‌کند :

– ارزش‌یابی از آموخته‌های نکته‌ی دوم دانش‌های زبانی – ادبی

– تقویت به‌کارگیری جفت واژه‌های هم‌آهنگ برای زیباسازی کلام

– تقویت گنجینه‌ی واژگان

– تقویت درست‌نویسی و املا

– پرورش خلاقیت نگارشی دانش‌آموزان برای تولید جمله‌های زیبای متنوع.

درس ششم

چرا زبان فارسی را دوست داریم

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با زبان فارسی به عنوان رمز هویت و عامل ارتباط و پیوند ایرانیان
- ۲- آشنایی با پیشینه‌ی زبان و گستره‌ی زبان فارسی (جغرافیای فرهنگی زبان فارسی)
- ۳- نگرش مثبت نسبت به زبان و فرهنگ فارسی
- ۴- آشنایی با فرهنگستان زبان و ادب فارسی و نقش آن
- ۵- آشنایی با ساختار بن ماضی و مضارع و آرایه‌های تشبیه و تشخیص

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

درس را با روش‌های گوناگون می‌توان تدریس کرد. یکی از روش‌های پیشنهادی الگوی بحث گروهی است.

- ♦ دانش‌آموزان در گروه‌های خود در زمینه‌ی زبان فارسی، ویژگی‌ها، ارزش‌ها و پیشینه‌ی آن گفت‌وگو می‌کنند.
- ♦ می‌توان با استفاده از منابعی که در اختیار گروه‌ها قرار می‌گیرد، این مطالعات را جهت و عمق بخشید.
- ♦ پس از گفت‌وگو نماینده‌ی هر گروه نتایج بحث آن‌ها را به کلاس عرضه می‌کند.
- ♦ حاصل گفت‌وگوها و نقد و نظرها، تصویری روشن‌تر از زبان فارسی را به دانش‌آموزان خواهد داد.

❖ درس پس از گفت‌وگوها در کلاس خوانده می‌شود.

درس «چرا زبان فارسی را دوست دارم»، متنی روان، زیبا و تأثیرگذار است که در فصل علم و فرهنگ قرار گرفته است.

نکات مهم درس

پیوند این درس با فصل را در بخش‌های زیر می‌توان یافت :

■ زبان بخشی از فرهنگ و مهم‌ترین و بنیادی‌ترین بخش فرهنگ است؛ چرا که فرهنگ در ظرف زبان، عرضه می‌شود و زبان فارسی با همه‌ی توان و استعدادش قرن‌هاست که حاصل فرهنگ و اندیشه و ذوق ایرانی بوده است.

■ زبان فارسی با ادبیات فارسی پیوند تنگاتنگ دارد. ادبیات زبان برتر است و زبان پل ارتباط گویش‌وران زبان. زبان فارسی تکیه‌گاه ذوق و جوشش درونی و اندیشه‌های زیبا و بی‌پایان ایرانی بوده است. ادبیات از زبان سیراب می‌شود و استعداد و ظرفیت‌های زبان محمل آفرینش‌های هنری و ادبی است.

می‌توان با تقسیم درس به چند بخش و با استفاده از روش تدریس اعضای تیم و نیز به شیوه‌ی روشن‌سازی طرز تلقی به تدریس پرداخت. الگوی پیش‌نهادی دیگر مانند الگوی پرسش و پاسخ و استفاده از تفکر استقرایی نیز ظرف‌های مناسب برای تدریس هستند.

دانش‌های زبانی و ادبی

نکته‌ی اول :

۱- نویسنده دلایل عشق‌ورزی خود به زبان فارسی را الف : پیوند و ارتباط با فارسی‌زبانان جهان و ایرانیان و هموطنان، ب : پیوند با نیاکان و شنیدن صدای آنان از آن سوی قرون و اعصار به مدد خواندن آثار مکتوب می‌داند.

از این نظرگاه دو کارکرد ارتباطی زبان با گذشته و اکنون مطرح می‌شود. زبان فارسی ما را با ذخایر عظیم فرهنگی و منابع درخشان و گران سنگ شعر و نثر گذشته متصل می‌کند و امکان بهره‌گیری از آن را فراهم می‌سازد.

کارکرد مهم دیگر زبان فارسی، پیوندی است که با فارسی‌زبانان دیگر کشورها مانند افغانستان و تاجیکستان و شیفتگان به این زبان در هر جای دنیا می‌یابیم.

۲- زبان فارسی از خانواده‌ی زبان‌های هند و اروپایی است که شامل زبان‌های انگلیسی، فرانسوی، آلمانی، ایتالیایی، اسپانیایی، روسی، سوئدی، نوژی، دانمارکی، هلندی، لیتوانی و لتونی و بسیاری زبان‌های دیگر می‌شود.

زبان‌های ایرانی شامل سه دوره‌ی اصلی می‌شوند: دوره‌ی باستان، دوره‌ی میانه و دوره‌ی جدید

دوره‌ی باستان شامل آثار و نوشته‌هایی است که تا انقراض حکومت هخامنشی ادامه داشته است. دوران زبان‌های ایرانی میانه از آغاز پادشاهی اشکانیان تا دوران اسلام است و دوران جدید از آغاز دوره‌ی اسلامی است که در ایران متداول می‌شود و به‌عنوان زبان فارسی دری شهرت دارد. این زبان، زبان رسمی، اداری و وسیله‌ی ارتباط ذهنی و معنوی همه‌ی ایرانیان در طول این قرن‌ها و سال‌ها بوده است.

فارسی دری زبان دولتی دستگاه ساسانی بوده و به همین سبب در نخستین دولت‌های مستقل یا نیمه مستقل ایرانی بعد از اسلام در مشرق ایران رسمیت و رواج داشته است.

۳- نویسندگان در تشبیهاتی زیبا، لالایی‌ها و ترانه‌های مادران در کنار گهواره را به نسیم مهربان و پری لطیف که بر گونه کشیده می‌شود، تشبیه کرده است.

لالایی‌ها، سروده‌های ساده و صمیمی هستند که عمدتاً سراینده‌ی آن‌ها معلوم نیست. این سروده‌ها در شبانگاه و صبحگاه و همه‌گاه، نرم و آرام و خوش‌آهنگ زمزمه می‌شده است تا آرامش و خواب را مهمان کودکان سازد. در لالایی‌ها که معمولاً وزن دوییتی داشته‌اند، مفاهیم لطیف اخلاقی، اجتماعی و حتی گاه سیاسی دیده می‌شود.

نویسندگان جز لالایی‌ها و ترانه‌ها، به زمزمه‌های زنان شالی‌کار شمال و خواندن اشعار حماسی شاهنامه در زورخانه‌ها اشاره کرده است که هم‌اکنون نیز روح پهلوانی و جوان‌مردی و عشق به ایران و زبان فارسی را در جان‌ها گرم و زنده نگه می‌دارد.

پایان متن نگرانی و دغدغه‌ی نویسندگان را از تحقیر زبان فارسی یا آفت‌پذیری و خدشه‌ی آن نشان می‌دهد. برخی از عناصر تهدیدکننده‌ی زبان عبارت‌اند از:

۱- ورود واژگان و ساختار نحوی زبان‌های دیگر به زبان فارسی
۲- ترجمه‌های شتاب‌زده، سطحی و بدون شناخت زبان مبدأ و مقصد که باعث درهم‌ریختن ساختار زبان و مخدوش کردن آن می‌شود.

۳- فقدان معادل‌ها (برابر نهاده‌های فارسی برای واژگان بیگانه) و به‌کار نرفتن واژه‌های برساخته

در فرهنگ شفاهی و مکتوب

۴- بی‌ربطی و بی‌توجهی به فرهنگ، زبان و ادبیات گذشته

۵- حذف و فراموشی زبان فارسی در کشورهایی که با این زبان سخن می‌گویند یا هنوز در آن کشورها گویش‌ورانی به این زبان وجود دارد.

۶- غفلت از طرح و انتقال فرهنگ و زبان فارسی به دیگر کشورها

۷- فراموشی خط فارسی به‌عنوان ظرف بلورین و جامه‌ی فاخر زبان فارسی.

نویسنده‌ی متن، در پایانی زیبا، سه بیت از حافظ را که بیت پایانی آن از کمال‌الدین اصفهانی است به‌کار گرفته که در متن درس تنها بیت «کمال» آمده است.

من جرعه‌نوش بزم تو بودم هزار سال کی ترک آبخورد کند طبع خوگرم
ور باورت نمی‌شود از بنده این حدیث از گفته‌ی «کمال» دلیلی بیاورم
گر بکنم دل از تو و بردارم از تو مهر آن مهر بر که افکنم آن دل کجا برم
نکته‌ی دوم :

بن فعل : هر فعل دست کم از دو تکواژ بن فعل و شناسه ساخته می‌شود. به آن بخش از فعل که در همه‌ی ساخت‌های فعل‌های ماضی مشترک است، «بن ماضی» می‌گویند و به بخشی از فعل که در همه‌ی ساخت‌های فعل‌های مضارع مشترک است، «بن مضارع» گفته می‌شود.

روش به‌دست‌آوردن بن ماضی فعل : بن فعل ماضی = مصدر بدون نشانه‌ی مصدری - ن
مانند : شنید = شنیدن - ن

روش به‌دست‌آوردن بن فعل مضارع : فعل امر مفرد بدن «ب» : برو ← ب + رو

■ متن درس برگرفته از سرمقاله‌ی نامه‌ی فرهنگستان (شماره‌ی اول، دوره هفتم، خردادماه ۱۳۸۴) است. نامه‌ی فرهنگستان فصل نامه‌ی فرهنگستان زبان و ادب فارسی است که تا زمان انتشار این شماره (خرداد ۱۳۸۴) مدیر مسئول آن دکتر غلامعلی حدّادعادل و سردبیر آن احمد سمیعی گیلانی بوده‌اند. در نامه‌ی فرهنگستان مقالات ارزنده و وزین در باب زبان و ادبیات فارسی به چاپ می‌رسد.

سرمقاله‌ی مذکور، چهار صفحه‌ی نخستین نامه‌ی فرهنگستان را به خود اختصاص داده است. نویسنده‌ی سرمقاله، دکتر غلامعلی حدّادعادل در سال ۱۳۲۴ در تهران متولد شده است. وی در سال ۱۳۴۲ از دبیرستان علوی در رشته‌ی ریاضی دیپلم گرفت. در سال ۱۳۴۵ لیسانس فیزیک از دانشگاه تهران و در سال ۱۳۴۷ فوق لیسانس در همین رشته را از دانشگاه شیراز اخذ کرد و به تدریس

در همان دانشگاه پرداخت.

در سال‌های اختناق و مبارزه، به دلیل فعالیت‌های سیاسی و ارتباط با چهره‌های بزرگ دینی از دانشگاه اخراج شد و به تهران آمد. علاقه‌مندی به حوزه‌ی علوم انسانی، حدّاد عادل را به تحصیل در رشته‌ی علوم اجتماعی و سپس فلسفه سوق داد. در سال ۱۳۵۱ دوره‌ی دکتری فلسفه را در همان دانشگاه ادامه داد و موفق به اخذ درجه‌ی دکترا گردید.

دکتر حدّاد عادل جز تدریس در دانشگاه، مسئولیت‌هایی چون ریاست سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ریاست فرهنگستان زبان و ادب فارسی، مدیرعامل بنیاد دایرة‌المعارف اسلامی، نمایندگی مجلس شورای اسلامی و ریاست مجلس شورای اسلامی را به عهده داشته است.

علاوه بر تألیف ۱۵ جلد کتاب درسی آثار دیگری چون ترجمه‌ی «تمهیدات» ایمانوئل کانت، «فرهنگ برهنگی و برهنگی فرهنگی» را در کارنامه‌ی علمی خویش دارد. قلم و تتر دکتر حدّاد عادل، روان و سلیس، محکم و استوار، ساده و دلنشین و زیبا و هنرمندانه است.

دکتر حدّاد عادل شعر نیز می‌گوید و سروده‌های وی در قالب‌هایی چون غزل، قصیده، مثنوی و... طراوت و لطف خاصی دارد.

مواد و منابع آموزشی

● - استفاده از رایانه

● - استفاده از فصل‌نامه‌ی فرهنگستان

ارزش‌یابی

ارزش‌یابی به شیوه‌ی شفاهی و کتبی خواهد بود.

منابع اطلاعاتی و خواندنی

- ۱- تاریخ زبان فارسی، دکتر پرویز ناتل خانلری
- ۲- زبان و تفکر: دکتر محمدرضا باطنی، انتشارات فرهنگ معاصر، چاپ پنجم، ۱۳۷۳
- ۳- درباره‌ی زبان: دکتر محمدرضا باطنی، نشر آگاه، تهران، چاپ دوم
- ۴- مقدمات زبان‌شناسی: دکتر مهری باقری، دانشگاه پیام نور، چاپ چهارم
- ۵- زبان فارسی (۱) سال اول دبیرستان، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی، درس ۸

نوشتن :
پرسش ۳

بن مضارع	بن ماضی	فعل
پرس	پرسید	می پرسد
مان	ماند	می ماند
بَر	بُرَد	می بَرَد
بُر	بُرید	می بُرَد
دو	دوید	دویده ام
دو	دوید	بدوند

پرسش ۵ معادل های فرهنگستان :

کامپیوتر = رایانه
 موکت = فرشینه
 چاپگر = پرینتر
 کد = شناسه/رمز
 کاپ = جام
 کلینیک = درمانگاه

نکاتی درباره‌ی روان‌خوانی

روان‌خوانی بیش‌تر برای تقویت مهارت خواندن، علاقه‌مندی به مطالعه، تقویت و هدایت عواطف، احساسات، تفکر و گسترش دنیای ذهن و گنجینه‌ی واژگان دانش‌آموزان است. این بخش در پرورش ذوق و استعداد، تخیل، نگرش مثبت به زندگی و ارزش‌های دینی، اجتماعی و تربیتی مؤثر است. این بخش بدون تمرین در نظر گرفته شده و نباید از آن سؤالی طرح شود. هم‌چنین توصیه می‌شود از این بخش برای املا استفاده نشود.

اهداف این بخش شامل:

- ۱- تقویت و توسعه‌ی توانایی خواندن
 - ۲- توانایی دریافت ارتباط معنای بخش‌های مختلف یک متن
 - ۳- توانایی درک پیام اصلی متن
 - ۴- توانایی بلندخوانی و صامت‌خوانی
 - ۵- تقویت روحیه‌ی اعتماد به نفس و صحبت کردن در جمع
 - ۶- توانایی بررسی محتوای یک متن ساده
 - ۷- توانایی به‌کارگیری کارافزارهای مناسب در خواندن
 - ۸- توسعه‌ی عادات و آداب مطلوب در خواندن
 - ۹- گسترش دایره‌ی دید در خواندن
 - ۱۰- افزایش سرعت در خواندن و مطالعه
- در آموزش این درس می‌توان از نمایش فیلم یا عکس در زمینه آثار و بناهای تاریخی اصفهان استفاده نمود.

روان‌خوانی سفرنامه‌ی اصفهان

نکات مهم

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با سفرنامه و خاطره‌نویسی
- ۲- آشنایی با طنز
- ۳- آشنایی با زبان محاوره

۴- تقویت علاقه و نگرش مثبت به سفرنامه نویسی، خاطره نویسی و طنز و مطالعه

نکاتی درباره‌ی «فکر کنید»

یکی از توانایی‌های ذهن آدمی، توانایی تفکر و اندیشیدن است. فکر کردن به انسان کمک می‌کند تا ضمن پرداختن به مسائل و امور روزمره‌ی زندگی، از عهده‌ی حل مشکلات نیز برآید. یکی از وظایف مراکز آموزشی به ویژه مدارس و معلمان این است که توانایی فکر کردن را در دانش‌آموزان ایجاد و تقویت کنند. در زمینه‌ی آموزش تفکر حداقل دو مکتب فکری وجود دارد گروهی عقیده دارند تفکر فطری و ذاتی است و نیازی به اکتساب و آموختن ندارد و در مقابل عده‌ای بر این باورند که تفکر را می‌توان در تمام دوران زندگی به طرق مختلف آموزش داد. بر این اساس یکی از اهداف کتاب‌های فارسی به ویژه در بخش روان‌خوانی به دلیل هماهنگی بین ذهن و زبان تقویت توانایی تفکر از طریق مهارت خواندن و درک مطلب است. بنابراین دبیران محترم ادبیات لازم است به این نکته‌ی مهم توجه داشته باشند به هنگام تدریس کتاب، در بخش روان‌خوانی هم به روخوانی و هم به درک مطلب اهمیت بدهند و درک مطلب تحقق نمی‌آید مگر آن‌ها که از شیوه‌های متنوع از جمله طرح سؤال، پاسخ به سؤال‌های واگرا، تحلیل متن و ... استفاده گردد.

همان‌طور که پیش‌تر گفته شد یکی از مهارت‌های اصلی زبان که نیاز به آموزش مستقیم دارد و تأثیر آن در دیگر مهارت‌ها بسیار زیاد است، مهارت «خواندن» نامیده می‌شود. منظور از مهارت خواندن - برخلاف تصور برخی - روخوانی و بلندخوانی یک متن نیست؛ بلکه درک مطلب و دریافت مفهوم یک نوشته به‌شمار می‌آید. روان‌خوانی‌ها، یکی از بخش‌های موجود در کتاب‌های تازه‌تألیف فارسی دوره‌ی راهنمایی است که تقویت این مهارت را دنبال می‌کند و بر آن است تا با ارائه‌ی متن‌هایی جذاب، دانش‌آموزان را به خواندن و درک مطلب وادارد و التذاذ را در آن‌ها ایجاد کند. در پایان هر روان‌خوانی تعدادی سؤال دیده می‌شود که بیش‌تر واگرا هستند و دانش‌آموزان را به تأمل و تفکر عمیق‌تر وامی‌دارد و بازخورد داستان را طلب می‌نماید. این پرسش‌ها با سطوح و عناوین مختلفی طراحی شده‌اند.

توجه به این نکته نیز مهم است که پرسش‌های «فکر کنید» با رویکرد «واگرا» طرح شده‌اند و در حقیقت ابزاری هستند برای سنجش درک و دریافت محتوا. دبیران محترم می‌توانند با توجه به ویژگی‌های این گونه سؤالات، نمونه‌های دیگری ارائه دهند یا از خود دانش‌آموزان کمک بگیرند.

دیگر این که، در سازماندهی و طراحی این بخش در محور طولی برنامه‌ی درسی فارسی راهنمایی تلاش کرده‌ایم حرکتی از سطح به ژرفا داشته باشیم. به همین سبب در فارسی اول با عنوان

«فکر کنید»، فارسی دوم با عنوان «فرصتی برای اندیشیدن» و در فارسی سوم راهنمایی با عنوان «تفکر و تحلیل» این بخش تدوین شده است.

لازم به یادآوری است که پاسخ این پرسش‌ها به صورت گفت‌وگو و مشورت و همیاری دانش‌آموزان و شفاهی انجام می‌گیرد.

در آزمون پایانی، ارزش‌یابی از این بخش‌های کتاب در آزمون‌های مستمر و تکوینی به عنوان نمره‌ی فارسی خواندن (شفاهی) محاسبه خواهد شد.

در این روان‌خوانی، سفرنامه‌ای طنزآلود به رشته تحریر درآمده است و زبان آن، زبانی عامیانه و ساده است که احساسات درونی یک نوجوان را به تصویر می‌کشد.

این نوشته، داستان چهاردهم از کتاب «قصه‌های مجید» اثر هوشنگ مرادی کرمانی، با کمی تلخیص است. او در سال ۱۳۲۳ در روستای سیرج کرمان به دنیا آمد و تحصیلات خود را در آن روستا آغاز کرد و در کرمان و تهران ادامه داد. تحصیلات او در رشته‌ی زبان انگلیسی است. وی نویسندگی را از سال ۱۳۳۹ در رادیو کرمان آغاز کرد و در سال ۱۳۴۷ اولین داستان‌های او در مطبوعات منتشر شد. اولین کتاب او در سال ۱۳۴۹ منتشر شده است اما تا سال ۱۳۵۸ کتاب دیگری منتشر نکرد. از این نویسنده تاکنون آثار فراوانی منتشر شده که معروف‌ترین آن‌ها، مجموعه‌ی پنج جلدی «قصه‌های مجید» است.

کتاب‌های مرادی کرمانی، برای او هجده جایزه‌ی داخلی و هشت جایزه‌ی خارجی به ارمغان آورده است. داستان‌های شیرین او به زبان‌های آلمانی، اسپانیایی، عربی، انگلیسی، هلندی و فرانسوی ترجمه شده است. هم‌چنین براساس کتاب‌های او چندین فیلم تلویزیونی و سینمایی ساخته شده است. او در نوشتن فیلم‌نامه و نمایش‌نامه نیز دست دارد. بی‌تردید او یکی از شناخته‌شده‌ترین چهره‌های ادبیات کودک و نوجوان ایران زمین است. طنز، صمیمیت و مردمی بودن عامل اصلی توفیق قصه‌های اوست.

آثار معروف او عبارت‌اند از:

۱- بچه‌های قالی باف خانه	۲- نخل
۳- چکمه	۴- قصه‌های مجید
۵- داستان آن خمیره	۶- مشت بر پوست
۷- تنور	۸- کوره
۹- مهمان مامان	۱۰- مر برای شیرین
۱۱- لبخند انار	

مواد و منابع آموزشی

برای آموزش این درس می‌توان از فیلم‌ها و نمایش‌نامه‌های هوشنگ مرادی کرمانی به‌ویژه قصه‌های مجید استفاده کرد. هم‌چنین دانش‌آموزان می‌توانند با استفاده از رایانه به جست‌وجوی آثار مرادی کرمانی و آثار وی بپردازند.

منابع اطلاعاتی و خواندنی مناسب

- ۱- کتاب‌های هوشنگ مرادی کرمانی هم‌چون قصه‌های مجید، چکمه، مهمان مامان و ...
- ۲- سفرنامه‌های متنوع همچون خسی در میقات جلال آل احمد.
- ۳- نوشته‌های طنز از نویسندگان دیگر مانند کیومرث صابری (گل‌آقا) و ...

فصل سوم

زیبایی آفرینش

درس ۷ ، درس ۸

شعرخوانی ، حکایت

درس هفتم

زنگ آفرینش

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی بیش‌تر با زیبایی‌ها و پدیده‌های جهان آفرینش
- ۲- پرورش حسّ تعالی‌جویی
- ۳- عشق‌ورزی نسبت به پدیده‌های جهان آفرینش به عنوان آیات الهی
- ۴- آشنایی با واژه‌های هم‌آوا
- ۵- آشنایی با آرایه‌ی «تشخیص» یا «شخصیت بخشی» (Personification)
- ۶- تقویت نگرش مثبت نسبت به جهان آفرینش و پدیده‌های الهی
- ۷- آشنایی بیش‌تر با قیصرامین پور و نمونه‌ای از سروده‌های وی

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

این درس را می‌توان با روش «نمایشی» در کلاس اجرا کرد. پیشنهاد می‌شود:

- ۱- به تعداد شخصیت‌های شعر، از میان دانش‌آموزان، افرادی مشخص شوند تا به ایفای نقش پردازند.
 - ۲- می‌توان با بهره‌گیری از امکاناتی ساده، شخصیت‌ها را حسی‌تر و ملموس‌تر ساخت؛ مثلاً با استفاده از صورتک‌ها، عکس‌ها و ... این کار، امکان‌پذیر است.
- مناسب‌تر است هر یک از شخصیت‌ها بخشی از شعر را که متناسب با شخصیت آن‌هاست، حفظ کند تا نمایش طبیعی‌تر انجام شود.
- با روش «روشن‌سازی طرز تلقی» و «ایفای نقش» نیز می‌توان درس را اجرا کرد.
- خواندن کامل شعر ضروری است.

نکات مهم درس

در این چارپاره، جز انتخاب مناسب شخصیت‌ها و گفت‌وگو از زبان آن‌ها، آرزوها و آرمان‌ها مطرح می‌شود. آنچه شعر را زیباتر می‌کند، زبان روایی و داستانی و پیوستگی اجزای شعر است. نوعی تکریم از معلم و نشان دادن آرزوی معلم که کامیابی دانش‌آموزان است، به شعر ارزش و اعتبار ویژه بخشیده است.

شعر «کلاس انشا» توصیف فضای کلاسی بسیار گرم و تپنده و سرزنده و بی‌فاصله است؛ یعنی معلم، نقابی به چهره ندارد. به دانش‌آموزان نزدیک است، و آن‌ها نیز خود را با معلم یکی می‌دانند و معلم را با خود همراه، همدم و همدل می‌بینند.

موضوع گپ و گفت، موضوع انشا است و آن هم موضوع تازه‌ای به نام «آرزوهای شما در آینده». در این جا گرانیگاه معنایی و هسته‌ای بنیادین شعر بر واژه‌ی «انشا» نهاده شده است. از این رو در حقیقت، کلاس انشا، سراسر رویش و شکفتگی و به‌طور کلی جریان حاکم بر شعر، حرکت به سمت و سوی بالندگی و «شدن و فراتر رفتن» است.

فرایند داستانی این شعر در فضایی رو به تعالی پیش می‌رود. آنچه سبب شده است حرارت و شوق زیبا زیستن و رُستن، پرفروغ‌تر گردد، همانا امید به آینده و داشتن آرزوهای رنگین و افکار شیرین دانش‌آموزان نسبت به فرداهاست. همان سخنی که در باورهای مردمی هم مشهور است که: «انسان با آرزوها و امید به آینده زنده است».

این سروده هم چنان که یادآور شدیم، بافتاری داستانی – روایی دارد و شخصیت‌های زیر، در جریان داستان نمایان می‌شوند:

(۱) معلم.

(۲) دانش‌آموزان (بچه‌ها) که شش نفر هستند و هر کدام به ترتیب زیر می‌آیند و موضوع انشا و آرزوهای خود را بیان می‌کنند:

الف) شبنم: آرزوهایش این است که آفتاب شود و ذره ذره به آسمان برود و ابر باشد و دوباره آب شود.

ب) دانه: آرزو می‌کند باغی بزرگ شود و جاودانه سبز بماند.

پ) غنچه: آرزو دارد مثل لبخند شکوفا شود و جاودانه با طراوت باشد.

ت) جوجه‌ی گنجشک: آرزو می‌کند رها در دل آسمان و آسوده از سنگ بچه‌ها باشد.

ث) جوجه‌ی پرستو: می‌خواهد رهسپار با باد تا افق‌های دور کوچ کند و پیغمبر بهار شود.

ج) جوجه کبوترها: می‌گویند ای کاش روز و شب کنار هم توی گل دسته‌های یک گنبد زائر

حرم باشیم.

(۳) زنجره.

بنابراین، در مجموع هشت شخصیت در ساختار داستانی شعر وجود دارند (البته اگر جوجه‌های کبوتران را یک شخصیت به حساب آوریم). اگر به چند و چون کارکرد هر یک از اشخاص بنگریم، می‌بینیم که کم‌اثرترین و کم‌رنگ‌ترین چهره، زنجره است که تنها در یک مصراع از بند دهم شعر، حاضر شده و زنگ تفریح را به صدا درآورده است.

بچه‌ها هم که در این شعر از آن‌ها به شب‌نم، دانه، غنچه، جوجه و ... یاد شده با ذکر آرزوهایشان در حقیقت روزنه‌ها و دریچه‌هایی هستند که از رهگذر آن می‌توان تکامل و حرکت کمال‌جو را مشاهده کرد. بن‌مایه‌ی مشترک آرزوها، همان جهت‌گیری به سمت آسمان معرفت و خورشید حقیقت و گسترش شخصیت درون افراد است.

زیبایی‌های هنری: نخست این که فضای عمومی شعر، سرشار از احساس لطیف و عاطفه‌ی عمیق است که به خوبی خود را در ژرفای ذهن و زبان مخاطب، جای‌گیری می‌سازد. دیگر این که زبان و تصویرهای خیالی به کار گرفته در این سروده، کاملاً با جهان ذهن و زبان نوجوان هماهنگ است.

هم‌چنین توجه به کاربرد و تکرار واژه‌ی «باز» در ابتدای پنج مصراع که امتداد بار معنایی و آوایی ویژه‌ای هم‌چون زنگی در ذهن و کلام به صدا درمی‌آورد، جالب است. گویی با این توجه و تلنگر می‌خواهد بگوید در گذشته هم بارها چنین وضعی تجربه شده است و این حکایت مکرر تاریخ است. حتی می‌بینیم جوجه‌ی کوچک پرستو هم آرزو می‌کند «کاش باز پیغمبر بهار شود». گویا پیش از این هم چنین رسالتی داشته است. یکی دیگر از کاربردهای بسیار سنجیده، به‌جا و زیبای این سروده کلمه‌ی «زنجره» است، در مصراع: «زنگ تفریح را که زنجره زد». با تأمل در این مصراع می‌بینیم که واژه‌ی «زنجره» چه قدر دقیق و آگاهانه برای نواختن زنگ انتخاب شده است. افزون بر این، تکرار واج «ز» و ایجاد موسیقی و هم‌آوایی گوش‌نواز، خود یادآور صدای ویژه‌ی زنجره یا همان سیرسیرک است.

آموزه‌های تربیتی — اخلاقی شعر کلاس انشا: با درنگ در تار و پود این سروده به چند آموزه‌ی تربیتی — اخلاقی برمی‌خوریم. ابتدا معلّم را می‌بینیم که چهره‌ای شاداب و خندان دارد. سرزندگی و خلّاقیت ذهنی بچه‌ها در کلاس جنگل سبز به همین گشاده‌روی معلّم برمی‌گردد. تأثیر روان‌شناختی — تربیتی این نحوه برخورد نیز بر کسی پوشیده نیست. بنابراین معلّم شاداب با رفتار و کلام طرب‌انگیز خود به شاگردان کلاس خویش، انرژی مثبتی می‌بخشد و حرکت، جست‌وجو و چالاکی را به آن‌ها هدیه می‌کند و این اثرگذاری هم‌سخن و مصاحبت با بزرگان صافی درون را مولانا در مثنوی

به زیبایی، بیان کرده است :

نارِ خندان، باغ را خندان کند

صحبت مردانت از مردان کند

(مثنوی دفتر اول، ب ۷۲۱)

از این رو است که شادی و شگفتگی در پهنای سبز کلاس موج می‌زند. اتفاقاً همین روحیه‌ی معلّم باعث شده است که بچه‌ها بی‌پرده و صمیمی او را در ردیف خود ببینند و آرزوهای خویش را برایش روایت کنند. در واقع معلّم دوست بچه‌هاست و تا هنگامی که در کلاس و جمع شاگردان با همدلان و همسفران است، پر از نشاط و طراوت است و همین که زنگ تفریح را زنجره می‌زند، شاعر می‌گوید: «و معلّم دوباره تنها شد». مسئله‌ی دیگری که آموزنده و شایسته‌ی توجه است، نگاه کمال جوی، تعالی طلب و امیدوار به آینده‌ای روشن با چشم اندازی سبز و جاودانه در فضایی آزاد و سرشار از محبت و دوستی‌هاست.

سخن آخر این که بند پایانی شعر با نهایت لطف و لطافت بیان شده است و نشان‌دهنده‌ی فروز بسیار زیبای پرواز خیال‌انگیز ذهن و زبان شاعر است. در این جا معلّم را می‌بینیم که با وجود غرق بودن در تنهایی خود، از حضور گرم و چشم‌نواز و تنوّع آرزوهای دانش‌آموزان سخن می‌گوید و هنوز به آنان که نیمه‌ی وجودی روح و روانش را تشکیل می‌دهند، فکر می‌کند و در دل برایشان آرزوی کامیابی و آینده‌ای روشن و آفتابی دارد. این جاست که باز هم صفای باطن و سرشار از عشق و محبت معلّم برجسته‌تر می‌شود؛ زیرا او حتی در تنهایی خویش نیز به شاگردان و نیک‌بختی و نیک‌فرجامی آنان می‌اندیشد و تنها آرزوی خود را کامروایی بچه‌ها می‌داند و با این پیام در حقیقت معلّم هم چون دیگر بچه‌ها تکلیف خود را به شایستگی انجام داد و انشای زندگی خویش را قرائت کرد.

این سروده‌ی زیبا را می‌توان با بهره‌گیری از نوار صوتی، لوح فشرده و منابع رایانه‌ای بهتر و تأثیرگذارتر عرضه کرد. در این درس با شیوه‌های گوناگون رایج چون ارزش‌یابی شفاهی، کتبی و چک لیست می‌توان میزان دریافت و فعالیت دانش‌آموزان را سنجش کرد.

دانش‌های زبانی و ادبی

نکته‌ی اول

واژه‌های هم‌آوا: واژه‌های هم‌آوا، به کلماتی گفته می‌شود که از لحاظ آوایی یکسان تلفظ شوند

ولی نوشتار و معنای املا‌ی آن‌ها با یک‌دیگر متفاوت است.

یادآوری: این گونه واژه‌ها را نباید با واژه‌های «هم‌آوا – هم‌نویسه» اشتباه گرفت. مقصود از واژه‌های هم‌آوا – هم‌نویسه کلماتی است که علاوه بر تلفظ یکسان، املا و نوشتار همانندی نیز داشته باشند.

شیر: سلطان جنگل / شیر: مایع نوشیدنی / شیر: قسمتی از سماور
نوشتن:

۱- در تبدیل نظم به نثر رعایت نکات زیر ضروری است:

الف: حفظ پیام اصلی و مضمون

ب: رعایت ساختار جمله براساس دستور معیار نوشتاری

پ: انتخاب برابره‌های واژگانی مناسب

اهداف این تمرین: ۱- درک مطلب و توانایی تبدیل یک یا چند بیت به نثر ساده و امروزی است.

۲- تقویت مهارت نوشتن ۳- توانایی به‌کارگیری آموخته‌های دستوری به هنگام بازگردانی شعر به نثر

۲- تداعی معانی یکی از راه‌های پرورش ذهن و غنی‌سازی گنجینه‌ی واژگانی است. در این

پرسش به کمک تصویر، واژه‌های بسیاری به ذهن تداعی می‌شود. از این طریق خوشه‌های واژگانی ذهن دانش‌آموز، گسترش می‌یابد و دامنه‌ی روابط معنایی را وسیع‌تر می‌نماید. دانش‌آموز با دیدن تصویر و با عمیق‌شدن در آن، پدیده‌ها را به یاد می‌آورد و نام آن‌ها را می‌نویسد.

مثلاً با دیدن کوه در این تصویر واژه‌های زیر به ذهن می‌آید:

قله، دامنه، کوهپایه، کوه‌پیمایی، کوه‌نوردی، سرما، برف، عظمت و بزرگی، استواری و ...

منابع اطلاعاتی کمکی

۱- ویژه‌نامه‌ی مجله‌ی شعر درباره‌ی دکتر قیصر امین‌پور

۲- ادبیات کودکان و نوجوانان، مؤلفان: اکبری، قاسم‌پور، یاروییسی. انتشارات آیندگان، چاپ

چهارم ۱۳۸۶

۳- روزه: محمد کاظم کاظمی، انتشارات کانون شاعران خراسان، ۱۳۷۵

درس هشتم

چشمه‌ی معرفت

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با نمونه‌ای از ستایش
- ۲- آشنایی با نمونه‌ای از تثر ادبی معاصر
- ۳- تقویت توجه به آفرینش و زیبایی‌های طبیعت
- ۴- پرورش نگاه‌های کنجکاوانه و دقیق
- ۵- پرورش روحیه‌ی معرفت‌جویی و توجه به خالق زیبایی‌ها
- ۶- ایجاد انگیزه نسبت به درک و فهم زیبایی‌ها
- ۷- آشنایی با کلمات دو تلفظی
- ۸- آشنایی با یکی از عناصر ادبی «تشبیه»

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

- ۱- الگوی تدریس پیش‌سازمان‌دهنده
- ۲- روش روشن‌سازی طرز تلقی
- ۳- اکتشافی

نکات مهم درس

دکتر علی شریعتی از آن‌جا که نویسنده‌ای دین‌باور است، بر آن است از راه تدبّر در مظاهر آفرینش الهی و پدیده‌های بیرونی، با زبانی پراحساس و عاطفی ما را به شناخت آفریدگار فراخواند. از

راه پدیده‌های دیداری و محسوس به جلوه‌های جمال معنوی برسد و با فرا گرفتن و فهمیدن و کنجکاوانه و دیگر گونه دیدن به کشف نایل گردد.

در طبیعت به دیده‌ی اعجاز نگریستن و جمال و جلال و شکوه پروردگار را به چشم دل دیدن و دعوت به بازخوانی و مطالعه‌ی این درس بزرگ خلقت، پیام اصلی این متن است. آن چه بر زیبایی نثر دکتر شریعتی افزوده است، بهره‌گیری از زبانی سرشار از احساس، عاطفه و تخیل است.

نویسنده در این نوشته، ذوق و عاطفه و لطایف و ظرافت نگاه خویش را با بینش ژرف عرفانی درآمیخته است. از این رو باغ و صحرا و دشت را تماشاخانه و تفرجگاه پاک و معصوم و سرشار از صفا می‌داند که انسان را به خالق خویش پیوند می‌دهد. بنابراین، مطالعه و کسب معرفت چونان چشمه‌ای گوارا و زلال است که طراوت و خنکای آن جان را شادابی و خرمی می‌بخشد.

شعرخوانی: شعرخوانی، فرصتی است برای تقویت ذوق و تخیل و التذاذ از شعر برای جذب مفاهیم و معانی درون آن.

در شعرخوانی، خواندن دسته جمعی توصیه می‌شود. از توضیح اجزای شعر می‌پرهیزیم و کوشش می‌کنیم در خوانش کلی شعر، مفاهیم و درون مایه‌ی شعر جذب ذهن و روان دانش‌آموزان شود.

نکات کلیدی شعر

□ نکات کلیدی شعر: «رستگاری»

فردوسی در این شعر تنها راه رستگاری انسان را در دانش اندوزی و دینداری می‌داند و می‌گوید:
«برای نجات از تیرگی‌ها باید به خاندان عصمت و طهارت پناه برد.»

حکایت «اندرز پدر»

سعدی در این حکایت به پرهیز از غیبت کردن سفارش می‌کند. هم چون بیت زیر:

میان دو کس، جنگ چون آتش است سخن چین بدبخت هیزم کش است

فصل چہارم

شکفتن

درس ۹ ، درس ۱۰

روان خوانی (کڑال)

درس نهم

نسل آینده‌ساز

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با رسالت و مسئولیت نسل نوجوان و جوان انقلاب
- ۲- آشنایی با رهنمودهای مقام معظم رهبری
- ۳- آشنایی با نقش جوانان در گذشته، حال و آینده‌ی ایران
- ۴- آشنایی با دنیای نوجوانی
- ۵- نگرش مثبت نسبت به گذشته، حال و آینده‌ی ایران
- ۶- آشنایی با نشانه‌های سجاوندی (نگارشی)، شخص، شناسه و شمار در فعل

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

درس را می‌توان به روش‌های پرسش و پاسخ، آزادخوانی و روش خطابی تدریس کرد. به دلیل آن که متن می‌تواند به چند بخش تقسیم شود، از روش تدریس اعضای تیم هم می‌توان بهره گرفت.

نکات مهم درس

جوان و نوجوان چشمه‌ی جوشان نیرو و استعداد است. این توانایی و استعداد از چند منظر

قابل بررسی است :

الف) از منظر جسمانی نوجوانان و جوانان لبریز از توان‌اند و به همین دلیل جویای «خطر» و تلاش و تکاپو هستند. بهره‌گیری از این توانایی‌ها چه در رشد علمی و چه معنوی و در عرصه‌های ورزش و

فعالیت‌های جمعی بایسته است.

نوجوان و جوان مظهر عاطفه‌ی جوشان و احساسات زلال و پاک هستند و به دلیل آن که هنوز به فطرت و ملکوت نزدیک پذیرای حقیقت‌اند. رسول اکرم (ص) می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ بَعَثَنِي بَشِيرًا وَنَذِيرًا، خَالَفَنِي الشُّيُوخَ وَخَالَفَنِي الشُّبَّانَ لِإِنَّهُمْ أَرِقَ أَفْتِدَةٌ» خداوند مرا مژده دهنده و هشداردهنده برانگیخت. پیران با من سر ناسازگاری گذاشتند و جوانان با من هم پیمان شدند؛ زیرا جوانان دل‌های نرم و مهربان دارند.

بهره‌گیری پیامبر از دل‌های نرم و عاطفه‌ی سیال جوان یکی از رمز و رازهای موفقیت پیامبرانه است. نکته‌ی مهم دیگر تخیل پویا، ذهن نقاد و آرمان‌خواهی نوجوان و جوان است که همین ویژگی نیز تکیه‌گاه تکاپوها و پویه‌های مثبت می‌تواند باشد.

در سخنان مقام معظم رهبری یکی از انگاره‌ها و القانات منفی، نفی شده است و آن انحراف نسل جوان است؛ نسل جوان امروز ایران سرشار شور و شعور است و خطا و اشتباه‌گاه‌گاه، محصول همان روح تنوع‌طلب، بلند پروازانه و ویژگی‌های دوره‌ی نوجوانی و جوانی است که با هدایت و ارشاد، شکیب و صمیمیت و انعطاف قابل حل و اغماض است.

جوانان امروز ایران در عرصه‌های گوناگون علمی افتخارات فراوان آفریده‌اند که موفقیت‌های آنان در المپیادهای علمی، پژوهش‌ها و نوآوری‌ها و جنبش نرم‌افزاری مشهود است. در عرصه‌ی جهاد نیز افتخارات امروز ما پس از دفاع مقدس و هشت سال ایثار و پاکبازی و ایستادگی، مدیون روح ایمان، سلحشوری و علاقه‌مندی به دین و سرزمین مقدس ایران است.

رهبر معظم انقلاب اسلامی چند تذکر و هشدار در سخنان خویش فرموده‌اند:

- ۱- مراقب تلاش دشمنان در جلوگیری از پیشرفت تحصیلی خود باشید.
- ۲- درس خواندن، جهاد دانش‌آموزان در مقابل این توطئه‌هاست.
- ۳- پاکدامنی، پارسایی و حفظ ایمان و رستگاری در کنار درس خواندن لازم است.
- ۴- قدر جوانی و نیرو و نشاط این دوره را باید دانست.
- ۵- باید از فرصت خوب و ارزشمند گرم نظام و انقلاب اسلامی حداکثر بهره را گرفت.

دانش‌های زبانی و ادبی

درس «نسل آینده‌ساز» نخستین درس فصل «شکفتن» است. شکفتن (نوجوانی) اولین بار به‌عنوان فصلی مستقل در کتاب‌های فارسی راهنمایی مطرح می‌شود. این فصل مجالی است برای آشنا ساختن

دانش آموزان با دنیای عاطفی، ذهنی و جسمانی خویش.

درس نسل آینده‌ساز گذشته از طرح ویژگی‌های نوجوانی، نوجوانان و جوانان ایران، توانمندی‌ها، جایگاه و خطرگاه‌های زندگی آنان را مطرح می‌کند.

در این درس که برگرفته از سخنرانی مقام معظم رهبری در جمع دانش آموزان است، به ظرافت، دقت و زیبایی و بایستگی توان و نقش نوجوانان و جوانان تبیین و تحلیل شده است.

این سخنرانی گسترده‌تر از متن است و به اقتضای فضا و محدودیت درس بخش‌هایی از آن در کتاب درسی آمده است. مقام معظم رهبری به شیوه‌ی مرسوم سخنرانی‌های خود با بیانی شیوا و رسا و طرح خاطره‌ها و نمونه‌ها و ارشادات مشفقانه، نسل جوان را به تکاپو، تلاش و امید فراخوانده است. در بخش دانش‌های زبانی و ادبی نشانه‌های سجاوندی یا علائم (نشانه‌های) نگارشی مطرح شده‌اند که توضیحی کوتاه درباره‌ی هر یک ضروری است.

دو نقطه (:) معمولاً قبل از نقل قول و هنگام برشمردن اجزای یک چیز به کار می‌رود. علامت تعجب (!) یا خطاب در پایان جمله‌ی تعجبی، تأکیدی، عاطفی و پس از اصوات (مانند هان! آهای!) به کار می‌رود.

نشانه‌ی پرسش (?) در پایان جمله‌های پرسشی و برای نشان دادن مفهوم تردید یا استهزا به کار می‌رود.

نشانه‌ی «» برای سخنی که به طور مستقیم از جایی یا کسی نقل می‌شود و اسامی و عناوین و اصطلاحات علمی یا فنی (فقط بار اول)

نقطه (.)، در پایان جمله‌ها جز جمله‌های پرسشی و تعجبی و پس از هر حرفی که به صورت نشانه‌ی اختصار باشد؛ مانند هـ. ق. (هجری قمری)

نشانه‌ی قلاب [] برای مطالبی که جزء اصل کلام نباشد. در تصحیح متون کلمات الحاقی یا توضیحات احتمالی و دستورهای اجرایی در نمایش‌نامه‌ها از این علامت استفاده می‌شود.

نشانه‌ی کمانک یا پراتنز () برای معنی و معادل یک کلمه، توضیح بیش‌تر و ذکر تاریخ، شهرت، تخلص، نام سابق و ... به کار می‌رود.

در این درس برای نخستین بار دانش آموزان با نشانه‌ی قلاب [] آشنا می‌شوند. واژه‌ی هستند در قلاب است؛ یعنی این واژه در متن سخنان مقام معظم رهبری نیست و به متن افزوده شده است. دانش آموزان در بخش دانش زبانی با صرف افعال ماضی و ساختمان افعال ماضی آشنا می‌شوند.

نوشتن :

پرسش ۳) نشانه‌های نگارشی مناسب در متن

نوجوانی بسیجی در وصیت‌نامه‌اش می‌نویسد: «من، چون سربازان امام حسین (ع)، می‌گویم: ای حسین، به خدا اگر مرا هزاران بار قطعه قطعه کنند، دست از دین خدا و حمایت از روح خدا برنمی‌دارم».

پرسش ۴) ساخت‌های شش‌گانه‌ی فعل :

شخص زمان	اول شخص مفرد	دوم شخص مفرد	سوم شخص مفرد	اول شخص جمع	دوم شخص جمع	سوم شخص جمع
ماضی	گفتم	گفتی	گفت	گفتیم	گفتید	گفتند
ماضی	دیده بودم	دیده بودی	دیده بود	دیده بودیم	دیده بودید	دیده بودند
ماضی	شنیده باشم	شنیده باشی	شنیده باشد	شنیده باشیم	شنیده باشید	شنیده باشند
ماضی	خواندم	خواندی	خواند	خواندیم	خواندید	خواندند
ماضی	چیدم	چیدی	چید	چیدیم	چیدید	چیدند

اطلاعات کمی

زندگی‌نامه : رهبر عالی قدر، حضرت آیت‌الله سیدعلی خامنه‌ای فرزند مرحوم حجت‌الاسلام والمسلمین حاج سید جواد حسینی خامنه‌ای، در روز ۲۴ تیرماه ۱۳۱۸ برابر با ۲۸ صفر ۱۳۵۸ قمری در مشهد مقدس چشم به دنیا گشود.

رهبر بزرگوار در بیان نخستین خاطره‌های زندگی خود از وضع و حال زندگی خانواده‌شان چنین

می‌گویند :

«پدرم روحانی معروفی بود، اما خیلی پارسا و گوشه‌گیر ... زندگی ما به سختی می‌گذشت. من یادم هست شب‌هایی اتفاق می‌افتاد که در منزل ما شام نبود! مادرم با زحمت برای ما شام تهیه می‌کرد و ... آن شام هم نان و کشمش بود».

«منزل پدری من که در آن متولد شده‌ام، تا چهار - پنج سالگی من، یک خانه‌ی ۶۰ - ۷۰ متری در محله‌ی فقیر نشین مشهد بود که فقط یک اتاق داشت و یک زیرزمین تاریک و خفه‌ای! هنگامی که

برای پدرم میهمان می آمد، همه ی ما باید به زیرزمین می رفتیم تا مهمان برود. بعد عده ای که به پدر ارادت می داشتند، زمین کوچکی را کنار این منزل خریده، به آن اضافه کردند و ما دارای سه اتاق شدیم». رهبر انقلاب، این گونه پرورش یافت و از چهار سالگی به مکتب سپرده شد تا الفبا و قرآن را یاد بگیرند. سپس، در مدرسه ی تازه تأسیس اسلامی «دارالتعلیم دیانتی» ثبت نام کردند و این دوران تحصیل ابتدایی را در آن مدرسه گذراندند.

در حوزه ی علمیّه: ایشان در دوره دبیرستان، خواندن «جامع المقدمات» و صرف و نحو را آغاز کرده بود. سپس از مدرسه ی جدید وارد حوزه علمیّه شد و نزد پدر و دیگر اساتید وقت، ادبیات و مقدمات را خواند.

درباره ی انگیزه ی ورود به حوزه ی علمیّه و انتخاب راه روحانیت می گویند: «عامل و موجب اصلی در انتخاب این راه نورانی روحانیت پدرم بود و مادرم نیز علاقه مند و مشوق بودند».

در سال ۱۳۳۶ به قصد زیارت عتبات عالیات، عازم نجف اشرف شدند و با مشاهده و شرکت در درس های خارج مجتهدان بزرگ حوزه ی نجف اوضاع درس و تدریس و تحقیق آن حوزه ی علمیّه را پسندیدند و پدر را از قصد خود آگاه ساختند. ولی پدر موافقت نکرد. پس از مدتی ایشان به مشهد بازگشتند.

آیت الله خامنه ای از سال ۱۳۳۷ تا ۱۳۴۳ در حوزه ی علمیّه ی قم به تحصیلات عالی در فقه و اصول و فلسفه، مشغول شدند و از محضر بزرگانی چون مرحوم آیت الله العظمی بروجردی، امام خمینی، شیخ مرتضی حائری یزدی و علامه طباطبایی استفاده کردند. در سال ۱۳۴۳، از مکاتباتی که رهبر انقلاب با پدرشان داشتند، متوجه شدند که یک چشم پدر به علت «آب مروارید» نابینا شده است، بسیار غمگین شدند و به این نتیجه رسیدند که به خاطر خدا از قم به مشهد هجرت کنند و از پدرشان مواظبت نمایند. ایشان در این مورد می گویند:

«به مشهد رفتم و خدای متعال توفیقات زیادی به ما داد. به هر حال به دنبال کار و وظیفه ی خود رفتم. اگر بنده در زندگی توفیقی داشتم، اعتقادم این است که ناشی از همان بزرگی «نیکی» است که به پدر، بلکه به پدر و مادر انجام داده ام». ایشان در مشهد از ادامه ی درس دست برداشتند و جز ایام تعطیل یا مبارزه و زندان و مسافرت، به طور رسمی تحصیلات فقهی و اصول خود را تا سال ۱۳۴۷ در محضر اساتید بزرگ حوزه ی مشهد به ویژه آیت الله میلانی ادامه دادند. هم چنین از سال ۱۳۴۳ که در مشهد ماندگار شدند در کنار تحصیل و مراقبت از پدر پیر و بیمار، به تدریس کتب فقه و اصول و معارف دینی به طلاب جوان و دانشجویان نیز می پرداختند.

مبارزات سیاسی: آیت‌الله خامنه‌ای به گفته‌ی خویش «از شاگردان فقهی، اصولی، سیاسی و انقلابی امام خمینی (ره) هستند» اما نخستین جرقه‌های سیاسی و مبارزاتی و دشمنی با طاغوت را مجاهد بزرگ و شهید راه اسلام شهید «سید مجتبی نواب صفوی» در ذهن ایشان زده است، هنگامی که نواب صفوی با عده‌ای از فدائیان اسلام در سال ۳۱ به مشهد رفته در مدرسه سلیمان خان، سخنرانی پرهیجان و بیدارکننده‌ای در موضوع احیای اسلام و حاکمیت احکام الهی و فریب و نیرنگ شاه و انگلیس و دروغگویی آنان به ملت ایران، ایراد کردند. آیت‌الله خامنه‌ای آن روز از طلاب جوان مدرسه سلیمان خان بودند، به شدت تحت تأثیر سخنان آتشین نواب واقع شدند. ایشان می‌گویند: «همان وقت جرقه‌های انگیزش انقلاب اسلامی به وسیله‌ی نواب صفوی در من به وجود آمده و هیچ شکی ندارم که اولین آتش را مرحوم نواب در دل ما روشن کرد».

همراه با نهضت امام خمینی (قدس سره): آیت‌الله خامنه‌ای از سال ۱۳۴۱ که در قم حضور داشتند و حرکت انقلابی و اعتراض‌آمیز امام خمینی (ره) علیه سیاست‌های ضد اسلامی و آمریکا پسند محمدرضا شاه پهلوی، آغاز شد، وارد میدان مبارزات سیاسی شدند و شانزده سال تمام با وجود فراز و نشیب‌های فراوان و شکنجه‌ها و تبعیدها و زندان‌ها مبارزه کردند و در این مسیر از هیچ خطری نترسیدند. نخستین بار در ۹ محرم «۱۲ خرداد ۱۳۴۲» دستگیر و یک شب بازداشت شدند و فردای آن به شرط این که منبر نروند و تحت نظر باشند، آزاد شدند. با پیش آمدن حادثه‌ی خونین ۱۵ خرداد، باز هم ایشان را از بیرجند به مشهد آورده، تحویل بازداشتگاه نظامی دادند و ده روز در آن‌جا با سخت‌ترین شرایط و شکنجه و آزارها زندانی شدند.

دومین بازداشت: در بهمن ۱۳۴۲ پس از دو - سه روز توقّف در کرمان و سخنرانی و منبر و دیدار با علما و طلاب آن شهر، عازم زاهدان شدند. در روز پانزدهم رمضان که مصادف با میلاد امام حسن (ع) بود، صراحت و شجاعت و شور انقلابی ایشان در افشاگری سیاست‌های شیطانی و آمریکایی رژیم پهلوی، به اوج رسید و ساواک شبانه ایشان را دستگیر و با هواپیما روانه‌ی تهران کرد. رهبر بزرگوار، حدود دو ماه - به صورت انفرادی - در زندان قزل قلعه حبس شدند و انواع اهانت‌ها و شکنجه‌ها را تحمّل کردند.

سومین و چهارمین بازداشت: کلاس‌های تفسیر و حدیث و اندیشه‌ی اسلامی ایشان در مشهد و تهران با استقبال کم نظیر جوانان پرشور و انقلابی مواجه شد. همین فعالیت‌ها سبب عصبانیت ساواک شد و ایشان را مورد تعقیب قرار دادند. بدین خاطر در سال ۱۳۴۵ در تهران مخفیانه زندگی می‌کردند و یک سال بعد - ۱۳۴۶ - دستگیر و محبوس شدند. فعالیت‌های علمی و برگزاری جلسات و تدریس

و روشنگری عالمانه و مصلحانه بود که موجب شد آن بزرگوار بار دیگر توسط ساواک جهتمی پهلوی در سال ۱۳۴۹ نیز دستگیر و زندانی شود.

پنجمین بازداشت : حضرت آیت الله خامنه‌ای «مدظله» درباره پنجمین بازداشت خویش توسط ساواک می‌نویسد :

«از سال ۴۸ زمینه‌ی حرکت مسلحانه در ایران محسوس بود. حساسیت و شدت عمل دستگاه‌های جاری رژیم پیشین نیز نسبت به من، افزایش یافت. سال ۵۰ مجدداً و برای پنجمین بار به زندان افتادم. پس از آزادی، دایره‌ی درس‌های عمومی تفسیر و کلاس‌های مخفی ایدئولوژی و ... گسترش بیش‌تری پیدا کرد».

ششمین بازداشت : در بین سال‌های ۱۳۵۳ - ۱۳۵۰ درس‌های تفسیر و ایدئولوژی آیت‌الله خامنه‌ای در سه مسجد «کرامت»، «امام حسن (ع)» و «میرزا جعفر» مشهد مقدس تشکیل می‌شد و هزاران نفر از مردم مشتاق به‌ویژه جوانان آگاه و روشنفکر و طلاب انقلابی و معتقد را به این سه مرکز می‌کشاند و با تفکرات اصیل اسلامی آشنا می‌ساخت. این فعالیت‌ها موجب شد که در دی‌ماه ۱۳۵۳ ساواک بی‌رحمانه به خانه‌ی آیت‌الله خامنه‌ای در مشهد هجوم برده، ایشان را دستگیر و بسیاری از یادداشت‌ها و نوشته‌هایشان را ضبط کنند. این ششمین و سخت‌ترین بازداشت ایشان بود و تا پاییز ۱۳۵۴ زندان کمیته‌ی مشترک شهربانی زندانی بودند.

در تبعید : رژیم جنایتکار پهلوی در اواخر سال ۱۳۵۶، آیت‌الله خامنه‌ای را دستگیر و برای مدت سه سال به ایرانشهر تبعید کرد. در اواسط سال ۱۳۵۷ با اوجگیری مبارزات عموم مردم مسلمان و انقلابی ایران، ایشان از تبعیدگاه آزاد شده به مشهد مقدس بازگشتند و در صفوف مقدم مبارزات مردمی علیه رژیم سفاک پهلوی قرار گرفتند.

پس از پیروزی : در جهت نزدیک‌تر شدن به اهداف انقلاب گام‌های بلند و مؤثری برداشتند که همه در نوع خود و در زمان خود بی‌نظیر و بسیار مهم بودند :

● پایه‌گذاری «حزب جمهوری اسلامی» با همکاری و همفکری علمای مبارز و هم‌رزم خود شهید بهشتی (ره)، شهید باهنر (ره)، هاشمی رفسنجانی و ... در اسفند ماه ۱۳۵۷.

● معاونت وزارت دفاع در سال ۱۳۵۸.

● سرپرستی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۵۸.

● امام جمعه تهران، ۱۳۵۸.

● نماینده‌ی مردم تهران در مجلس شورای اسلامی، ۱۳۵۸.

- نماینده‌ی امام خمینی (قدس سره) در شورای عالی دفاع، ۱۳۵۹.
- حضور فعال و مخلصانه در لباس رزم در جبهه‌های دفاع مقدس، در سال ۱۳۵۹.
- ریاست جمهوری؛ به دنبال شهادت محمدعلی رجایی دؤمین رئیس جمهور ایران، آیت‌الله خامنه‌ای در مهرماه ۱۳۶۰ با کسب بیش از شانزده میلیون رأی مردمی و حکم تنفیذ امام خمینی (قدس سره) به مقام ریاست جمهوری ایران اسلامی برگزیده شدند. هم‌چنین از سال ۱۳۶۴ تا ۱۳۶۸ برای دؤمین بار به این مقام و مسئولیت انتخاب شدند.
- ریاست شورای انقلاب فرهنگی، ۱۳۶۰.
- ریاست مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۶۶.
- ریاست شورای بازنگری قانون اساسی، ۱۳۶۸.
- رهبری و ولایت امت، که از سال ۱۳۶۸، روز چهاردهم خرداد پس از رحلت رهبر کبیر انقلاب امام خمینی (قدس سره) توسط مجلس خبرگان رهبری به این مقام والا و مسئولیت عظیم انتخاب شدند، و با شایستگی تمام توانستند امت مسلمان ایران، بلکه مسلمانان جهان را رهبری نمایند.

منبع: با تلخیص پایگاه رایانه‌ای <http://www.leader.ir>

درس دهم

با بهاری که می‌رسد از راه

اهداف آموزشی

- آشنایی با فصل شکفتن و دوره‌ی بلوغ نوجوانان
- توجه بیش‌تر به برخی ویژگی‌های رفتاری نوجوانان در دوره‌ی بلوغ
- آشنایی با زیبایی‌های طبیعت، دوستی‌های مثبت، هنرها و ...
- ایجاد علاقه نسبت به زیبایی‌ها اعم از طبیعی، عاطفی، عشقی و هنری
- تقویت علاقه نسبت به ارتباط با خدا و دوستی با او
- مهارت مواجه شدن با مسائل دوره‌ی شکفتن و بلوغ

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

با روش «تدریس اعضای تیم» می‌توان به آموزش «زیبایی شکفتن» پرداخت. هم‌چنین از روش «روشن‌سازی طرز تلقی» نیز آموزش این درس امکان‌پذیر است.

نکات مهم درس

این درس از دو قسمت تشکیل شده است: شعری با عنوان «با بهاری که می‌رسد از راه» سروده‌ی محمد جواد محبت و «زیبایی شکفتن». در پایان فصل نیز روان‌خوانی تحت عنوان «کژال» نوشته‌ی خانم طاهره ایبند آمده است.

قالب شعر «با بهاری که می‌رسد از راه» چهارپاره و از هشت بیت تشکیل شده است. در بخش «زیبایی شکفتن» ویژگی‌های رفتاری و عادت‌ها و نیازها و سلیقه‌های نوجوان مورد توجه قرار گرفته است.

نوشتن :

۲) برای پاسخ به پرسش دوم نوشتن، توجه به توضیحات زیر ضروری است :
واژگان هر زبان، دارای روابطی با یکدیگر هستند. این رابطه ممکن است آوایی، ساختاری، معنایی و ... باشد.

کلماتی که از لحاظ معنایی با یکدیگر رابطه دارند و زیر چتر یک موضوع قرار می‌گیرند و با هم زنجیره‌ای معنایی را تشکیل می‌دهند، در یک «شبکه‌ی معنایی» قرار دارند. نویسنده برای نوشتن یک متن نیازمند به شبکه‌ی معنایی گسترده‌ای در موضوع مورد نظر است تا بتواند آن را به خوبی پیرواند. استفاده از شبکه‌ی معنایی در آموزش باعث افزایش گنجینه‌ی واژگانی دانش‌آموزان و ایجاد خلاقیت و آفرینش در مهارت‌های زبانی بخصوص مهارت نوشتن می‌گردد.

محمد جواد محبت : وی متولد سال ۱۳۲۲ در شهر کرمانشاه است. ایشان به معلمی اشتغال و با اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی نیز همکاری داشته است.

برخی از آثار ایشان عبارت‌اند از : رگبار کلمات، کوچه باغ آسمان، با بال این پرنده سفر کن و ...

منابع آموزشی

برای آموزش این درس، می‌توان از اطلاعات موجود در شبکه‌ی اینترنت و رایانه استفاده کرد. هم‌چنین مراجعه به آثار ذکر شده می‌تواند منجر به آشنایی بیش‌تر با درس‌های موجود و در نهایت آموزش مناسب‌تر گردد.

ارزش‌یابی درس

ارزش‌یابی از این درس می‌تواند به صورت شفاهی، کتبی و با استفاده از چک لیست صورت بگیرد.

روان‌خوانی

کژال

کژال، داستان کوتاهی است از خانم طاهره ایبند. درون مایه‌ی این داستان بر مقاومت و ایستادگی در برابر تهاجم بدخواهان و جان‌فشانی کردن برای حفظ خانه و ممنوع و سرزمین و دفاع از هستی انسان، تأکید دارد.

زاویه‌ی دید این داستان، روایت به شیوه‌ی سوم شخص مفرد است.

شخصیت‌ها

- ۱- کژال: مادری که کودک شیرخواره در آغوش دارد و برای دیدن عمه کابوک روانه گشت. یادآوری: کژال در زبان کُردی به فتح «ک» تلفظ می‌شود و به معنی دختر زیبا و رعنا و چشم عسلی است. گویا با واژه‌ی غزل و غزال از دید ریشه‌شناسی، پیوندی دارد.
 - ۲- روناک: کودک شیرخوار و دختر قنداقه‌ای کژال.
 - ۳- گرگ: که بر سر راه کژال نمایان می‌شود و کودک قنداقه‌ای کژال را به چنگال می‌گیرد.
 - ۴- هه‌زار: شوهر کژال که در داستان حضور ندارد و فقط این کژال است که در برابر گرگ فریاد می‌زند و او را به کمک می‌طلبد.
 - ۵- آزاد: جوان کشاورز روستایی که به کمک کژال آمد و پنجه در چنگال گرگ افکند و با او درگیر شد و پس از مدتی درگیری با آن، سرانجام گرگ را از پا درآورد؛ هر چند که خود نیز زخم فراوان برداشت و نفس‌هایش به شماره افتاده بود اما روناک را نجات داد.
- نثر داستان، یک دست و روان است. نویسنده در چند مورد از گویش کردی بهره گرفته و افزون بر انتخاب نام، برخی از ترکیب و جمله‌ها را به همان گویش آورده و ضمن قرار دادن داستان در فضای پاک و سرشار از جوانمردی و عطف و صفا، رنگ بومی - محلی خاصی به آن بخشیده است و اتفاقاً همین عامل، گیرایی و جذابیت داستان را افزوده است.

طاهره ایبُد

متولد دی ماه ۱۳۴۲ شیراز است. وی کارهای هنری را از سال ۱۳۶۱ در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شیراز آغاز کرده است. سال ۶۴ به تهران آمد و با آقای بیوک ملکی شاعر و نقاش کتاب‌های کودکان و نوجوان ازدواج کرد. فوق دیپلم زبان انگلیسی است. کتاب‌های داستانی زیادی از او به چاپ رسیده که تعدادی از آن‌ها جایزه هم برده است از جمله:

۱- باغچه‌ی توی گلدان

۲- به هوای گل سرخ

۳- خانواده‌ی آقای چرخشی

فصل پنجم

اخلاق و زندگی

درس ۱۱ ، درس ۱۲ ، درس ۱۳

شعرخوانی ، حکایت

درس یازدهم

قلب کوچکم را به چه کسی بدهم؟

اهداف آموزشی

الف) حیطه‌ی شناختی

- ۱- شناخت بیش‌تر یک نمونه‌نثر (نثر داستانی).
 - ۲- ایجاد زمینه‌ی مناسب برای آشنایی با برخی معیارهای اخلاقی زندگی
 - ۳- شناخت ابعاد زیبا شناسانه‌ی نثر (تکرار، ...)
 - ۴- آشنایی با یکی از چهره‌های ادبی ایران (نادر ابراهیمی)
 - ۵- آشنایی با واژگان زبان
 - ۶- آشنایی با شیوه‌ی نوشتار در نثر داستانی
 - ۷- آشنایی با شیوه‌ی به‌کارگیری زبان معیار و زبان گفتار در نثر داستانی
 - ۸- آشنایی با کارکردهای زبان و ادبیات
- شناخت فعل‌های ماضی و مضارع
 - آشنایی با آرایه‌ی تکرار
 - استفاده از تخیل و نوشتن یک متن نگارشی در زمینه‌ی پیام درس «آنان که دوستشان دارم»
 - آشنایی با زاویه‌ی دید در نثر داستانی

ب) حیطه‌ی عاطفی

- ۱- تقویت علاقه و نگرش مثبت به احساسات و عواطف در قالب نثر داستانی
- ۲- تلطیف ذوق و احساسات
- ۳- تقویت علاقه و نگرش مثبت به مطالعه‌ی نوشته‌های مناسب

۴- تقویت روحیه‌ی مناسب اخلاقی و حس محبت و دوستی

اهداف رفتاری

۱- تقویت عادت درست گوش دادن (با بیان داستان به گونه‌ای جذاب) و تقویت مهارت خوب

شنیدن

۲- تقویت دقت و تمرکز

۳- پرورش برخی مهارت‌های اخلاقی و زمینه‌سازی برای بروز آن‌ها در زندگی عادی

۴- توسعه‌ی شنیداری میان بخش‌های درس

۵- دقت و تشخیص در آهنگ کلام

۶- نقد شنیده‌ها

۷- توانایی دریافت پیام محوری متن

۸- برانگیختن و تشویق دانش‌آموزان به سخن گفتن در جمع (در ارزش‌یابی تکوینی با بیان

جملات ناقصی که دانش‌آموزان کامل می‌کنند. بیان سؤالاتی درباره‌ی محتوا و پاسخ دانش‌آموزان به صورت شفاهی)

۹- تقویت توانایی گفتار برای غلبه بر کم‌رویی (اجرای نمایش به وسیله‌ی گروه‌های دانش‌آموزی

درباره‌ی اهداف کلی و پیام اصلی درس)

۱۰- تقویت توانایی و خودباوری دانش‌آموزان به منظور بیان صحیح احساسات آرزوها،

اندیشه‌ها، مشاهدات، شنیده‌ها و خواننده‌ها

۱۱- شرکت فعال در بحث‌ها و گفت و گوها (مثلاً انتخاب یک عنوان مناسب برای درس)

۱۲- تقویت روحیه‌ی پرسشگری

۱۳- آموزش به کارگیری مناسب گونه‌های زبان (مثلاً مناسب با نثر داستانی)

۱۴- توانایی خواندن نثر با لحن و آهنگ مناسب

۱۵- تقویت مهارت درست‌خوانی و روان‌خوانی

۱۶- استفاده از رویکرد کلی‌نگر در خواندن

۱۷- پرورش رفتارهای مطلوب و مناسب در خواندن

۱۸- توسعه‌ی توانایی در سرعت بخشی هنگام خواندن

۱۹- تقویت توانایی خواندن نقاد

۲۰- به کارگیری توانایی تبدیل نمادهای صوتی و نوشتاری (املاي درس)

- ۲۱- مهارت در نشانه گذاری (با دقت در نشانه گذاری متن)
- ۲۲- توانایی بیان باورها، احساسات در قالب نوشته‌ی داستانی
- ۲۳- توانایی نوشتن انواع نوشته‌ها (این درس مشوق دانش‌آموزان در نوشتن داستان و خاطره نویسی است).
- ۲۴- بهره‌گیری از امکانات زبانی و ادبی و استفاده از آرایه‌ها و رعایت نکات نگارشی و دستوری در متن داستان
- ۲۵- توانایی اظهارنظر درباره‌ی شخصیت‌های داستان (در این درس اظهارنظر درباره‌ی شخصیت اصلی داستان و شخصیت‌هایی مانند پدر و مادر و در مقابل شخصیتی چون عموی پدر با ویژگی‌های عنوان شده)
- ۲۶- توانایی پیش‌بینی نتیجه‌ی یک داستان
- ۲۷- توانایی شناخت و گزینش زیبایی سخن
- ۲۸- اظهارنظر درباره‌ی زیبایی‌های ادبی نوشته
- ۲۹- اظهارنظر درباره‌ی پیام‌های یک متن
- ۳۰- توانایی استفاده‌ی مناسب از قوای تخیل در به کارگیری مهارت‌های زبانی
- ۳۱- توانایی خلاقیت و داشتن روحیه‌ی جست‌وجوگری
- ۳۲- توانایی تفکر و اندیشه درباره‌ی شنیده‌ها و خوانده‌ها
- ۳۳- توانایی استدلال و نتیجه‌گیری

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

- ۱- قصه‌گویی: در آغاز درس با این روش و بیان یک قصه‌ی مرتبط با پیام درس می‌توان انگیزه‌ی لازم را در دانش‌آموزان ایجاد کرد و ارتباط مناسب جهت گوش سپردن به بقیه‌ی مطالب را به‌وجود آورد.
- ۲- روش حل مسئله: در ضمن استفاده از روش قصه‌گویی، با استفاده از روش حل مسئله می‌توان زمینه را جهت ابراز احساسات و عواطف دانش‌آموزان ایجاد کرد؛ به این ترتیب که در ضمن بیان قصه در مواردی که قهرمان داستان قرار است تصمیم‌گیری مهمی کند یا مشکلی را حل نماید، به جای بیان ادامه‌ی داستان، از دانش‌آموزان بخواهیم بقیه‌ی داستان را ادامه دهند.
- ۳- روش‌سازی طرز تلقی: هنگام ارزش‌یابی تکوینی می‌توان از این روش استفاده کرد؛

به این ترتیب که متن یا جملات ناقصی درباره‌ی پیام درس (اهمیت مهرورزی) بیان شود و دانش‌آموزان با تکمیل متن، طرز تلقی خود را ارائه دهند، سپس دانش‌آموزان به صورت گروهی طرز تلقی خود را ارزیابی می‌کنند.

۴- پرسش و پاسخ: در ضمن استفاده از روش‌های قبل از روش پرسش و پاسخ نیز استفاده می‌شود.

۵- روش واحد کار: در ارزش‌یابی پایانی درس، می‌توان از این روش استفاده کرد؛ به این ترتیب که دانش‌آموزان درباره‌ی محتوا و پیام درس، در زندگی شاعران، نویسندگان، شخصیت‌های مذهبی، علمی و اجتماعی تحقیق کنند.

۶- روش قضاوت عملکرد: پس از تدریس، هنگامی که دانش‌آموزان قرار است نوشته را از لحاظ ویژگی‌های زیبایی و ادبی نقد و تحلیل کنند، می‌توان از این روش استفاده کرد. هنگامی که دانش‌آموزان قرار است متن را از نظر سبک نوشتار (داستانی)، زیباشناسی نثر و ویژگی‌های زیبایی و ... بررسی کنند می‌توانند معیارهای قضاوت درباره‌ی نوشته‌های داستانی و ... را به کمک دبیر تدوین کنند و بعد نوشته را نقد کنند.

۷- روش ایفای نقش و نمایش خلاق در جلسه‌ی بعد از تدریس و توسط دانش‌آموزان

۸- روش‌های خواندن متن

- خواندن تجسمی

- خواندن انتقادی

- خواندن التذازی

مدل کلاس

در روش‌های ۱، ۲ و ۴ سنتی

- روش ۳، ۶ تیمی و ترجیحاً دایره

- در روش ۲ می‌توان در صورت اجرای نمایش از مدل آمفی تئاتر استفاده کرد.

رسانه‌ی آموزشی

۱- فیلم

۲- کتاب‌های داستان مناسب با اهداف درس جدید (اهمیت مهرورزی نسبت به هم‌نوعان)

۳- استفاده از تصویر

ایجاد ارتباط و انگیزه‌سازی

۱- نمایش یک فیلم، بیان یک داستان یا خاطره در زمینه‌ی اهمیت مهرورزی و ادب نسبت به

دیگران

۲- نشان دادن تصاویری جذاب درباره‌ی اهمیت محبت به دیگران

۳- استفاده از اشعار بزرگان علم و ادب و تمثیل

۴- استفاده از یک پرسش جالب و انگیزشی جهت شروع بحث

۵- اجرای یک نمایش کوتاه توسط اعضای کلاس جهت جلب توجه دانش‌آموزان به

موضوع

ارزش‌یابی تشخیصی

۱- بیان داستان یا خاطره‌ای کوتاه در زمینه‌ی اهمیت مهرورزی و ناقص گذاشتن آن و تکمیل

آن توسط دانش‌آموزان به این طریق که دانش‌آموزان خود را به جای شخصیت‌های اصلی داستان قرار دهند، احساسات و عواطف خود را بیان کنند. به این ترتیب نگرش دانش‌آموزان نسبت به پیام داستان مشخص می‌شود.

۲- بیان سؤالاتی درباره‌ی آشنایی دانش‌آموزان با نویسندگان معاصر و آشنایی با نویسنده‌ی

موردنظر در درس

۳- هدایت دانش‌آموزان در جهت آشنایی با سبک نوشتاری داستان و خاطره‌نویسی

۴- بیان سؤالاتی در زمینه‌ی آرایه‌هایی که دانش‌آموزان خوانده‌اند و سؤالاتی جهت ایجاد

آمادگی تدریس آرایه‌ی تکرار

فعالیت‌های معلم/دانش‌آموز

مراحل تدریس شامل:

۱- آمادگی و ایجاد انگیزه (در قسمت ایجاد ارتباط و انگیزه‌سازی عنوان شد.)

● آمادگی معلم:

شامل آماده کردن یک داستان کوتاه یا نمایش یک فیلم در زمینه‌ی درس، استفاده از تصاویر،

مطرح کردن عنوان درس به صورت سؤال و فراهم کردن زمینه جهت تفکر خلاق دانش‌آموزان و ابراز

احساسات و تلطیف آن

● آمادگی دانش‌آموز:

معلم با شیوه‌ی مناسب در آغاز درس توجه دانش‌آموزان را به موضوع جلب می‌کند (بیان یک

داستان کوتاه، نمایش فیلم، بیان یک سؤال تحریک‌آمیز و ...).

● آماده کردن وسایل :

فیلمی کوتاه درباره‌ی اهمیت مهرورزی، تصاویر مناسب کتاب‌های داستان با زندگی‌نامه‌ی بزرگان دین، علم و ادب که اهمیت مهرورزی را در موفقیت آنان نشان دهد.

۲- معرفی درس و بیان هدف‌های آموزشی

■ پس از ایجاد انگیزه و ارتباط و انجام مراحل مقدماتی تدریس، معرفی می‌تواند با بیان عنوان درس آغاز شود، سپس عنوان را به صورت سؤال مطرح کرد و از دانش‌آموزان خواست نظر خود را درباره‌ی آن بیان کنند.

■ بیان سؤالاتی در زمینه‌ی نویسندگان معاصر و سبک نوشتاری آن‌ها

■ پس از آن می‌توانیم چند سؤال طرح کنیم که در واقع جواب آن‌ها اهداف آموزشی درس است و به دانش‌آموزان بگوییم که پس از پایان درس باید بتوانند به این سؤالات پاسخ دهند.

در ارائه‌ی درس از روش‌های عنوان شده در قسمت روش‌های تدریس استفاده می‌شود.

ارائه‌ی درس در قالب داستان‌گویی است و در ضمن آن از روش‌های حل مسئله، پرسش و پاسخ، بحث و تبادل نظر گروهی و ... استفاده می‌شود که به این ترتیب ضمن آشنایی بیش‌تر دانش‌آموزان با قالب داستان، مفاهیم با استفاده از این شیوه به صورت مؤثرتری دریافت می‌شود.

روخوانی درس : در این مرحله از روش‌های خواندن تجسمی، انتقادی و التذادی استفاده

می‌شود.

برای این کار قبل از روخوانی، سؤالاتی مطرح می‌شود تا دانش‌آموزان با دقت و حس کنجکاوی متن را بخوانند. به دانش‌آموزان بگوییم که پس از خواندن متن، درباره‌ی ویژگی‌های نوشته، سبک نویسنده و ... بحث خواهیم کرد و به این ترتیب دانش‌آموزان درباره‌ی موضوع به تجزیه و تحلیل، ارزش‌گذاری و قضاوت مطالب می‌پردازند.

در این قسمت پس از روخوانی درس و بحث و تبادل نظر درباره‌ی ویژگی‌های نوشته، درباره‌ی «زاویه‌ی دید» در انواع نوشته‌ها از جمله داستان توضیح می‌دهیم؛ به این ترتیب که از یکی از دانش‌آموزان می‌خواهیم جمله‌ی شروع درس را دوباره بخواند. سپس می‌پرسیم: «این جمله از زبان چه کسی بیان شده است؟» پس از دریافت پاسخ، توضیح می‌دهیم که داستان گاه نیز از زبان سوم شخص بیان می‌شود. بعد در ادامه اضافه می‌کنیم که به این شیوه‌ی بیان داستان از زبان اول شخص یا ... زاویه‌ی دید می‌گویند. سپس از دانش‌آموزان می‌خواهیم که بندهای مختلف درس را بخوانند و راجع به زاویه‌ی

دید آن شرح دهند.

— هم چنین برای پرورش حس زیباشناسی و تقویت ذوق ادبی دانش‌آموزان، از آن‌ها خواهیم که در ضمن خوانده شدن متن به دنبال یافتن زیبایی‌های ادبی (آرایه‌های ادبی) باشند. در این قسمت دانش‌آموزان آرایه‌هایی را که تاکنون خوانده‌اند و در درس وجود دارد، می‌یابند. در ادامه به آن‌ها می‌گوییم که در این درس با یک آرایه‌ی جدید آشنا می‌شوند، سپس قسمت‌هایی را که دارای آرایه‌ی تکرار است انتخاب می‌کنیم. از آن‌ها می‌خواهیم بخوانند و بعد می‌پرسیم: چه قسمت‌هایی تکرار شده است؟ آیا این تکرارها زاید است؟ به نظر شما هدف نویسنده از تکرار این قسمت‌ها چه بوده است؟ و بعد توضیحات آن‌ها را کامل می‌کنیم.

از فعالیت‌های ضمن تدریس می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

۱- استفاده مناسب از رسانه‌هایی چون تصویر، فیلم کوتاه یا اجرای نمایش
۲- هدایت دانش‌آموزان به سوی مشارکت در فعالیت‌های تدریس به وسیله‌ی گفتن جملات ناقص یا متن کوتاه در زمینه‌ی اهداف درس و تکمیل آن‌ها توسط دانش‌آموزان یا مطرح شدن عنوان درس به صورت سؤال و ایجاد زمینه‌ی تفکر و بعد اظهار نظر دانش‌آموزان و بیان نمونه‌هایی از زندگی بزرگان توسط معلم

۳- استفاده از روش‌های یادگیری تعاملی

۴- استفاده از شیوه‌های متنوع و توجه به رویکردهای عام و خاص برنامه‌ی درس جهت هدایت صحیح دانش‌آموزان

۵- ایجاد محیط غیررسمی توأم با انسان دوستی و سرشار از صفا و صمیمیت مناسب با

درس

در مرحله ارزش‌یابی تکوینی می‌توان از روش روشن‌سازی طرز تلقی استفاده کرد. در مرحله‌ی ارزش‌یابی پایانی از روش قضاوت عملکرد و روش واحد کار استفاده می‌شود که انجام روش اول و مشاهده‌ی نتیجه در روش دوم، مربوط به جلسه بعد است.

ارزش‌یابی تکوینی و پایانی: بعد از مرحله‌ی ایجاد ارتباط و انگیزه‌سازی و نمایش فیلم کوتاه یا بیان داستان، با طرح سؤالاتی باید دریافت که آیا دانش‌آموزان به پیام فیلم دست یافته‌اند یا نه (بدون اشاره‌ی مستقیم به پیام).

در مرحله‌ی بعد نمونه‌های مشابه در زندگی روزمره یا از کتاب‌ها توسط دانش‌آموزان ارائه

می‌شود.

ارزش‌یابی پایانی

- ۱- از طریق مشاهده‌ی تغییرات مطلوب در رفتار دانش‌آموزان
- ۲- دادن تمرین‌هایی در زمینه‌ی نگارش و هدف و پیام درس، از جمله : تکمیل جملات ناقص، کاربرد کلمات در متن و توانایی تغییر دید در نثر داستانی
- ۳- متن ارزش‌یابی پایانی در این درس می‌تواند به صورت پرسش‌نامه مشخص شود.
- ۴- ارزش‌یابی پایانی را می‌توان به صورت گزارش دانش‌آموزی و دادن موضوع تحقیق انجام داد.

فَعَالِیَّت‌های خَلَاقانه دانش‌آموز

- انجام نمایش (با ابتکار دانش‌آموزان) درباره‌ی موضوع درس (انجام تئاتر در کلاس)
- تهیه‌ی جدول با عنوان و سؤالاتی که بتواند زمینه‌ساز بیان احساسات و عواطف دانش‌آموزان باشد و با مفهوم درس ارتباط داشته باشد.
- انتخاب عنوان مناسب دیگر توسط دانش‌آموزان
- نوشتن جملات زیبا (با کاربرد دانش ادبی) درباره‌ی تصاویری که در اختیار دانش‌آموزان قرار داده شده است.

تکلیف (تکلیف عمومی) : می‌توان قبل از تدریس کتاب‌هایی مناسب و مرتبط با موضوع معرفی کرد و دانش‌آموزان پس از مطالعه‌ی آن‌ها خلاصه‌ی کتاب‌ها را قبل از تدریس ارائه دهند. پس از تدریس نیز دانش‌آموزان درباره‌ی اهمیت محبت و مهرورزی در نظر بزرگان علم و ادب تحقیقی انجام دهند.

تکلیف گروهی : تقسیم دانش‌آموزان به چند گروه و موظف شدن هر گروه به اجرای یک نمایش درباره‌ی محتوای درس با برداشت از سرگذشت بزرگان دین، علم و ادب و ...

اطلاعات کمکی

آشنایی با نادر ابراهیمی : متن زیر، شناخت نامه‌ای از نادر ابراهیمی به تدوین همسر اوست.

نادر ابراهیمی در [چهاردهم] فروردین ماه سال ۱۳۱۵ در تهران به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی را در این شهر گذراند و پس از گرفتن دیپلم ادبی از دبیرستان دارالفنون، به دانشکده‌ی حقوق وارد شد، اما این دانشکده را پس از دو سال رها کرد و سپس در رشته‌ی زبان و ادبیات انگلیسی به درجه‌ی لیسانس رسید.

او از ۱۳ سالگی به یک سازمان سیاسی پیوست که بارها دستگیری، بازجویی و زندان رفتن را

برایش در پی داشت. ارائه‌ی فهرست کاملی از شغل‌های ابراهیمی، کار دشواری است. او خود در دو کتاب «ابن مشغله» و «ابوالمشاغل» ضمن شرح وقایع زندگی، به فعالیت‌های گوناگون خود نیز پرداخته است. از جمله شغل‌های او بوده است: کمک کارگری تعمیرگاه سیار در ترکمن صحرا، کارگری چاپ‌خانه، حسابداری و تحویل‌داری بانک، صفحه‌بندی روزنامه و مجله و کارهای دیگر چاپ، میرزایی یک حجره‌ی فرش در بازار، مترجمی و ویراستاری، ایران‌شناسی عملی و چاپ مقاله‌های ایران‌شناختی، فیلم‌سازی مستند و سینمایی، مصور کردن کتاب‌های کودکان، مدیریت یک کتاب‌فروشی، خطاطی، نقاشی و نقاشی روی روسری و لباس، تدریس در دانشگاه‌ها و ...

در تمام سال‌های پر کار و بی‌کار یا وقت‌هایی که در زندان به سر می‌برد، نوشتن را - که از ۱۶ سالگی آغاز کرده بود - کنار نگذاشت. در سال ۱۳۴۲ نخستین کتاب خود را با عنوان «خانه‌ای برای شب» به چاپ رساند که داستان «دشنام» در آن با استقبالی چشمگیر مواجه شد. تا سال ۱۳۸۰ علاوه بر صدها مقاله‌ی تحقیقی و نقد، بیش از صد کتاب از او چاپ و منتشر شد.

تألیفات برای کودکان: کلاغ‌ها (جایزه‌ی اول فستیوال کتاب‌های کودکان توکیوی ژاپن، جایزه‌ی اول - سیب طلایی - براتیسلاوا، جایزه‌ی اول تعلیم و تربیت از یونسکو)، سنجاب‌ها، دور از خانه (کتاب برگزیده‌ی شورای کتاب کودک)، قصه‌ی گل‌های قالی، پهلوان پهلوانان؛ پوریای ولی (جایزه‌ی بزرگ جشنواره‌ی کتاب کودک کنکور نوما، ژاپن)، باران - آفتاب و قصه‌ی کاشی، بزی که گم شد، من راه خانه‌ام را گم کرده‌ام، سفرهای دور دنیا از هامی و کامی در وطن، پدر چرا توی خانه مانده است (از مجموعه‌ی «قصه‌های انقلاب برای کودکان»)، جای او خالی (همان)، نیروی هوایی (همان)، سحرگهان همافرا اعدام می‌شوند (همان)، برادرت را صدا کن (همان)، برادر من مجاهد (همان)، نامه‌ی فاطمه (همان)، پاسخ نامه‌ی فاطمه (همان)، مامان! من چرا بزرگ نمی‌شوم (از مجموعه‌ی «قصه‌های ریحانه خانم»)، روزی که فریادم را همسایه‌ها شنیدند (همان)، آدم وقتی حرف می‌زند چه شکلی می‌شود (همان) درخت قصه - قمری‌های قصه (جایزه‌ی کتاب برگزیده از سوی هیأت داوران بزرگسال کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان جایزه‌ی کتاب برگزیده از سوی هیأت داوران خردسال، ترجمه شده به زبان روسی در ترکمنستان)، عبدالرزاق پهلوان، آن که خیال بافت و آن که عمل کرد، حکایت کاسه‌ای آب خنک (از مجموعه‌ی «نوسازی حکایت‌های خوب قدیم برای کودکان»)، حکایت دو درخت خرما (همان)، آن شب که تا سحر (همان)، قلب کوچکم را به چه کسی هدیه بدهم؟ (دیپلم افتخار نخستین نمایشگاه تصویرگران کتاب کودک)، مثل پولاد باش پسر؛ مثل پولاد (از مجموعه‌ی «ایران را عزیز بداریم»)، داستان سنگ و فلز و آهن (همان)، با من آشنا شد (همان)، با من دوست شو (همان)، هستم

اگر می‌روم؛ گر نروم نیستم (همان)، راستی اگر نبود (همان)، کمیاب و قیمتی اما... (همان)، مدرسه‌ی بزرگ‌تری هم وجود دارد (همان)، گل‌آباد دیروز؛ گل‌آباد امروز (همان)، گل‌آباد امروز؛ گل‌آباد فردا (همان)، فرهنگ‌فراورده‌های فلزی ایران (همان)، هفت آموزگار مهربان (همان)، ما مسلمانان این آب و خاکیم، قصه‌ی سار و سیب، قصه‌ی موش خودنما و شتر با صفا، با من بخوان تا یاد بگیری، حالا دیگر می‌خواهم فکر کنم، قصه‌ی قالیچه‌های شیرینی، همه‌ی گربه‌های من (۱ و ۲)، دیدار با آرزو، از پنجره نگاه کن (ترجمه با همکاری احمد منصور)، دوست کسی است که آدم را دوست دارد (همان)، آدم آهنی (همان)

تألیفات دیگر نادر ابراهیمی : خانه‌ای برای شب، آرش در قلمرو تردید (با: پاسخ‌ناپذیر)، مصابا و رؤیاهای گاجرات، بار دیگر شهری که دوست می‌داشتم، هزارپای سیاه و قصه‌های صحرا، افسانه‌ی باران، در سرزمین کوچک من، تضادهای درونی، رونوشت بدون اصل، در حد توانستن (شعرگونه)، غزل داستان‌های سال بد، این مشغله (زندگی‌نامه جلد اول)، ابوالمشاغل (زندگی‌نامه، جلد دوم)، فردا مشکل امروز نیست، لوازم نویسندگی (از مجموعه‌ی «ساختار و مبانی ادبیات داستانی»)، مقدمه‌ای بر آرایش و پیرایش کتاب‌های کودکان، دور ایران در شش ساعت، چهل‌نامه‌ی کوتاه به همسرم، آتش بدون دود (داستان بلند هفت جلدی؛ دریافت جایزه به عنوان برگزیده‌ی ۲۰ سال پس از انقلاب)، یک صعود باور نکردنی، تکثیر تأسف‌انگیز پدر بزرگ، مردی در تبعید ابدی (براساس زندگی ملاصدرا)، حکایت آن اژدها، بر جاده‌های آبی سرخ (داستان بلند ۱۰ جلدی، براساس زندگی میرمهنای دوغابی)، صوفیانه‌ها و عارفانه‌ها (بخشی از «تاریخ تحلیلی پنج هزار سال ادبیات داستانی ایران»)، یک عاشقانه‌ی آرام، سه دیدار با مردی که از فراسوی باور ما می‌آمد (داستان بلند سه جلدی، براساس زندگی امام خمینی (ره)) عارف، فیلسوف، سیاستمدار و رهبر فقید انقلاب اسلامی ایران) و براءت استهلال (از مجموعه‌ی «ساختار و مبانی ادبیات فارسی»)، طراحی حیوانات (طرح‌های کوثر احمدی، با گفتاری تحلیلی، در باب مفاهیم و تعاریف «طرح» در هنرها)، الفبا (تحلیل فلسفی ۵۰ طرح از علی‌اکبر صادقی - نقاش)، مویه کن سرزمین محبوب (ترجمه با همکاری فریدون سالک) و پیش‌گفتار «کوچه‌های کوتاه» (مجموعه‌ی قصه‌های کوتاه گروهی از شاگردان نادر ابراهیمی، دانش‌پژوهان نخستین دوره‌ی آموزشی «ساختار و مبانی ادبیات داستانی»، با پیش‌گفتاری از نادر ابراهیمی).

وی پس از سال‌ها تلاش در بهنه‌ی سینما و ادبیات، سرانجام در خردادماه سال ۱۳۸۷ چشم

از جهان فرو بست.

درس دوازدهم

علم زندگانی

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با واژه‌های جدید درسی و معانی و کاربرد آن‌ها
- ۲- ایجاد نگرش مثبت نسبت به اهمیت تجربه در زندگی
- ۳- پرورش مهارت خوانش صحیح شعر
- ۴- آشنایی با آرایه‌های موجود در شعر مثل: ضرب‌المثل، تشبیه و ...
- ۵- پرورش ذوق و استعداد و خلاقیت ادبی
- ۶- به کارگیری آداب اخلاقی پسندیده در زندگی روزمره

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

تلفیقی (خطابی، تدریس اعضای تیم، ایفای نقش)

نکات مهم درس

— قالب مثنوی: یکی از قالب‌های شعر فارسی است، شامل بیت‌های پیاپی در یک وزن که هر بیت آن قافیه‌ای مستقل و جداگانه دارد و از آن‌جا که هر بیت دارای دو قافیه است، آن را مثنوی (منسوب به کلمه «مثنی») به معنی دو تا دو تا دوگانی می‌نامند) تعداد بیت‌های مثنوی محدودیتی ندارد و بنا به دامنه‌ی مطلب می‌تواند افزایش یابد.

مثنوی در زبان فارسی، بهترین قالب برای سرودن منظومه‌های بلند و داستانی در موضوع‌های

متفاوت عشقی، تاریخی، حماسی (حماسه) و عرفانی (شعر عرفانی) است.

از نخستین دوره‌ی پیدایش شعر فارسی، یعنی از اواخر قرن سوم و اوایل قرن چهارم، شاعران ایرانی شروع به پرداختن منظومه‌هایی در قالب مثنوی و در موضوع‌های مختلف کردند.

بیت‌های پراکنده‌ای که از شاهنامه‌ی مسعودی مروزی (اواخر قرن سوم) و کلیله و دمنه‌ی رودکی (متوفی ۳۲۹ ق) باقی مانده است، نشانه‌ی قدمت کاربرد این قالب شعری در میان شاعران فارسی زبان است. همین قدیمی‌ترین نمونه‌ها نشان می‌دهد که شاعران به سرودن مثنوی با مضمون‌های اخلاقی و به صورت داستان و تمثیل و هم‌چنین مثنوی‌هایی با مضمون‌های حماسی توجه داشته‌اند و سرمشق کار آن‌ها در سرودن این هر دو نوع، کتاب‌ها و منابعی است که از دوران قبل از اسلام در دست بوده است.

ویس و رامین فخرالدین اسعدگرگانی (متوفی ۴۴۶ ق)، روشنایی‌نامه‌ی ناصر خسرو قبادیانی (متوفی ۴۸۱ ق) حدیقه الحقیقه و کارنامه‌ی بلخ سنایی (متوفی ۵۲۵ یا ۵۳۵ ق)، منطق الطیر عطار (۵۴۰-۶۱۸ ق)، بوستان سعدی (۶۰۶-۶۹۱ ق)، منظومه‌های پنجگانه نظامی گنجوی (۵۳۰-۶۱۹ ق) و بالاخره مثنوی معروف جلال‌الدین محمد مولوی (۶۰۴-۶۷۲ ق) نمونه‌های برجسته‌ی مثنوی سرایی در موضوع‌ها و مضمون‌های مختلف‌اند.

علاوه بر منظومه‌ها، شاعران اغلب، قالب مثنوی را برای سرودن ساقی‌نامه (ساقی‌نامه و مغنی‌نامه)، حکایت‌های کوتاه یا بیان مضمون‌های مختلف عشقی، فلسفی و پند و اندرز به کار برده‌اند و نمونه‌های فراوان از این نوع مثنوی‌های کوتاه را در دیوان بسیاری از شاعران فارسی زبان می‌یابیم.

— پسوند (ک) : پسوند «ک» معانی گوناگون و کاربردهای متفاوتی دارد، از جمله :

۱- اندکی، تقلیل، کمی، کوتاهی، مانند بهترک، دیرترک

۲- تحیب، ترحم دلسوزی، دوستی و ... مانند : بابک، طفلك، مامک، ساده‌دلک

۳- تحقیر (بی‌ارزش نشان دادن) و توهین، و ... مانند اُشترک، شاعرک، روبهک، وزیرک

۴- تصغیر، کوچکی مانند : آدمک، کرمک، مرغک، پستانک

۵- چگونگی، حالت، کیفیت، وضع مانند نرمک

۶- شباهت (تشبیه، مشابهت) نسبت مانند : پشمک، پولک، سگک

(فرهنگ وندهای زبان فارسی از دکتر ضیاء‌الدین هاجری)

— توضیح ترکیب «جوکنار» : «جوکنار» ترکیب اضافی مقلوب است که در اصل «کنار جو»

بوده است.

— آرایه‌های موجود در شعر :

— **مراعات نظیر** : آوردن واژه‌هایی از یک مجموعه است که با هم تناسب دارند. این تناسب

می‌تواند از نظر جنس، نوع مکان، زمان، همراهی و ... باشد.

— **اشتقاق** : هم‌ریشگی دو یا چند کلمه است که سبب می‌شود واج‌های آن‌ها یکسان باشد. تکرار

این واج‌های همانند بر موسیقی درونی سخن می‌افزایند. جناس‌های هم‌ریشه اشتقاق نیز خواهند بود.

«پدید از شاخکی بر شاخساری گذشت از بامکی بر جوکناری»

(در بیت بالا بین شاخک و شاخسار هم مراعات نظیر است و هم اشتقاق)

— **کنایه** : پوشیده سخن گفتن است؛ درباره‌ی امری، با بیان نشانه، نمونه یا دلیل آن امر

«فتاد از پای، کرد از عجز فریاد زشاخی مادرش آواز در داد»

(فتاد از پای کنایه از ناتوانی است)

«هنوزت نیست پای برزن و بام هنوزت نوبت خواب است و آرام»

(بین برزن و بام، مراعات نظیر است)

— **جناس ناقص** : جناس ناقص سه حالت دارد :

× جناس ناقص حرکتی : یکسانی دو یا چند واژه در صامت‌ها و اختلاف آن‌ها در مصوت‌های

کوتاه است؛ مانند (دُرد و دَرَد).

× جناس ناقص اختلافی : اختلاف دو کلمه در حرف اول، وسط و یا آخر است.

مانند (کیش، ریش/ بازار، بیزار/ یاد، یار)

× جناس ناقص افزایشی : اختلاف در تعداد حروف است، مانند (دوست، دست/ آرام، رام).

«تو را توش هنر می‌باید اندوخت حدیث زندگی می‌باید آموخت»

(بین «تو» و «توش» جناس ناقص افزایشی است).

تشبیه : ادعای همانندی بین دو چیز است و چهار رکن (پایه) دارد :

× **مشبه** : چیزی یا کسی که قصد مانند کردن آن را داریم.

× **مشبه‌به** : چیزی یا کسی که مشبه به آن مانند می‌شود.

× **ادات تشبیه** : واژه‌ای است که نشان‌دهنده‌ی پیوند شباهت است. این واژه می‌تواند حرف

فعل و ... باشد.

وجه شبه : ویژگی یا ویژگی‌های مشترک میان مشبه و مشبه‌به است.

(وجه شبه معمولاً باید در مشبه‌به، بارزتر و مشخص‌تر باشد)

«من این جا چون نگهبانم تو چون گنج تو را آسودگی باید مرا رنج»
 (تشبیه مادر کبوتر به نگهبان و بچه کبوتر به گنج، بین گنج و رنج جناس ناقص اختلافی است).
مجاز: به کار رفتن واژه‌ای است در غیر معنی حقیقی به شرط وجود علاقه و قرینه
علاقه: پیوند و تناسبی است که میان حقیقت و مجاز دارد اگر علاقه نباشد، مجازی هم نخواهد
 بود.

قرینه: نشانه‌ای است که ذهن را از حقیقت باز می‌دارد و بر دو نوع است: لفظی و معنوی.
 بیش‌تر قرینه‌ها لفظی‌اند و منظور از قرینه‌ی معنوی شرایط زمان و مکان است که نشان‌دهنده‌ی مجاز
 بودن واژه است.

× رایج‌ترین علاقه‌ها عبارت‌اند از:

— **جزئی:** جزئی از یک چیز به جای تمام آن چیز به کار می‌رود.

— **کلیه:** تمام یک چیز به جای جزئی از آن به کار می‌رود.

— **محل:** محل چیزی به جای خود آن چیز می‌آید.

— **سبب:** سبب چیزی جانشین خود آن چیز می‌شود.

— **لازمیه:** چیزی به دلیل همراهی همیشگی با چیزی به جای آن به کار می‌رود.

— **آلیه:** ابزاری جانشین کاری می‌شود که با آن ابزار انجام می‌شود.

«علاق نامحدودند و نباید آن‌ها را در شمار خاصی محدود کنیم»

«گه از دیوار سنگ آمد گه از در گهم سرپنجه خونین شد گهی سر»

(در و دیوار مجاز از افراد پشت در و دیوار است).

استعاره‌ی مکنیه (کنایه): شبیهی است که به همراه یکی از اجزا یا ویژگی‌های مشبّه‌به می‌آید.

این ویژگی «وجه شبه» یا یکی از «وجه شبه‌های» بین مشبه و مشبّه‌به است. این جزء یا ویژگی می‌تواند به
 مشبه اضافه گردد و یا به آن اسناد داده شود. در حالت اول، یعنی، استعاره‌ی مکنیه‌ی که از اضافه شدن
 چیزی به مشبّه‌به دست‌آید، همان است که در دستور زبان «اضافه‌ی استعاری» خوانده می‌شود. استعاره‌ی
 مکنیه‌ای که «مشبه‌به» آن «انسان» باشد، «تشخیص» یا «انسان‌نگاری» نام دارد.

«هجوم فتنه‌های آسمانی مرا آموخت علم زندگانی»

(هجوم فتنه‌ها استعاره‌ی مکنیه است).

ضرب‌المثل: عباراتی که در بردارنده‌ی نکته یا لطیفه یا پندی است و در میان مردم رایج می‌شود.

«نگردد شاخک بی‌بن برومند ز تو سعی و عمل باید زمن پند»

(تمام بیت به ویژه مصراع اول ضرب المثل (ارسال مثل) است)

— پروین اعتصامی : او به سال ۱۲۸۵ هجری شمسی در تبریز دیده به جهان گشود. تحصیلات ابتدایی را نزد پدر دانشمند خویش یوسف اعتصامی آشتیانی (اعتصام الملک) و آموزگاران خصوصی فراگرفت و به این طریق با فارسی و عربی و ادبیات این دو زبان آشنایی کامل یافت، سپس برای آموختن زبان انگلیسی، وارد کالج آمریکایی تهران شد و از آن جا گواهی نامه گرفت. وی از کودکی دلبستگی ویژه‌ای به شعر و ادبیات نشان می‌داد و در این راه بهترین مشوق و مربی او پدر ادیب و فاضلش بود که برای پرورش ذوق و استعداد وی، قطعات زیبا و لطیفی از نوشته‌های خارجی را به فارسی ترجمه می‌کرد و به پروین می‌داد تا آن‌ها را به نظم فارسی درآورد. پروین از کودکی — در حدود سن هشت سالگی — شعر می‌گفت و نخستین اشعارش را نیز در مجله‌ی بهار که به وسیله‌ی خود اعتصام الملک منتشر می‌شد، چاپ می‌کرد. دیوان پروین شامل ۶۵۰۰ بیت است.

پروین در همه‌ی سفرهای پدرش در داخل و خارج ایران، همراه وی بود. در مجالس درس و بحث، و در مجامعی که در خانه‌ی پدرش — که میعادگاه ارباب فضل و دانش بود — تشکیل می‌شد، شرکت می‌کرد و حاضران را با قریحه‌ی سرشار و استعداد فراوان خود دچار حیرت می‌ساخت.

در تیرماه ۱۳۱۳ هجری شمسی با پسرعموی خویش ازدواج کرد و چهار ماه بعد به خانه‌ی شوهر در کرمانشاه رفت اما بعد از دو ماه و نیم نزد پدر بازگشت و در مرداد ماه ۱۳۱۴ رسماً از شوهرش جدا شد. پروین این پیش‌آمد را که فرایند یک ازدواج نامتناسب بود، با متانت و خونسردی شگفت‌آوری، تحمل کرد و تا پایان عمر کوتاه خود از آن ماجرا سخنی بر زبان نیاورد و شکایتی نکرد.

منابع

- ۱- دیوان پروین اعتصامی
 - ۲- با کاروان حله
 - ۳- نگاهی تازه به بدیع
 - ۴- انواع ادبی
 - ۵- صناعات ادبی
 - ۶- فرهنگ وندهای زبان فارسی
- دکتر عبدالحسین زرین کوب
دکتر سیروس شمیسا
دکتر سیروس شمیسا
استاد جلال‌الدین همایی
دکتر ضیاء‌الدین هاجری

درس سیزدهم

زندگی همین لحظه‌هاست

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با ارزش و اهمیت دوره‌ی نوجوانی و جوانی و اغتنام فرصت
- ۲- نگرش مثبت نسبت به زندگی، آینده و توانایی‌های خویش
- ۳- آشنایی با شیوه‌ها و مهارت‌های بهره‌گیری از فرصت‌ها
- ۴- آشنایی با فعل امر و نهی و قالب رباعی

این درس در فصل اخلاق و زندگی آمده است و زیبا زیستن و به کار بستن اخلاق نیکو در زندگی مستلزم شناخت درست توانایی‌ها و امکانات است. از جمله‌ی مهم‌ترین این امکانات زمان و فرصت‌های انسانی است. در این درس دانش‌آموز می‌آموزد که «زیستن و زندگی زیبا و اخلاق پسند» تنها همان فرصت‌هایی است که با رفتارهای زیبا و کارهای بزرگ می‌گذرد (متن درس).

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

این درس را با روش‌هایی چون روش کارآیی تیم، روش تدریس اعضای تیم، روش بحث و گفت‌وگو، روش پرسش و پاسخ و ... می‌توان تدریس کرد.

نکات مهم درس

۱- چون درس در فصل اخلاق و زندگی آمده است، باید در جهت تحقق اهداف فصل، یعنی

بهره‌گیری از فرصت‌ها برای زندگی شاداب، متعالی و روبه‌رشد و فعال و پرشور تبیین و تحلیل شود.
۲- متن درس، تثری روان، ساده، تأثیرگذار و عمیق دارد که با بهره‌گیری از آیات و روایات و شعر، به القای مفاهیم پرداخته است.

۳- جمله‌ی نخستین درس از امام حسین (ع) است: یابن آدم انک انت ایام: ای فرزند آدم (ای انسان) تو مجموعه‌ای از روزها هستی.

داستان اسکندر و سنگ مزارها را یاقوت حموی نیز ذکر کرده است.
رباعی زیبای خیام گویی همان شعر امیرمؤمنان علی (ع) است که در قالب رباعی گنجانده شده است.

ایشان فرموده است:

مَا فَاتَ مَضَىٰ وَمَا سَيَاتِيكَ فَأَيْنَ قُمْ فَاعْتَنِمِ فُرْصَةَ بَيْنَ الْعَدَمِينَ

آن چه فوت شد (زمان رفته)، گذشته است و زمانی که نیامده (آینده)، کجاست؟ برخیز و فرصت میان دو عدم (گذشته و آینده) را دریاب (زمان حال را دریاب). چون ممکن است از این رباعی بهره‌گیری‌های لذت‌طلبانه و خوش‌باشی شود، توضیحات روشنگرانه آمده است.

۴- در فرهنگ دینی ما نگاه با عبرت، تفکر و تأمل و ژرف‌نگری در پدیده‌ها توجه شده است. در توصیف پیامبر (ص) گفته‌اند: «نظره عبره و سکونه فکرة؛ نگاه پیامبر همراه با عبرت گرفتن بود و سکوت او همراه با اندیشیدن».

۵- از دست دادن فرصت‌ها جز غصه و اندوه چیزی همراه ندارد. این جمله ترجمه سخن علی (ع) است که می‌فرماید «اضاعةُ الفرصةِ غُصه»

و آخرین جمله‌ی ترجمه این جمله‌ی نهج‌البلاغه که: «الفرصةُ تمرُّ مرَّ السحابِ فانتبهوا فُرْصَ الخیر»

۶- رباعی یا چارانه، سروده‌ای است چهارمصراعی که عنوان «رباعی» از همین ویژگی گرفته شده است. وزن رباعی را با عنوان مشهور «لا حول ولا قوة الا بالله» یا مفعول مفاعیل مفاعیل فعل معلوم می‌سازند. رباعی‌های قدیم هر چهار مصرع با یک‌دیگر هم قافیه بوده‌اند اما در رباعی‌های جدید مصرع سوم هم قافیه نیست و تنها سه مصرع اول، دوم و چهارم با یک‌دیگر هم قافیه هستند.

از قالب رباعی برای بیان اندیشه‌های فلسفی، عارفانه، عاشقانه، اجتماعی و ... استفاده شده است. مشهورترین رباعی گوی فارسی: خیام است. سنایی، عطار، مولانا، و حافظ نیز رباعیات فراوان دارند.

۷- عباس اقبال آشتیانی در سال ۱۲۷۵ شمسی در آشتیان دیده به جهان گشود و تا چهارده سالگی را به نجاری گذراند، سپس تحصیل را آغاز کرد. وی در دارالفنون با چهره‌های بزرگی چون ملک‌الشعرا بهار، غلامرضا رشید یاسمی و سعید نفیسی آشنا شد. مدت‌ها نیز در دانشگاه سوربن پاریس تدریس کرد و با علامه محمدقزوینی و متفکران اروپایی آشنا شد. پس از بازگشت از اروپا عضو فرهنگستان و استاد دانشگاه شد و مجله‌ی یادگار را منتشر کرد. اقبال آشتیانی بعدها به عنوان رایزن فرهنگی ایران در ترکیه مشغول کار شد و در سال ۱۳۲۸ یعنی در ۵۳ سالگی در همان‌جا درگذشت. پیکر وی به ایران منتقل و در آستان مبارک حضرت عبدالعظیم به خاک سپرده شد. از وی حدود شصت اثر هم چون تاریخ مغول، جزایر و بنادر خلیج فارس، خاندان نوبختی و ... باقی است. دوپست مقاله از وی به جای مانده است. تثر وی دقیق، عمیق و استوار است. با بهره‌گیری از منابع کمکی چون کتاب‌های مرتبط به موضوع، نوارهای CD، تصاویری از رباعیات خیام، نهج البلاغه و ... می‌توان تدریس را ژرفا و گسترش بخشید.

منابع کمکی

- ۱- نهج البلاغه، علی بن ابی‌طالب، ترجمه‌های فیض الاسلام، دکتر سیدجعفر شهیدی
- ۲- رباعیات خیام (چاپ‌های معتبر)
- ۳- سیر تحول رباعی (دکتر سیروس شمیسا)
- ۴- خانه ام ابری است (دکتر تقی پورنامداریان)

نوشتن :

- ۳- شعر ابوسعید ابی‌الخیر در قالب رباعی است. ارتباط آن با درس عمدتاً در نخستین مصراع دریافتنی است. گذر عمر را به ابر نوبهاری تشبیه کرده است که زود می‌آید و می‌بارد و محو می‌شود و به عنوان قسمت پایان رباعی در روایات و سخن بزرگان فراوان توصیه شده است. این سخن مشهور از پیامبر است که «خالط الناس مخالطه ان عشتم حنوا علیکم و ان متم بکواعلیکم؛ با مردم چنان درآمیز که اگر زنده بودی با تو بچوشند و مهربان باشند و اگر مردی بر تو بگریند»
- ۴- ترجمه‌ی سخن علی (ع) این است که فرصت هم چون گذر ابر می‌گذرد فرصت‌های خیر را دریابید (غنیمت بشمارید).

نصرالله مردانی: در فاصله‌ی سال‌های ۵۷ تا ۶۷ طرحی نو در شعر فارسی افکند که در دو محور درون‌مایه و ساختمان شعر قابل ارزیابی است. نصرالله در شعر معاصر یک جهش بلند از متن تلاش‌های پس از نیما بود که با درک روشنی از ضرورت همدلی و هم‌زبانی موجی از استعدادها را به شاعری برانگیخت و در ایجاد آن چه به او الهام شده بود، با خود همراه ساخت.

ده سال پرتب و تاب و بی‌آرامش زندگی مردانی در تمام جغرافیای ایران گذشت و خانواده‌ی عزیز او بیش از همه می‌دانند که در طول ده سال مردانی هیچ هفته‌ای را به طور کامل در میان خانواده نبود. در این سال‌ها مردانی هم شعر می‌آفرید و هم شاعر. وی برای راه افتادن مجامع ادبی، کنگره‌های شعر، شب‌های شعر در دور افتاده‌ترین شهرها و روستاهای کشور و در سال‌های دفاع مقدس، در مقدم‌ترین خطوط دفاع پیشگام می‌شد و آن‌گاه تعدادی از استعدادهایی را که کشف کرده بود، با خود همراه می‌کرد و به منقار عشق می‌گرفت و از این شهر به آن شهر می‌رفت تا هم پیام انقلاب را به همه برساند هم شعری شایسته‌ی انقلاب بنیان‌گذار دارد و هم شاعرانی منطبق با پیام انقلاب تربیت کند.

۱- مردانی و اندیشه‌ی ولایی: عشق به اهل بیت (ع) از خصلت‌های وجودی مردانی بود که در شعر زندگی او تجلی روشنی داشت. اهل بیت در شعر مردانی مستقیم و غیرمستقیم حضور دارند؛ چه آن‌جا که مستقیماً به وصف یا مرثیه‌ی خاندان عصمت و طهارت می‌پردازد و چه آن‌جا که در سایر شعرهایش جلوه‌ای از زندگی و زمینه‌های الگویی اندیشه و رفتار آنان را پشتوانه‌ی پیام فکری، اخلاقی و اجتماعی خود می‌کند.

به همین جهت رهبری و ولایت فقیه در ذهن و زبان مردانی جایگاهی ویژه داشت. به طوری که در طول ربع قرن انقلاب تاکنون همواره پشت سر رهبری حرکت کرد و شاگردان خود را نیز به این عبادت مهم تشویق می‌کرد. شاهد مدعا شعرهایی است که مردانی در وصف امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری سروده است و رفتار اجتماعی مردانی در طول این سال‌ها، که بر همه‌ی کسانی که او را می‌شناسند، مبین و مبرهن است.

۲- مردانی و شعر انقلاب: مردانی واژه‌های خود را از متن انقلاب اسلامی برمی‌داشت.

واژه‌هایی مثل شهید، شهادت، حماسه، مبارزه، امام، رهبری قیام، نور، خون و کلمات را به هم نشینی تازه در تولد مصراع‌ها و بیت‌های شعر واداشت. چنان چه در شعر او با زبانی متفاوت نسبت به آنچه قبل از پیروزی انقلاب اسلامی در شعر دیدیم مواجه بودیم. زبان متفاوت مردانی بعدها توسط نسل اول و دوم پرورش یافتگان شعر انقلاب به سمت تعادل و تعامل در عناصر پیشرفت و شعر انقلاب را به مرز تبدیل شدن به یک سبک در ادامه‌ی سبک‌های شناخته شده‌ی شعر فارسی پیش برد. شعری که در قالب غزل، مثنوی، رباعی، دوبیتی و چهارپاره نشان داده شده و نمونه‌های آن را در شعر مردانی و سایر شاعران شعر انقلاب می‌توان دید.

۳- مردانی و شاعران انقلاب: آنچه به ارتباط مردانی و شاعران انقلاب برمی‌گردد، در دو دهه قابل بررسی است. در نیمه‌ی اول دهه‌ی اول مردانی شاعر بزرگ سال‌تر از خود وهم‌سن و سالان خود را در گوشه گوشه‌ی ایران پیدا کرد و به همراه آن‌ها جرگه شاعران انقلاب را بنیان گذاشت. مردانی در نیمه‌ی دوم دهه‌ی اول پس از پیروزی انقلاب اسلامی به سراغ نسل بعد از خود رفت و از میان دانشجویان، طلاب و در مواردی دانش‌آموزان استعداد‌های ادبی را یافت و در ایثاری وصف‌ناشدنی خود را وقف پرورش و رشد نسل جوان شعر انقلاب کرد. بی‌تردید حرکت‌های مردانی و شاعران جوان متأثر از مردانی شعر دانشجویی، شعر طلاب و شعر دانش‌آموزی را در قالب کنگره و جشنواره‌ها و شب‌های شعر به وجود آورد که نصرالله مردانی در تمامی این برنامه‌ها نقش ممتاز و پیش‌برنده داشت؛ اگرچه همواره از دیده شدن پرهیز داشته و کارهای پیدا را به سایرین می‌سپرد.

مردانی شاعر گروه‌های پیش‌گفته را به سازمان‌ها و مجامعی که سر فعالیت ادبی به بهانه‌ی موضوعات میهنی و دینی داشتند، معرفی می‌کرد و برخی از آن‌ها را با خود به این طرف و آن طرف کشور در سال‌های دفاع مقدس به جبهه نبرد می‌برد تا هم در میان رزمندگان شعر بخوانند و موجب تقویت روحیه‌ی آن‌ها شوند و هم خود از دانشگاه دفاع مقدس درس بگیرند و در همان سال‌ها شعر عاشورایی به شکلی که امروز در میان شاعران مرسوم است، توسط مردانی ترویج و پشتیبانی شد.

۴- مردانی و دفاع مقدس: مردانی درخشان‌ترین دوره‌ی زندگی ادبی خود را به دفاع مقدس اختصاص داد؛ با رزمندگان از این مرز و بوم دفاع کرد و با شهیدان تا ارتفاعات شهادت پروبال زد. مردانی هیجان استوار و معتقد به گسترش شعر دفاع مقدس قیام کرد و قیام نور را در «خون‌نامه‌ی خاک» متجلی ساخت و «سمنند صاعقه» را برای اوج‌گیری رزمندگان در عرصه‌ی دفاع مقدس روز به‌روز مهیاتر ساخت و بر «ستغیخ سخن» شعر متعهد زمانه ایستاد.

۵- مردانی و شعر فارسی: نصرالله مردانی شاعر زمانه‌ی خود بود و از شعر زمانه درکی

روشن و خاص داشت. او ادامه‌ی راه بزرگان شعر و ادب و زنده نگه‌داشتن شعر، ادب و زبان فارسی را بر خود واجب می‌دانست اما با این باور که هر دوره‌ای شعری را می‌طلبد و هر شعری زبانی، با توان خارق‌العاده خود قالب غزل، مثنوی و رباعی را جان دیگر بخشید و دوبیتی پیوسته را از فضای رخوتناک احساس‌های رمانتیک خارج ساخت؛ عشق و حماسه را به هم آمیخت و عرفانی نو را در عرصه شعر و ادب فارسی بنیان گذاشت.

۶- **مردانی و آرمان‌های اخلاقی**: مردانی که شیعه‌ی آگاه اهل بیت (ع) بود و در تمام زندگی خود بر مدار آموزه‌های اهل بیت (ع) حرکت کرد. شخصیتش آن چه بود که در شعرش دیدیم و شعرش همان بود که در شخصیتش دیدیم. هر کس پس از خواندن شعر مردانی، مردانی را می‌دید، به این واقعیت اعتراف می‌کرد. به جز اشعاری که در وصف اهل بیت، شهیدان و ... سرود، حتی اشعار عاشقانه مردانی نیز اشعاری پاک، بی‌آلایش و مبتنی بر ارزش‌های اخلاقی بود.

نصرالله مردانی، در بیستم اسفندماه سال ۱۳۸۲ خورشیدی درگذشت.

(نوشته‌ی «خلیل عمرانی» منبع اینترنت)

شعر «فرشته‌ی مهر» برای توصیف عظمت و ارجمندی مقام مادر مبتنی بر آموزه‌های دینی و برآمده از فرهنگ اسلامی است که شاعر آن را در قالب چهارپاره یا دوبیتی پیوسته سروده است. در بند نخست «ایمان و قرآن» و در بند دوم «خورشید و امید» و در بند سوم «آذان و قرآن» و ... قافیه قرار گرفته‌اند. درون مایه‌ی این سروده بر حدیث نبوی (ص) «الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ؛ بهشت زیر گام‌های مادران است» استوار است و پیوستگی کاملی هم با عنوان فصل که مهرورزی و ادب است، دارد.

بستان العارفين

«بستان العارفين و تحفه المریدین» رساله‌ی دوّم از مجموعه‌ی دو رساله‌ی «منتخب رونق المجالس و بستان العارفين و تحفه المریدین» است.

«بستان العارفين» رساله‌ای است بی‌آغاز و انجام و حاوی حکایت‌هایی مربوط به صوفیان (مانند ابایزید بسطامی، سفیان ثوری، صالح سمرقندی، رابعه و ...)

رساله‌ی «بستان العارفين» مجموعاً ۱۷۴ صفحه است به قطع رُقمی (تقریباً ۱۷×۱۱ سانتی‌متر) و هر صفحه دارای ۱۷ سطر است.

اصل این رساله در کتاب‌خانه‌ی دانشگاه دولتی «برلین» آلمان است و نسخه‌ی عکس گرفته شده از آن، در کتاب‌خانه‌ی «اسعد افندی» ترکیه است.

در این رساله هیچ‌گونه تاریخی دیده نمی‌شود اما تصحیح‌کننده‌ی آن (آقای دکتر احمدعلی رجایی) با توجه به ضمیمه بودن این رساله با رساله‌ی «رونق المجالس» احتمال می‌دهد که در قرن ششم هجری قمری - یا اندکی پیش از آن - تحریر یافته است. (سال ۵۴۳ هجری قمری)

دکتر احمدعلی رجایی در مقدمه‌ی این مجموعه نوشته است: «چنین به نظر می‌رسد که «منتخب رونق المجالس» را مردی چربدست و شیرین قلم و صاحب‌دل نگاشته است اما رساله‌ی ضمیمه‌ی آن یعنی «بستان العارفين و تحفه المریدین» احتمالاً به وسیله‌ی کاتبی کم‌سواد و بی‌دقت نوشته شده است؛ زیرا آثار نوسازی و دستکاری در عبارات آن هویدا است.»

مؤلف هیچ‌کدام از این دو رساله، تاکنون شناخته نشده‌اند اما آن‌چه مسلم است در زمان سلطنت «عبدالحمید ثانی» (پادشاه عثمانی) در سیزدهم رمضان سال ۱۳۰۵ هجری قمری در چاپ‌خانه‌ی مکّه‌ی معظّمه به وسیله‌ی سیدخلیل بن سیدمصطفی (حافظ کتب حرم) به چاپ رسیده است.

لازم به ذکر است که در بعضی از کتاب‌خانه‌های معتبر کشور، کتاب دیگری مشابه این کتاب وجود دارد، به نام «بستان العارفين و گلستان العابدین» که در قرن یازدهم هجری توسط «زین العابدین احمد شیروانی» تألیف شده است. این کتاب حکایت‌هایی به نظم و نثر در باب اخلاق و عرفان دارد.

فصل ششم

نام‌ها و یادها

درس ۱۴ ، درس ۱۵ ، درس ۱۶

روان‌خوانی (مرخصی)

درس چهاردهم

نصیحت امام (ره)

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی بیش‌تر و گسترده‌تر با مشاهیر بزرگ دینی و مذهبی
- ۲- آشنایی با مفاهیم اخلاقی «تواضع» و نصیحت‌پذیری
- ۳- تقویت و تثبیت رفتارهای پسندیده
- ۴- آشنایی با جایگاه عاطفی رهبر
- ۵- تقویت توانایی اظهارنظر درباره‌ی پیام‌های درس
- ۶- آشنایی با یکی از راه‌های ارتباط با دیگران «نامه نوشتن»
- ۷- آشنایی بیش‌تر با نشانه‌های اختصاری مثل (ع)، (ص) و ...

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

این درس را با روش‌های گوناگون مثل کارآیی تیم، طرح یک پرسش و تدریس اعضای تیم می‌توان آموزش داد. اگر این درس به روش تدریس اعضای تیم آموزش داده شود، مراحل زیر اعمال خواهد شد:

۱- ابتدا دانش‌آموزان به گروه‌های سه‌نفری تقسیم و به شماره‌های ۱، ۲ و ۳ نام‌گذاری

می‌شوند.

۲- درس را به سه قسمت تقسیم می‌کنیم:

الف) نصیحت امام (ره)

ب) شوق خواندن

پ) دانش‌های زبانی و ادبی

۳- هر دانش‌آموز قسمت تعیین شده را مطالعه می‌کند.

۴- سپس شماره‌های ۱، ۲ و ۳ هر یک گروه‌های جدیدی را تشکیل می‌دهند و راجع به مطالبی که خوانده‌اند، بحث و گفت‌وگو می‌کنند، یعنی شماره‌های یک در یک گروه و شماره‌های دو در یک گروه و شماره‌های سه در گروه دیگر قرار می‌گیرند.

۵- در مرحله‌ی بعد معلّم از دانش‌آموزان می‌خواهد به گروه‌های اول خود برگردند.

۶- به ترتیب هر فرد مطلبی را که خوانده است، برای دیگران توضیح می‌دهد.

۷- پس از توضیح هر دانش‌آموز، دانش‌آموزان گروه به بحث و گفت‌وگو می‌پردازند.

۸- در آخرین مرحله معلّم از هر گروه یک نفر را انتخاب می‌کند تا مفهوم کلی درس را بیان

کند.

۹- سپس به مرحله‌ی ارزش‌یابی می‌رسد. سؤالات یا به صورت کتبی در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد یا معلّم به صورت شفاهی برای کل کلاس مطرح می‌کند. اگر سؤالات به صورت شفاهی مطرح شود، به صورت‌های زیر می‌توان عمل کرد.

الف) افراد هر گروه ابتدا به صورت فردی به سؤال فکر می‌کنند و پاسخ می‌دهند. ب) افراد در گروه به بحث و گفت‌وگو می‌پردازند، سپس یک نفر پاسخ را بیان می‌کند.

سؤالات مطرح شده می‌تواند همان «خودارزیابی» باشد. پاسخ‌ها ممکن است یکسان نباشد.

نکات مهمّ متن نصیحت امام (ره)

از متن نامه‌ی امام به مفاهیم ارزشمندی دست می‌یابیم که به بعضی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱- عمل کردن به وظایف اسلامی

۲- اخلاق نیکو داشتن

۳- شاد و با نشاط بودن «هنگام درس خواندن»

۴- اطاعت از پدر و مادر

۵- غنیمت شمردن فرصت در جلب رضایت پدر و مادر

۶- احترام فراوان به معلّم

۷- مفید بودن برای اسلام و جمهوری اسلامی و کشور

نکته‌های مهم متن «شوق خواندن»

در این متن به ویژگی‌های خاص علامه محمد جعفری در دوران کودکی و نوجوانی اشاره کرده است.

- ۱- کنجکاو و دقیق بودن
 - ۲- نگرستن و اندیشیدن به جلوه‌های طبیعت
 - ۳- لذت بردن از دریافت زیبایی‌های جهان هستی
 - ۴- علاقه‌ی وافر به مدرسه، کلاس و درس خواندن
 - ۵- به آرامش رسیدن با زیارت حرم حضرت معصومه (س)
- در اشاره به نکته‌های درس می‌توان به دانش‌آموزان کمک کرد و از آن‌ها خواست که به این موارد اشاره کنند.

دانش‌های زبانی و ادبی

نکته‌ی اول: «نامه نوشتن»: این قسمت را می‌توان مبتنی بر روش روشن‌سازی طرز تلقی آموزش داد.

۱- با طرح یک پرسش: «در نوشتن نامه به چه نکاتی باید توجه کرد؟» پاسخ‌های دانش‌آموزان را بدون داوری بر تابلوی کلاس می‌نویسیم.

۲- از دانش‌آموزان می‌خواهیم پاسخ‌ها را درجه‌بندی کنند (با نظرخواهی شفاهی).

۳- مدیر یادگیری به عنوان هدایت‌گر، تلقی‌های درست و مرتبط با درس را به فهرست تابلو اضافه می‌کند.

۴- پس از بحث و گفت‌وگو درباره‌ی تلقی‌های مختلف، مطلب کتاب با شیوه‌ی صامت خوانی یا با صدای بلند توسط یک دانش‌آموز خوانده می‌شود.

۵- به دانش‌آموزان در پایان درس، ۵ دقیقه فرصت داده می‌شود تا خودارزیابی را بخوانند و پاسخ دهند.

۶- هم‌زمان با تدریس کتاب خواندن می‌توان به یک یا دو تمرین از کتاب نوشتن پرداخت و دانش‌آموزان را در پاسخ دادن به پرسش‌ها راهنمایی کرد.

اطلاعات کمی

امام خمینی (ره): امام خمینی در سال ۱۲۸۱ (ه.ش) در شهرستان خمین به دنیا آمد. در طول زندگانی ۸۷ ساله‌ی خود انقلابی برپا کرد که نه تنها سرنوشت ایران را به کلی تغییر داد؛ بلکه در همه‌ی کشورهای اسلامی و همه‌ی جهان تأثیر نهاد. پنج ماهه بود که پدرش، حاج آقا مصطفی به دست یکی از خان‌های زورگوی خمین به شهادت رسید و از آن پس مادر مهربان و عمه‌ی گرامی‌اش سرپرستی او را به عهده گرفتند. در شش سالگی به مکتب رفت و در هفت سالگی توانست قرآن را ختم کند.

روزها و ماه‌ها و سال‌ها گذشت. «روح‌الله» از کودکی به نوجوانی و از نوجوانی به جوانی رسید. او که مقدمات علوم را در زادگاه خود آموخته بود، برای تحصیل به اراک رفت تا علوم اسلامی را در محیطی بزرگ‌تر، از استادانی دانشمند فراگیرد. در اراک «روح‌الله» جوان به خدمت آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی رسید و تقریباً هم‌زمان با تأسیس این حوزه‌ی علمیه، در فاصله‌ی کمی از قم، در تهران، دولت استعمارگر انگلستان توانسته بود سلسله‌ی پادشاهی جدیدی به نام سلسله‌ی پهلوی تأسیس کند و فرد بی‌سواد و زورگویی به نام رضاخان را به سلطنت برساند.

از سال ۱۲۹۹ هجری شمسی که رضاخان در ایران با یک کودتا به قدرت رسید، تا سال ۱۳۵۷ که تاریخ پیروزی انقلاب اسلامی است، نفوذ و دخالت دشمنان بیگانه در کشور ما روز به روز بیش‌تر شد.

در این سال‌ها، آیت‌الله حاج آقا روح‌الله خمینی پس از تحصیل طولانی در حوزه‌ی علمیه‌ی قم، مجتهدی دانشمند شده بود که با گفتار و رفتار خود به دیگران درس دین‌داری و اخلاق می‌داد. پس از آن که آیت‌الله بروجردی در سال ۱۳۴۰ درگذشت، بسیاری از علما و روحانیون، آیت‌الله خمینی را به مرجعیت انتخاب کردند. امام (ره) در سال ۱۳۴۱ مبارزه‌ی آشکار و سخت خود را در مقابل شاه و بیگانگان آغاز کرد و مردم ایران که فریاد ایشان را حرف دل خود می‌دانستند، با طرفداری و اطاعت از ایشان مخالفت خود را با حکومت سلطنتی نشان دادند. شاه در پانزدهم خرداد سال ۱۳۴۲ آیت‌الله خمینی، رهبر نهضت اسلامی ایران را دستگیر و زندانی کرد. مردم در تهران، قم، شیراز و مشهد تظاهرات کردند اما مأموران شاه آن‌ها را به گلوله بستند و بسیاری در این حادثه شهید شدند. آیت‌الله خمینی مدتی بعد، از زندان آزاد شد اما دست از مبارزه برنداشت. حکومت شاه در روز سیزدهم آبان ۱۳۴۲ ایشان را ابتدا از ایران به ترکیه و بعداً به شهر نجف در کشور عراق تبعید کرد. آیت‌الله خمینی تا سال ۱۳۵۷ علاوه بر آن که در حوزه‌ی علمیه نجف به تدریس و تألیف کتاب پرداخت، پرچم مبارزه با شاه و کشورهای استعمارگر و مخصوصاً آمریکا را که از شاه حمایت می‌کردند، برافراشته نگاه داشت.

در سال ۱۳۵۶، فرزند برومند ایشان حاج آقا مصطفی خمینی، در نجف به دست مأموران شاه به شهادت رسید. حکومت عراق به درخواست شاه اقامت امام خمینی را در آن کشور ممنوع کرد و ایشان ناچار به پاریس رفت و از آنجا نهضت مردم ایران را که در آن زمان به یک انقلاب بزرگ مبدل شده بود، رهبری کرد.

مردم در پاییز و زمستان سال ۱۳۵۷ فداکاری بسیار کردند و سرانجام پس از آن که هزاران زن و مرد مسلمان و انقلابی به دست مزدوران شاه به شهادت رسیدند. انقلاب اسلامی به پیروزی نزدیک شد. شاه در دی ماه از ایران فرار کرد و امام خمینی (ره) روز دوازدهم بهمن، پس از پانزده سال دوری از وطن با استقبال با شکوه و عظیم مردم به میهن بازگشت. ده روز بعد، یعنی در بیست و دوم بهمن ماه ۱۳۵۷، مردم ایران انقلاب اسلامی خود را به رهبری امام خمینی (ره) به پیروزی رساندند. نظام سلطنتی و ازگون و جمهوری اسلامی ایران تأسیس شد.

امام خمینی (ره) پس از پیروزی انقلاب، بیش از ده سال رهبری کشور را برعهده داشت. ایشان افزون بر رهبری امت و مشغله های فراوان سیاسی، از فرهنگ و ادبیات و عرفان اسلامی نیز بهره ها داشت. آثاری که از امام خمینی (ره) بر جای مانده است گویای مراتب عالی فضل و کمال ایشان در این پهنه است. دیوان شعر امام نیز پس از رحلت ایشان منتشر شده است. سرانجام در شب چهاردهم خرداد سال ۱۳۶۸ دار فانی را وداع گفت. او به اصلاح اخلاق و معنویت و زندگی اجتماعی و امور دنیای مردم اهمیت بسیار می داد.

درس پانزدهم

کلاس ادبیات، مرواریدی در صدف، زندگی حسابی و فرزند انقلاب

اهداف آموزشی

کلاس ادبیات

- ۱- آشنایی با نیما به عنوان پدر شعر نو
- ۲- آشنایی با نظام وفا استاد و مشوق نیما
- ۳- آشنایی مختصر با ویکتور هوگو «به عنوان یکی از چهره‌های درخشان ادبیات

جهان»

۴- شناخت مختصر نظامی شاعر مشهور قرن ششم

مرواریدی در صدف

- ۱- آشنایی بیش‌تر با دوران کودکی و نوجوانی پروین اعتصامی
- ۲- آشنایی ضمنی با شاعران برجسته‌ی ایران (فردوسی، مولوی، ناصر خسرو و

محمدحسین شهریار)

۳- آشنایی با نمونه‌ای از شعر ۱۲ سالگی پروین

۴- آشنایی با قالب شعری قطعه

زندگی حسابی

- ۱- آشنایی با زندگی دانشمند بزرگ ایران «پروفسور حسابی»
- ۲- آشنایی با ویژگی‌های اخلاقی ارزشمند دکتر حسابی
- ۳- تقویت حس وطن‌دوستی و فرهنگ و ادب فارسی
- ۴- تشویق به تلاش و کوشش در راه استقلال کشور

۵- تشویق به انجام واجبات دینی و انس با قرآن
فرزند انقلاب
آشنایی با یکی از چهره‌های برجسته و موفق علمی معاصر

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

روش «ایفای نقش» (با تغییراتی جزئی)

- ۱- معلم مدیریت اجرایی این روش را به‌عهده دارد. در اصل اوست که کارگردان نمایش است. معلم باید ابتدا نقش‌های ایفاگران را تعیین کند (ایفاگران شاگردانی هستند که به‌طور داوطلب و یا انتخابی در برنامه شرکت می‌کنند).
- ۲- معلم چهار دانش‌آموز را برای نقش‌های نیما، پروین اعتصامی، دکتر حسابی و دکتر سعید کاظمی آشتیانی انتخاب می‌کند.
- ۳- شرایط و وسایل لازم برای اجرای نمایش باید فراهم شود (وسایلی از قبیل لباس و یا گریم کردن ایفاگران قبل از اجرا)
- ۴- توضیح مختصر در مورد موضوع برای دانش‌آموزان توسط معلم صورت می‌گیرد.
- ۵- ایفاگران به ترتیب شخصیت‌های درس از زبان آن‌ها به بیان ویژگی‌ها و شرح حال می‌پردازند.

تدریس اعضای گروه

مراحل اجرا

- ۱- تقسیم دانش‌آموزان به گروه‌های ۴ نفری و نام‌گذاری هر گروه به نیما، پروین اعتصامی، دکتر حسابی، دکتر کاظمی آشتیانی
- ۲- مطالعه‌ی فردی
- ۳- پیوستن اعضای تیم به هم‌تاهای خود در تیم‌های ۴ نفری و تبادل نظر در مورد قسمتی که باید تدریس کند.
- ۴- برگشتن اعضا به تیم خود و هر عضو به نوبت بخش مربوط به خود را تدریس می‌کند.
- ۵- آزمونی که کل درس گرفته شود (این آزمون از قبل آماده شده یا می‌تواند پاسخ به سؤال‌های «خودارزیابی» باشد) و دانش‌آموزان جواب فردی خود را می‌نویسند.
- ۶- سپس به بحث و بررسی سؤالات برای رسیدن به پاسخ‌های مشترک تیمی می‌پردازند.

پاسخ سؤال‌ها در اختیار فراگیران قرار می‌گیرد (معلم پاسخ‌ها را یا به صورت شفاهی یا کتبی ارائه می‌دهد). و آنان آزمونشان را نمره می‌دهند و نمرات فردی و معدل نمرات فردی را محاسبه می‌کنند.

۷- در پایان از فراگیران جهت جمع‌بندی مطالب و اطمینان از یادگیری و ارزش‌یابی نهایی پرسش‌هایی می‌شود.

اطلاعات کمکی

نیما یوشیج: علی اسفندیاری (نیما یوشیج) در سال ۱۲۷۴ ه.ش در یوش مازندران به دنیا آمد. نیما تا دوازده‌سالگی در آغوش طبیعت زیبا بود. تحصیلات اولیه‌اش تحت همان شیوه‌ی قدیمی و در مکتب‌خانه بود. خواندن و نوشتن را نزد روحانی ده آموخت. او در این سن و سال به شهر آمد و دوره‌ی دبستان را در مدرسه‌ی حاج حسن رشدیه به نام حیات جاوید آغاز کرد، سپس به مدرسه سن لویی رفت و زبان فرانسه را آموخت و این باعث آشنایی او با ادبیات اروپا شد. این آشنایی تأثیری ژرف در شعر نیما و به‌طور کلی در شعر معاصر گذاشت. در این موقع وجود معلمی به نام نظام وفا (که شاعر بود) تأثیر زیادی بر نیما می‌گذارد و او را تشویق به خواندن و سرودن شعر می‌کند.

افسانه نقطه‌ی آغاز شعر اوست و مشحون از احساساتش است. نیما در سال ۱۳۰۵ با عالیه جهانگیر که از بستگان میرزا جهانگیرخان صوراسرافیل بود، ازدواج کرد. در سال ۱۳۰۹ به آستارا عزیمت کرد و در آن‌جا مشغول تدریس شد. در سال ۱۳۱۱ به تهران مراجعت کرد و در سال ۱۳۱۸ به عضویت هیئت تحریریه‌ی «مجله‌ی موسیقی» انتخاب شد و در سال ۱۳۳۸ در تهران بدرود حیات گفت.

اولین شعرهای نیما، پراکنده، گمنام و کاملاً شخصی بود. این اشعار بعدها به تشویق نظام وفا جدی‌تر تلقی می‌شود و آثار خود را به نظر وی می‌رساند؛ اشعاری که بیش‌تر به سبک خراسانی بود. فرصت بعدی و مهم‌تر ظهور نیما روزنامه‌ی قرن بیستم میرزاده عشقی بود. روزنامه‌ی نوبهار جولانگاه بعدی نیما است.

برای نیما وزن تابع زبان شعر است و وزن را در شعر تأکید می‌کند و می‌پذیرد. قافیه را زنگ مطلب می‌داند و شعر بی‌قافیه را به منزله‌ی انسانی بی‌استخوان می‌داند.

ققنوس را می‌توان نخستین شعری نامید که نیما آن را در شکل و بیانی کاملاً نو و بدیع ارائه می‌کند و با ارائه آن شعر نو فارسی متولد می‌شود.

ققنوس مرغ خوشخوان، آوازه‌ی جهان

آواره مانده از وزش بادهای سرد
بر شاخ خیزران، بنشسته است فرد
برگرد او، به هر سرشاخی پرندگان
او ناله‌های گمشده ترکیب می‌کند
از رشته‌های پاره‌ی صدها صدای دور...

«فقنوس» در واقع کنایه و اشارتی است به زندگی خود شاعر و شعر او.
او نمی‌خواهد زندگی‌اش چون دیگران صرفاً در خور و خواب سپری شود.
نیما کار خویش را تا سال ۱۳۳۸ ه.ش که دیده از جهان فروبست به نوعی مداوم و پویا ادامه داد.

نظام وفا: استاد نظام وفا یکی از مشاهیر و ادبای عصر حاضر ایران بود.
اشعار نظام وفا دریایی از عاطفه و احساس و پاکدلی و نیک‌اندیشی موج می‌زند و بوی صفا و محبت از آن استشمام می‌شود.

از آثار نظام وفا کتاب‌های «یادگار سفر اروپا، شامل مشاهدات و نامه‌های دوستانه» و مثنوی «حبیب و رباب» و مجموعه نظم و نثر «پیوندهای دل» و نمایشنامه‌های ستاره و فروغ و ... به چاپ رسیده و کلیات دیوان اشعارش بالغ بر پانزده هزار بیت است.

نظام وفا فرزند مرحوم میرزا محمود امام جمعه کاشان است. وی در سال «۱۲۶۶ ه.ش» در بیدگل کاشان متولد شده و از شش سالگی گاه از پدر و گاه از مادر درس آموخت. تحصیلات خود را در کاشان به پایان برد. از آغاز جوانی در کوشش‌های آزادی‌خواهی آن زمان همگامی داشته است. علوم ادبی و تا سرحد استادی تحصیل کرده و مدتی نیز به تحصیل طب و فلسفه پرداخته و مدتی پس از اقامت در تهران سال‌ها در مدارس دولتی ادبیات فارسی را تدریس کرده است.

استاد نظام وفا به خاندان عصمت و طهارت علاقه‌مند بود و به همین لحاظ اشعاری در مدح و رثای آل محمد (ص) سروده است. از جمله در مثنوی «افلاک عشق» واقعه شهادت علی اکبر (ع) فرزند امام حسین را به نظم کشیده:

با جمالی برتر از خورشید و ماه آمد و بوسید خاک پای شاه
گفت من سیر آمدم از زندگی نیستم در دل دگر تا بندگی...

وی اصولاً شاعر غزل‌سرا است. حتی اشعار دیگر او هم از قصاید و مثنوی‌ها و وطنیه‌ها در حقیقت نوعی غزل زنده و زیباست. بزرگ‌ترین امتیاز شعر او شاید همان زبان ساده و زیبا و بی‌تکلف

اوست که هیچ‌گونه آب و رنگی اضافی ندارد. استاد نظام وفا روز پنج‌شنبه اول بهمن ۱۳۴۳ ه.ش به سکنه‌ی مغزی درگذشت.

میرزا کوچک خان (از مجاهدان مشروطیت و رهبر قیام جنگل): یونس معروف به میرزا کوچک خان فرزند میرزا بزرگ از مردم رشت و ساکن استادسرا بود. در سال ۱۲۹۸ ه.ق دیده به جهان گشود. در اوایل کودکی و جوانی در صالح‌آباد رشت و مدرسه‌ی جامع و مدرسه‌ی محمودیه تهران صرف و نحو و مقدمات علوم دینی را فراگرفت اما حوادث و انقلابات کشور مسیر افکارش را تغییر داد و به صف مجاهدان مشروطیت پیوست.

او ضد تجاوزات و بیدادگری‌های روسیه فعالیت می‌کرد. در جنگل‌های شمال به مبارزه بر ضد نفوذ بیگانگان پرداخت. سرانجام پس از یک سلسله مبارزات که مدت ۷ سال به طول انجامید نهضت، جنگل با مرگ وی خاتمه یافت (۱۳۰۰ ه.ش).

مرحوم دهخدا در یادداشت‌های خود می‌نویسد: «میرزا کوچک خان از مجاهدین گیلان بود که با میرزا کریم خان و سردار محی‌الدین برای بیرون کردن محمد علی شاه به تهران آمد. او سربازی بی‌نهایت شجاع بوده در نهایت درجه معتقد به دین اسلام و به همان حد وطن‌پرست بود.

نماز و روزه‌ی او هیچ‌وقت ترک نمی‌شد، قانع و بی‌طمع بود، همیشه متفکر بود و بسیار کم‌تکلم می‌کرد. همه‌ی کارها را با استخاره‌ی قرآن می‌کرد...»

سعید کاظمی آشتیانی: دکتر سعید کاظمی آشتیانی، اول فروردین ۱۳۴۰ در تهران چشم به جهان گشود. وی پس از دوران متوسطه در رشته‌ی فیزوتراپی وارد دانشگاه علوم پزشکی ایران شد و در همین دانشگاه موفق به کسب مدرک کارشناسی ارشد شد.

دکتر کاظمی در ادامه‌ی تحصیل خود در تاریخ ۲۴/۱۲/۷۶ موفق به کسب مدرک دکتری در رشته‌ی علوم تشریحی از دانشگاه تربیت مدرس شد.

وی در ۱۳۶۳/۸/۱ هم‌زمان با گذراندن دوران دانشجویی وارد جهاد دانشگاهی شد و در ۱۳۷۱/۸/۳۰ با حکم رئیس جهاد دانشگاهی، به عنوان رئیس جهاد دانشگاهی واحد علوم پزشکی ایران منصوب شد. هم‌چنین در سال ۱۳۷۶ به عنوان مشاور رئیس جهاد دانشگاهی نیز منصوب شد.

دکتر کاظمی پس از بی‌گیری و تلاش فراوان در خصوص راه‌اندازی مؤسسه‌ی رویان نهایتاً موفق به راه‌اندازی این مرکز شد و در تاریخ ۲۳/۸/۱۳۷۷ با حکم دکتر منتظری رئیس جهاد دانشگاهی و با حفظ سمت به عنوان رئیس پژوهشکده‌ی رویان جهاد دانشگاهی منصوب شد.

وی علاوه بر مسئولیت‌های فوق، مهم‌ترین فعالیتش در زمینه‌ی تولید و تکثیر و انجماد سلول‌های

بنیادی جنینی بوده است.

از جمله تلاش‌های دکتر کاظمی می‌توان به راه‌اندازی و برگزاری شش دوره جشنواره‌ی بین‌المللی رویان، توسعه‌ی تحقیقات در زمینه‌ی باروری و ناباروری، شبیه‌سازی، برگزاری دو دوره جشنواره‌ی آسیایی بهداشت خانواده و ده‌ها فعالیت ارزنده‌ی علمی دیگر را نام برد.

وی در سال ۱۳۸۴ به دلیل تلاش‌های فراوان در زمینه‌ی تحقیقات سلول‌های بنیادی جنینی به عنوان یکی از چهره‌های ماندگار کشور معرفی شد و در سال ۱۳۸۴ نیز در یازدهمین جشنواره تحقیقات علوم پزشکی رازی از رئیس‌جمهور تندیس رازی را دریافت کرد.

منابع کمکی

- ۱- سردار جنگل، تألیف ابراهیم فخرایی
- ۲- تاریخ مفصل ایران، تألیف سرپرسی سایکس
- ۳- تاریخ احزاب سیاسی، (۳ جلد) تألیف محمدتقی بهار
- ۴- شرح زندگانی من (تاریخ اداری و اجتماعی قاجاریه)، تألیف عبدالله مستوفی
- ۵- بنیاد سربلندی (یادنامه‌ی دکتر آشتیانی)، چاپ جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۴

درس شانزدهم

عهد و پیمان، عشق به مردم، رفتار بهشتی و گرمای محبت

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی بیش تر با چهره‌های مشهور سیاسی و مذهبی ایران؛ «شهید محمدعلی رجایی» و «شهید مصطفی چمران»
- ۲- آشنایی و شناخت بیش تر خصوصیات اخلاقی شهیدان بزرگوار چون:
دکتر بهشتی، دکتر چمران و ...
- ۳- آشنایی با نمونه‌هایی از نثر معاصر
- ۴- تقویت علاقه و تشویق به منظور مطالعه‌ی شخصیت‌های بزرگ مذهبی و علمی
- ۵- شناخت و تشخیص فعل ماضی از فعل مضارع
- ۶- شناخت بیش تر اجزای جمله «نهاد، مسند، فعل»
- ۷- تقویت مهارت خلاصه‌نویسی

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

- ۱- صامت خوانی
- ۲- تدریس اعضای تیم
- ۳- کارآیی تیم
- ۴- ایفای نقش
- ۵- روشن‌سازی طرز تلقی

اطلاعات کمکی

شهید رجایی: در سال ۱۳۱۲ در قزوین در خانواده‌ای مذهبی متولد شد. چهار سال پیش تر داشت که پدر خود را از دست داد و مادر و برادر سیزده‌ساله‌ی آن‌ها مسئولیت اداره‌ی زندگی را به عهده گرفتند. برادرش نیز از همان سیزده‌سالگی به همراه مادرش برای مخارج زندگی کار می‌کرد. با تمام مشکلات دوره ابتدایی را به پایان رساند و در بازار قزوین در مغازه‌ی دایی خود به شاگردی مشغول شد. در ۱۴ سالگی قزوین را ترک کرد و به تهران نزد برادر خود آمد.

در قزوین به عنوان نوجوانی مذهبی شناخته شده بود و در ایام سوگواری، رهبری نوجوانان محله را به عهده داشت. در طول همین مدت و با وجود مشکلات اقتصادی فراوان موفق به اخذ دیپلم در رشته‌ی ریاضی شد. سپس به کار معلمی پرداخت. شهید رجایی همراه تلاش برای اداره‌ی زندگی، به مبارزه‌ی سیاسی هم می‌پرداخت و از روحانیون مبارزی مثل آیت‌الله طالقانی درس‌ها آموخت. این مبارز طعم تلخ زندان را چشید و سخت‌ترین شکنجه‌ها را تحمل کرد. با همه‌ی گرفتاری‌ها موفق به گرفتن درجه‌ی لیسانس در رشته‌ی ریاضی و فوق‌لیسانس در رشته‌ی آمار شد و در دبیرستان‌ها به تدریس ریاضی پرداخت. او سال‌ها بعد صدایش را به عنوان صدای اعتراض ملت ایران نسبت به ظلم و ستم در تاریخ ۵۹/۷/۲۶ از جایگاه مجمع عمومی سازمان ملل متحد به گوش جهانیان رساند.

«خداوند بلند کردن صدا را به بدگویی دوست ندارد، مگر از آن کس که به وی ستم شده باشد».

محمدعلی رجایی پیش از رسیدن به نخست‌وزیری در مقام وزارت آموزش و پرورش و سپس در جایگاه نمایندگی ملت ایران در مجلس شورای اسلامی خدمت کرد. او در دینداری و نظم و انضباط نمونه بود. تقوا و ایمان او به خدا و شکیبایی‌اش باعث موفقیت و افتخارش شد.

رجایی معلم ساده و بی‌آلایش با یاری خداوند و پشتیبانی مردم و سرشت پاک و خداجوی خویش در راه ایمان و عقیده مبارزه کرد و سرانجام در هشتم شهریور ۱۳۶۴ در کنار دوست و هم‌سنگر دیرینه‌اش، دکتر محمدجواد باهنر به شهادت رسید.

دکتر مصطفی چمران: در سال ۱۳۱۱ در تهران به دنیا آمد. مصطفی تحصیلات خود را در مدرسه‌ی انتصاریه، نزدیک پامنار آغاز کرد و در دارالفنون و البرز دوران متوسطه را گذراند. در دانشکده‌ی فنی ادامه تحصیل داد و در سال ۱۳۳۶ در رشته‌ی الکترومکانیک فارغ‌التحصیل شد و یک سال به تدریس در دانشکده‌ی فنی پرداخت. در سال ۱۳۳۷ با استفاده از بورس تحصیلی دانشجویان ممتاز به آمریکا اعزام شد و پس از تحقیقات علمی از دانشگاه برکلی کالیفرنیا موفق به اخذ دکترای

الکترونیک و فیزیک پلاسما گردید.

مصطفی از پانزده سالگی در درس تفسیر قرآن آیت الله طالقانی در مسجد هدایت و در درس فلسفه و منطق استاد مرتضی مطهری و بعضی استادان دیگر شرکت می کرد. وی از اولین اعضای انجمن اسلامی دانشجویان دانشگاه تهران بود. در مبارزات سیاسی دوران دکتر محمد مصدق از مجلس چهاردهم تا ملی شدن صنعت نفت شرکت داشت. بعد از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا زمان مهاجرت از ایران به مبارزه پرداخت. در آمریکا با همکاری بعضی از دوستانش، برای اولین بار انجمن اسلامی دانشجویان آمریکا را پایه ریزی کرد. از مؤسسان انجمن دانشجویان ایرانی در کالیفرنیا و فعالان انجمن ایرانی در آمریکا به شمار می رفت که به دلیل این فعالیت های سیاسی، بورس تحصیلی اش از سوی دولت قطع شد.

پس از قیام پانزده خرداد سال ۱۳۴۲ رهسپار مصر شد و مدت دو سال در زمان عبدالناصر، در مصر دوره های چریکی پارتیزانی را آموخت و سپس مسئولیت تعلیم چریکی مبارزان ایرانی به عهده ی او واگذار شد. بعد از فوت جمال عبدالناصر به ایجاد پایگاهی مستقل برای تعلیم مبارزان ایرانی در لبنان پرداخت. او به کمک امام موسی صدر رهبر شیعیان لبنان، سازمان «امل» را پی ریزی نمود. دکتر چمران با پیروزی انقلاب اسلامی ایران بعد از ۲۳ سال به ایران بازگشت.

تربیت اولین گروه های پاسداران انقلاب در سعدآباد از جمله نخستین فعالیت های وی بود. سپس در شغل معاونت نخست وزیر در امور انقلاب به فعالیت ادامه داد. از طرف امام خمینی (ره) به وزارت دفاع منصوب گردید. دکتر چمران در اولین دور انتخابات مجلس شورای اسلامی از سوی مردم تهران به نمایندگی انتخاب شد. او با کمک گروهی از رزمندگان ستاد جنگ های نامنظم را در اهواز تشکیل داد. ایجاد واحد مهندسی برای این استان یکی از برنامه های چمران بود که به کمک آن، جاده های نظامی نقاط مختلف ساخته شد و با نصب پمپ های آب کنار رود کارون و احداث یک کانال به طول حدود بیست کیلومتر و عرض یک صد متر در مدتی حدود یک ماه، آب کارون را به طرف تانک های دشمن روانه ساخت که مجبور شدند چند کیلومتر عقب نشینی کنند و سدی مقابل خود بسازند و با این عمل فکر تسخیر اهواز را برای همیشه از سر به دور برند. یکی از کارهای مهم چمران از همان روزهای اول، ایجاد هماهنگی بین ارتش، سپاه پاسداران و نیروهای داوطلب بود. دکتر چمران برنامه ی عملیاتی مشترک از جانب جاده ی اهواز - سوسنگرد برای یورش به سوسنگرد را سازماندهی نمود.

در جریان این حمله از دو قسمت پای چپ زخمی شد ولی پس از آزادسازی شهر سوسنگرد در ۳۱ خرداد ۱۳۶۰ در دهلاویه به شهادت رسید. از دکتر مصطفی چمران دست نوشته هایی برجای مانده است.

کیومرث صابری: طنزپرداز معاصر در هفتم شهریور ۱۳۲۰ زمان حضور ارتش متفقین جنگ دوم جهانی در ایران، در فومن - یکی از شهرهای استان گیلان - به دنیا آمد.

صابری تحصیلات دبستانی خود را در شهر فومن گذراند. بعد از اتمام دوره‌ی دبیرستان در ۱۶ سالگی در امتحان ورودی دانشسرای کشاورزی ساری که از شهرستان فومن فقط یک نفر را می‌پذیرفت، قبول شد، و دو سال در آن‌جا که شبانه‌روزی هم بود، تحصیل کرد و پس از قبولی در امتحانات در سن ۱۸ سالگی (۱۳۳۸) به عنوان معلم یک دبستان روستایی از توابع صومعه‌سرا رفت. در ۲۰ سالگی (۱۳۴۰) در رشته‌ی ادبی به‌طور متفرقه امتحان داد و دیپلم گرفت. همان سال در کنکور رشته‌ی سیاسی حقوق تهران پذیرفته شد و هم‌زمان با تدریس در دبستان و دبیرستان به تحصیل پرداخت. با این حال پس از ۴ سال توانست لیسانس حقوق سیاسی خود را از دانشکده‌ی مذکور دریافت کند.

صابری اولین شعرش را در ۱۴ سالگی هنگامی که کلاس ششم دبیرستان بود، برای درج در روزنامه‌ی دیواری مدرسه‌شان سرود که یک غزل ۸ بیتی با عنوان یتیم بود. در سال ۱۳۴۰ در تظاهرات دانشجویی شرکت کرد و مضروب و دستگیر شد. او شعری به طنز و سیاسی سرود و با امضای گردن شکسته‌ی فومنی برای مجله‌ی طنز توفیق ارسال کرد. پس از چاپ این شعر در چند شماره‌ی بعد توفیق، صابری به طنزنویسی کشیده شد. در سال ۱۳۴۵ با کمک حسین توفیق به تهران منتقل شد و در یکی از دبیرستان‌های تهران به تدریس پرداخت. او عصرها همکار ثابت توفیق بود و پس از مدتی کوتاه به معاونت حسین توفیق رسید. صابری بعدها در هنرستان صنعتی کارآموز تهران با محمدعلی رجایی آشنا شد. این آشنایی به دوستی صمیمانه‌ی این دو انجامید و تا زمان شهادت محمدعلی رجایی (۱۳۶۰/۶/۸) ادامه یافت. «برداشتی از فرمان حضرت علی (ع) به مالک اشتر» عنوان پایان‌نامه‌ی مقطع لیسانس صابری بود و به پیشنهاد شهید رجایی به صورت کتابی درآمد.

صابری در سال ۱۳۵۷ موفق به اخذ فوق‌لیسانس ادبیات تطبیقی از دانشگاه تهران شد. پس از انقلاب در زمان نخست‌وزیری شهید رجایی به مقام مشاورت فرهنگی و مطبوعاتی نخست‌وزیر منصوب شد و تا زمان شهادت رجایی در این سمت باقی ماند و هنگام ریاست جمهوری آیت‌الله خامنه‌ای در همان سمت ابقا شد.

به تدریج از مشاغل سیاسی کناره گرفت و بُعد فرهنگی کار خود را وسعت بخشید. او مسئولیت مجله‌ی رشد ادب فارسی را نیز برعهده داشت و گه‌گاه مطالبی برای روزنامه اطلاعات

می نوشت. او مدت‌ها طرح ایجاد یک ستون طنز سیاسی را در خاطر داشت.

وی مدتی روی طرح ستون طنز خود کار کرد و از میان چند عنوان نام «دو کلمه حرف حساب» برگزید و اسم مستعار گل آقا را برای خود انتخاب کرد. با گذشت مدت کوتاهی از آغاز انتشار دو کلمه حرف حساب، مهم‌ترین منتقد حکومت در داخل کشور مطرح شد. او در آبان سال ۱۳۶۹ با گرفتن امتیاز هفته‌نامه‌ی گل آقا، اولین شماره هفته‌نامه گل آقا را منتشر کرد. استقبال مردم از این مجله غیرقابل تصور بود.

گل آقا در اولین نمایشگاه مطبوعات در (اردیبهشت ۱۳۷۱) حائز مقام اول شد و به دریافت جایزه‌ی اول نمایشگاه مطبوعات (لوح بلورین و تقدیرنامه) مفتخر گردید. کیورث صابری توانست با سرمایه‌گذاری روی جوانان نسل آینده‌ی طنز کشور را تربیت کند. طنز گل آقایی، آمیزه‌ای است از انتقاد تجاهل، شفقت، انصاف، ادب، تدین، ایجاز، رندی حافظانه، امیدبخشی و شادی‌آفرینی.

صابری در آبان ۱۳۸۱ هم‌زمان با آغاز سیزدهمین سال انتشار مجله گل آقا، انتشار آن را متوقف ساخت.

گل آقای ملت ایران سرانجام در صبح جمعه ۱۱ اردیبهشت ۱۳۸۳ پس از طی یک دوره بیماری زندگی را بدرود گفت.

آثاری که تا به حال از صابری منتشر شده، عبارت‌اند از:

- ۱- برداشتی از فرمان حضرت علی (ع) به مالک اشتر
- ۲- تحلیل داستان ضحاک و کاوه آهنگر
- ۳- مکاتبات شهید رجایی و بنی‌صدر
- ۴- گزیده دو کلمه حرف حساب جلد ۱، ۲، ۳ و ۴

ستارخان «سردار ملی»: ستارخان پسر حاجی قراچه‌داغی یکی از دو مدافع مشهور تبریز در مقابل قشون عظیم محمدعلی شاه قاجار است. در مدت ۱۱ ماه (۱۳۲۶) وی رئیس مجاهدان تبریز و ارامنه و قفقازی‌ها بود و مقاومت شدید اهالی تبریز در مقابل سی و پنج‌الی‌چهل هزار قشون دولتی تحت راهنمایی او صورت می‌گرفت. شهرت او از داخل به خارج ایران سرایت کرد و در غالب جراید اروپا و آمریکا هرروز نام ستارخان در صفحه‌ی اول روزنامه‌ها چاپ می‌شد. او بارزترین نمونه‌ی شجاعت، دلاوری، مردی، مردانگی و وطن‌پرستی نژاد ایرانی محسوب می‌شود. بالاخره پس از مبارزات و رشادت‌های بی‌نظیر در سال ۱۳۳۲ ه.ش درگذشت و در جوار بقعه‌ی حضرت عبدالعظیم به خاک

سپرده شد.

رئیس علی دلواری: رئیس علی دلواری از مشروطه خواهان جنوب ایران است که در سال ۱۲۹۹ هـ. ق در روستای دلوار تنگستان دیده به جهان گشود. در ۲۵ سالگی به صفوف مبارزان مشروطه خواه جنوب ایران پیوست و همکاری نزدیکی را با محافل انقلابی و عناصر مشروطه طلب ایران آغاز کرد. با کودتای ضدانقلابی لیاخوف روسی علیه مشروطه خواهان در ۱۳۲۶ هـ. ق و بمباران مجلس شورای ملی و استقرار دیکتاتوری محمد علی شاه قاجار، رئیس علی به همراه سید مرتضی علم الهدی به مبارزه علیه استبداد صغیر پرداخت. در سال ۱۳۲۶ هـ. ق با کمک تفنگچی تنگستان بوشهر را از عناصر مستبد وابسته به دربار محمد علی شاه پاک کرد و اداره گمرک و انتظامات و دیگر ادارات را تسخیر کرد. این کار دلیران تنگستان بر انگلیسی ها که اداره ی گمرک را در اجاره داشتند، گران آمد و آنان برای تضعیف مشروطه خواهان و استمرار سلطه بر حیات اقتصادی و سیاسی جنوب ایران به جنگ با دلیران تنگستانی پرداختند و در این راه از دیگر خوانین جنوب ایران یاری جستند.

جنگ میان رئیس علی و دلیران تنگستان از یک سو و انگلیسی ها و خوانین متحد آنان از سوی دیگر به طور پیاپی و پراکنده تا شوال ۱۳۳۳ هـ. ق ادامه یافت و انگلیسی ها نتوانستند بر رئیس علی و یارانش تفوق یابند، تا این که در گیرودار حمله ی انگلیسی ها به بوشهر در شب ۲۳ شوال ۱۳۳۳ (سوم سپتامبر ۱۹۱۵ میلادی) هنگامی که رئیس علی در محلی به نام تنگک صفر قصد شبیخون به قوای انگلیسی ها را داشت، از پشت مورد هدف گلوله ی یکی از همراهان خائن قرار گرفت و در دم به شهادت رسید. وی هنگام شهادت حدود ۳۴ سال داشت. مبارزات رئیس علی دلواری برگ زرین دیگری در تاریخ مقاومت دلیر مردان ایران در مبارزه با استعمار است.

نوشتن:

۲- جدول زیر را کامل کنید.

گزاره		نهاد
فعل	مسنند	
بود	معلّمی متواضع	شهیدرجایی
شد	خوشحال	مصطفی
است	سرد	امروز
بود	سردتر از خانه	خیابان

توجه : واژه‌ی «خیلی» در جمله‌ی سوم از نظر دستوری در این جمله قید است.

۵- حلّ جدول :

۱- ماضی

۲- ضمیر

۳- یواش

۴- مو

۵- یا

۶- منظم یا دقیق (با توجه به این که پاسخ سؤال، ارتباطی به سؤال‌های دیگر ندارد هر دو می‌تواند

درست باشد).

۷- آرش

۸- دم

۹- بعید

۱۰- بدر

۱۱- دور

«مرخصی» داستان کوتاهی است که با چاشنی طنز به شیوه‌ی روایت اول شخص مفرد نوشته شده است.

موضوع این داستان نمایش بی‌تایی‌ها و شور و بی‌قراری شوق‌انگیز نوجوان بسیجی است برای بازگشت به جبهه‌های نبرد حق علیه باطل که در نگاه او دروازه‌ی بهشت است. این مشتاقی و مهجوری آن چنان در نهاد ناآرام بسیجی نوجوان غلبه یافته است که از همان روزهای اول مرخصی به چگونه بازگشتن خود می‌اندیشد که پدر و مادر نیز مانع رفتن او نشوند.

این رغبت رفتن و عشق آگاهانه به حال و هوای جبهه را در بخش زیر، به خوبی می‌توان دریافت. آن‌گاه که مادرش در خانه را قفل می‌کند و مانع رفتن وی می‌شود، این نوجوان بسیجی با نهایت پاک‌دلی و صفای برخاسته از آبخور مذهبی می‌گوید:

«نه در را قفل نکن. خوب است خدا سر پل صراط یقعات را بگیرد و در بهشت را به رویت ببندد و بگوید: نمی‌گذارم بروی؟!»

نویسنده در کنار نشان دادن عشق پاک نوجوان بسیجی به دین و میهن و بیان حدیث بی‌قراری‌های جوانان رشید، عواطف نرم و احساسات لطیف مادر را نیز به زیبایی به تصویر کشیده است؛ مثلاً می‌بینیم چندین بار از روی احساس پاک و عاطفه‌ی بی‌آلایش مادرانه مانع بازگشت فرزندش می‌شود اما شوق و شور دل‌سپردگی به فرمان رهبر و حلاوت دفاع از شرف و غیرت دینی - میهنی، آن‌گونه در او کارگر افتاده است که پیوسته او را چونان آهوپی رمنده و گریز پا در رفتن به جبهه مشتاق و بی‌آرام ساخته است.

شخصیت‌های داستان:

- ۱- راوی اول شخص که یک نوجوان ۱۴، ۱۵ ساله‌ی بسیجی است.
- ۲- پدر این نوجوان بسیجی که دکاندار است و از سر عقل و بی‌غلبه‌ی احساس سخن می‌گوید.
- ۳- مادر این نوجوان بسیجی که از او به عنوان «ننه» یاد می‌شود. او که سرشار از مهر و عاطفه

و احساس لطیف مادرانه است.

ویژگی‌های زبانی: از نظر زبان، این داستان به راحتی با مخاطب ارتباط برقرار می‌کند. به سبب بهره‌گیری از زبانی ساده و به دور از پیچش‌های واژگانی و معنایی و به‌کارگیری عنصر طنز و کنایه‌های آشنا و برآمده از زبان و فرهنگ عامه، نثر داستان گیرایی و جاذبه‌ی خاصی دارد؛ مثلاً به این ترکیب‌ها و عبارت‌های محاوره‌ای و زبان گفتار توجه کنید:

— برای مدت کوتاهی می‌خواهم بروم این بغل مغل‌ها.

— ننه‌ام که از دست من کلک‌های زیاد و جورواجوری خورده بود.

— کمی من من کردم، دیدم هوا پس است و جای ماندن نیست.

— یک مرتبه مثل فنر از جا پریدم.

— دیدم گوشش به این حرف‌ها بدهکار نیست.

— دیگر خرم از روی پل گذشته بود.

— این قدر آب غوره نگیر.

— آخر کله خراب! بی‌خدا حافظی سرت را می‌اندازی و می‌روی.

همین نمونه‌ها و کنایه‌های مناسب دیگر، بر شیرینی و جذابیت اثر می‌افزاید؛ به گونه‌ای که خواننده را بی‌احساس خستگی تا پایان به دنبال خود می‌کشاند و گه گاهی خنده‌ای ملیح بر لبان خواننده و شنونده می‌نشانند. اکنون چند نمونه از کنایه‌ها که در متن به کار رفته است:

— ننه‌ام که گوشش از این حرف‌ها پر بود.

— همین‌طور با صحبت‌هایم سرش را گرم می‌کردم.

— دهانت بوی شیر می‌دهد.

— خون کردی جگرم را.

— آقایم که گویا بو برده بود.

عنصر دیگری که در این داستان از نقاط قوت به شمار می‌آید و در تسخیر ذهن مخاطب نقش برجسته‌ای دارد، به کارگیری تصاویر حسی و ملموس و زنده و پویا است. تصاویری که گاهی بار طنز را به همراه دارد و زمانی هم حس عاطفی عمیقی را نشان می‌دهد و سبب برانگیختن عواطف و حس و حال خواننده یا شنونده نیز می‌شود. مثلاً عبارت‌های زیر را یک بار از این دید بخوانید:

— وقتی از خواب بلند شدم، عزا گرفته بودم که چه طور به ننه‌ام بگویم که باید به جبهه برگردم.

— داشتم تند تند لباس‌ها و کتاب‌هایم را توی ساک می‌گذاشتم که ننه‌ام پاورچین پاورچین بالای

سرم حاضر شد.

— دسته‌ی ساک را سفت توی مشتم گرفتم که یک مرتبه مثل فنر از جا پریدم اما ننه‌ام دستم را خواند و زود دوید طرف در ... مثل شیر ژبان ایستاد.

— ساکم را از سر دیوار پرت کردم توی کوچه و مثل گربه، درخت خانه‌مان را گرفتم و رفتم بالا.

— یک وقت دیدی که تیر آمد و جایی برای نشستن غیر از سروکله‌ی من پیدا نکرد.

— آقایم کلاهش را کمی عقب داد. جلوی سرش را خاراند و گفت.

— قطار سوتی کشید و آرام آرام به راه افتاد... رفت و رفت. دیگر آقایم و ننه‌ام به اندازه‌ی یک نقطه شده بودند. نقطه‌ای که تمام قلبم را گرفته بود.

— باد گرم، دست خود را بر صورت و چشم‌هایم می‌کشید. انگار می‌خواست اشک‌هایم را پاک کند.

محمد رضا کاتب در سال ۱۳۴۵ خورشیدی در تهران به دنیا آمد.

کاتب از سنین نوجوانی به داستان‌نویسی روی آورد و کار خود را با طنز آغاز نمود و با حضور در «کیهان بچه‌ها» برخی از داستان‌های اولیه‌ی خود را منتشر کرد.

محمد رضا کاتب از نویسندگان خوش استعداد دهه‌ی هفتاد به شمار می‌آید. تمایل کاتب به ادبیات جدی و دارای فرم را باید در آثاری چون «پری در آبگینه» و «دوشنبه‌های آبی ماه» جست‌وجو کرد، دو اثری که سکویی برای نوشتن رمان «هیس» و انتشار آن در سال ۱۳۷۸ می‌شوند. وی با رمان «هیس» به شهرت رسید. این رمان جایزه‌ی برترین رمان سال منتقدان و نویسندگان مطبوعات را به خود اختصاص داد. کاتب، در سال ۱۳۸۱ رمان «پستی» و در سال ۱۳۸۳ «وقت تقصیر» را به چاپ رساند و چهره‌ی حقیقی خود را در قلمرو ادبیات داستانی تثبیت کرد. برخی دیگر از داستان‌های این نویسنده عبارت‌اند از:

— جای شما خالی

— چشم‌های فیروزه‌ای

— عبور از پیراهن

— می‌خواهم سر نداشته باشم

فصل هفتم

سرزمین من

درس ۱۷ ، درس ۱۸ ، درس ۱۹

شعرخوانی

حکایت

درس هفدهم

دفاع از آزادی

اهداف آموزشی

- ۱- شناخت نمونه‌ای از ادبیات داستانی معاصر
- ۲- تقویت حس وطن‌دوستی
- ۳- تقویت بنیه‌ی استقامت و پایداری در برابر دشمن
- ۴- تقویت روحیه‌ی مبارزه‌جویی علیه دشمن
- ۵- تقویت توانایی دریافت پیام داستان

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

- ۱- نمایشی
 - ۲- تدریس کارآیی تیم
 - ۳- استفاده از فیلم
- توجه: برای آموزش این درس
- ۱- می‌توان با استفاده از یک فیلم مستند از جنگ ایران و عراق یا یکی از فیلم‌های ساخته‌شده درباره‌ی جنگ ایران و عراق، مبارزه برای دین و دفاع از انقلاب اسلامی را برای شاگردان محسوس و ملموس کرد.
 - ۲- سپس کل درس توسط چند تن از دانش‌آموزان خوانده شود.
- بعد از آن که از روی درس خوانده شد، معلم با طرح سؤالاتی از دانش‌آموزان به مفاهیمی که نویسنده در داستان گنجانده است، اشاره کند. نویسنده با ظرافت خاصی با طرح این داستان به مضامین

زیر اشاره می‌کند :

- ۱- مسلمان هرگز تسلیم دشمن نمی‌شود.
- ۲- دفاع از میهن مانند دفاع از خانه‌ی خود است.
- ۳- کشته‌شدن در راه دین و وطن جزء افتخارات است.
- ۴- برای حفظ استقلال کشور و آزادی باید تا پای جان جنگید.

نکات مهم درس

نکته‌ی اوّل درس : معلّم برای تدریس نکته‌ی اوّل درس می‌تواند پرسش زیر را مطرح کند :

۱- هر دانش‌آموز دو جمله که در آن «ضمیر» به کار رفته است، پیدا کند.

سپس پرسش زیر را بیان کند.

در جمله‌هایی که ضمیر متصل وجود دارد، ضمیر متصل را به ضمیر جدا تبدیل کند.

نکته‌ی دوم : معلّم برای تدریس این قسمت می‌تواند سؤال زیر را مطرح کند :

هر دانش‌آموز یک جمله‌ی زیبا درباره‌ی یکی از موضوعات زیر بگوید؛ مثلاً : ایران، میهن

اسلامی، شهید و معلم بعد از جمله‌سازی دانش‌آموزان، به شرح توصیف و جزئیات متن توصیفی بپردازد.

اطلاعات کمی

محمود حکیمی : در نهم شهریور ۱۳۲۲ در تهران در یک خانواده‌ی مذهبی متولد شد. دوره‌ی

ابتدایی را در مدرسه‌ی بندار رازی که یک مدرسه‌ی مذهبی بود، گذراند، از همان زمان بسیار علاقه‌مند

به مطالعه بود و از هر فرصتی برای خواندن کتاب استفاده می‌کرد. در دوره‌ی دبیرستان با عضو شدن

در کتاب‌خانه‌ی ملی به مطالعه‌ی مجله‌های مختلف نیز می‌پرداخت.

بعد از گرفتن دیپلم معلّم شد و بیش‌تر آثار ادبی را مطالعه کرد و خود نیز داستان و مقالاتی برای

کیهان بچه‌ها، امید ایران و ... نوشت و به ترجمه‌ی مقاله‌های علمی و داستان‌ها می‌پرداخت.

در سال ۱۳۴۸ به دانشگاه تربیت معلّم رفت و به اخذ درجه‌ی لیسانس (در سال ۱۳۵۲) نایل آمد.

در سال ۱۳۵۶ کتاب‌های دینی غیرداستانی نظیر : سیرت و شخصیت حضرت محمد (ص)، پیشوای

آزادگان حسین بن علی (ع) و ... از او منتشر شد.

از آثار ایشان می‌توان به نمونه‌های صفحه‌ی بعد اشاره کرد :

۱- داستان‌هایی از زندگی امیرکبیر، چاپ سی‌وششم، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی،

۱۳۸۱

۲- سیرت و شخصیت حضرت محمد (ص)، تهران، شرکت انتشار، ۱۳۶۱

۳- جهان‌بینی و حکمت فردوسی، تهران، دفتر نشر فرهنگی اسلامی، ۱۳۷۰

۴- زندگانی حضرت زینب، قم، امیرالمؤمنین، ۱۳۶۵

۵- داستان‌های آموزنده برای کودکان، قم، نشر امید، ۱۳۵۲

۶- مبانی ادبیات کودک و نوجوان، ۳ جلد، تهران، آرول، ۱۳۸۲

۷- دانشمندان بزرگ، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۰

۸- وجدان، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۸

۹- به سوی ساحل، قم، انتشارات امیرالمؤمنین، ۱۳۶

۱۰- فلسطین آزاد می‌شود، قم، شفق، ۱۳۵۴

۱۱- قهرمان کیست، قم، امید، ۱۳۶۰

۱۲- گشت و گذاری در لطیفه‌های ادبی، انتشارات لوح زرین، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۷

درس هجدهم

زندگی کوچ

اهداف آموزشی

- آشنایی با زندگی عشایری و سادگی و بی‌آلایشی آن
- آشنایی با نقش عشایر در دفاع از دین و میهن
- ایجاد علاقه به هموطنان از جمله عشایر
- کسب مهارت در ارائه‌ی مطالبی در باب زندگی و فرهنگ عشایری

روش پیش‌نهادی تدریس

این درس را می‌توان با روش‌های متنوعی از جمله گردش علمی، کارآیی تیم، روشن‌سازی طرزتلقی، تلفیقی ارائه نمود.

در این درس، ابتدا روخوانی و سپس درک و فهم موضوع درس آموزش داده شده، به معرفی شاعر پرداخته می‌شود.

ایجاد انگیزه

تهیه‌ی تصاویری از زندگی عشایر - پخش فیلم - اشاره به درس‌های دوره‌ی ابتدایی و درس‌های قبل - پازل‌هایی مربوط به وطن پرستی - کوچ عشایر و ... بین دانش‌آموزان تقسیم می‌شود تا با همکاری یکدیگر شکل مربوطه را کامل روی تابلو نصب کنند.

نحوه‌ی ارائه‌ی درس

با ساخت پازل‌هایی به نام قوم‌های عشایر ایران - صفات برجسته‌ی زندگی کوچ‌نشینان - و

تقسیم بین دانش‌آموزان، آن‌ها به چند گروه تقسیم می‌شوند.

قسمت‌های مختلف درس (چند بیت از شعر) و نکات دستوری و آرایه‌ی ادبی، در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد تا به صورت انفرادی بخوانند و نکات را فراگیرند. فراگیرانی که در هر تیم مسئول آموزش یک بخش خاص هستند، گرد هم می‌آیند و روی بهترین شیوه‌ی تدریس تبادل نظر کنند.

افراد به گروه‌های اولیه‌ی خود باز می‌گردند تا آموخته‌های خود را در اختیار سایر افراد گروه قرار دهند. دادن سؤال‌هایی به عنوان واحد کار به اعضای تیم تا به صورت فردی پاسخ دهند. می‌تواند پرسش‌ها به صورت کتبی یا شفاهی باشد یا از هر دانش‌آموز بخواهیم قسمت فراگرفته را بخواند و مفهوم آن را شرح و توضیح دهد و یا در مورد نکات دستوری یا آرایه‌ی ادبی توضیح دهد. با مراجعه به کلید، نمرات فردی خود و معدل نمرات فردی را محاسبه کنند.

توضیح

- در اکثر استان‌های میهن عزیزمان عشایر کوچنده زندگی می‌کنند.
- عشایر قشقایی در استان فارس — کهگیلویه و بویراحمد
- عشایر بختیاری در استان چهارمحال و بختیاری و خوزستان
- عشایر بلوچ در استان سیستان و بلوچستان
- عشایر لر در استان لرستان
- عشایر کرد در استان کردستان و کرمانشاه و ایلام
- عشایر عرب در استان خوزستان و نواحی جنوب
- عشایر گیلان در استان گیلان
- عشایر ترکمن در استان گلستان
- عشایر آذربایجان در استان‌های آذربایجان غربی و شرقی و اردبیل و ...

فعالیت‌های فراگیران

- فراگیران تصاویر و فیلم و عکس‌های مربوط به درس را بررسی می‌کنند.
- با تکمیل پازل‌های مربوط به تیم خود را تشکیل می‌دهند.
- با اعضای تیم خود مشارکت می‌کنند و وظایف خود را انجام می‌دهند.

لغات جدید درس را مشخص می‌کنند.
از روی درس به‌طور انفرادی و تیمی می‌خوانند.
درباره‌ی درس با اعضای تیم خود مشورت می‌کنند.
سؤال‌های ارائه شده توسط معلم را پاسخ می‌دهند و پاسخ خود را با کلید مقایسه می‌کنند. با توجه به توضیحات معلم از روی شعر (درس) می‌خوانند و اشکالات خود را برطرف می‌کنند.
به سؤالات پایان درس پاسخ می‌دهند.

(معلم عمل می‌کند) (انتقال دانستنی‌های معلم)

معلم می‌تواند بنا به اقتضای زمانی و موقعیت کلاس به روش سخنرانی نکات دستوری قالب شعر، نوع و نقش کلمات موجود در شعر را آموزش دهد و یا بزرگان عشایر را معرفی کند.
هم‌چنین برای کار گروهی از گروه‌ها بخواهند موضوع را بخوانند و به بحث و گفت‌وگو پردازند.

در مدتی که گروه‌ها به فعالیت بحث و گفت‌وگو مشغول‌اند، آن‌ها را درباره‌ی زندگی ساده عشایر راهنمایی کند و به مشاهده‌ی تصاویری در این مورد هدایت نماید.

درباره‌ی خودارزیابی

از دانش‌آموزان بخواهد به پرسش‌های هم‌گرا و واگرا پاسخ دهند.

سؤال‌هایی برای ارزش‌یابی

— از درس چه نتیجه‌ای گرفتید؟

— چرا به این قشر از مردم ایران کوچ‌نشین می‌گویند؟

تعیین تکلیف

— با کلمه‌های وطن — آزادی — عبادت — پاسداری — جمله بسازند.

— یک بند بنویسند و این کلمات را در آن به کار ببرند.

— در مورد زندگی عشایر تحقیق کنند. (فعالیت مکمل)

— خاطره‌ای از سفر به منطقه‌ای عشایر‌نشین بنویسند. (فعالیت مکمل)

— عکس‌هایی از زندگی عشایر تهیه و به کلاس بیاورند. (فعالیت فوق برنامه)

— از زندگی عشایر گزارش فراهم کنند و به کلاس بیاورند. (فعالیت فوق برنامه)

— یک روزنامه دیواری از زندگی عشایر تهیه کنند. (فعالیت فوق برنامه)

نکات مهم درس

درس زنگ کوچ که مربوط به زندگی عشایری است، در فصل سرزمین من آمده است. این درس، در قالب مثنوی سروده شده و دارای دوازده بیت است. در این شعر خصوصیات زندگی عشایری به زبان ساده بیان شده و بی‌آلایش و سادگی این هموطنان و نیز نقش آن‌ها در دفاع از دین و میهن به تصویر کشیده شده است.

سراینده‌ی این شعر سیدعلی اکبر تقویان سادات است. وی متولد ۱۳۴۵ ممسنی فارس و کارشناس زبان و ادبیات فارسی و شاعر در دفتر امور عشایر در وزارت آموزش و پرورش است. او آثاری در دست انتشار دارد که برخی از آن‌ها عبارتند از: انگشتی زنه‌ار، سیمای پیامبر اکرم (ص)، در شعر فارسی، لحظه‌های دل‌تنگی و ...

در دانش‌های زبانی و ادبی درس به دو موضوع پرداخته شده: ساخت کلمات اعم از ساده، مشتق، مرکب و مشتق مرکب. در این درس کلمات ساده تحت عنوان واژه‌های ساده و کلمات مشتق، مرکب و مشتق مرکب با نام غیرساده آمده‌اند. نکته‌ی بعدی این بخش، معرفی عنصر تخیل در شعر است که بر زیبایی شعر و نوشته می‌افزاید و تأثیرگذاری آن را قوت می‌بخشد.

کوچ — ایل — عشیره (عشایر)

— واژه‌ی کوچ از مصدر کوچیدن به معنای نقل مکان از منزلی به منزل دیگر با ایل و اهل و عیال و اسباب خانه یا مهاجرت و انتقال ایل یا لشکر از جایی به جای دیگر است.

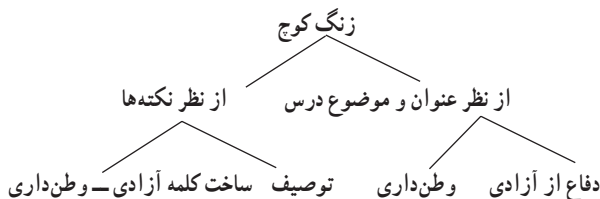
— ایل که همواره با کوچ همراه است، واژه‌ی ترکی است؛ به معنای دوست، موافق، یار، همراه، رام، مطیع، قبیله، گروه و مخصوصاً به مردم چادرنشین اطلاق می‌گردد.

— عشایر که مفرد آن عشیره است، واژه‌ای عربی است؛ به معنی برادران، قبیله، تبار، نزدیکان، دودمان و اهل خانه.

در قرآن کریم به مناسبت‌هایی چند بار از عشیره، به معنی خویشاوندان ذکر شده است.

«قل ان کان آباؤکم و اخوانکم و عشیرتکم...» و یا «اندر عشیرتک الاقرین»

— ارتباط درس با درس‌های قبل

(چند پرسشی ارتباطی)

هرمز و پسرانش برای چه در کلبه مانده بودند؟
چرا مرغ به دست بچه نوک زده بود؟
کلبه‌ی هرمز چگونه توصیف شده بود؟
کلمه آزادی از چه قسمت‌هایی ساخته شده است؟

نوشتن :

سؤال ۱) برخی از کلمات ساده‌ی درس : ساده، دشت، مامن، خانه، چادر، باغ، مهر، صفا، صحرا، قلب، ایل، عاشق، زنگ، کوچ، دامن، گل، اسلام، قرآن، دین، ایمان، مرز، کوه، دشت، گله، آشنا، زبان

برخی از کلمات غیرساده :

مشتق : آزاده، مهربان، باصفا، دوستی، هم صدا، سادگی، افتادگی، نگهبان، چشمه‌سار

مرکب : چلچراغ، چادر نشین

مشتق مرکب : عشایر زاده، دل داده، پاسداری، جان‌نثاری

توضیح : کلمه‌های دارای (وند) نیز غیرساده‌اند.

وند، جزیی است که خود به خود معنی مستقل ندارد و همراه کلمه یا کلمه‌هایی به صورت پیشوند، وندمیانی و پسوند، کلمه‌ای جدید می‌سازند که اجزای آن قابل تفکیک است.

مواد و منابع آموزشی

علاوه بر شبکه‌ی اینترنت و لوح‌های فشرده‌ی آموزشی، می‌توان از فیلم‌های مستند ویدئویی مرتبط که با موضوع عشایر و زندگی آن‌هاست، استفاده کرد. هم‌چنین عکس‌ها و تصاویر مربوط به کوچ عشایر خود از منابع مؤثر آموزشی در این زمینه است.

درس نوزدهم

آزاد

این درس، ایستگاه اندیشیدن و درنگ و آفریدن است. میدان فراخی است تا هر دانش‌آموز با نظارت و هدایت معلم، آن پاره‌ی نادیده و احتمالاً از قلم افتاده‌ی نمودهای فرهنگی و جلوه‌های آداب و رسوم و سنت‌های بومی - منطقه‌ای خود را در آن، پدیدار کند و یا به بازشناسی و معرفی چهره‌های فکر و فرهنگ و ادب دیار خویش پردازد.

بنابراین، درس آزاد، مجال است تا دانش‌آموز و معلم به یاری هم، به فراخور ذوق و علاقه و دل‌بستگی‌های فرهنگ بومی و نیازها و بایسته‌هایی که در دیگر درس‌ها به چشم نیامده‌اند، یا نیاز به دگرباره و دقیق‌تر و عمیق‌تر دیدن دارند، درسی را فراهم کنند.

به بیان دیگر، درس آزاد فرصتی است تا دانش‌آموز و معلم در تألیف کتاب مشارکت داشته باشند و هریک خود را در شکل‌گیری کتاب سهیم ببینند و کتاب را از آن خود بدانند؛ به گونه‌ای که دانش‌آموزان پس از تألیف درس آزاد می‌توانند نام خود را در ردیف نام پدیدآورندگان کتاب ثبت کنند.

بر پایه‌ی آنچه گفته شد، اهداف درس آزاد را می‌توان بدین گونه برشمرد:

- ۱- جبران کاستی‌های احتمالی کتاب.
- ۲- پاسخ به نیازهای دبیران.
- ۳- پاسخ به نیازهای دانش‌آموزان و اولیا.
- ۴- بهره‌گیری از مشارکت همکاران در تألیف کتاب.
- ۵- بهره‌گیری از تعامل دانش‌آموز و خانواده در سازماندهی و تألیف کتاب.

۶- آشنایی با برخی از نمودهای فرهنگی و جلوه‌های آداب و رسوم و سنت‌های

بومی - منطقه‌ای

۷- شناخت بیش‌تر شخصیت‌های علمی و فرهنگی محل زندگی

۸- توجه عمیق‌تر به لهجه، گویش و نشانه‌های زبان محلی

۹- پرورش توانایی نویسندگی و بهره‌گیری از تفکر و نقد و تحلیل

۱۰- ایجاد علاقه نسبت به فرهنگ محلی و فولکلور و آثار ادبی و زبانی

منطقه‌ای.

شعرخوانی

سید علی موسوی گرمارودی به سال ۱۳۲۰ ه.ش در قم به دنیا آمد. او از پیش‌تازان شعر مذهبی امروز است و از شعرای نوپرداز به شمار می‌رود. از آثار شعری او به سرود رگبار، عبور، در سایه‌سار نخل ولایت، چمن لاله، خط خون، تا ناکجا، دستچین و «صدای سبز» که برگزیده‌ی شاعر از شعرهای خویش است می‌توان اشاره کرد.

حکایت «دادگری»

این حکایت از گلستان سعدی باب اول «درسیرت پادشاهان»، انتخاب شده است. درون‌مایه‌ی سخن سعدی، بر پرهیز از ظلم و ستم و بی‌عدالتی استوار است. به همین سبب تأکید می‌کند که هر کس باید از کوچک‌ترین بی‌رسمی و بیدادگری نسبت به دیگران پرهیزد و این نکته بر حاکمان و فرمانروایان واجب‌تر است زیرا رفتار آنان سرمشق زیردستان و مردم جامعه است.

فصل هشتم

ادبیات جهان

درس ۲۰ ، درس ۲۱

روان خوانی (پیر دانا)

درس بیستم

آدم آهنی و شاپرک

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با یک نمونه از ادبیات جهان
- ۲- تقویت حس عاطفی و تخیل دانش‌آموزان
- ۳- آشنایی با داستان نمادی «رمزی»
- ۴- اجرای درس به صورت نمایش
- ۵- آشنایی بیش‌تر در استفاده از آرایه‌ی تشخیص

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

این درس را با روش‌های گوناگون می‌توان آموزش داد :

- ۱- صامت خوانی
- ۲- همیاری
- ۳- نمایشی

لازم به توجه است که بهترین روش برای آموزش این درس روش نمایشی است. اگر بخواهیم

این درس را مبتنی بر روش صامت خوانی آموزش دهیم، مراحل زیر اعمال خواهد شد :

۱- ابتدا از همه‌ی دانش‌آموزان می‌خواهیم به‌طور فردی درس را بخوانند.

۲- با طرح دو پرسش دانش‌آموزان را به تفکر وا می‌داریم؛ مثلاً :

الف) چرا آدم آهنی به همه‌ی سؤال‌ها پاسخ یکسان می‌داد؟

ب) چه عاملی باعث تحوّل زندگی آدم آهنی شد؟

پس از سه، چهار دقیقه فرصت پاسخ پرسش‌ها را از چند دانش‌آموز می‌پرسیم و درباره‌ی

پاسخ‌ها بحث و گفت‌وگو می‌کنیم.

سپس درس به طور کامل خوانده می‌شود. (توسط معلم یا چند دانش‌آموز)
 ■ مدیر یادگیری باید پس از تمام شدن درس از دانش‌آموزان بخواهد پیام اصلی داستان را بیان کنند، سپس در پایان خود به جمع‌بندی نظرات بپردازد و پیام اصلی درس را بگوید.

نکات مهم درس

پیام اصلی داستان: آدم آهنی مظهر آدم بی‌احساس و عاطفه و ماشین‌زده است و نشان‌دهنده‌ی تمدن خشک غرب است و عاطفه را نمی‌فهمد. شعر مشهور مولوی را به یاد می‌آورد:
 «از محبت خارها گل می‌شود»
 در این داستان موجود بی‌احساسی، یعنی آدم آهنی بر اثر محبت یک شاپرک تغییر رفتار می‌دهد.

نوشتن:

تمرین شماره‌ی ۳:

نهاد و گزاره‌ی جمله‌های زیر را معین کنید:

شناسنامه‌ی ما ، عمر حقیقی ما را تعیین نمی‌کند.
 نهاد گزاره

فرصت‌های خوب و عزیز ، می‌گذرند.
 نهاد گزاره

دانش‌آموزان ، شهید رجایی را دوست داشتند.
 نهاد گزاره

آفتاب ، بر گل‌ها و سبزه‌ها می‌تابد.
 نهاد گزاره

اطلاعات کمکی

آشنایی با نویسنده‌ی داستان و تحلیلی بر داستان آدم آهنی و شاپرک
 آدم آهنی و شاپرک نوشته‌ی خانم ویتاتو ژیلینسکای متولد ۱۹۳۳ م است. این داستان از کتاب «ملخ شجاع» (مجموعه‌ی ۴ داستان به نام‌های: دانه‌ی برفی که آب نشد، ملخ شجاع، کرم کنجکاو و آدم آهنی و شاپرک) گرفته شده است. کتاب توسط مؤسسه‌ی کتاب همراه به چاپ رسیده و خانم ناهید

آزادمنش مترجم آن است.

خانم ژیلینسکای در ویلپنوس، پایتخت لیتوانی زندگی کرده است. لیتوانی کشوری باستانی است و آوازاها، افسانه‌ها و قصه‌های قدیمی بسیاری دارد. محققان لیتوانیایی بیش از سیصد هزار ترانه‌ی بومی سرزمین خود را ثبت کرده‌اند. امروزه بچه‌های لیتوانی نه تنها قصه‌های باستانی بلکه قصه‌هایی را که خانم ژیلینسکای برایشان نوشته است، می‌خوانند و با پدیده‌هایی روبه‌رو می‌شوند که هرگز در قصه‌های قدیمی نیامده است؛ پدیده‌هایی مثل تلویزیون، آدم آهنی و شاپرک.

خانم ژیلینسکای شعر هم سروده است و داستان‌های فکاهی، رمان و نمایش‌نامه نیز دارد. وی کتاب‌های زیادی منتشر کرده است که نه تنها در میان مردم لیتوانی؛ بلکه در روسیه و کشورهای دیگر هم علاقه‌مندان زیادی پیدا کرده‌اند. حشرات کوچک، کرم‌ها و پروانه‌ها قهرمانان بسیاری از قصه‌های وی هستند، اما این قهرمانان در بستر گل‌های سرخ زندگی نمی‌کنند و اندوه مرگ را می‌شناسند. خانم ژیلینسکای عقیده دارد: «پنهان کردن مسائلی مثل غصه، درد و مرگ از کودکان درست نیست؛ زیرا کودکان نیز باید با جنبه‌های گوناگون آشنا شوند و به موجودات اطرافشان که حق زندگی کردن و شادبودن دارند، توجه کنند.»

داستان آدم آهنی و شاپرک حاوی پیامی لطیف است. موجودی بی‌احساس (آدم آهنی) در اثر محبت یک شاپرک تغییر رفتار می‌دهد. نویسنده از شیوه‌ی جان‌بخشی استفاده کرده و از آرزو، غم، شادی و ترس سخن به میان آورده است.

در ادامه، نقد و تحلیل مختصر و مفید این داستان را به قلم آقای «علی پورامن» از دبیران شهرستان تالش که در مجله‌ی «رشد آموزش راهنمایی تحصیلی»، دوره‌ی دوازدهم، شماره‌ی بی‌دری ۵۴ دی ماه ۱۳۸۵ به چاپ رسید، با هم می‌خوانیم.

خلاصه‌ی داستان آدم آهنی و شاپرک

قهرمان اصلی داستان یعنی تروم، در یک نمایشگاه الکترونیکی به نمایش گذاشته شده است. این آدم آهنی فقط قادر است به سؤال‌هایی که در حافظه‌اش طراحی شده، پاسخ گوید. پاسخ‌های تروم، برای بازدیدکنندگانی که از او سؤال می‌کنند، بسیار جالب و شادی‌آور است. کار هر روز او این است که با پاسخ‌گفتن به سؤال‌های از پیش طراحی شده، مایه‌ی سرگرمی و خنده‌ی دیگران را فراهم آورد.

اما شبی از شب‌ها، شاپرکی بر شانه‌ی او می‌نشیند و با لطافت روح خویش، تروم را از تکرار و ماشینی بودن، به سوی تغییر و تحول سوق می‌دهد و با ادامه‌ی این ملاقات‌ها، روح آگاهی و تحول در کالبد تروم دمیده می‌شود و سرانجام با مرگ شاپرک به دست خفاش و درحالی که تروم نظاره‌گر

ماجراسست و عاجز از کمک به شاپرک، داستان به اوج خود می‌رسد. شاپرک از ترس خفّاش به تروم پناه آورده و تروم که همیشه می‌خواسته است، علاقه‌اش به شاپرک را روزی به زبان بیاورد، اکنون شاهد مرگ اوست.

تروم تلاش می‌کند به او کمک کند ولی نمی‌تواند از قالب خشک و بی‌روح خود در بیاید. سرانجام شاپرک زخم خورده از خفّاش در پای تروم جان می‌دهد اما گویی با مرگ خود، روح لطیفش را در تنِ آهنیِ تروم می‌دمد و او را روحی انسانی می‌بخشد. تروم عشق یافته، دیگر از خود نمی‌گوید؛ بلکه مدام از «بال بالی»، همان شاپرک معصوم می‌گوید که روح نازک و لطیفش را به او هدیه کرده است. این امر باعث می‌شود که او را خراب شده بدانند و پستونشین کنند. تروم دیگر حاضر نیست لذتی را که یافته با چیز دیگری عوض کند.

باید اقرار کرد که نویسنده، شخصیت‌های داستانی‌اش را بسیار ماهرانه انتخاب کرده است. آدم آهنی نماد انسان ماشینی و مسخ‌شده است و از خود اراده و اختیاری ندارد. بی‌روح است و خالی از عشق و عاطفه، شاپرکی با نام «بال بالی» که فرشته‌ی عشق و عاطفه است و معصومیتی ساده و کودکانه دارد و بالاخره، «خفّاش» که نماد روزگوری است، حقیقت را نمی‌بیند و قاتل عشق و عاطفه است.

نویسنده با استفاده از شیوه‌ی تشخیص (personification) خیلی زیبا و ماهرانه توانسته است شخصیت‌های داستانش را بی‌رورد و از زبان آن‌ها حرف بزند.

شخصیت اصلی داستان، (تروم)، همان‌گونه که گفته شد نماد شخصیتی مسخ‌شده و محکوم به انجماد اندیشه است. تنها کارش این است که «به سؤال‌های پیش پا افتاده و معمولی جواب بدهد» و اساساً نباید فراتر از آن‌چه برایش تعریف کرده‌اند، بیندیشد و بگوید.

اما اتفاق جالبی می‌افتد و این اتفاق جالب، تروم را از «آن‌گونه بودن» خارج و به «آن‌گونه که می‌تواند باشد» رهنمون می‌شود.

فرشته‌ی عشق (شاپرک)، بر شانه‌اش می‌نشیند و حدیث دوستی آغاز می‌شود و این عشق و محبت با هر بار دیدار مجدد و بوسه‌ی شاپرک بر گونه‌های آدم آهنی روحی انسانی می‌بخشد. تا جایی که از «خود» خارج می‌شود و همه‌ی وجودش «بال بالی» می‌شود: «بال بالی گفت ... که روی درخت ... بلوط ... متولد ... شده.»

نفحه‌های آسمانی همواره می‌وزد تا روح ما را که گرفتار روزمرگی و عادت شده است به جهانی فراتر از آن‌چه هستیم، سوق می‌دهد. گروهی خود را در معرض آن قرار می‌دهند و پرواز می‌کنند و

گروهی پای بست زنجیر عادت می‌شوند و هم چنان فرصت‌های طلایی برای رهایی از این انجماد را از دست می‌دهند. مولانا در تفسیر حدیث «إِنَّ لِرَبِّكُمْ فِي أَيَّامِ دَهْرِكُمْ نَفَحَاتٍ أَلَا فَتَعَرَّضُوا لَهَا» (همانا برای پروردگارتان در طول روزهای روزگارتان، بوهای خوشی است، هان، خود را در معرض آن قرار دهید [تا از آن برخوردار گردید])، گوید:

گفت پیغمبر که نفتح‌های حق اندرین ایام می‌آرد سَبَق
گوش و هُش دارید این اوقات را در زُباید این چنین نفتح را
نفعه آمد مر شما را دید و رفت هر که را می‌خواست جان بخشید و رفت
نفعه‌ی دیگر رسید آگاه باش تا ازین هم وانمانی، خواجه تاش^۱

داستان دو قسمت دارد: قسمت نخست تفسیر همین مضمون «نَفَحَاتِ رَحْمَانِي» است که آدم آهنی قصه‌ی ما در معرض آن قرار می‌گیرد و قسمت دوم تفسیر تأثیر نفعه‌های رحمانی و این که:

«از مَحَبَّتِ خَارِهَا کُلُّ می‌شود وز مَحَبَّتِ سِرْکِهَا مُلُّ می‌شود»

بوسه، در عرفان یعنی چشش و برخورداری از دم لطف و نفس روحانی؛ و نویسنده به زیبایی و در جای مناسب، آن را به کار برده است. شاپرک، هر بوسه‌ای که بر گونه‌ی آدم آهنی می‌نشانند، او را از لذتی روحانی برخوردار می‌سازد و عشق در وجودش جاری می‌شود و به تدریج مس وجودش در اثر همین کیمیای عشق، زرین می‌شود و به درجه آگاهی می‌رسد.

نکته‌ی اصلی و البته غمناک داستان هم در این قسمت نهفته است که دیگران آگاهی او را بر نمی‌تابند؛ دوست ندارند که برخلاف عادت‌های آن‌ها رفتار کند یا چیزی باشد غیر از آن چه آن‌ها می‌خواهند. این که چرا، اندیشه‌های مترقی و احیاناً معترض – در بیش‌تر جوامع – واکنش بازدارنده‌ی دیگران را برمی‌انگیزد، خود سؤالی است! «منصور حلاج» از دار^۲ به دارگشت. چون به درجه‌ای از آگاهی رسیده بود که اوضاع زمانه آن را بر نمی‌تافت و چه بسیارند انسان‌هایی که زورق اندیشه‌ی آن‌ها گرفتار گردباد حوادث شده است.

۱- مولوی، نسخه‌ی نیکلسون، مثنوی معنوی، ۱۹۵۱/۱ – ۱۹۶۱، تهران، انتشارات نگاه و نشر علم، ۱۳۷۱.

۲- دار: سرا، خانه، منظور این است که: آن چه موجب شد حلاج از زندگی آرام خود بریده و سراز جوبه‌ی دار در آورد، به آگاهی

رسیدن او بود.

به هر حال، آدم آهنی داستان ما نیز وقتی که آگاه می‌شود، در چاه می‌شود: «ملافه‌ی بزرگ و سفیدی آوردند و آدم آهنی را با آن پوشاندند. روی ملافه، اعلان بزرگی زده شد که روی آن نوشته بود: خراب است».

تروم به لذت انسان بودن دست می‌یابد و ظاهرینان آن را انتهای کار می‌بینند. حال آن که، تروم در زیر آن ملافه‌ی بزرگ کفن مانند غرق در لذتی عاشقانه است: «وقتی باد از بیرون به داخل سالن نمایشگاه می‌وزید و با خود رایحه‌ی گل‌های درخت بلوط و صدای خش خش برگ‌هایش را می‌آورد، صدای شکسته و آهسته‌ای از زیر ملافه‌ی سفید می‌آمد. به نظر می‌رسید که کسی چیزی یاد می‌گیرد و دائم می‌گوید: بال بالی ... بلوط ... به او آسیب رسید».

در نهایت باید گفت: داستان بیانی ساده و کودکانه دارد و همین امر باعث شده از همان آغاز، خواننده در داستان ادغام شود و خود را یکی از شخصیت‌های داستان پندارد و لحظه لحظه و سطر به سطر بر جاذبه و شور و حالش افزوده گردد و بیش‌تر محو داستان شود. خود شاپرک (بال بالی) نیز معصومیتی کودکانه دارد و با گفتار و کرداری بی‌آلایش و متفاوت با سایرین که کارشان خندیدن به گفتار و کردار آدم آهنی است، در دل آهنی او نفوذ پیدا می‌کند و با ایثار تمامی خود به او فرصت زندگی و پرواز می‌دهد.

نکته‌ی دیگر این که، این داستان شبیه داستان «پینوکیو» است که دانش‌آموزان با آن آشنایی دارند. نمادهای هر دو داستان هم تقریباً یکی است. در این داستان شاپرک، فرشته‌ی عشق است و در آن داستان «پری مهربان»؛ در این جا خفاش داریم و در آن جا، «گره نره و روباه مکار»؛ و محتوای هر دو نیز تقریباً یکی است. پینوکیو عروسکی چوبی است که «پدر ژپتو» آن را ساخته است و چون از روح پدرا نه خویش بر آن دمیده، خُلق و خوبی انسانی پیدا کرده است؛ گره نره و روباه مکار نیروی شر وجود او هستند و دائم تلاش می‌کنند او را از درجه‌ی انسانی ساقط کنند و به درجه‌ی حیوانی تنزل دهند. چنان که می‌بینیم پینوکیو تبدیل به دراز گوش می‌شود یا هر وقت دروغ می‌گوید، دماغش دراز می‌گردد اما پری مهربان که نماد نفع‌های رحمانی است، با نیروی عشق هر بار به کمک او می‌شتابد و او را متوجه روح انسانی‌اش می‌سازد و بدین ترتیب پس از ماجراهای فراوان، پینوکیو قالبی انسانی می‌گیرد و متعالی می‌شود.

کوتاه سخن این که چنین داستان‌هایی روح لطیف و بکر دانش‌آموزان را که هر لحظه در معرض تهدید و تخریب قرار دارند، لطافتی دوباره می‌بخشد و از آسیب‌پذیری آن می‌کاهد. چیزی که امروز بیش از هر زمان دیگر بدان نیازمندیم.

درس بیست و یکم

ما می توانیم

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با نمونه‌ای از ادبیات جهان
- ۲- درک مشترکات و تفاوت‌های ادبیات ایران و جهان
- ۳- آشنایی با ترجمه و مترجم
- ۴- تقویت روحیه‌ی خودباوری و مثبت‌اندیشی در کارها

روش‌های پیش‌نهادی تدریس

این درس را می‌توان با روش روشن‌سازی طرز تلقی تدریس کرد. استفاده از روش نمایش و ایفای نقش و روش گفت‌وگو نیز مطلوب و مناسب است.

نکات مهم درس

جایگاه درس در فصل: درس «ما می‌توانیم» نمونه‌ای روان، ساده و زیبا از متون جهانی است که گذشته از هم‌خوانی فرهنگی با جامعه‌ی ایران، با دنیای ویژه‌ی دانش‌آموزان و شرایط و ویژگی‌های سنتی آنان سازگار است.

درس دارای ساختاری داستانی است. داستان از زبان اول شخص (بازرس) بیان می‌شود. معلم مدرسه (دونا)، با شگردی زیرکانه و نمایشی بدیع خود کم‌بینی، خودناباوری و القائات منفی را از ذهن دانش‌آموزان دور می‌کند و می‌کوشد امید به آینده و تلاش و کوشش را با اتکا به توانایی‌های دانش‌آموزان در آن‌ها زنده کند. مراسم تشییع جنازه‌ی «نمی‌توانم» و سخنرانی «دونا» در این مراسم این پیام مهم و کلیدی را با خویش دارد که هرگز به خویش القا نکنید که نمی‌توانم.

بازرس می‌گوید: فهمیدم که این شاگردان هرگز چنین روزی را فراموش نخواهند کرد. دلیل سخن او این است که آموزش همراه با هیجان، فعالیت و به صورت عملی بوده است و چون همه‌ی دانش‌آموزان در پیشبرد هدف نهایی معلم مشارکت داشته‌اند هیچ‌گاه آن روز را فراموش نمی‌کنند. نویسنده‌ی داستان «ما می‌توانیم» (عنوان اصلی درس «مراسم تدفین نمی‌توانم» بوده است) کلیک مورمان است.

توضیحات ضروری:

- ۱- متن داستان خاطره یا خاطره داستان است، با بافت و ساختی که وجه داستانی آن را پررنگ‌تر می‌سازد. این گونه داستان‌ها را داستان کوتاه (Short story) می‌گویند.
- ۲- اوج داستان، دفن کردن «نمی‌توانم‌ها» ست که بعد از آن گره‌گشایی (عقدگشایی) می‌شود.
- ۳- نکته‌ی جالب توجه برگزاری مجلس ترحیم «نمی‌توانم» در کلاس و نصب اعلامیه ترحیم (نمی‌توانم، تاریخ فوت ...) بالای تخته سیاه کلاس است.
- ۴- این درس را با استفاده از نمایش و ایفای نقش، مباحثه (اعضای گروه) و آزادخوانی می‌توان اجرا کرد.

استفاده از فیلم یا کتاب داستان که محتوایی مشابه متن درس داشته باشد؛ مثلاً نشان دادن جانبازانی که علی‌رغم نداشتن برخی اعضا موفقیت چشمگیر علمی یا ورزشی و هنری کسب کرده‌اند، مناسب است.

از فیلم‌ها، لوح فشرده‌ها (CD) و کتاب‌های مناسب در این زمینه می‌توان بهره گرفت.

۵- ترجمه و برگردان جمله‌های عربی و انگلیسی نکته‌ی درس:

الف) حضرت امام علی (ع) می‌فرمایند: «از کف دادن فرصت» سبب اندوه می‌شود. (نهج البلاغه،

کلمات قصار، ش ۱۱۸)

ب) این داستان، آخرین درس است. نظر شما درباره‌ی آن چیست؟

اکنون که به فرجام کتاب و کار آموزش رسیدید، انتظار این است که دانش‌آموزان عزیز به کمک و راهنمایی و هدایت و نظارت شما دبیران گرامی با توجه به نمونه‌های پیشین، بتوانند افزون بر محقق ساختن اهداف اصلی «روان‌خوانی» در این متن پس از خوانش آن، عناصر زیر را از راه گفت‌وگو و تحلیل اثر، توضیح دهند.

– زاویه‌ی دید

– شخصیت‌های داستان و ویژگی‌های هر یک

– درون‌مایه یا محتوای داستان

یکی از شگردهای خوبی که نویسنده در این داستان از آن سود برده است، به کارگیری «الگوی حل مسئله» و مسئله‌آفرینی در فرایند حوادث است. این ویژگی سبب گیرایی و کشش اثر شده است. خوب است همکاران ارجمند از این ویژگی برای بویایی و ایجاد فرصت تفکر بیشتر در دانش‌آموزان استفاده کنند.

نمونه‌ی پرسش‌های املائی و شناخت واژگان

الف) متن املائی تقریری: (۱۰ نمره)

.....

- توجه: حدود ۱۵ تا ۱۷ واژه که ارزش املائی دارد، در متن وجود داشته باشد.
- متن می‌تواند از ۴ یا ۵ بند در ۱۰ تا ۱۵ سطر سامان یابد.
 - بهتر است بندهای املائی از ساده به دشوار چیده شود.
 - در حد امکان، انسجام بندها حفظ شود.
 - در صورت به‌کارگیری متن خودساخته، به سلامت زبان و پیوستگی معنایی، توجه شود.
 - در خواندن متن املا، از گونه‌ی گفتاری تلفظ واژگان، پرهیز شود، مگر به ضرورت متن.

ب) پرسش‌ها: (۱۰ نمره)

- ۱- برای هر یک از واژه‌های «مخصوص، تحصیل و ...» یک هم‌خانواده بنویسید.
- ۲- شکل درست املائی واژه را با توجه به معنای جمله برای جای خالی انتخاب کنید. مثال:
الف) این عمل شما بسیار و دارد. (سواب/اجر)، (صواب/عجر)، (ثواب/اجر)
ب) همه‌ی دانش‌آموزان سرگرم بازی در مدرسه بودند. (حیاط/حیات/هیات)
- ۳- در متن زیر واژه‌های نادرست املائی را پیدا کنید و شکل صحیح آن‌ها را بنویسید.
- ۴- معنی کدام گزینه. «پافشاری کردن» است?
الف) اصرار □ ب) اسرار □ پ) اترار □
- ۵- املائی همه‌ی گزینه‌ها جز گزینه ... با توجه به معنی درست است:
الف) آیین: رسم □ ب) عالم: دانشمند □
پ) مطیع: فرمان‌بر □ ت) عرج: ارزش □
- ۶- املائی صحیح واژه‌های مشخص شده را بنویسید.
– راجبه رفتن شما روزها و ماهها مطالعه کردم.
– قلیان‌ها شکسته شد، تباکو تحریم شد، شاه به تنگنا در افتاد و توطئه‌ی اینگیلیس شکست خورد.
- ۷- دو کلمه بنویسید که به حرف «ص» پایان می‌یابد.

- ۸- دو واژه بنویسید که با حرف «ظ» آغاز شود.
- ۹- غلط‌های املائی را در متن زیر پیدا کنید و شکل صحیح آن‌ها را بنویسید.

۱۰- نام اشیا و تصاویر زیر را به املائی درست بنویسید.

- ۱۱- واژه‌ی «حصار» با کدام کلمه هم‌خانواده نیست:
- الف) محاصره ب) محصول پ) محصور ت) حصر
- ۱۲- صدای «ز» چند شکل دارد، برای هریک، کلمه‌ای بنویسید.
- ۱۳- با هریک از حروف زیر، یک واژه از کتاب درسی بنویسید.
- الف) ص : ب) ت :

نمونه‌ی پرسش‌های نگارش و انشا

الف) موضوع‌های نگارشی: (۱۰ نمره)

- ۱- یکی از شخصیت‌های برجسته‌ی تمدن اسلامی را معرفی کنید.
- ۲- یکی از مکان‌های فرهنگی یا تاریخی را توصیف کنید.

ب) پرسش‌ها: (۱۰ نمره)

- ۱- با هریک از واژه‌های زیر جمله‌ای ادبی بنویسید.
- سرزمین : — جوان :
- ۲- واژه‌های (دل‌انگیز، نوجوان، غنچه، اخلاق) را در یک بند (حدود سه سطر) به کار ببرید.
- ۳- عبارت ناتمام زیر را تا دو سطر ادامه دهید. مثال:
- اگر فرمان کارها به نوجوانان

- ۴- جمله‌ی ادبی زیر را به صورت ساده‌ی زبانی بنویسید.
 - گل‌ها به احترام خورشید برپا ایستادند.
 ۵- با بهره‌گیری از عنصر تشخیص، یک بند درباره‌ی « ؟ » بنویسید. (سه سطر)
 ۶- درباره‌ی یکی از مراسم مذهبی یا ملی مدرسه‌ی خود گزارشی کوتاه، بنویسید.
 ۷- تصویر زیر را به کمک عنصر تشبیه در دو سطر، وصف کنید.

تصویر

- ۸- عنوان مناسبی برای نوشته‌ی پرسش قبل (۸) انتخاب کنید.
 ۹- بیت زیر را به نثر ساده، بازنویسی کنید. نمونه :

«سخن را سراسر است ای خداوند و بن میاور سخن در میان سخن»

۱۰- احساس خود را درباره‌ی بهترین یا بدترین درس کتاب فارسی در یک بند (چهار سطر)

بنویسید.

- ۱۱- نوع جمله‌های زیر را (ادبی/زبانی) معین کنید :
 الف) خورشید هر بامداد همچون زیارویی آتشین چهر در افق لاجوردین پرده از رخسار
 برمی‌دارد.

ب) هر روز صبح، با طلوع خورشید، به سوی مدرسه روانه می‌شویم و نکته‌ها می‌آموزیم.

۱۲- برای هریک از واژه‌های زیر، یک «شبکه‌ی معنایی» بسازید.

الف) غنچه :
 ب) آفرینش :

۱۳- بند زیر را ویرایش کنید.

فهرست کتاب‌های متناسب با برنامه‌ی درسی فارسی دوره‌ی راهنمایی

سال انتشار	ناشر	نویسنده / مترجم	نام کتاب
۱۳۸۳	مهاجر	محمدرضا محمدی نیکو	۱- آرش کمانگیر
۱۳۷۹	بیک بهار	محمدرضا یوسفی	۲- آینه‌ها
۱۳۸۳	مهاجر	محمود مشرف آزاد تهرانی	۳- افسانه‌ی شاهان و پهلوانان (ضحاک و کاوه‌ی آهنگر)
۱۳۸۰	مدرسه	جعفر ربانی	۴- از انشاء تا نویسندگی
۱۳۷۹	بیک بهار	محمد رضا یوسفی	۵- پروانه‌ها (داستان‌های کوتاه)
۱۳۷۹	عابد	علی فرخ مهر	۶- پرورش فکر و آشنایی با انشانویسی
۱۳۸۷	لوح زرین	محمود حکیمی	۷- گشت و گذاری در لطفه‌های ادبی
۱۳۷۹	پیرایش	شکوه قاسم‌نیا	۸- تازه‌هایی از ادبیات کهن برای نوجوانان (قصه‌های هزار و یک شب)
۱۳۷۹	پیرایش	مرجان کشاورزی آزاد	۹- تازه‌هایی از ادبیات کهن برای نوجوانان (قصه‌های سیاست نامه)
۱۳۸۷	سوره‌ی مهر	محمدرضا سرشار (رهگذر)	۱۰- جایزه
۱۳۸۰	مؤسسه توسعه روستایی ایران	فرزین خجسته	۱۱- تمثیل‌های دریایی
۱۳۷۹	کانون پرورش فکری...	افشین علا	۱۲- خاطرات مه گرفته
۱۳۷۹	کانون پرورش فکری...	محمد علی شاکری یکتا	۱۳- خداوندگار کوچک
۱۳۸۲	نشر چشمه	فریدون اکبری شلدره‌ای	۱۴- طوطیان شیرین گفتار
۱۳۸۵	نشر واج	سعید وزیری	۱۵- خاتون معارف ایران
۱۳۸۶	راه اندیشه	محمدرضا سنگری و دیگران	۱۶- با گهرهای فراوان
۱۳۷۹	پیرایش	مسلم ناصری	۱۷- سروها ایستاده می‌میرند
۱۳۸۶	مدرسه	امیر مهدی مراد حاصل	۱۸- شکوفه بر شمشیر
۱۳۶۳	شکوفه	مصطفی رحماندوست	۱۹- صدای پنجره (داستان‌هایی پیرامون جنگ تحمیلی)
۱۳۷۹	ندای اندیشه	امراه ذوالفقاری	۲۰- ضرب المثل‌ها و سخنان حکمت‌آمیز
۱۳۷۹	قدیانی	جعفر ابراهیمی	۲۱- قصه‌های دلنشین ادب فارسی
۱۳۷۹	اسپید	مهدی کاموس	۲۲- کودکی و نوجوانی معصومان (ع)
۱۳۷۹	پارس	شهرام رجب‌زاده	۲۳- گلچین سخن فارسی
۱۳۸۴	پیام نور	امیر مهدی مراد حاصل	۲۴- گل مریم
۱۳۸۶	سوره‌ی مهر	محمدرضا سرشار (رهگذر)	۲۵- هشتم اگر می‌روم
۱۳۷۹	مدرسه	محمد کاظم مزینانی	۲۶- ماه در گهواره
۱۳۷۹	دفتر انتشارات کمک آموزشی	نویسندگان مختلف	۲۷- مجموعه چهره‌های درخشان
۱۳۸۱	افق	آتوسا صالحی	۲۸- مجموعه قصه‌های شاهنامه
۱۳۷۹	وثوق	محمود جویباری	۲۹- نامه‌هایی به خدا
۱۳۸۳	محراب قلم	افسانه شعبان نژاد	۳۰- یک آسمان سلام

فهرست منابع

- آرن بور، یحیی، از صبا تا نیما، چاپ ۲ شرکت سهامی کتاب‌های جیبی، تهران ۱۳۵۱.
- — —، از نیما تا روزگار ما، زوار، ج ۳، ۱۳۷۶.
- ابراهیمی، نادر، سه دیدار، حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۷.
- اعتصامی، پروین، دیوان شعر، «با مقدمه‌ی ملک الشعراء بهار»، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۸۶.
- اکبری، قاسم‌پور، یاروسی، ادبیات کودکان و نوجوانان، انتشارات آیندگان، تهران، چاپ چهارم، س ۱۳۸۷.
- اکبری شلدره‌ای، علوی مقدم، قاسم‌پورمقدم، دستور توصیفی زبان فارسی، انتشارات شورا، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۸.
- اکبری شلدره‌ای، قاسم‌پورمقدم و علیزاده، روش‌های نوین یاددهی — یادگیری، انتشارات فرتاب، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۸.
- امین‌پور، قیصر، آینه‌های ناگهانی، افق، تهران، ۱۳۷۵.
- — —، مثل چشمه، مثل رود، سروش، تهران، ۱۳۷۲.
- ابید، طاهره، التماس مرغابی‌ها، آستان قدس رضوی (مجموعه سه داستان درباره حضرت علی(ع) برای نوجوانان)
- باطنی، محمدرضا، زبان و تفکر، انتشارات آگاه، ۱۳۴۹.
- باطنی، محمدرضا، ۱۳۴۸، توصیف ساختمان دستوری زبان فارسی، انتشارات امیرکبیر، تهران.
- باقری، مه‌ری، مقدمات زبان‌شناسی، انتشارات دانشگاه تبریز، ۱۳۷۴.
- بهار، محمدتقی «سبک‌شناسی» ج ۳، کتاب‌های پرستو، تهران ۱۳۴۹.
- بیات، میترا، داستان‌های کوتاه امروز، انتشارات بین‌المللی الهدی، چاپ اول، ۱۳۷۳.
- حجازی، بنفشه، ادبیات کودکان و نوجوانان، انتشارات روشنگران، چاپ دوم، ۱۳۷۷.
- حقوقی، محمد، «شعر نواز آغاز تا امروز»، یوشیج، ۱۳۶۹.
- حکیمی، محمود، «سخنی درباره‌ی ادبیات کودک و نوجوان»، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۰.

- خیام، «رباعیات»، «به تصحیح محمد علی فروغی»، تهران ۱۳۲۱.
- رهگذر، رضا، «و اما بعد...» انتشارات حوزه هنری، سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۶.
- زرین کوب، عبدالحسین، با کاروان حله، جاویدان، تهران ۱۳۵۷.
- سرشار، محمدرضا، «الفبای قصه‌نویسی»، چاپ دوم، پیام آزادی، ۱۳۷۷.
- سپهری، سهراب، هشت کتاب، کتاب‌خانه طهوری، ۱۳۵۸.
- سمیعی، احمد، آیین نگارش، مرکز نشر دانشگاهی، چاپ سوم ۱۳۶۹.
- شعاری‌نژاد، علی‌اکبر، ادبیات کودک و نوجوان، چاپ نوزدهم، اطلاعات ۱۳۷۹.
- شعبانی، حسن، مهارت‌های آموزشی و پرورشی روش‌ها و فنون تدریس، انتشارات سمت، ۱۳۷۶.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا، موسیقی شعر، آگاه، تهران، ۱۳۶۸.
- شمیسا، سیروس، انواع ادبی، فردوس، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۳.
- — —، نگاهی تازه به بدیع، فردوس، تهران، ۱۳۶۸.
- صفا، ذبیح‌الله، تاریخ ادبیات ایران، امیرکبیر، تهران، چ ششم، ۱۳۶۳.
- صفوی، کوروش، نگاهی به پیشینه زبان فارسی، نشر مرکز، تهران، ۱۳۶۷.
- علوی مقدم و پاشایی، دستور زبان فارسی بر پایه‌ی زبان‌شناسی، انتشارات لوح زرین، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۸.
- فتحی، مهدی، یک آسمان ستاره، اسپید، ۱۳۷۹.
- فروزانفر، بدیع‌الزمان، «سخن و سخنوران»، خوارزمی، تهران، ۱۳۵۰.
- کاشفی خوانساری، سیدعلی، چهره‌های ادبیات کودکان و نوجوانان، روزگار، ۱۳۷۸.
- گلدان‌ساز، سید محسن، پروفیسور حسابی، انتشارات مدرسه، ۱۳۸۴.
- محمدی، حسنعلی، «شعر معاصر ایران از بهار تا شهریار»، ناشر ارغنون، چاپ چهارم، ۱۳۷۹.
- مرادی کرمانی، هوشنگ، قصه‌های مجید، انتشارات معین، چاپ بیست و یکم، ۱۳۸۸.
- مستوفی، عبدالله، «سرگذشت زندگانی من» (۳ جلد)، انتشارات زوار، تهران.
- مطهری، مرتضی، خدمات متقابل اسلام و ایران. انتشارات صدرا، قم، چاپ نهم، س ۱۳۵۷.
- ملا محمدی، مجید، مهربان‌ترین پدر، خاطراتی از زندگی امام خمینی (ره)، انتشارات مدرسه ۱۳۷۹.
- میرصادقی، جمال، «جهان داستان»، نشر نارون، چاپ اول، ۱۳۷۲.
- — —، «ادبیات داستانی»، انتشارات شفا، ۱۳۶۶.
- — —، «داستان و ادبیات»، نگاه، چاپ اول، ۱۳۷۵.
- ناتل خانلری، پرویز، تاریخ زبان فارسی، ۳ جلد، انتشارات علمی، ۱۳۷۱.
- وزین‌پور، نادر، «فن نویسندگی»، مؤسسه عالی علوم ارتباطات، ۱۳۴۹.
- همایی، جلال‌الدین، «فنون بلاغت و صناعات ادبی»، نشر هما، ۱۳۶۷.
- یوسفی، غلامحسین، «چشمه روشن»، علمی، تهران، ۱۳۶۹.

— — —، «دیداری با اهل قلم»، ۲ جلد، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۵۸.

— ادبیات کودک و نوجوان در اروپا، «ونیزاسکاریت»، ترجمه‌ی ابوالحسن سرومقدم، چاپ اول،
کانون مشهد، ۱۳۷۶.

— زبان و مهارت‌های زبان، جیمز فلادویتر، ایچ سالوس، ترجمه‌ی علی آخشینی، چاپ اول، آستان
قدس، ۱۳۶۹.

— قصه‌گویی و نمایش خلاق، دیویی چمبرز، ترجمه‌ی ثریا قزل‌ایاغ، چاپ چهارم، نشر دانشگاهی، ۱۳۷۸.

